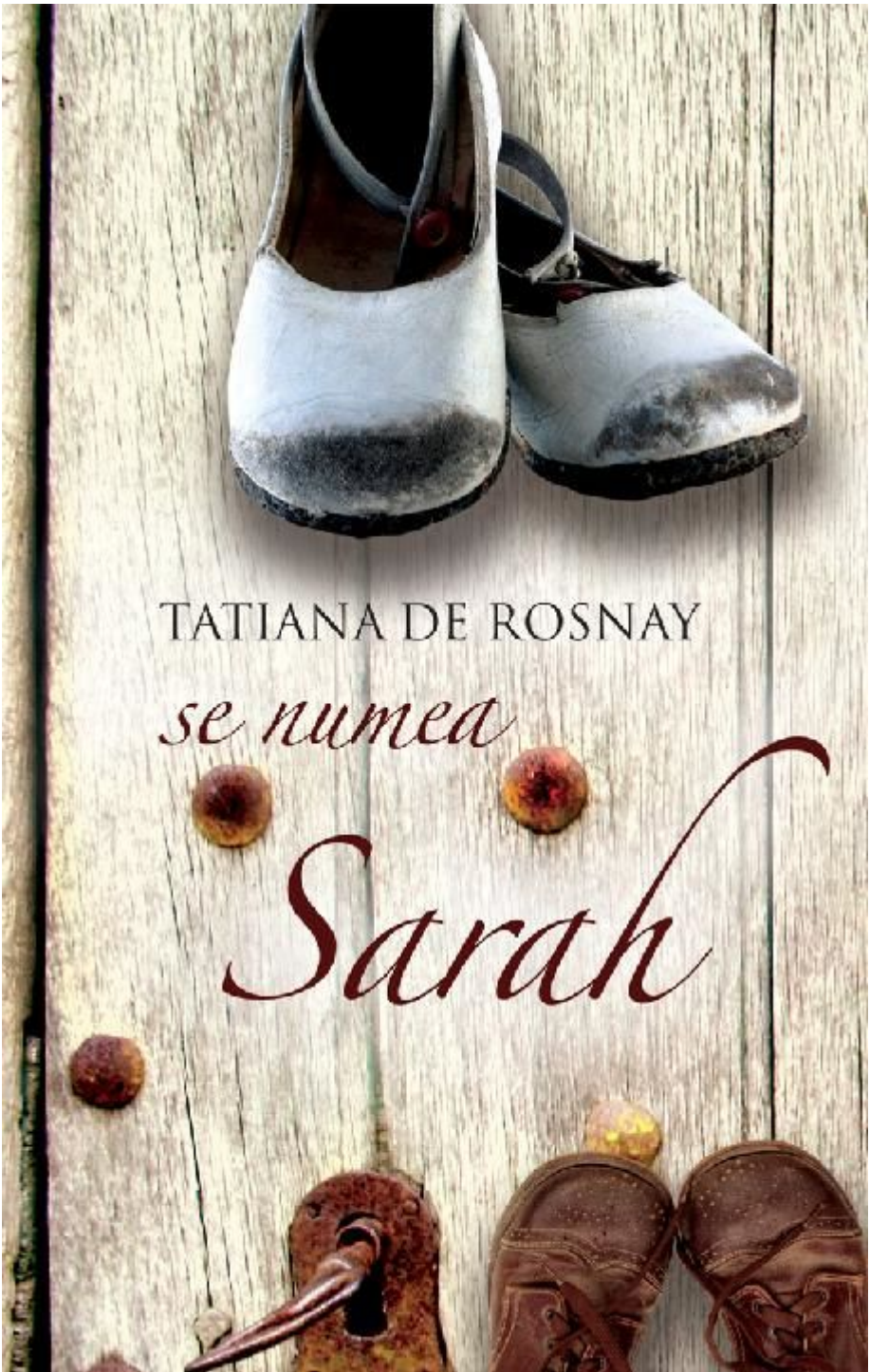
TATIANA DE ROSNAY
se numea
Sarah

Tatiana de Rosnay

Se numea Sarah

Traducere din limba engleză Monica Dinu

Ediţia a II-a

Editura Litera

— 2011 —

Tatiana de Rosnay
Sarah's Key
Copyright © 2006
Éditions Héloïse d'Ormesson

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

www.litera.ro

Copyright © 2011 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactor: Mona Apa
Copertă: Ionuț Broştianu; Andrei Gamarț
Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată
de Cristina Vidraşcu Sturza

ISBN 978-606-600-550-0

Tatiana de Rosnay, romancieră născută în 1961, în suburbiile Parisului, are origini engleze, franceze şi ruse. Şi-a petrecut copilăria la Paris şi Boston, dar a studiat apoi în Marea Britanie, la prestigioasa universitate East Anglia. După terminarea facultății, s-a mutat la Paris, unde locuieşte şi astăzi, alături de soțul şi de cei doi copii ai săi. A lucrat o vreme ca jurnalistă pentru publicația *Vanity Fair,* înainte de publicarea romanului de debut, *L'Appartement Témoin* (1992). Au urmat numeroase alte colaborări, cu reviste precum *Psychologies* sau *Elle*. În tot acest timp, Tatiana de Rosnay a continuat să publice mai multe romane în limba franceză, printre care *Le coeur d'une autre* (1998), *Le Voisin* (2000), *Spirales* (2004), *Moka* (2006). Dar succesul definitiv a venit odată cu apariția romanului *Se numea*

Sarah (2007), prima carte scrisă de autoare în limba engleză. Foarte bine primit de public, dar şi de critică, romanul a fost ecranizat în 2010, într-o peliculă având-o pe Kristin Scott Thomas în rolul principal.

Tatiana de Rosnay este scriitoarea franceză cea mai citită în Europa şi figurează, în 2009, alături de Dan Brown, Stephenie Meyer şi Stieg Larsson, printre primii zece autori europeni de ficțiune.

Cuvânt înainte

Personajele din acest roman sunt în întregime fictive. Dar câteva dintre evenimentele descrise sunt reale, în special cele petrecute în vara anului 1942 în Franța ocupată şi mai ales marea razie de la Vélodrome d'Hiver, care a avut loc pe 16 iulie 1942, în inima Parisului.

Aceasta nu este o lucrare istorică şi nici nu se pretinde a fi. Este tributul pe care îl aduc eu copiilor de la Vel' d'Hiv'. Copiilor care nu s-au mai întors niciodată.

Şi celor care au supraviețuit ca să povestească.

T. de R.

Nota bene

În carte există extrase din cuvântarea prim-ministrului Jean-Pierre Raffarin, cu ocazia celei de-a şaizecea comemorări a raziei de la Vel' d'Hiv', la 21 iulie 2002.

„Dumnezeule! Ce-mi face țara asta? Fiindcă m-a respins, s-o privim cu răceală, s-o privim cum îşi pierde onoarea şi viața.”

Irène Némirovsky, *Suite Française,* 1942

„Tigru, tigru care arzi
În ai nopții codri-nalți,
Cine-a pus a lui vecie
În temuta-ți simetrie?”

William Blake, *Tigrul (Cântecele experienței)*[1]

PARIS, IULIE 1942

Fetița a fost prima care a auzit bătăile puternice în uşă. Camera ei se afla cel mai aproape de intrarea în apartament. La început, amețită de somn, a crezut că e tatăl ei, care urcase din ascunzătoarea din pivniță. Îşi uitase probabil cheile şi îşi pierduse răbdarea din cauză că nimeni nu auzise prima lui ciocănitură timidă. Dar apoi se auziră vocile, puternice şi brutale în tăcerea nopții. Nici vorbă să fie tatăl ei.

— Poliția! Deschideți! Acum!

Şi bătăile răsunară din nou, mai puternice. Fratele ei mai mic, care dormea în patul de alături, tresări. Cât să fi fost ceasul? Aruncă o privire printre draperii. Afară era încă întuneric.

---

[1] Traducere de Cicerone Theodorescu, *Antologie de poezie engleză*, vol. II, ed. Minerva, Bucureşti, 1981 (n.red.)

Îi era teamă. Îşi aminti de ultimele conversaţii, şoptite, pe care le surprinsese, târziu în noapte, când părinţii ei o credeau adormită. Se strecurase până la uşa sufrageriei şi ascultase, privind printr-o crăpătură mică în lemn. Glasul nelinişţit al tatălui ei. Chipul îngrijorat al mamei. Vorbeau în limba maternă, pe care fetiţa o înţelegea, deşi nu o vorbea la fel de fluent ca ei. Tatăl ei şoptise că îi aşteptau vremuri grele. Că va trebui să fie curajoşi şi foarte atenţi. Rostise cuvinte ciudate, necunoscute: lagăr, razie, o mare razie, arestări în zorii zilei, şi fetiţa se întrebase ce însemnau toate acestea. Tatăl ei murmurase că numai bărbaţii erau în pericol, nu şi femeile şi copiii, şi că el se va ascunde în beci în fiecare noapte.

Dimineaţa, îi explicase fetiţei că pentru el era mai sigur să doarmă jos o vreme. Până când „lucrurile devin sigure". Ce „lucruri", mai precis? Şi ce însemna „sigur"? Când o să fie lucrurile „sigure" din nou? Voia să afle la ce se referise cu „lagăr" şi „razie", dar se temea să spună că trăsese de câteva ori cu urechea la discuţiile dintre părinţii ei. Aşa că nu îndrăznise să-l întrebe.

— Deschideţi! Poliţia!

Oare poliţia îl descoperise pe papà *în beci, se întrebase, de aceea se aflau aici, poliţia venise să-l ducă pe* papà *în locurile pomenite de el în timpul acelor conversaţii şoptite, din miez de noapte: în „lagărele" de departe, după ieşirea din oraş?*

Fetiţa se duse grăbită în camera mamei ei, aflată mai departe pe hol. Mama se trezi în clipa când simţi o mână pe umărul ei.

— A venit poliţia, maman, *şopti fetiţa, şi bate la uşă.*

Mama îşi scoase picioarele de sub cearşaf şi îşi dădu părul de pe faţă. Fetiţei i se păru că arată obosită, îmbătrânită, mult mai bătrână decât cei treizeci de ani ai ei.

— Au venit să-l ia pe papà*? se tângui fetiţa, agăţându-se cu mâinile de braţele mamei. Au venit după el?*

Mama nu răspunse. Din nou răsunară voci puternice pe coridor. Mama îşi puse repede un halat peste cămaşa de noapte, apoi o luă pe fetiţă de mână şi se duse la uşă. Avea palma fierbinte şi lipicioasă, ca a unui copil, se gândi fetiţa.

— Da? rosti mama, cu glas pierdut, fără să descuie zăvorul.

O voce de bărbat îi strigă numele.

— Da, Monsieur, *eu sunt, răspunse ea, iar accentul se simţi puternic, aproape aspru.*

— Deschideţi imediat! Poliţia.

Mama îşi duse o mână la gât, iar fetiţa observă cât de palidă era. Părea stoarsă de puteri, îngheţată, de parcă nu mai putea să facă nici o mişcare. Fetiţa n-o mai văzuse niciodată pe mama ei atât de înspăimântată şi îşi simţi gura uscată din pricina îngrijorării.

Bărbaţii bătură din nou în uşă. Mama o deschise, cu degete neîndemânatice, tremurătoare. Fetiţa se dădu înapoi, aşteptându-se să vadă costumele verzi-cenuşii.

Erau doi bărbaţi. Unul era poliţist, îmbrăcat cu tunica albastră, lungă până la genunchi, şi purtând pe cap cascheta rotundă şi înaltă. Celălalt purta un balonzaid bej şi avea o listă în mână. Rosti încă o dată numele mamei. Apoi, pe cel al tatălui. Vorbea o franceză impecabilă. Înseamnă că suntem în siguranţă, se gândise copila. Dacă sunt francezi, nu nemţi, nu suntem în pericol. Dacă sunt francezi, n-o să ne facă rău.

Femeia o trase pe fetiţă mai aproape de ea. Fetiţa îi simţea inima bătând prin halat. Voia să o împingă la o parte pe mama ei, voia ca aceasta să stea dreaptă şi să-i privească pe bărbaţi plină de curaj, să nu mai tremure de frică, să-şi împiedice inima să bată în felul acela, ca a unui animal înspăimântat. Voia ca mama ei să fie curajoasă.

— Soţul meu... nu este aici, se bâlbâi mama. Nu ştiu unde este. Nu ştiu.

Bărbatul cu balonzaid bej o împinse ca să intre în apartament.

— Grăbiți-vă, Madame. *Aveți zece minute. Împachetați nişte haine, cât să vă ajungă pentru vreo două zile.*

Mama nu se mişca din loc. Îl privea țintă pe polițist. Acesta rămăsese pe palier, cu spatele la uşă. Părea indiferent, plictisit. Ea îi puse o mână pe mânecă.

— Monsieur, *vă rog... începu ea.*

Polițistul se întoarse, dându-i mâna la o parte. Avea în ochi o privire dură, goală.

— M-ați auzit. Veniți cu noi. Şi fiica dumneavoastră. Faceți cum vi se spune.

PARIS, MAI 2002

Bertrand întârzia, ca de obicei. Încercam să nu mă las afectată de asta, dar eram. Zoë se rezema plictisită cu spatele de perete. Semăna atât de bine cu tatăl ei, încât uneori mă făcea să zâmbesc. Dar nu şi astăzi. Am aruncat o privire spre clădirea înaltă, veche. Apartamentul lui Mamé. Vechiul apartament al bunicii lui Bertrand. Iar noi urma să locuim aici. Aveam să plecăm de pe Boulevard du Montparnasse, cu traficul lui zgomotos, cu ambulanțele care treceau neîncetat din cauza celor trei spitale din zonă, cu cafenelele şi restaurantele sale, şi să ne mutăm pe această stradă îngustă şi liniştită de pe malul drept al Senei.

Marais nu era un cartier pe care să-l cunosc prea bine, deşi îi admiram frumusețea străveche, decadentă. Mă bucura această mutare? Nu eram sigură. Iar Bertrand nici nu-mi ceruse sfatul. De fapt, nici nu discutaserăm mult pe tema asta. Cu elanul lui tipic, mersese înainte cu întreaga afacere. Fără mine.

— Uite-l, zise Zoë. A întârziat numai o jumătate de oră.

L-am privit cum venea agale pe stradă, cu mersul lui caracteristic, senzual. Zvelt, brunet, emanând sex-appeal, francezul tipic. Ca de obicei, vorbea la telefon. În urma lui

venea partenerul său de afaceri, Antoine, un bărbat cu barbă şi roz în obraji. Firma lor se afla pe Rue de l'Arcade, chiar în spatele lui Madeleine. Bertrand lucrase mult timp la o firmă de arhitectură, încă dinainte de căsătoria noastră, dar în urmă cu cinci ani îşi înfiinţase propria afacere, împreună cu Antoine.

Bertrand ne făcu semn cu mâna, apoi arătă spre telefon, încruntându-se şi privind supărat.

— De parcă nu poate scăpa de cel cu care vorbeşte, râse Zoë disprețuitor. Vezi să nu.

Zoë avea numai unsprezece ani, dar uneori dădea impresia că este deja adolescentă. Mai întâi, înălțimea, prin care le făcea pe toate prietenele ei să pară scunde – la fel şi numărul la pantofi, adăuga ea înverşunată –, apoi o luciditate precoce, cu care mă lăsa deseori fără replică. Privirea solemnă a ochilor ei căprui semăna cu cea a unui adult, la fel şi expresia îngândurată pe care o avea când îşi înălța bărbia. Întotdeauna fusese aşa, chiar şi când era micuță. Calmă, matură, uneori prea matură pentru vârsta ei.

Antoine veni să ne salute, în timp ce Bertrand îşi continua conversația, suficient de tare cât să audă toată strada, fluturându-şi mâinile în aer, strâmbându-se şi mai mult, întorcându-se din când în când ca să se asigure că îi ascultam fiecare cuvânt.

— O problemă cu un alt arhitect, explică Antoine, cu un zâmbet discret.

— Un competitor? întrebă Zoë.

— Da, un competitor, confirmă Antoine.

Zoë oftă.

— Asta înseamnă că am putea sta aici toată ziua.

Am avut o idee.

— Antoine, nu cumva ai cheia de la apartamentul lui *Madame* Tézac?

— O am, Julia, îmi zise el, radios.

Antoine îmi răspundea mereu în engleză când îi vorbeam în franceză. Bănuiesc că o făcea ca să fie prietenos, dar, în secret, asta mă deranja. Mă simțeam de parcă franceza mea nu ar fi fost suficient de bună, după ce locuisem aici toți anii aceştia.

Antoine flutură cheile. Am decis să urcăm toți trei. Zoë tastă cu îndemânare codul de la uşă, apoi am străbătut curtea răcoroasă şi umbrită până la lift.

— Urăsc liftul ăsta, zise Zoë. *Papà* ar trebui să facă ceva în legătură cu asta.

— Iubito, el redecorează doar apartamentul bunicii tale, am subliniat. Nu întreaga clădire.

— Păi, ar trebui s-o facă, replică ea.

În timp ce aşteptam liftul, telefonul meu mobil începu să cânte tema muzicală a lui Darth Vader. M-am uitat la numărul care clipea pe ecran. Era Joshua, şeful meu.

— Mda? am răspuns.

Ca de obicei, Joshua n-avea vreme de pierdut.

— Am nevoie să ajungi aici până în ora trei. Să încheiem planul pe iulie. Terminat, recepție.

— *Gee whiz*[2]*,* am replicat eu cu obrăznicie.

Am auzit un chicotit la celălalt capăt al firului, înainte să închidă. Lui Joshua îi plăcea întotdeauna când ziceam *„gee whiz”*. Poate că îi amintea de tinerețe. Antoine părea amuzat de americanismele mele de modă veche. Mi-l şi imaginam cum le colecționa şi încerca apoi să le repete cu accentul lui franțuzesc.

Liftul era una dintre maşinăriile acelea pariziene inimitabile, cu o cabină minusculă, un grilaj de metal, care se închidea cu mâna, şi uşi duble de lemn, care ți se

---

[2] Americanism care exprimă uimire sau surpriză, echivalent cu „Măi să fie!” (n.tr.)

închideau invariabil în față. Strivită între Zoë şi Antoine – puțin cam sufocant cu parfumul lui *Vétiver* –, mi-am zărit fugitiv chipul în oglindă, în timp ce urcam. Arătam la fel de părăginită ca liftul acela care gemea din toate încheieturile. Ce se întâmplase cu fata frumoasă, cu chip proaspăt, din Boston, Massachussets? Femeia care mă privea din oglindă era la vârsta aceea cumplită între patruzeci şi cinci şi cincizeci de ani, o zonă-tampon a încovoierii, a adâncirii ridurilor şi a apropierii furişe a menopauzei.

— Şi eu urăsc liftul ăsta, am zis, cu un glas sumbru.

Zoë surâse cu subînțeles şi mă ciupi de obraz.

— Mamă, şi Gwyneth Paltrow ar arăta ca naiba în oglinda aia.

N-am putut să nu zâmbesc. Era o remarcă atât de tipică pentru Zoë.

Mama începu să plângă cu suspine, la început mai încetişor, apoi mai tare. Fetița o privea uluită. Niciodată în cei zece ani ai ei nu-şi văzuse mama plângând. Îngrozită, se uita cum lacrimile alunecau pe chipul ei alb, încrețit. Ar fi vrut să-i spună să nu mai plângă, căci nu putea îndura ruşinea de a o vedea scâncind în fața acestor străini. Însă bărbații nu acordau nici o atenție lacrimilor femeii. Îi cerură, în schimb, să se grăbească. Nu era vreme de pierdut.

În dormitor, băiețelul continua să doarmă.

— Dar unde ne duceți? se tângui mama ei. Fiica mea e franțuzoaică, s-a născut la Paris, de ce trebuie să vină şi ea? Unde ne duceți?

Bărbații nu mai rostiră nici un cuvânt. Stăteau lângă ea, amenințători, uriaşi. Ochii mamei erau albi de frică. Se duse în camera ei şi se prăbuşi pe pat. După câteva secunde se întoarse spre fetiță. Vocea îi era un şuier, chipul, o mască încordată.

— Trezeşte-l pe fratele tău. Îmbrăcaţi-vă, amândoi. Ia nişte haine, pentru el şi pentru tine. Repede! Grăbeşte-te, acum!

Fratele ei amuţi de groază când se uită pe furiş şi îi văzu pe cei doi bărbaţi. O privi pe mama lui, răvăşită, suspinând, încercând să împacheteze. Îşi adună toate puterile pe care le avea în trupul lui de patru anişori şi refuză să se mişte. Fetiţa încercă să-l convingă, dar el rămase nemişcat, cu braţele lui micuţe încrucişate la piept.

Fetiţa îşi scoase cămaşa de noapte şi îmbrăcă o bluză de bumbac şi o fustă. Îşi strecură picioarele în pantofi. Fratele ei o privea. O auzeau pe mama lor cum plângea în camera ei.

— Mă duc la locul nostru secret, şopti el.

— Nu! îl grăbi ea. Trebuie să vii cu noi.

Îl apucă de mână, dar el se smuci din strânsoarea ei şi se strecură în dulapul lung şi adânc, ascuns în peretele din camera lor. Locul unde se jucau de-a v-aţi ascunselea. Se furişau acolo tot timpul, încuindu-se înăuntru, de parcă ar fi fost căsuţa lor. Maman *şi* papà *ştiau despre asta, dar se prefăceau mereu că nu ştiu. Îi strigau şi întrebau cu glas tare, veseli: „Dar unde s-or fi dus copiii ăştia? Ce ciudat, erau aici acum un minut!” Iar ea şi fratele ei chicoteau încântaţi.*

Aveau acolo o lanternă, câteva perne, jucării şi cărţi, chiar şi un bidonaş cu apă, pe care maman *îl umplea în fiecare zi. Fratele ei nu ştia încă să citească, aşa că fetiţa îi citea cu glas tare* Un drăcuşor simpatic*. Băieţelului îi plăcea la nebunie povestea orfanului Charles şi a îngrozitoarei* Madame Mac'miche *şi felul cum Charles se răzbunase pe ea pentru toate cruzimile ei. Fetiţa i-o recitea de nenumărate ori.*

Acum vedea chipul micuţ al fratelui ei, care o privea din întuneric. Strângea la piept ursuleţul de pluş preferat şi nu mai era înspăimântat. Poate că o să fie în siguranţă acolo. Avea apă şi o lanternă. Şi putea să se uite la pozele din cartea Contesei de Ségur, favorita lui fiind cea cu magnifica răzbunare a lui Charles. Poate că deocamdată ar trebui să-l

lase acolo. Bărbaţii nu-l vor găsi niciodată. Ea o să se întoarcă după el mai târziu sau în timpul zilei, când vor fi lăsaţi să vină iar acasă. Şi papà, *aflat încă în beci, va şti unde se ascunde băieţelul, dacă o să vină cumva sus.*

— Ţi-e frică acolo? îl întreabă ea încet, în timp ce bărbaţii strigau după ele.

— Nu, răspunse el. Nu mi-e frică. Încuie-mă înăuntru. N-o să mă găsească.

Fetiţa închise uşa, ascunzând chipul micuţ şi alb, şi întoarse cheia în broască. Apoi o strecură în buzunar. Încuietoarea era ascunsă de un dispozitiv pivotant, sub forma unui întrerupător fals. Era imposibil să vezi conturul dulapului în lambriurile de pe perete. Da, va fi în siguranţă acolo. Era convinsă de asta.

Fetiţa îi murmură numele şi îşi puse palma pe lambriul de lemn.

— O să mă întorc mai târziu după tine. Promit.

Am intrat în apartament şi am început să bâjbâi după întrerupătoare, dar nu se întâmplă nimic. Antoine deschise câteva obloane, iar soarele pătrunse înăuntru. Camerele erau goale şi pline de praf. Fără mobilă, sufrageria părea imensă. Razele aurii se strecurau prin ochiurile de geam lungi şi murdare, punctând scândurile podelei de un maro-închis.

Am privit în jur rafturile goale, pătratele mai închise la culoare de pe pereţi, unde atârnau odinioară tablouri minunate, şemineul de marmură unde îmi aminteam cum ardea focul, iar Mamé îşi întindea mâinile ei palide spre căldura flăcărilor.

M-am apropiat de una dintre ferestre şi am privit în jos, la curtea liniştită şi înverzită. Mă bucuram că Mamé plecase înainte să apuce să-şi vadă apartamentul gol, căci ar fi întristat-o. Mă întrista şi pe mine.

— Încă se simte parfumul lui Mamé, afirmă Zoë. Shalimar.

— Şi mirosul acelei groaznice Minette, am completat, strâmbând din nas.

Minette fusese ultimul animal de companie al lui Mamé, o siameză care suferea de incontinenţă urinară.

Antoine mă privi surprins.

— Pisica, am explicat, vorbind în engleză de data asta.

Desigur, ştiam că *la chatte* era femininul pentru „pisică”, dar mai însemna şi „păsărică”. Ultimul lucru pe care îl voiam era ca Antoine să râdă în hohote de sensul dublu al cuvântului.

Antoine evaluă locul cu ochi de expert.

— Sistemul electric e antic, remarcă el, arătând spre siguranţele demodate, de porţelan alb. La fel şi încălzirea.

Caloriferele uriaşe erau negre de murdărie, solzoase ca o reptilă.

— Stai să vezi bucătăria şi dormitoarele, i-am zis.

— Cada de baie are gheare, explică Zoë. O să-mi fie dor de ea.

Antoine examină pereţii, ciocănindu-i.

— Presupun că tu şi Bertrand vreţi să reamenajaţi totul? întrebă el, privindu-mă.

Am ridicat din umeri.

— Nu ştiu exact ce vrea să facă. A fost ideea lui să ne mutăm aici. Eu nu am fost foarte încântată, voiam ceva mai... practic. Ceva nou.

— Dar o să fie nou-nouţ după ce îl terminăm, zise Antoine şi-mi adresă un zâmbet cam strâmb.

— Poate. Dar pentru mine va fi mereu apartamentul lui Mamé.

Apartamentul purta încă amprenta lui Mamé, chiar dacă aceasta se mutase la un sanatoriu pentru vârstnici cu nouă luni în urmă. Bunica soţului meu locuise aici ani de zile. Mi-am amintit de prima noastră întâlnire, în urmă cu

şaisprezece ani. Fusesem impresionată de tablourile vechilor maeştri, de şemineul de marmură, pe care erau etalate fotografii de familie cu rame de argint ornamentat, de o simplitate înşelătoare, de mobila elegantă, de numeroasele cărți din rafturile bibliotecii, de pianul cu coadă, drapat cu catifea roşie, bogată. Sufrageria însorită dădea înspre o curte interioară liniştită, cu iederă deasă, care se întindea pe peretele de vizavi. Exact aici o întâlnisem pentru prima oară, întinzându-i mâna, stânjenită, încă neobişnuită cu ceea ce sora mea Charla botezase drept „obiceiul pupăcios al francezilor".

Nu dădeai mâna cu o pariziancă, nici dacă o întâlneai pentru prima oară, ci o sărutai o dată pe fiecare obraz.

Dar pe-atunci nu ştiam încă asta.

Bărbatul cu balonzaid bej se uită încă o dată la listă.

— Stai, zise el. Lipseşte un copil. Un băiat.

Rosti numele băieţelului.

Fetița simți că i se opreşte inima în loc. Mama îi aruncă o privire. Fetița duse rapid degetul la buze. Mişcarea le scăpă celor doi bărbați.

— Unde este băiatul? întrebă bărbatul.

— Fratele meu nu este aici, Monsieur, *spuse fetița, cu franceza ei perfectă, franceza unui nativ. A plecat la începutul lunii, cu nişte prieteni, la țară.*

Bărbatul în balonzaid o privi cu atenție, apoi făcu un gest rapid cu bărbia înspre polițist.

— Cercetează casa. Repede. Poate că şi tatăl se ascunde.

Polițistul se deplasa greoi prin încăperi, deschizând cu stângăcie uşile, uitându-se pe sub paturi şi în dulapuri.

În timp ce percheziționa zgomotos apartamentul, celălalt bărbat măsura încăperea cu pasul. Când se afla cu spatele la ele, fetița îi arătă rapid cheia mamei. Papà *o să vină să-l ia,* papà *va veni mai târziu, rosti ea fără cuvinte. Mama dădu din*

cap. În regulă, părea să spună, înțeleg unde e băiețelul. Apoi însă mama se încruntă, făcu un gest cu mâna sugerând o cheie, unde o să laşi cheia pentru papà, cum o să ştie unde se află? Bărbatul se întoarse brusc şi se uită la ele. Mama îngheță. Fetița se cutremură de spaimă.

Bărbatul le privi țintă un timp, apoi închise brusc fereastra.

— Vă rog, zise mama, e atât de cald aici.

Bărbatul zâmbi. Fetița îşi zise că nu văzuse niciodată un zâmbet mai urât.

— O s-o ținem închisă, Madame, spuse el. Mai devreme, o doamnă şi-a aruncat copilul pe fereastră, apoi a sărit şi ea. Nu vrem să se repete aşa ceva.

Mama nu spuse nimic, înlemnită de groază. Fetița îl privi furioasă. Ura fiecare părticică din el. Detesta fața lui roşie, gura lui umedă. Privirea rece, moartă, din ochii lui. Felul cum stătea acolo, cu picioarele depărtate, cu pălăria de fetru înclinată în față şi mâinile grase prinse la spate.

Îl ura din tot sufletul, aşa cum nu urâse pe nimeni în viața ei, mai mult decât îl ura pe băiatul acela îngrozitor de la şcoală, Daniel, care îi şoptea lucruri oribile, cu voce joasă, lucruri oribile despre accentul mamei ei, despre accentul tatălui ei.

Ascultă cum polițistul îşi continua cercetarea stângace. Nu avea să-l găsească pe băiețel. Dulapul era prea bine ascuns. Băiețelul va fi în siguranță. Nu aveau să-l găsească. Niciodată.

Polițistul se întoarse, ridică din umeri, scutură din cap.

— Nu e nimeni aici, zise el.

Bărbatul în balonzaid o împinse pe mamă spre uşă şi îi ceru cheile de la apartament. Ea i le întinse în tăcere. O luară în şir pe scări în jos, încetiniți de sacoşele şi de legăturile pe care le căra mama. Fetița gândea cu rapiditate – cum ar fi

putut să-i transmită cheia tatălui ei? Unde putea să o lase? La concierge[3]*? Oare era trează la ora aceea?*

Ciudat, dar concierge *se trezise deja şi îi aştepta la uşa apartamentului ei. Fetiţa observă o expresie ciudată, de satisfacţie, pe chipul femeii. Oare de ce arăta aşa, se întrebă, de ce nu se uita la mama ei sau la ea, ci numai la bărbaţi, ca şi cum n-ar fi vrut să o vadă pe ea sau pe mama ei, ca şi cum nu le-ar fi văzut niciodată în viaţa ei. Şi totuşi, mama ei fusese mereu amabilă cu această femeie, din când în când avusese grijă de bebeluşul ei, de micuţa Suzanne, care de multe ori era agitată din pricina colicilor, şi mama ei fusese atât de răbdătoare, îi cântase lui Suzanne în limba ei maternă, iarăşi şi iarăşi, iar bebeluşului îi plăcuse şi adormise liniştit.*

— Ştii unde sunt tatăl şi fiul? întreabă poliţistul şi îi dădu cheile de la apartament.

Femeia ridică din umeri, refuzând în continuare să le privească pe mamă şi pe fetiţă. Bagă cheile în buzunar cu o mişcare rapidă, flămândă, care nu îi plăcu deloc fetiţei.

— Nu, îi răspunse poliţistului. În ultima vreme nu l-am prea văzut pe soţ. Poate s-a ascuns, împreună cu băiatul. Puteţi căuta în beci sau în camerele de serviciu de la ultimul etaj. Vă arăt dacă doriţi.

Bebeluşul din micul loge *începu să scâncească, iar* concierge *îi aruncă o privire peste umăr.*

— Nu avem timp, zise bărbatul în balonzaid. Trebuie să plecăm. O să ne întoarcem dacă va fi nevoie.

Portăreasa se duse la copilul care plângea şi îl strânse la piept. Spuse că mai erau şi alte familii în clădirea alăturată. Le pronunţă numele cu o expresie de dezgust, de parcă rostea

---

[3] Portăreasă, în limba franceză în original (n.tr.)

un cuvânt urât, se gândi fetița, unul dintre acele cuvinte murdare pe care nu trebuie să le spui niciodată.

În cele din urmă, Bertrand îşi băgă telefonul în buzunar şi îşi îndreptă atenția spre mine, aruncându-mi unul dintre zâmbetele lui largi, irezistibile. De ce am un soț atât de imposibil de atrăgător? m-am întrebat pentru a mia oară. Când îl cunoscusem, cu mulți ani în urmă, la schi în Courchevel, în Alpii francezi, fusese genul zvelt, ca un puşti. Acum, la patruzeci şi şapte de ani, era mai masiv, mai puternic, emana masculinitate, „franțuzism" şi clasă. Era ca un vin bun, îmbătrânind cu grație şi putere, în vreme ce eu eram sigură că-mi pierdusem tinerețea undeva între râul Charles şi Sena şi, cu siguranță, vârsta de mijloc nu mă făcea să înfloresc. Dacă părul argintiu şi ridurile păreau să sublinieze frumusețea lui Bertrand, eram convinsă că, în cazul meu, nu făceau decât s-o diminueze.

— Ei, ce zici? mă întrebă el, apucându-mă de fund cu o mână nepăsătoare, posesivă, în ciuda faptului că ne priveau asociatul lui şi fiica noastră. Ce zici, nu e grozav?

— Grozav, repetă Zoë ca un ecou. Antoine ne-a spus că totul trebuie refăcut. Ceea ce înseamnă că, probabil, nu ne vom muta până la anul.

Bertrand râse – avea un râs molipsitor, o combinație între o hienă şi un saxofon. Asta era problema cu soțul meu: un farmec amețitor, pe care îi plăcea să-l exercite la maximum. Mă întrebam de unde îl moştenise. De la părinții lui, Colette şi Édouard? Foarte inteligenți, rafinați, culți. Dar nu fermecători. Surorile lui, Cécile şi Laure? Bine-crescute, foarte deştepte, cu maniere ireproşabile. Dar ele râdeau numai când se simțeau obligate. M-am gândit că probabil îl căpătase de la Mamé. Rebela, bătăioasa Mamé.

— Antoine este aşa de pesimist, râse Bertrand. O să ne mutăm aici destul de curând. O să fie mult de muncă, dar o să aducem cele mai bune echipe.

L-am urmat pe holul lung, cu podele scârțâitoare, spre dormitoarele care dădeau către stradă.

— Peretele ăsta trebuie să dispară, declară Bertrand, indicând zidul, şi Antoine dădu aprobator din cap. Trebuie să aducem bucătăria mai aproape, altfel *Miss* Jarmond n-o s-o considere „practică”.

Rosti cuvântul în engleză şi îmi făcu obraznic cu ochiul, în timp ce desena în aer mici ghilimele.

— E un apartament destul de mare, remarcă Antoine. Chiar grandios.

— Acum, da. Era însă mult mai mic pe vremuri, mult mai modest, afirmă Bertrand. Bunicii mei au trăit vremuri grele. Bunicul nu a făcut avere decât în anii şaizeci, apoi a cumpărat apartamentul de vizavi şi le-a unit pe amândouă.

— Deci, în copilărie, *grand-père* a locuit în partea asta mică? întrebă Zoë.

— Exact, confirmă Bertrand. Partea asta de aici. Aceea era camera părinților lui, iar el dormea aici. Spațiul era mult mai mic.

Antoine ciocăni atent pereții.

— Da, ştiu la ce te gândeşti, zâmbi Bertrand. Vrei să uneşti camerele astea două, nu?

— Aşa e! recunoscu Antoine.

— Nu-i o idee rea, deşi trebuie bine gândită. Aici e o bucată de zid problematică, o să-ți arăt mai târziu. Are nişte lambriuri groase, şi prin el trec tot felul de țevi. Nu e aşa de uşor cum pare.

M-am uitat la ceas: două şi jumătate.

— Trebuie să plec. Mă întâlnesc cu Joshua.

— Ce facem cu Zoë? întrebă Bertrand.

Zoë îşi dădu ochii peste cap.

— Pot, de exemplu, să iau un autobuz înapoi în Montparnasse.

— Şi şcoala? replică Bertrand.

Zoë îşi dădu iarăşi ochii peste cap.

— *Papà!* E miercuri. Nu am ore miercuri după-amiaza, îți aminteşti?

Bertrand se scărpină în cap.

— Pe vremea mea...

— Era joia, nu se făcea şcoală joia, psalmodie Zoë.

— Sistemul şcolar francez e ridicol, am oftat. Şi în plus, ore sâmbătă dimineața!

Antoine era de acord cu mine. Fiii lui urmau o şcoală particulară unde nu se făceau ore sâmbătă dimineața. Dar Bertrand – la fel ca părinții lui – credea cu convingere în sistemul public francez. Eu dorisem să o dau pe Zoë la o şcoală bilingvă – existau câteva la Paris –, dar clanul Tézac nici nu voise să audă. Zoë era franțuzoaică, născută în Franța. Avea să urmeze o şcoală franceză. În prezent, urma *lycée* Montaigne, lângă Grădinile Luxembourg. Familia Tézac uita mereu că Zoë are o mamă americancă. Din fericire, engleza lui Zoë era perfectă. Nu vorbisem niciodată altceva cu ea, şi mergea de suficiente ori la Boston în vizită la părinții mei. Îşi petrecea majoritatea verilor în Long Island, cu sora mea Charla şi cu familia ei.

Bertrand se întoarse spre mine. În ochi avea acea sclipire, care mă neliniştea şi îmi semnala că avea să fie ori foarte amuzant, ori foarte crud, ori amândouă. Evident că şi Antoine cunoştea semnificația, având în vedere felul supus în care începu să-şi studieze atent pantofii din piele, cu ciucuri.

— Da, într-adevăr, ştim ce gândeşte *Miss* Jarmond despre şcolile noastre, despre spitalele noastre, despre nesfârşitele noastre greve, despre vacanțele noastre, despre instalațiile noastre sanitare, despre serviciul nostru poştal, televiziunea

noastră, politica noastră, rahatul nostru de câine de pe trotuare, rosti Bertrand, zâmbind spre mine cu dantura lui perfectă. Am auzit asta de atâtea ori, de atâtea ori, nu-i aşa? Aş vrea să fiu în America, totul e atât de *curat* în America, toată lumea culege rahatul de câine în America!

— Termină, *papà,* eşti atât de grosolan! zise Zoë şi mă luă de mână.

Afară, fetiţa văzu un vecin îmbrăcat în pijama, sprijinit de fereastră. Era un bărbat amabil, profesor de muzică. Cânta la vioară şi ei îi plăcea să-l asculte. Deseori, de dincolo de curte, le cânta ei şi fratelui ei vechi cântece franţuzeşti, ca Sur le pont d'Avignon *şi* À la claire fontaine, *precum şi melodii din ţara părinţilor ei, care îi făceau întotdeauna pe mama şi pe tatăl ei să danseze veseli, iar papucii mamei pluteau pe scândurile podelei, în timp ce tatăl ei o învârtea iarăşi şi iarăşi, până ameţeau cu toţii.*

— Ce faceţi? Unde îi duceţi? strigă el.

Vocea lui răsună în curte, acoperind ţipetele bebeluşului. Bărbatul în balonzaid nu-i răspunse.

— Nu puteţi să faceţi aşa ceva, continuă vecinul. Sunt oameni buni şi cinstiţi! Nu puteţi să faceţi aşa ceva!

La sunetul glasului său, obloanele începură să se deschidă şi chipuri să privească din spatele perdelelor.

Dar fetiţa observă că nimeni nu se mişca, nimeni nu zicea nimic. Stăteau, pur şi simplu, şi se uitau.

Mama se opri din mers, zguduită de suspine. Bărbaţii o împinseră înainte.

Vecinii priveau în tăcere. Chiar şi profesorul de muzică rămase tăcut.

Brusc, mama se întoarse şi ţipă din toate puterile; strigă numele soţului ei, de trei ori.

Bărbații o apucară de brațe, zgâlțâind-o cu brutalitate. Ea lăsă să cadă gențile şi boccelele. Fetița încercă să-i oprească, dar ei o împinseră la o parte.

În prag apăru un bărbat slab, cu haine mototolite, nebărbierit şi cu ochii roşii, obosiți; străbătu curtea, ținându-se drept. Când ajunse în dreptul bărbaților, le spuse cine era. Avea un accent pronunțat, la fel ca femeia.

— Luați-mă cu familia mea, spuse el.

Fetița îşi strecură mâna în cea a tatălui.

Era în siguranță acum, îşi zise ea. Era în siguranță, cu mama şi cu tatăl ei. Toate astea nu aveau să dureze mult. Doar era poliția franceză, nu nemții. Nimeni nu avea să le facă vreun rău.

Curând se vor întoarce la apartament, şi maman *le va pregăti micul dejun. Băiețelul va putea ieşi din ascunzătoare, iar papà se va duce la depozitul din josul străzii, unde lucra ca maistru şi făcea curele, genți şi portofele alături de colegii lui, şi totul va fi ca înainte. Curând, lucrurile vor fi din nou sigure.*

Afară se luminase de ziuă. Strada îngustă era pustie. Fetița privi înapoi spre clădirea ei, la chipurile tăcute de la ferestre şi la concierge, *care o ținea la piept pe micuța Suzanne.*

Profesorul de muzică îşi ridică încet mâna, într-un gest de rămas-bun.

Îi făcu şi ea cu mâna, zâmbind. Totul avea să fie bine. Urma să se întoarcă repede, toți aveau să se întoarcă în curând.

Dar bărbatul era extrem de trist.

Pe obraji îi curgeau lacrimi, lacrimi tăcute de neputință şi de ruşine, pe care ea nu le înțelegea.

— Grosolan? Mama ta adoră asta, chicoti Bertrand, făcându-i cu ochiul lui Antoine. Nu-i aşa, iubito? Nu-i aşa, *chérie?*

Se învârtea prin living, pocnind din degete pe melodia din *West Side Story*.

Mă simțeam prost față de Antoine. De ce-i plăcea lui Bertrand să mă facă să par americanca falsă, plină de idei preconcepute, mereu critică la adresa francezilor? Şi de ce stăteam acolo şi-i permiteam să-mi vorbească astfel? Cândva era amuzant. La începutul căsniciei noastre, asta fusese o glumă clasică şi îi făcea pe prietenii noştri americani şi francezi să râdă în hohote. La început.

Eu am zâmbit, ca de obicei. Dar astăzi, zâmbetul meu părea un pic forțat.

— Ai mai fost s-o vezi pe Mamé în ultima vreme? am întrebat.

Bertrand era deja ocupat să măsoare ceva.

— Poftim?

— Mamé, am repetat, răbdătoare. Cred că i-ar plăcea să te vadă. Să vorbiți despre apartament.

Privirea lui o întâlni pe a mea.

— N-am timp, *amour*. Tu te duci?

O privire rugătoare.

— Bertrand, eu mă duc în fiecare săptămână, ştii asta.

El oftă.

— E bunica *ta*, am subliniat.

— Şi te iubeşte *pe tine, l'Américaine,* rânji el. Şi eu la fel, *bébé.*

Se apropie de mine şi mă sărută uşor pe buze.

Americanca.

„Aşadar, tu eşti americanca", afirmase Mamé, cu mulți ani în urmă, chiar în această încăpere, cercetându-mă cu ochii ei cenuşii, gânditori. *L'Américaine.* Cât de americancă mă făcuse să mă simt, cu nenumăratele mele bucle, cu tenişi şi zâmbetul larg. Şi cât de pur franțuzoaică era această bătrână de şaptezeci de ani, cu spate drept, nas patrician, un coc impecabil şi privire şireată. Şi totuşi, am plăcut-o pe

Mamé de la bun început. Râsul ei uimitor, gutural. Umorul sec.

Chiar şi azi, trebuia să recunosc că o plăceam mai mult decât pe părinții lui Bertrand, care încă mă făceau să mă simt „americancă”, deşi locuiam la Paris de douăzeci de ani, eram măritată cu fiul lor de cincisprezece ani şi le dăruisem prima nepoată, pe Zoë.

În timp ce coboram, confruntându-mă încă o dată cu reflexia neplăcută din oglinda liftului, mi-a trecut brusc prin minte că suportasem prea mult timp împunsăturile lui Bertrand, ridicând întotdeauna nepăsătoare din umeri.

Iar astăzi, dintr-un motiv oarecare, pentru prima dată, am simțit că mi-a ajuns.

Fetița se ținea aproape de părinții ei. Străbătură pe jos strada lor, în timp ce bărbatul în balonzaid bej le spunea să se grăbească. Oare unde se duceau? se întrebă. De ce trebuiau să se grăbească atât de tare? Li se spuse să intre într-un garaj mare. Fetița recunoscu drumul – nu era departe de casa în care locuiau şi de locul unde lucra tatăl ei.

În garaj, bărbați îmbrăcați în salopete albastre, pătate de ulei, erau aplecați asupra motoarelor. Îi priveau, tăcuți. Nimeni nu zise nimic. Atunci, fetița văzu un grup mare de oameni, stând în garaj, cu genți şi coşuri la picioare. Majoritatea erau femei şi copii, observă ea. Pe unii îi cunoştea puțin. Dar nimeni nu îndrăznea să facă semn cu mâna sau să se salute. După un timp, apărură doi polițişti care începură să strige nume. Tatăl fetiței ridică mâna când auzi numele lor.

Fetița privi în jur. Văzu un băiat pe care îl cunoştea de la şcoală, Léon. Părea obosit şi speriat. Ea îi zâmbi; ar fi vrut să-i spună că totul era în regulă, că în curând vor putea să meargă acasă. Toate astea nu aveau să dureze mult, curând o să fie trimişi înapoi. Dar Léon o privi de parcă era nebună. Ea îşi lăsă privirea în jos, cu obrajii în flăcări. Poate că

pricepuse totul greşit. Inima îi bătea cu putere. Poate că lucrurile nu aveau să se întâmple aşa cum crezuse ea. Se simţea foarte naivă, prostuţă şi tânără.

Tatăl ei se aplecă spre ea. Bărbia lui ţepoasă îi gâdilă urechea. Îi rosti numele. Unde era fratele ei? Ea îi arătă cheia. Frăţiorul ei era în siguranţă, ascuns în dulapul lor secret, şopti ea, mândră de sine. O să fie în siguranţă.

Tatăl ei o privi cu ochi mari, stranii, şi o apucă strâns de mână. Dar totul e în regulă, insistă ea, o să fie bine. E un dulap adânc, are destul aer să respire. Şi apă şi o lanternă. O să fie bine, papà. *Nu înţelegi, zise tatăl, nu înţelegi. Şi, spre disperarea ei, văzu cum ochii i se umpleau de lacrimi.*

Îl trase de mânecă. Nu suporta să-şi vadă tatăl plângând.

— Papà, *spuse ea, o să ne întoarcem acasă, nu-i aşa? O să ne întoarcem acasă după ce ne strigă numele?*

Tatăl îşi şterse lacrimile şi o privi cu ochi îngrozitor de trişti, în care ea nu suporta să privească.

— Nu, răspunse el, nu ne întoarcem. N-o să ne lase să ne întoarcem.

Fetiţa simţi cum i se strecoară în trup ceva rece şi oribil. Încă o dată îşi aminti ce auzise, chipurile părinţilor ei, întrezărite de cealaltă parte a uşii, teama lor, neliniştea lor în miez de noapte.

— Ce vrei să zici, papà? *Unde mergem? De ce nu ne întoarcem acasă? Spune-mi! Spune-mi!*

Aproape că ţipă ultimele cuvinte.

Tatăl ei o privi. Îi rosti din nou numele, foarte încet. Ochii îi erau încă umezi, iar lacrimile îi atârnau de gene. Îi puse o mână pe ceafă.

— Fii curajoasă, iubita mea. Fii curajoasă, cât poţi tu de curajoasă.

Nu putea să plângă. Frica ei era atât de mare încât părea să înghită totul în jur, părea să absoarbă orice altă emoţie din sufletul ei, ca un vid monstruos, puternic.

— *Dar i-am promis că o să mă întorc,* papà. *I-am promis.*

Văzu că tatăl ei începuse din nou să plângă şi că nu o mai asculta. Era învăluit în propria durere, în propria teamă.

Îi trimiseră pe toţi afară. Strada era pustie, în afară de autobuzele aliniate lângă trotuare. Genul de autobuze normale, în care fetiţa obişnuia să se suie, împreună cu mama şi cu fratele ei, ca să meargă în oraş: autobuze obişnuite, cu alb şi verde, cu platformă în spate.

Li se ordonă să se suie şi fură înghesuiţi unii în alţii. Fetiţa căuta iarăşi uniformele verzi-cenuşii, limba aspră, guturală, de care ajunsese să se teamă. Dar aceştia nu erau decât poliţişti. Poliţişti francezi.

Prin geamul prăfuit al autobuzului, îl recunoscu pe unul dintre ei, poliţistul tânăr, roşcat, care o ajutase de multe ori să traverseze strada în drum spre casă, de la şcoală. Bătu în geam ca să-i atragă atenţia. Când ochii li se întâlniră, el îşi feri rapid privirea, părând stânjenit, aproape enervat. Fetiţa se întrebă de ce. În timp ce erau împinşi în autobuze, un bărbat protestă şi fu îmbrâncit cu violenţă. Un poliţist urlă că o să împuşte pe oricine va încerca să scape.

Apatică, fetiţa privi cum clădirile şi copacii se perindă prin faţa geamului. Nu se putea gândi decât la fratele ei aflat în dulap, în casa goală, aşteptând-o. Nu se putea gândi decât la el. Traversară un pod şi văzu apele Senei sclipind. Unde mergeau? Papà *nu ştia. Nimeni nu ştia. Toţi erau înspăimântaţi.*

Un tunet brusc îi făcu pe toţi să tresară. Ploaia porni să cadă cu atâta putere, încât autobuzul fu nevoit să oprească. Fetiţa asculta cum picăturile loveau acoperişul autobuzului. Nu dură mult şi maşina îşi reluă drumul, cu roţile scrâşnind pe macadamul sclipitor. Soarele răsărise.

Autobuzul se opri şi se dădură cu toţii jos, încărcaţi cu boccele, valize, copii care plângeau. Fetiţa nu recunoştea

strada. Nu fusese niciodată aici. La capătul drumului văzu indicatorul de metrou.

Îi conduseră spre o clădire mare, deschisă la culoare. Pe ea scria ceva cu litere mari şi negre, dar nu reuşi să desluşească ce anume. Văzu că întreaga stradă era plină de familii ca a ei, care coborau din autobuze, mânaţi de poliţişti. Din nou, poliţişti francezi.

În timp ce strângea cu putere mâna tatălui ei, se trezi împinsă şi înghiontită într-o imensă arenă acoperită. Zeci de oameni erau adunaţi aici, în mijlocul arenei, precum şi pe scaunele tari, de fier, ale tribunei. Câţi oameni? Nu ştia. Sute. Şi tot veneau. Fetiţa se uită la imensul luminator albastru, sub formă de dom. Soarele necruţător strălucea prin el.

Tatăl ei le găsi un loc în care să se aşeze. Fetiţa privi cum şirul constant de oameni îngroaşă rândurile mulţimii. Zgomotul crescu tot mai mult, zumzetul continuu a mii de voci, copii scâncind, femei gemând. Căldura deveni de nesuportat, tot mai înăbuşitoare pe măsură ce soarele urca pe cer. Era din ce în ce mai puţin loc şi stăteau cu toţii înghesuiţi unii în alţii. Se uita la bărbaţi, la femei, la copii, la chipurile lor chinuite, la ochii înspăimântaţi.

— Papà, *cât o să rămânem aici? întreabă ea.*

— Nu ştiu, iubito.

— Unde suntem?

Puse mâna pe steaua galbenă cusută pe bluza ei.

— E din cauza asta, nu-i aşa? spuse ea. Toată lumea de aici are una.

Tatăl ei zâmbi – un zâmbet trist, patetic.

— Da, zise el. Din cauza asta.

Fetiţa se încruntă.

— Nu e corect, papà, *şopti ea. Nu e corect!*

El o îmbrăţişă şi îi rosti numele cu tandreţe.

— Da, draga mea, ai dreptate, nu e corect.

Ea se sprijini de el, cu obrazul lipit de steaua de pe haina lui.

În urmă cu aproape o lună, mama ei cususe stele pe toate hainele lor. Pe toate hainele familiei, cu excepția celor ale fratelui ei mai mic. Înainte de asta, cărțile lor de identitate primiseră ştampila de „evreu" sau „evreică". Şi apoi începuseră brusc să apară lucruri pe care nu mai aveau voie să le facă. De exemplu, să se joace în parc. Să se plimbe cu bicicleta, să meargă la cinema, la teatru, la restaurant, la ştrand. Nu mai aveau voie nici să împrumute cărți de la bibliotecă.

Văzuse indicatoarele care păreau să fi fost puse pretutindeni: „Interzis evreilor". Şi pe uşa depozitului unde lucra tatăl ei era un afiş mare, care anunța: „Firmă evreiască". Maman *trebuia să meargă la cumpărături după ora patru după-amiaza, când nu mai rămânea nimic în magazine, din cauza raționalizărilor. Erau nevoiți să meargă în ultimul vagon al metroului, să se întoarcă acasă înainte de stingere şi să nu plece până dimineața. Ce mai aveau voie să facă? Nimic. Nimic, se gândi ea.*

Nedrept. Atât de nedrept. De ce? De ce ei? De ce toate astea? I se părea dintr-odată că nimeni nu ar fi putut să-i dea vreo explicație.

Joshua se afla deja în sala de conferințe şi îşi bea cafeaua aceea slabă, care îi plăcea atât de mult. M-am grăbit să mă aşez între Bamber, directorul de imagine, şi Alessandra, *features editor.*

Încăperea dădea spre aglomerata rue Marbeuf, aflată la o aruncătură de băț de Champs-Elysées. Nu era zona mea preferată din Paris – prea ticsită de oameni, prea țipătoare –, dar eram obişnuită să vin zilnic aici şi să parcurg bulevardul cu trotuare largi şi prăfuite, înțesate de turişti în orice moment al zilei, indiferent de anotimp.

De şase ani de zile scriam la revista săptămânală americană *Seine Scenes.* Publicam o versiune pe hârtie şi alta online. De obicei, eu relatam orice eveniment care ar fi putut prezenta interes pentru cititorii americani din Paris. „Culoarea locală" se întindea de la viaţa socială şi culturală – spectacole, filme, restaurante, cărţi – la apropiatele alegeri prezidenţiale din Franţa.

Era, de fapt, o muncă dificilă, cu termene strânse. Joshua era un adevărat tiran. Îmi plăcea de el, dar era un tiran. Genul ăla de şef care nu are nici un respect pentru viaţa personală, căsnicie şi copii. Dacă o femeie rămânea însărcinată, devenea un nimeni. Dacă cineva avea un copil bolnav, era privit urât. Dar avea totodată un ochi perspicace, talent editorial extraordinar şi un simţ ieşit din comun al sincronizării perfecte. Cu toţii ne scoteam pălăria în faţa lui. Ne plângeam mereu de el pe la spate, dar suportam în continuare situaţia. La cei cincizeci de ani ai săi, Joshua, newyorkez născut şi crescut acolo, dar care îşi petrecuse ultimii zece ani la Paris, părea înşelător de placid. Avea o figură lungă şi ochi căzuţi. Dar în clipa când deschidea gura, el era şeful. Toată lumea îl asculta pe Joshua. Şi nimeni nu-l întrerupea vreodată.

Bamber era din Londra şi avea aproape treizeci de ani. Înalt de peste 1,80 m, purta ochelari cu lentile într-o nuanţă de mov, avea diferite piercinguri pe trup şi îşi vopsea părul în culoarea dulceţii de portocale. Dădea dovadă de un nemaipomenit umor britanic, care mie mi se părea irezistibil, dar pe care Joshua nu prea îl înţelegea. Aveam o slăbiciune pentru Bamber. Era un coleg discret şi eficient. De asemenea, era un ajutor minunat când Joshua avea o zi proastă şi se dezlănţuia pe fiecare dintre noi. Bamber era un aliat preţios.

Alessandra era o tânără pe jumătate italiancă, cu pielea fină şi teribil de ambiţioasă. Era drăguţă, avea părul buclat,

negru şi lucios, şi genul de gură cu buze pline şi umede, care îi înnebuneşte pe bărbaţi. Nu reuşisem niciodată să mă decid dacă o plac sau nu. Avea jumătate din vârsta mea şi deja primea acelaşi salariu ca mine, chiar dacă numele meu era trecut deasupra în caseta tehnică.

Joshua parcurse planurile privind următoarele subiecte. Se apropia un articol consistent despre alegerile prezidenţiale, un subiect important având în vedere victoria controversată a lui Jean-Marie Le Pen din primul tur. Nu eram prea încântată să scriu despre aşa ceva, aşa că m-am bucurat în sinea mea că i-a fost repartizat Alessandrei.

— Julia, începu Joshua, privindu-mă pe deasupra ochelarilor, subiectul ăsta îţi vine mănuşă – a şaizecea comemorare a Vel' d'Hiv'.

Mi-am dres glasul. Ce spusese? Sunase ca „veldif".

Nu mai ştiam nimic.

Alessandra mă privi cu superioritate.

— 16 iulie 1942? Nu-ţi sună cunoscut?

Uneori mă scotea din sărite glasul nechezat de Domnişoara Ştie-Tot. Ca acum, de exemplu.

— Marea razie de la Vélodrome d'Hiver, reluă Joshua. La asta se referă prescurtarea Vel' d'Hiv'. Un faimos stadion acoperit, unde aveau loc concursurile de ciclism. Mii de familii de evrei, închise acolo zile întregi, în condiţii îngrozitoare. Apoi trimise la Auschwitz. Şi gazate.

Îmi suna cunoscut. Doar vag însă.

— Bine, am zis hotărâtă, privindu-l pe Joshua. OK, ce am de făcut?

El ridică din umeri.

— Ai putea începe prin a găsi supravieţuitori sau martori de la Vel' d'Hiv'. Apoi să verifici cum se va desfăşura mai precis comemorarea, cine o organizează, unde, când. În final, fapte. Ce s-a întâmplat, mai exact. Va fi o muncă delicată, să ştii. Francezilor nu le place să vorbească despre

Vichy, Pétain, chestii de genul ăsta. Nu e ceva de care să fie deosebit de mândri.

— Există cineva care te-ar putea ajuta, interveni Alessandra, cu un ton ceva mai puțin superior. Franck Lévy. A fondat una dintre cele mai mari asociații ca să-i ajute pe evrei să-şi găsească familiile după Holocaust.

— Am auzit de el, am spus, în timp ce-mi notam numele.

Chiar auzisem. Franck Lévy era o figură publică. Ținea conferințe şi scria articole despre bunurile evreieşti furate şi despre ororile deportării.

Joshua mai dădu pe gât o cafea.

— Nimic superficial, zise el. Fără sentimentalisme. Fapte. Mărturii. Şi, adăugă aruncându-i o privire lui Bamber, fotografii bune, puternice. Căutați şi materiale vechi. Nu mai sunt multe rămase, după cum o să descoperiți, dar poate tipul ăsta, Lévy, o să vă ajute.

— Eu o să încep prin a mă duce la Vel' d'Hiv', spuse Bamber. Să verific.

Joshua zâmbi strâmb.

— Vel' d'Hiv' nu mai există. A fost dărâmat în 1959.

— Unde era? am întrebat, bucuroasă că nu eram singura ignorantă.

Alessandra se grăbi din nou să răspundă:

— Rue Néalton. În arondismentul 15.

— Am putea totuşi să mergem până acolo, am spus, privindu-l pe Bamber. Poate că mai sunt locuitori din zonă care îşi amintesc ce s-a întâmplat.

Joshua ridică din umeri.

— Puteți încerca, zise el. Dar nu cred că veți găsi mulți oameni dornici să vorbească. După cum v-am spus, francezii sunt susceptibili, iar ăsta este un subiect extrem de sensibil. Nu uitați, poliția franceză i-a arestat pe oamenii aceia. Nu naziştii.

Ascultându-l pe Joshua, mi-am dat seama cât de puține ştiam despre cele întâmplate la Paris, în iulie 1942. Nu învățasem despre asta la şcoală, la Boston. Şi de când venisem la Paris, în urmă cu douăzeci şi cinci de ani, nu citisem multe despre acest subiect. Era ca un secret. Ceva îngropat în trecut. Ceva despre care nimeni nu vorbea. Eram nerăbdătoare să mă aşez în fața calculatorului şi să încep să caut pe internet.

Cum s-a încheiat şedința, m-am dus la micul cubiculum care-mi servea drept birou şi care dădea spre zgomotoasa rue Marbeuf. Spațiul nostru de lucru era înghesuit. Dar mă obişnuisem. Nu mă deranja. Acasă nu aveam unde să scriu. În noul apartament, Bertrand îmi promisese că o să am o cameră mare numai a mea. Propriul meu birou. În sfârşit. Părea prea frumos ca să fie adevărat. O să am nevoie de ceva timp până să mă obişnuiesc cu genul acesta de lux.

Am pornit computerul, m-am conectat la internet, apoi am intrat pe Google. Am tastat „*vélodrome d'hiver vel' d'hiv'*". Linkurile erau numeroase, majoritatea în franceză şi multe dintre ele foarte amănunțite.

Am citit toată după-amiaza. Nu am făcut altceva decât să citesc, să-mi notez informații şi să caut cărți despre Ocupație şi razii. Am observat că multe cărți erau epuizate. M-am întrebat de ce. Fiindcă nimeni nu mai voia să citească despre Vel' d'Hiv'? Fiindcă nimănui nu-i mai păsa? Am sunat la vreo două librării, dar mi s-a răspuns că o să fie dificil să fac rost de aceste cărți. „Vă rog să încercați", am spus.

Când am închis computerul, m-am simțit teribil de obosită. Mă dureau ochii, iar capul şi inima îmi erau grele de tot ceea ce citisem.

Fuseseră peste patru mii de copii evrei închişi la Vel' d'Hiv', cu vârste cuprinse între doi şi doisprezece ani. Majoritatea erau francezi, născuți în Franța.

Nici unul nu se întorsese de la Auschwitz.

Ziua se târa, nesfârşită, insuportabilă. Ghemuită lângă mama ei, fetiţa privea cum familiile din jur îşi pierdeau încetul cu încetul minţile. Nu era nimic de băut, nimic de mâncare. Căldura era înăbuşitoare. Aerul era plin de un praf fin şi uscat, care îi înţepa ochii şi gâtul.

Marile porţi ale stadionului erau închise. De-a lungul fiecărui zid, poliţişti cu chipuri sumbre îi ameninţau în tăcere cu armele. Nu aveai unde să mergi şi nici ce să faci. Doar să stai aici şi să aştepţi. Ce anume? Ce avea să li se întâmple, familiei ei, acestei mulţimi de oameni?

Împreună cu tatăl ei, încercaseră să găsească toaletele, în celălalt capăt al arenei. Îi izbise o duhoare insuportabilă. Erau prea puţine toalete pentru o asemenea mulţime şi, curând, deveniră nefuncţionale. Fetiţa trebuise să se ghemuiască lângă perete ca să se uşureze, luptându-se cu nevoia copleşitoare de a vomita, astupându-şi gura cu mâna. Oamenii îşi făceau nevoile pe unde apucau, ruşinaţi, înfrânţi, ghemuindu-se ca animalele pe podeaua mizerabilă. Fetiţa văzu o femeie în vârstă, respectabilă, ascunzându-se după haina soţului ei. O altă femeie icnea îngrozită, ţinându-se cu mâinile de gură şi de nas şi clătinând din cap.

Fetiţa îşi urmă tatăl prin mulţime, înapoi la locul unde o lăsaseră pe mama ei, trebuind să-şi facă loc prin gloată. Tribunele erau înţesate de boccele, bagaje, saltele, cărucioare, iar arena era neagră de oameni. Câţi oameni erau aici? se întrebă. Copiii alergau pe culoare, murdari, transpiraţi, ţipând după apă. O femeie gravidă, aproape leşinată din cauza căldurii şi a setei, ţipa din toate puterile că o să moară. Un bătrân se prăbuşi brusc, pe solul prăfuit. Chipul lui albăstrui se contorsiona şi tresărea. Nimeni nu se mişcă.

Fetiţa se aşează lângă mama ei. Femeia devenise tăcută. Aproape că nu mai vorbea. Fetiţa îi luă mâna şi i-o strânse;

mama nu îi răspunse. Tatăl se ridică şi îi ceru unui poliţist apă, pentru copilul şi soţia lui. Bărbatul îi replică scurt că deocamdată nu există apă. Tatăl afirmă că asta era abominabil, că nu puteau fi trataţi ca nişte animale. Poliţistul îi întoarse spatele.

Fetiţa îl văzu din nou pe Léon, băieţelul pe care îl zărise în garaj. Umbla fără ţintă prin mulţime, privind spre porţile mari. Observă că nu purta steaua galbenă. Îi fusese smulsă. Fetiţa se ridică şi se duse la el. Chipul îi era murdar, avea o vânătaie pe obrazul stâng şi alta pe claviculă. Se întrebă dacă şi ea arăta la fel, obosită şi lovită.

— Eu plec de aici, îi zise el, cu voce joasă. Părinţii mei mi-au zis. Acum.

— Dar cum? întrebă ea. Poliţia n-o să te lase să ieşi.

Băiatul o privi. Era de vârsta ei, avea zece ani, dar părea mult mai mare. Nu mai păstra nimic copilăresc în înfăţişare.

— Găsesc eu o metodă, răspunse el. Părinţii mi-au zis să plec. Ei mi-au smuls steaua. E singura soluţie. Altminteri, e sfârşitul. Sfârşitul pentru noi toţi.

Din nou, simţi că o străbate un fior rece. Sfârşitul? Era, într-adevăr, sfârşitul?

El se uită lung la ea, cu o privire uşor dispreţuitoare.

— Nu mă crezi, nu-i aşa? Ar trebui să vii cu mine. Scoate-ţi steaua, vino cu mine acum. O să ne ascundem. O să am grijă de tine. Ştiu ce să fac.

Fetiţa se gândi la frăţiorul ei care o aştepta, ascuns în dulap. Mângâie cheia şlefuită din buzunar. Ar putea să plece cu băiatul ăsta ager şi isteţ. Ar putea să-l salveze pe fratele ei şi să se salveze pe sine.

Dar se simţea prea mică, prea vulnerabilă să facă aşa ceva singură. Era prea înspăimântată. Iar părinţii ei... Mama ei, tatăl ei... Ce se va întâmpla cu ei? Băiatul ăsta spunea adevărul? Putea să aibă încredere în el?

Simţindu-i nehotărârea, el îi puse o mână pe braţ.

— Vino cu mine! o îndemnă.

— Nu ştiu, murmură ea.

El se dădu înapoi.

— Eu m-am hotărât. Plec. Rămâi cu bine.

Ea îl privi cum se îndreaptă spre intrare. Poliţiştii lăsau oamenii să intre: bătrâni pe târgi, în scaune rulante, grupuri nesfârşite de copii care scânceau, femei în lacrimi. Fetiţa îl privi pe Léon cum se strecoară prin mulţime, aşteptând momentul potrivit.

La un moment dat, un poliţist îl apucă de guler şi îl aruncă înapoi. Sprinten şi rapid, el se ridică, îndreptându-se din nou spre porţi, ca un înotător care luptă cu abilitate împotriva curentului. Fetiţa îl privea, fascinată.

Un grup de mame se repezi spre intrare, cerând cu furie apă pentru copii. Poliţiştii părură o clipă confuzi, neştiind ce să facă. Fetiţa îl văzu pe băiat cum se strecoară prin haosul creat, uşor, rapid ca un fulger. Apoi dispăru.

Se duse înapoi la părinţii ei. Noaptea se lăsa încet şi, odată cu ea, fetiţa simţi că disperarea ei şi a miilor de oameni închişi acolo se adânceşte, devenind ceva monstruos, scăpat de sub control, o disperare pură, absolută, care o umplu de panică.

Încercă să-şi închidă ochii, nasul, urechile, să blocheze mirosul, praful, căldura, urletele de disperare, imaginile adulţilor plângând, ale copiilor gemând, dar nu reuşi.

Nu putea decât să privească, neputincioasă, în tăcere. De sus, din apropierea luminatorului, unde oamenii stăteau în grupuri mici, observă o mişcare bruscă. Un urlet care îţi sfâşia inima, o agitaţie de haine aruncate peste balcon şi un sunet înfundat pe solul tare al arenei. Apoi, un icnet din partea mulţimii.

— Papà, *ce-a fost asta? întrebă ea.*

Tatăl ei încercă s-o facă să-şi întoarcă privirea.

— Nimic, draga mea, nimic. Doar nişte haine care au căzut de sus.

Dar ea văzuse. Ştia ce era. O tânără – de vârsta mamei ei – şi un copilaş. Femeia sărise, ţinându-şi strâns în braţe copilul, de pe cea mai înaltă balustradă.

De unde stătea, fetiţa putea să vadă trupul dislocat al femeii, craniul însângerat al copilului, crăpat ca o roşie coaptă.

Fetiţa lăsă capul în jos şi plânse.

Când eram copil şi locuiam pe Hyslop Road nr. 49, în Brookline, Massachussets, nu mi-aş fi imaginat niciodată că într-o zi o să mă mut în Franţa şi o să mă mărit cu un francez. Îmi imaginam că o să stau în America toată viaţa. La unsprezece ani mă îndrăgostisem de Evan Frost, băiatul din vecini. Un puşti cu pistrui, al cărui câine, Inky, de-abia aşteptta să tropăie pe frumoasele răzoare de flori ale tatălui meu.

Tata, Sean Jarmond, preda la Massachussets Institute of Technology. Genul de „profesor trăsnit”, cu bucle zburlite şi ochelari rotunzi. Era popular, studenţii îl plăceau. Mama, Heather Carter Jarmond, era o fostă campioană de tenis din Miami, genul de femeie sportivă, bronzată, zveltă, care nu pare să îmbătrânească niciodată. Era pasionată de yoga şi de mâncarea sănătoasă.

Duminica, tata şi vecinul lui, domnul Frost, aveau nesfârşite dispute peste gard, despre Inky, care distrugea lalelele tatălui meu, în timp ce, în bucătărie, mama făcea brioşe cu miere şi tărâţe şi ofta. Ura conflictele. Indiferentă la nebunia din jur, sora mea Charla se uita la *Gilligan's Island* sau la *Speed Racer* în camera cu televizorul, ingurgitând metri întregi de lemn-dulce. La etaj, prietena mea Katy Lacy se uita pe furiş de după perdele la minunatul

Evan Frost, care se hârjonea cu obiectul furiei tatălui meu, un labrador negru ca tăciunele.

A fost o copilărie fericită, ferită de rele. Fără izbucniri, fără scene. Şcoala Runckle, mai jos pe stradă. Linişte de Ziua Recunoştinţei. Crăciunuri în familie. Veri lungi şi lenevoase la Nahant. Săptămâni calme care se transformau în luni calme. Singurul lucru care mă speriase de moarte fusese când profesoara mea din clasa a cincea, cu părul precum câlţii, ne citise cu glas tare *Inima care-şi spune taina* de Edgar Allen Poe. Mulţumită ei am avut coşmaruri ani de zile.

În timpul adolescenţei am simţit pentru prima dată dorinţa de a merge în Franţa – o fascinaţie insidioasă care a devenit din ce în ce mai puternică pe măsură ce trecea timpul. De ce Franţa? De ce Parisul? Limba franceză mă atrăsese mereu. O găseam mai flexibilă, mai senzuală decât germana, spaniola sau italiana. Obişnuiam să-l imit la perfecţie pe sconcsul francez din Looney Tunes, Pepe Le Pew. Dar în adâncul sufletului ştiam că ardoarea mea tot mai profundă pentru Paris nu avea nimic de-a face cu clişeele americane privind romantismul, sofisticarea şi atracţia sexuală. Era mai mult decât atât.

Când am descoperit pentru prima dată Parisul, am fost atrasă rapid de contrastele sale diferite; cartierele lui stridente şi necizelate mă atrăgeau la fel de mult ca acelea maiestuoase, proiectate de Haussman. Tânjeam după paradoxurile, secretele şi surprizele lui. Avusesem nevoie de douăzeci şi cinci de ani ca să mă integrez, dar reuşisem. Învăţasem să suport chelnerii nerăbdători şi taximetriştii bădărani. Învăţasem să conduc prin Place de l'Étoile, indiferentă la insultele pe care mi le strigau şoferi de autobuz iritaţi şi, mai surprinzător, blonde elegante, cu şuviţe, în Mini-uri negre şi strălucitoare. Învăţasem să îmblânzesc *concierges* aroganţi, vânzătoare obraznice,

operatoare telefonice blazate şi doctori îngâmfaţi. Învăţasem că parizienii se cred superiori restului lumii, mai ales tuturor celorlalţi cetăţeni francezi care locuiau între Nisa şi Nancy, manifestând un dispreţ deosebit faţă de locuitorii din suburbiile Oraşului Luminilor. Învăţasem că ceilalţi francezi îi porecliseră pe parizieni „cap-de-câine" – *„Parisien Tête de Chien"* – şi că nu îi apreciau prea tare. Nimeni nu iubea Parisul ca adevăratul parizian. Nimeni nu era mai mândru de oraşul său ca adevăratul parizian. Nimeni nu era nici pe jumătate atât de arogant, cu nasul pe sus, atât de încrezut şi totuşi atât de irezistibil. De ce iubeam eu atât de mult Parisul? mă întrebam. Poate fiindcă niciodată nu îmi cedase. Plutea tentant de aproape, şi totuşi mă punea la punct. Americanca. Voi fi mereu americanca. *L'Américaine.*

Am ştiut că vreau să fiu ziaristă încă de când eram de vârsta lui Zoë. Mai întâi am început să scriu pentru ziarul liceului şi nu m-am mai oprit de atunci. Am venit să locuiesc la Paris la puţin timp după ce am împlinit douăzeci de ani, după ce am absolvit engleza la Boston University. Prima mea slujbă a fost ca asistent debutant la o revistă americană de modă pe care am abandonat-o în scurt timp. Căutam subiecte mai interesante decât lungimea fustelor sau culorile de primăvară.

Am acceptat prima slujbă care s-a ivit – să rescriu comunicate de presă pentru o reţea americană de televiziune. Salariul nu era nemaipomenit, dar era suficient cât să-mi asigure supravieţuirea. Locuiam în arondismentul 18, împărţind un apartament cu doi homosexuali francezi, Hervé şi Christophe, care mi-au devenit buni prieteni.

În acea săptămână am luat masa cu ei pe rue Berthe, unde locuisem înainte să-l cunosc pe Bertrand. Bertrand mă însoţea rareori şi uneori mă întrebam de ce dovedea atât de puţin interes faţă de Hervé şi de Christophe. „Fiindcă dragul tău soţior, ca majoritatea domnilor burghezi şi prosperi,

preferă femeile homosexualilor, *cocotte!”* Aproape că auzeam vocea languroasă a prietenei mele Isabelle, chicotitul ei viclean. Da, avea dreptate. Era evident că lui Bertrand îi plăceau femeile. „La greu”, cum ar fi spus Charla.

Hervé şi Christophe locuiau încă în acelaşi apartament pe care îl împărţisem cu ei în trecut. Doar că micul meu dormitor era acum *dressing*. Christophe era un împătimit al modei şi tare mândru de asta. Îmi plăcea să iau masa la ei; întotdeauna găseai acolo un amestec interesant de oameni: un model sau un cântăreţ faimos, un scriitor controversat, un vecin simpatic şi homosexual, un alt ziarist american sau canadian, vreun redactor tânăr, aflat la început de drum. Hervé lucra ca avocat la o firmă internaţională, iar Christophe era profesor de yoga.

Ei erau prietenii mei buni şi dragi. Aveam şi alţi prieteni aici, expaţi americani – Holly, Susannah şi Jan – pe care îi cunoscusem prin intermediul revistei sau al colegiului american unde puneam de multe ori anunţuri pentru babysittere. Aveam chiar şi vreo două prietene apropiate franţuzoaice, ca Isabelle, pe care le întâlnisem la orele de balet ale lui Zoë, la Salle Pleyel, dar Hervé şi Christophe erau cei pe care îi chemasem la unu dimineaţa când Bertrand se comportase oribil. Cei care veniseră la spital când Zoë îşi scrântise glezna căzând de pe scuter. Cei care nu uitau niciodată de ziua mea. Cei care ştiau ce filme sunt de văzut, ce discuri de cumpărat. Mesele lor erau întotdeauna superbe, adevărate festine, la lumina lumânărilor.

Am adus cu mine o sticlă de şampanie rece. Christophe se afla încă la duş, mi-a explicat Hervé, întâmpinându-mă la uşă. La cei patruzeci şi cinci de ani ai săi, Hervé era zvelt, purta mustaţă şi avea o fire blândă. Fuma ţigară de la ţigară şi era imposibil să-l faci să se lase. Aşa că renunţaserăm cu toţii la această încercare.

— Ai o jachetă drăguță, mă complimentă el, punând jos țigara ca să deschidă şampania.

Hervé şi Christophe remarcau întotdeauna ce purtam, dacă aveam un parfum nou, un machiaj diferit, o coafură nouă. Când eram cu ei, nu mă simțeam niciodată acea *Américaine* care încerca din răsputeri să țină pasul cu aşa-zisul *chic* parizian. Mă simțeam eu însămi. Şi îi iubeam pentru asta.

— Albastrul ăla verzui ți se potriveşte, se asortează sublim cu ochii tăi. De unde l-ai cumpărat?

— De la H&M, de pe rue de Rennes.

— Arăți superb. Şi cum merg lucrurile cu apartamentul? mă întrebă şi-mi înmână un pahar şi nişte pâine prăjită cu tarama roz.

— Sunt o mulțime de lucruri de făcut, am oftat. O să dureze luni de zile.

— Şi îmi închipui că arhitectul soțului tău este încântat de toată povestea.

M-am strâmbat.

— Vrei să zici că e inepuizabil.

— Ah, făcu Hervé. Şi, prin urmare, un cui în talpă pentru tine.

— Te-ai prins, am zis, sorbind din şampanie.

Hervé se uită cu atenție la mine prin ochelarii lui minusculi, fără rame. Avea ochii de un cenuşiu-deschis şi gene ridicol de lungi.

— Ia zi, Juju, eşti bine? mă întrebă el.

Am zâmbit larg.

— Da, sunt bine.

Dar nu era nici pe departe aşa. Cele aflate de curând despre evenimentele din iulie 1942 treziseră în mine o vulnerabilitate, declanşaseră ceva profund, nespus, care mă urmărea, care mă ardea. Târâsem după mine acea povară

întreaga săptămână, chiar din momentul în care începusem cercetările cu privire la razia de la Vel' d'Hiv'.

— Nu pari în apele tale, continuă Hervé, îngrijorat.

Se apropie de mine şi-şi puse mâna subțire, albă, pe genunchiul meu.

— Cunosc fața asta, Julia. E fața ta tristă. Hai, spune-mi ce se întâmplă.

Singura modalitate de a se izola de iadul din jur era să-şi îngroape capul între genunchii ascuțiți şi să-şi acopere urechile cu mâinile. Se legăna înainte şi înapoi, ascunzându-şi fața între picioare. Gândeşte-te la lucruri frumoase, gândeşte-te la toate lucrurile care îți plac, la toate lucrurile care te fac fericită, la toate acele momente speciale, magice, pe care ți le aminteşti – când mama ei o dusese la coafor şi toată lumea îi lăudase părul bogat, de culoarea mierii: o să fii mândră mai târziu de părul tău, ma petite!

Mâinile tatălui ei prelucrând pielea în depozit, cât erau de rapide şi de puternice, şi cât îi admira priceperea! Aniversarea împlinirii a zece ani şi noul ceas, frumoasa cutie albastră, cureluşa de piele pe care i-o făcuse tatăl său, aroma ei bogată, pătrunzătoare, şi ticăitul discret al ceasului, care o fascinase. Fusese atât de mândră! Dar maman *îi spusese să nu-l poarte la şcoală. Putea să-l spargă sau să-l piardă. Numai prietena ei Armelle îl văzuse. Şi fusese atât de geloasă!*

Unde era acum Armelle? Locuiau pe aceeaşi stradă, mergeau la aceeaşi şcoală. Dar Armelle plecase din oraş la începutul vacanței. Se dusese undeva cu părinții ei, undeva în sud. Primise o scrisoare şi asta fusese tot. Armelle era micuță, roşcată şi foarte deşteaptă. Ştia pe dinafară toată tabla înmulțirii şi stăpânea chiar şi cele mai complicate probleme de gramatică.

Lui Armelle nu-i era niciodată frică, iar fetița admira acest lucru. Chiar şi atunci când sirenele se declanşau în mijlocul orei, urlând ca nişte lupi furioşi, făcându-i pe toți să tresară, Armelle rămânea calmă, stăpână pe sine, o lua pe fetiță de mână şi o conducea în beciul plin de mucegai al şcolii, indiferentă la şoaptele înspăimântate ale celorlalți copii şi la ordinele tremurătoare ale lui Mademoiselle *Dixsaut. Se ghemuiau una într-alta, umăr lângă umăr, în întunericul umed, iar lumina lumânărilor le tremura pe chipurile palide, ore întregi, parcă, şi ascultau zumzetul avioanelor deasupra capetelor lor, în vreme ce* Mademoiselle *Dixsaut le citea din Jean de La Fontaine sau Molière şi încerca să-şi stăpânească tremurul mâinilor. Uită-te la mâinile ei, chicotea Armelle, îi e teamă, de-abia poate să citească, uită-te. Iar fetița o privea pe Armelle cu mirare şi şoptea: Ție nu ți-e frică? Nici măcar puțin? Buclele roşcate şi strălucitoare se scuturau cu dispreț. Nu, nu mi-e. Nu mi-e teamă. Şi uneori, când vibrația bombelor se strecura prin podeaua mizeră, făcând vocea lui* Mademoiselle *Dixsaut să tremure şi să se oprească, Armelle o apuca pe fetiță de mână şi o ținea strâns.*

Îi era dor de Armelle, dorea ca Armelle să fi fost cu ea acum, s-o țină de mână şi să-i spună să nu se teamă. Îi era dor de pistruii lui Armelle şi de ochii ei verzi şi poznaşi, de zâmbetul ei insolent. Gândeşte-te la lucrurile pe care le iubeşti, la lucrurile care te fac fericită.

Vara trecută – sau fusese cu două veri în urmă? nu-şi mai amintea –, papà *le dusese să-şi petreacă vreo două zile la țară, lângă un râu. Nu-şi mai amintea numele lui. Dar apa fusese atât de mângâietoare şi de plăcută pe pielea ei. Tatăl ei încercase să o învețe să înoate. După câteva zile, fetița izbutise un soi de înot câinesc, lipsit de grație, care făcuse pe toată lumea să râdă. Pe malul apei, fratele ei se dezlănțuise, bucuros şi fericit. Pe atunci era micuț, doar un bebeluş. Ea îşi petrecuse întreaga zi alergând după el, în vreme ce el aluneca*

şi chiuia pe malul noroios. Iar maman şi papà arătau atât de liniştiți, de tineri şi de îndrăgostiți, mama ei stând cu capul sprijinit pe umărul tatălui ei. Îşi aminti de micul hotel de lângă apă, unde mâncaseră feluri simple şi delicioase lângă umbrarul răcoros şi înfrunzit, şi apoi patronne o rugase s-o ajute să servească, iar ea ducea cafeaua şi se simțea foarte matură şi mândră, până când scăpase cafeaua pe piciorul cuiva, dar patronne nu se supărase.

Fetița îşi înălță capul şi o văzu pe mama ei vorbind cu Eva, o tânără care locuia lângă ei. Eva avea patru copii mici, o ceată de băieți gălăgioşi, pe care fetița nu îi plăcea în mod deosebit. Chipul Evei, la fel ca al mamei ei, părea tras şi îmbătrânit. Cum de îmbătrâniseră aşa, peste noapte? se întrebă ea. Eva era tot polonează. Franceza ei, la fel ca a mamei, nu era prea bună. Ca şi părinții fetiței, Eva avea familia în Polonia. Părinții ei, mătuşi şi unchi. Fetița îşi aminti de ziua fatidică – oare când fusese? nu cu multă vreme în urmă – în care Eva primise o scrisoare din Polonia şi venise la uşa lor, cu chipul scăldat în lacrimi, şi se prăbuşise în brațele mamei ei. Mama încercase să o consoleze, dar fetița îşi dăduse seama că şi ea era şocată. Nimeni nu dorise să-i spună fetiței ce anume se întâmplase, dar ea înțelesese, agățându-se de orice cuvânt idiş pe care reuşea să-l desluşească printre suspine. Ceva îngrozitor – în Polonia, familii întregi fuseseră ucise, casele, arse, numai cenuşă şi ruine. Ea îşi întrebase tatăl dacă bunicii ei erau în siguranță. Părinții mamei, cei din fotografia alb-negru aflată pe polița căminului, din sufragerie. Tatăl îi răspunsese că nu ştia. Din Polonia sosiseră veşti foarte proaste. Dar nu voise să-i spună ce veşti.

Privindu-le pe mama ei şi pe Eva, fetița se întreba dacă părinții ei făcuseră bine că o protejaseră de toate, dacă procedaseră corect ferind-o de veştile rele, tulburătoare. Dacă făcuseră bine să nu-i explice atât de multe lucruri care se

schimbaseră pentru ei, de la începutul războiului. Ca atunci când soțul Evei nu se mai întorsese. Dispăruse. Unde? Nimeni nu voise să-i spună. Nimeni nu voise să-i explice. Ura să fie tratată ca un bebeluş. Ura când vocile erau coborâte la intrarea ei în încăpere.

Dacă i-ar fi spus, dacă i-ar fi spus tot ce ştiau, oare n-ar fi fost mai uşoară ziua asta?

— Sunt bine, doar puțin obosită, asta-i tot. Deci, cine vine în seara asta?

Înainte ca Hervé să poată răspunde, Christophe intră în cameră, o adevărată imagine a şicului parizian, în tonuri de kaki şi crem, răspândind în jur un parfum bărbătesc scump. Christophe era puțin mai tânăr decât Hervé, bronzat tot timpul, slab, iar părul lung, grizonant, şi-l ținea prins într-o coadă, *à la* Lagerfeld.

Aproape în acelaşi timp se auzi soneria.

— Aha, făcu Christophe, trimițându-mi o bezea, ăsta trebuie să fie Guillaume.

Se grăbi apoi spre uşă.

— Guillaume? l-am întrebat pe Hervé.

— Noul nostru prieten. Se ocupă cu ceva în domeniul publicității. E divorțat. Un tip deştept. El e singurul nostru musafir. Toată lumea e plecată din oraş din cauza weekendului prelungit.

Bărbatul care intră în cameră era înalt, brunet, spre patruzeci de ani. Adusese trandafiri şi o lumânare parfumată împachetată.

— Julia Jarmond, mă prezentă Christophe. Draga noastră prietenă jurnalistă, din vremea când eram tineri.

— Adică abia ieri... murmură Guillaume, în maniera galantă, specific franțuzească.

Am încercat să-mi păstrez pe chip un zâmbet lejer, conştientă că privirea iscoditoare a lui Hervé se îndrepta din

când în când în direcția mea. Era ciudat, pentru că, în mod obişnuit, m-aş fi confesat lui Hervé. I-aş fi spus cât de ciudat mă simțisem în ultima săptămână. Şi întâmplarea cu Bertrand. Întotdeauna suportasem umorul provocator, uneori de-a dreptul grosolan, al lui Bertrand. Nu mă afectase niciodată. Nu mă deranjase niciodată. Până acum. Obişnuiam să-i admir agerimea minții, sarcasmul. Asta mă făcuse să-l iubesc chiar şi mai mult.

Oamenii râdeau la glumele lui. Chiar le era puțin teamă de el. În spatele râsului său irezistibil, sclipirii ochilor de un albastru-verzui, zâmbetului încântător, se afla un bărbat dur, pretențios, care obținea de obicei ceea ce voia. Îl suportasem fiindcă se revanşa de fiecare dată față de mine; ori de câte ori îşi dădea seama că m-a rănit, mă copleşea cu daruri, flori şi sex pasional. În pat era probabil singurul loc unde eu şi Bertrand comunicam cu adevărat, singurul loc unde nici unul nu îl domina pe celălalt. Îmi amintesc că, la un moment dat, Charla îmi spusese, după ce fusese martora unei tirade deosebit de acide a soțului meu: „Ticălosul ăsta e vreodată *drăguț* cu tine?" Şi, văzând că încep să mă înroşesc: „Doamne! Înțeleg acum. Voi comunicați prin sex. Faptele vorbesc mai tare decât cuvintele". Apoi oftase şi mă bătuse uşor pe mână. De ce nu-mi deschisesem sufletul față de Hervé în seara asta? Ceva mă reținuse. Ceva îmi pecetluise buzele.

După ce ne-am aşezat la masa octogonală de marmură, Guillaume m-a întrebat la ce ziar lucrez. Când i-am spus, pe chipul lui nu s-a înregistrat nici o reacție. Nu am fost surprinsă. Francezii nu auziseră niciodată de *Seine Scenes.* Era citit îndeosebi de americanii care locuiau la Paris. Nu mă deranja; nu tânjisem niciodată după faimă. Eram mulțumită să am o slujbă bine plătită, care îmi oferea o relativă libertate, în ciuda despotismului ocazional al lui Joshua.

— Şi despre ce scrii acum? se interesă Guillaume politicos, în timp ce înfăşura pastele verzi în jurul furculiţei.

— Despre Vel' d'Hiv', am răspuns. Cea de-a şaizecea comemorare se apropie.

— Te referi la razia aceea din timpul războiului? întrebă Christophe, cu gura plină.

Eram gata să răspund, când am observat că furculiţa lui Guillaume se oprise la jumătatea drumului între farfurie şi gură.

— Da, marea razie de la Vélodrome d'Hiver, am zis.

— Nu a avut loc undeva în afara Parisului? întrebă Christophe, continuând să mestece.

Guillaume îşi puse furculiţa jos, tăcut. Cumva, privirea lui se fixase într-a mea. Avea ochi negri şi o gură fină, sensibilă.

— Am impresia că naziştii au făcut-o, spuse Hervé, turnând Chardonnay. Nici unul nu părea să fi observat chipul încordat al lui Guillaume. Naziştii care i-au arestat pe evrei în timpul Ocupaţiei.

— De fapt, nu au fost germanii..., am început eu.

— A fost poliţia franceză, interveni Guillaume. Şi s-a petrecut chiar în centrul Parisului. Pe un stadion unde aveau loc cele mai mari concursuri de ciclism.

— Serios? întrebă Hervé. Am crezut că au fost naziştii, în suburbii.

— Am făcut cercetări pe subiectul ăsta în ultima săptămână, am spus. Da, ordinele au venit de la nemţi, dar poliţia franceză a acţionat. Nu aţi învăţat asta la şcoală?

— Nu-mi aduc aminte. Nu cred, recunoscu Christophe.

Ochii lui Guillaume, îndreptaţi din nou asupra mea, mă cercetau, voiau parcă să scoată ceva de la mine. M-am simţit tulburată.

— E chiar uimitor, spuse Guillaume, cu un zâmbet ironic, cât de mulţi francezi încă nu ştiu ce s-a întâmplat. Dar americanii? Tu ştiai despre asta, Julia?

Nu mi-am ferit privirea.

— Nu, nu ştiam şi nici la şcoală nu ni s-a spus nimic, la Boston, în anii şaptezeci. Dar acum ştiu mult mai multe. Şi ceea ce am aflat m-a copleşit.

Hervé şi Christophe rămaseră tăcuți. Păreau stânjeniți, neştiind ce să spună. În cele din urmă, Guillaume vorbi:

— În iulie 1995, Jacques Chirac a fost primul preşedinte care a atras vreodată atenția asupra rolului jucat de guvernul francez în timpul Ocupației. Şi în special asupra acestei razii. Discursul său a trecut nebăgat de seamă. Vi-l amintiți?

Citisem cuvântarea lui Chirac în timpul cercetărilor mele recente. Cu siguranță, abordase o problemă sensibilă. Dar nu-mi aminteam de el, deşi trebuie să-l fi auzit la ştiri în urmă cu şase ani. Şi era clar că băieții – nu mă puteam obişnui să-i numesc altfel, aşa le spusesem mereu – nu citiseră şi nu-şi aminteau de discursul lui Chirac. Se uitau la Guillaume, stânjeniți. Hervé fuma țigară de la țigară, iar Christophe îşi rodea unghiile – un obicei care se manifesta mereu când se simțea nervos sau stânjenit.

Tăcerea ne cuprinse pe toți; era ciudat să domnească tăcerea în această încăpere. Aici fuseseră atâtea petreceri vesele, zgomotoase, oameni care râdeau în hohote, glume nesfârşite, muzică dată tare. Atât de multe jocuri, toasturi de zile de naştere, dans până la orele mici ale dimineții, în ciuda vecinilor iritați, care băteau de dedesubt cu câte o coadă de mătură.

Tăcerea care căzuse era grea şi dureroasă. Când Guillaume începu din nou să vorbească, vocea i se schimbase. La fel şi chipul. Era palid şi nu se mai putea uita la noi. Privea în jos, la pastele neatinse.

— Bunica mea avea cincisprezece ani în ziua raziei. I s-a spus că era liberă, fiindcă luau numai copii mici, între doi şi doisprezece ani, şi pe părinții lor. Pe ea au lăsat-o. Şi i-au

luat pe toți ceilalți. Frații ei mai mici, surioara ei, mama, tatăl, mătuşa, unchiul. Bunicii. A fost ultima oară când i-a văzut. Nici unul nu s-a mai întors. Nici măcar unul.

Ochii fetiței erau lucioşi de la ororile nopții. În orele dimineții, femeia gravidă născuse prematur, un copil mort. Fetița fusese martoră la urlete, la lacrimi. Văzuse cum capul copilului, murdar de sânge, apare dintre picioarele femeii. Ştia că ar fi trebuit să-şi ferească privirea, dar nu putuse să se abțină, îngrozită, fascinată. Văzuse cum bebeluşul mort, de un galben-cenuşiu, ca o păpuşă scofâlcită, este ascuns rapid într-un cearşaf murdar. Femeia gemea încontinuu. Nimeni nu putea s-o facă să tacă.

În zori, tatăl ei căutase în buzunarul fetiței cheia de la dulapul secret. O luă şi se duse să stea de vorbă cu un polițist. Țutură cheia. Explică situația. Fetița îşi dădea seama că încerca să-şi păstreze calmul, dar era pe punctul de a ceda. Trebuia să se ducă să-şi ia fiul de patru ani, îi spunea bărbatului. Se va întoarce aici, promitea. Îl va lua pe fiul lui şi va veni imediat înapoi. Dar polițistul îi râse în față şi zise disprețuitor: „Ai impresia că o să te cred, amărâtule?" Tatăl îl rugă să vină cu el, să-l însoțească, se ducea doar să-şi ia băiatul şi venea imediat înapoi. Polițistul îi ordonă să se dea din drum. Tatăl se întorse la locul lui, adus de spate. Plângea.

Fetița luă cheia din mâna lui tremurândă şi o puse înapoi în buzunar. Oare cât va supraviețui fratele ei? se întrebă. Probabil că încă o aşteaptă. Avea încredere în ea; avea încredere în ea fără reținere.

Nu suporta gândul că frățiorul ei o aştepta în întuneric. Trebuie să fie înfometat, însetat. Probabil că i se terminase apa. La fel şi bateria de la lanternă. Dar oriunde era mai bine ca aici, îşi zise. Orice era mai bine decât acest iad, duhoarea, căldura, praful, oameni care țipau, oameni care mureau.

Se uită la mama ei, care stătea ghemuită şi nu scosese nici un sunet în ultimele ore. Se uită la tatăl ei, cu chipul supt, cu ochii goi. Se uită în jur, la Eva şi la copiii ei istoviţi şi amărâţi, la toate celelalte familii, la toţi acei oameni necunoscuţi care, la fel ca ea, aveau pe piept o stea galbenă. Se uită la miile de copii care alergau fără ţintă, însetaţi, înfometaţi, la cei mici care nu puteau să înţeleagă, care credeau că este un soi de joc bizar prelungit prea mult, care doreau să se întoarcă acasă, în patul lor, la ursuleţul lor de pluş.

Încercă să se odihnească, punându-şi din nou bărbia ascuţită pe genunchi. Căldura reveni odată cu răsăritul. Nu ştia cum ar fi putut să facă faţă unei noi zile aici. Se simţea slăbită, obosită. Gâtul îi era uscat ca iasca, iar stomacul o durea de foame.

După o vreme, adormi. Visa că era iar acasă, în camera ei care dădea spre stradă, înapoi în sufrageria unde soarele strălucea prin ferestre şi desena modele pe şemineu şi pe poza bunicii ei poloneze. Şi îl asculta pe profesorul de vioară cum îi cânta de dincolo de curtea umbroasă. Sur le pont d'Avignon, on y danse, on y danse, sur le pont d'Avignon, on y danse tout en rond. *Mama ei pregătea cina, cântând şi ea:* Les beaux messieurs font comme ça, et puis encore comme ça. *Fratele ei se juca pe hol cu trenuleţul lui roşu, făcându-l să zdrăngăne pe scândurile închise la culoare ale podelei.* Les belles dames font comme ça, et puis encore comme ça. *Simţea mirosul casei ei, aroma liniştitoare a cerii de lumânare şi a mirodeniilor, şi a tuturor lucrurilor tentante care se pregăteau în bucătărie. Erau în siguranţă. Erau fericiţi.*

Simţi pe frunte o mână rece. Ridică privirea şi văzu o tânără, purtând un văl albastru, marcat cu o cruce.

Tânăra îi zâmbi şi îi dădu o cană cu apă proaspătă, pe care fetiţa o bău cu aviditate. Apoi infirmiera îi dădu un biscuit subţire şi nişte peşte din conservă.

— Trebuie să fii curajoasă, murmură tânăra infirmieră.

Dar fetița văzu că şi ea, la fel ca tatăl ei, avea lacrimi în ochi.

— Vreau să plec, şopti fetița.

Voia să se întoarcă la visul ei, la pacea şi la siguranța pe care le simțise.

Infirmiera dădu din cap şi zâmbi – un zâmbet slab şi trist.

— Ştiu. Nu pot să fac nimic. Îmi pare rău.

Se ridică şi se îndreptă spre o altă familie. Fetița o opri, apucând-o de mânecă.

— Vă rog, când o să plecăm? întrebă ea.

Infirmiera clătină din cap şi mângâie cu blândețe obrazul fetiței. Apoi se duse mai departe, la următoarea familie.

Simțea că înnebuneşte. Voia să țipe, să dea din picioare şi să urle, voia să plece din acest loc îngrozitor, hidos. Voia să se întoarcă acasă, înapoi la viața pe care o avusese înainte de steaua galbenă, înainte ca bărbații aceia să le bată la uşă.

De ce i se întâmpla asta? Ce făcuse ea, sau părinții ei, ca să merite aşa ceva? De ce era atât de îngrozitor să fii evreu? De ce erau evreii tratați în felul ăsta?

Îşi aminti de prima zi când purtase steaua la şcoală, de momentul când intrase în clasă şi toate privirile se îndreptaseră spre ea. O stea galbenă, mare cât palma tatălui ei, pe pieptul ei micuț. Şi apoi văzuse că mai erau şi alte fete în clasă care aveau steaua. Armelle purta şi ea una. Asta o făcuse să se simtă puțin mai bine.

În pauză, toate fetele cu stele se strângeau împreună. Erau arătate cu degetul de ceilalți elevi, de toți cei care obişnuiau să le fie prieteni. Mademoiselle *Dixsaut subliniase că stelele nu vor schimba nimic. Toți elevii aveau să fie tratați la fel, indiferent dacă purtau sau nu o stea.*

Dar discursul lui Mademoiselle *Dixsaut nu fusese de mare ajutor. Din acea zi, majoritatea fetelor nu mai vorbiseră cu cele care purtau stele. Sau, şi mai rău, le priveau cu dispreț. Fetița nu suporta disprețul. Şi acel băiat, Daniel, care le*

şoptise ei şi lui Armelle, pe stradă, în faţa şcolii, cu gura strâmbată de cruzime: „Părinţii voştri sunt nişte jidani murdari, voi sunteţi nişte jidance murdare". De ce murdar? De ce era un lucru murdar să fii evreu? O făcuse să se simtă ruşinată, tristă. Armelle nu zisese nimic, ci îşi muşcase buza până la sânge. Era prima dată când o vedea pe Armelle părând speriată.

Fetiţa dorise să-şi smulgă steaua şi le spusese părinţilor că refuză să se mai ducă la şcoală purtând-o. Dar mama îi zisese că nu, că trebuia să fie mândră de ea, mândră de steaua ei. Fratele ei făcuse o criză fiindcă voia şi el să aibă o stea. Dar avea sub şase ani, îi explicase mama lui cu răbdare. Trebuia să mai aştepte vreo doi ani. Băiatul plânsese toată după-amiaza.

Se gândi la fratele ei, închis în dulapul adânc, întunecat. Voia să ia în braţe trupul lui micuţ şi cald, să-i sărute buclele blonde, gâtul grăsuţ. Prinse cheia cu putere în buzunar.

— Nu-mi pasă ce zice lumea, rosti ea pentru sine. Am să găsesc o cale să mă întorc şi să-l salvez. Am să găsesc o cale.

După cină, Hervé ne-a oferit nişte *limoncello,* un lichior italienesc, rece ca gheaţa, făcut din lămâie. Avea o minunată nuanţă gălbuie. Guillaume sorbea încet din pahar. Nu prea vorbise în timpul mesei. Părea copleşit. Eu nu îndrăzneam să mai aduc în discuţie subiectul Vel' d'Hiv'. Dar el a fost cel care s-a întors să-mi vorbească, pe când ceilalţi ascultau.

— Bunica e bătrână acum, începu el, şi nu mai vrea să vorbească despre asta. Dar mi-a spus tot ce am dorit să ştiu, mi-a povestit totul despre acea zi. Cred că cel mai rău lucru care i s-a întâmplat a fost că a trebuit să trăiască fără ceilalţi. Că a fost nevoită să continue fără ei. Fără întreaga ei familie.

Nu găseam nimic potrivit de spus. Băieţii rămaseseră şi ei tăcuţi.

— După război, bunica s-a dus în fiecare zi la hotelul Lutétia de pe boulevard Raspail, continuă Guillaume. Acolo trebuia să mergi ca să afli dacă s-a întors cineva din lagăr. Existau liste şi organizaţii. S-a dus acolo zilnic şi a aşteptat. După o vreme, a renunţat. A început să audă veşti despre lagăre şi să înţeleagă că erau morţi cu toţii, că nici unul nu se va mai întoarce. Înainte, nimeni nu ştia asta cu siguranţă. Dar după o vreme, când supravieţuitorii au început să se întoarcă şi să-şi spună povestea, toată lumea a aflat.

Iar tăcere.

— Ştiţi ce mi se pare cel mai şocant în legătură cu Vel' d'Hiv'? întrebă Guillaume. Numele de cod.

Mulţumită lecturilor mele aprofundate, ştiam răspunsul.

— Operaţiunea Vânt de Primăvară, am murmurat.

— Un nume drăguţ, nu-i aşa, pentru ceva atât de oribil, zise el. Gestapoul ceruse poliţiei franceze să „livreze" un anumit număr de evrei cu vârste cuprinse între şaisprezece şi cincizeci de ani. Însă poliţia era atât de hotărâtă să deporteze cât mai mulţi evrei, încât a hotărât să îmbunătăţească ordinele, aşa că i-a arestat pe toţi acei copilaşi, cei născuţi în Franţa. Copii francezi.

— Gestapoul nu a cerut acei copii? am întrebat.

— Nu, răspunse el. Nu la început. Deportarea copiilor ar fi scos la lumină adevărul: ar fi devenit evident pentru toată lumea că evreii nu erau trimişi în lagăre de muncă, ci la moarte.

— Şi atunci de ce au fost arestaţi copiii? am zis.

Guillaume sorbi din paharul de *limoncello*.

— Poliţia a considerat, probabil, că acei copii evrei, chiar dacă se născuseră în Franţa, tot evrei erau. În cele din urmă, Franţa a trimis aproape opt mii de evrei în lagărele morţii. Numai vreo două mii s-au mai întors. Şi aproape nici un copil.

Pe drumul spre casă, nu mi-am putut scoate din minte ochii negri şi trişti ai lui Guillaume. Se oferise să-mi arate fotografii cu bunica lui şi cu familia ei, iar eu îi dădusem numărul de telefon. Îmi promisese să mă sune în curând.

Când am sosit, Bertrand se uita la televizor, întins pe canapea, cu un braţ sub cap.

— Şi, ce fac băieţii? mă întrebă el, de-abia desprinzându-şi ochii de la ecran. S-au ridicat, ca de obicei, la înălţimea standardelor de rafinament?

Mi-am dat jos sandalele şi m-am aşezat pe canapea lângă el, privindu-i profilul fin, elegant.

— O masă perfectă. A mai fost un invitat interesant. Guillaume.

— Aha, zise Bertrand, uitându-se la mine amuzat. Homo?

— Nu, nu cred. Dar eu oricum nu-mi dau seama.

— Şi ce era atât de interesant la tipul ăsta?

— Ne-a povestit despre bunica lui, care a scăpat de razia de la Vel' d'Hiv', din 1942.

— Hm, făcu el, schimbând posturile cu telecomanda.

— Bertrand, când erai la şcoală, ai învăţat despre Vel' d'Hiv'?

— N-am idee, *chérie*.

— La asta lucrez acum pentru revistă. A şaizecea comemorare se apropie.

Bertrand îmi luă un picior şi începu să-l maseze cu degete sigure, calde.

— Crezi că pe cititorii voştri o să-i intereseze Vel' d'Hiv'? E de domeniul trecutului. Majoritatea oamenilor n-ar vrea să citească despre aşa ceva.

— Fiindcă francezilor le e ruşine, vrei să zici? Aşa că ar trebui să lăsăm trecutul îngropat şi să mergem mai departe, ca ei?

Îmi dădu jos piciorul de pe genunchiul lui şi în ochi îi apăru o sclipire. M-am pregătit pentru ce urma.

— Ia te uită, rosti el cu un rânjet răutăcios, încă o şansă să le arăţi compatrioţilor tăi cât de necinstiţi au fost franţujii, care au colaborat cu naziştii şi au trimis acele biete familii nevinovate la moarte. Micuţa Miss Nahant dezvăluie adevărul! Şi ce-o să faci, *amour,* o să ne scoţi ochii cu asta? Nimănui nu-i mai pasă. Nimeni nu-şi mai aminteşte. Scrie despre altceva, ceva amuzant, drăguţ. Cum ştii tu. Spune-i lui Joshua că Vel' d'Hiv' este o greşeală. Nimeni n-o să citească. O să caşte şi o să treacă la rubrica următoare.

M-am ridicat, exasperată.

— Cred că te înşeli, am rostit, plină de furie. Cred că oamenii nu ştiu îndeajuns despre asta. Nici Christophe nu ştia prea multe, şi el e francez.

Bertrand pufni dispreţuitor.

— Oh, Christophe de-abia ştie să citească! Singurele cuvinte pe care le desluşeşte sunt Gucci şi Prada.

Am ieşit în tăcere din cameră, m-am dus la baie şi mi-am pregătit cada. De ce nu-i spusesem să se ducă la naiba? De ce-l suportam la nesfârşit? Fiindcă eşti topită după el, nu-i aşa? Încă de când l-ai cunoscut, chiar dacă e despotic, necioplit şi egoist? E deştept, e frumos, poate fi foarte amuzant, e un amant atât de grozav, nu? Amintiri cu nopţi senzuale, nesfârşite, săruturi şi mângâieri, cearşafuri mototolite, trupul lui frumos, gura caldă, zâmbetul răutăcios. Bertrand. Atât de fermecător. Atât de irezistibil. Atât de pasional. De aceea îl suporţi. Nu-i aşa? Dar pentru câtă vreme? Mi-am amintit de o discuţie avută de curând cu Isabelle. Julia, îl suporţi pe Bertrand de teamă să nu-l pierzi? Stăteam într-o cafenea micuţă, lângă Salle Pleyel, în timp ce fiicele noastre erau la ora de balet, şi Isabelle îşi aprinsese una dintre nenumăratele ei ţigări şi mă privise drept în ochi. Nu, îi răspunsesem. Îl iubesc. Îl iubesc cu adevărat. Îl iubesc aşa cum este. Ea fluierase, impresionată,

dar ironică. Ei atunci, norocul lui. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, când merge prea departe, spune-i. Spune-i pur şi simplu.

Întinsă în cadă, mi-am amintit de prima oară când l-am întâlnit pe Bertrand. Într-o discotecă pitorească, în Courchevel. El era cu un grup de prieteni gălăgioşi, ameţiţi de băutură. Eu eram cu prietenul meu de atunci, Henry, pe care îl cunoscusem cu vreo două luni înainte, la reţeaua TV la care lucram. Aveam o relaţie lejeră, fără mari implicaţii. Nici unul nu era foarte îndrăgostit de celălalt. Eram doar doi americani care trăiau în Franţa.

Bertrand mă invitase la dans. Nu păruse deloc deranjat de faptul că eram cu un alt bărbat. Refuzasem, şocată. Dar el fusese foarte insistent. „Doar un dans, domnişoară. Un singur dans. Dar o să fie un dans minunat, vă promit." Eu aruncasem o privire spre Henry, care ridicase din umeri. „Du-te", spusese el, făcându-mi cu ochiul. Aşa că mă ridicasem şi dansasem cu francezul cel perseverent.

Eram o frumuseţe la douăzeci şi şapte de ani. Şi da, chiar fusesem Miss Nahant la şaptesprezece ani. Încă mai am diadema de strasuri ascunsă pe undeva. Lui Zoë îi plăcea să se joace cu ea când era mică. Nu fusesem niciodată vanitoasă în ceea ce priveşte înfăţişarea mea. Dar observasem că, de când locuiam la Paris, mi se acorda mai multă atenţie decât dincolo de Atlantic. Descoperisem de asemenea că francezii erau mai îndrăzneţi, mai deschişi, când era vorba să flirteze. Şi mai înţelesesem că, în pofida faptului că nu aveam nimic din aerul sofisticat al pariziencelor – eram prea înaltă, prea blondă, prea dinţoasă –, farmecul meu din Noua Anglie părea să fie la modă. În primele luni petrecute la Paris fusesem uimită de felul cum bărbaţii din Franţa – şi femeile, de altfel – se uită făţiş unii la alţii. Se analizează în permanenţă. Se uită la siluetă, la haine, la accesorii. Mi-am amintit de prima primăvară

petrecută la Paris, când mă plimbam pe boulevard Saint Michel cu Susannah, din Oregon, şi Jan, din Virginia. Nu eram nici măcar îmbrăcate pentru o ieşire în oraş, purtam blugi, tricouri şi papuci. Dar toate trei eram atletice, blonde şi cu o înfăţişare tipic americană. Bărbaţii ne abordau în permanenţă. *Bonjour Mesdemoiselles, vous êtes Américaines, Mesdemoiselles?* Tineri, maturi, studenţi, oameni de afaceri, nenumăraţi bărbaţi, care ne cereau numerele de telefon, ne invitau la masă, la un pahar, se rugau de noi, făceau glume, unii fermecători, alţii mai puţin. Asta nu se întâmpla acasă. Bărbaţii americani nu se ţineau după fete pe stradă ca să-şi mărturisească pasiunea. Eu, Jan şi Susannah nu ne mai opream din chicotit, flatate şi, în acelaşi timp, îngrozite.

Bertrand zice că s-a îndrăgostit de mine în timpul acelui prim dans, de la clubul de noapte din Courchevel. Chiar atunci, pe loc. Nu cred asta. Cred că, în cazul lui, s-a întâmplat puţin mai târziu. Poate a doua zi dimineaţă, când m-a dus la schi. *Merde alors,* franţuzoaicele nu schiază aşa, gâfâise el, uitându-se la mine cu o admiraţie nedisimulată. Cum aşa? l-am întrebat. Nu merg nici pe jumătate atât de repede, râsese el şi mă sărutase cu pasiune. Totuşi, *eu* mă îndrăgostisem de el pe loc. Atât de tare încât aproape că nici nu-i mai aruncasem bietului Henry o privire de rămas-bun când plecasem din discotecă la braţul lui Bertrand.

Bertrand adusese în discuţie căsătoria foarte rapid. Eu nu mă gândisem la asta atât de repede, eram destul de mulţumită să-i fiu prietenă o vreme. Dar el insistase şi fusese atât de fermecător, de plin de iubire, încât în cele din urmă acceptasem să mă mărit cu el. Cred că el simţise că aveam să fiu nevasta perfectă, mama perfectă. Eram deşteaptă, cultivată, educată (*summa cum laude* la Universitatea Boston) şi bine-crescută – „pentru o americancă”, aproape că-l auzeam gândind. Eram sănătoasă, robustă şi puternică. Nu fumam, nu luam

droguri, beam foarte rar şi credeam în Dumnezeu. Aşa că, la întoarcere, am făcut cunoştinţă cu familia Tézac. Cât de emoţionată fusesem în acea primă zi! Apartamentul lor impecabil, clasic, de pe rue de l'Université. Ochii de un albastru rece ai lui Édouard, zâmbetul lui sec. Colette şi machiajul ei îngrijit, hainele impecabile, încercând să fie prietenoasă şi oferindu-mi cafeaua şi zahărul cu degete elegante, manichiurate. Şi două surori. Una colţuroasă, blondă şi palidă: Laure. Cealaltă roşcată, bucălată, cu obraji roşii: Cécile. Era prezent şi logodnicul lui Laure, Thierry, care de-abia îmi adresase câteva cuvinte. Amândouă surorile mă priviseră cu vădit interes, uimite de faptul că fratele lor, un adevărat Casanova, alesese o americancă nesofisticată, deşi avea la picioare *le tout-Paris.*

Ştiam că Bertrand – la fel şi familia lui – se aştepta să avem trei sau patru copii unul după altul. Dar complicaţiile începuseră imediat după nuntă. Complicaţii nesfârşite, la care nu ne-am fi aşteptat. O serie de avorturi spontane în primele luni de sarcină mă înnebuniseră de-a dreptul.

Am reuşit să o am pe Zoë după şase ani dificili. Multă vreme, Bertrand sperase să mai avem un copil. La fel şi eu. Dar acum nu mai vorbeam niciodată despre asta.

Şi mai era şi Amélie.

Dar nu aveam chef să mă gândesc la Amélie în seara asta. O făcusem destul în trecut.

Apa din cadă se răcise, aşa că am ieşit, tremurând. Bertrand era tot în faţa televizorului. De obicei, mă duceam la el, iar el întindea braţele, fredonând încet, şi mă săruta, iar eu îi mărturiseam că fusese grosolan, dar îi spuneam asta cu o voce de fetiţă alintată, şi făcând un botic drăgălaş. Şi apoi ne sărutam, iar el mă ducea în dormitor şi făceam dragoste.

Dar în seara asta nu m-am dus la el. M-am strecurat în pat şi am mai citit despre copiii de la Vel' d'Hiv'.

Şi ultima imagine pe care am avut-o în faţa ochilor înainte să sting lumina a fost chipul lui Guillaume când ne povestise despre bunica lui.

De câtă vreme era aici? Fetiţa nu-şi mai aducea aminte. Se simţea lipsită de viaţă, amorţită. Zilele se amestecaseră cu nopţile. La un moment dat i se făcuse rău şi vomitase bilă, gemând de durere. Simţise cum o alina mâna tatălui ei. Singurul lucru pe care îl avea în minte era fratele ei. Nu se putea opri să nu se gândească la el. Lua cheia din buzunar şi o săruta cu ardoare, de parcă ar fi sărutat obrajii mici şi durdulii şi părul buclat.

În ultimele zile, câţiva oameni muriseră aici, şi fetiţa văzuse tot. Văzuse femei şi bărbaţi înnebunind în căldura înăbuşitoare şi plină de miasme, fiind apoi loviţi până cădeau la pământ şi erau legaţi de tărgi. Văzuse atacuri de cord şi sinucideri, şi trupuri cuprinse de febră. Fetiţa privise cum cadavrele erau cărate afară. Nu mai văzuse niciodată asemenea orori. Mama ei devenise un animal supus. Nu mai vorbea. Plângea în tăcere. Se ruga.

Într-o dimineaţă, prin megafoane răsunară ordine răstite. Trebuiau să-şi ia bagajele şi să se strângă lângă intrare. În tăcere. Fetiţa se ridică, ameţită şi slăbită. Îşi simţea picioarele moi, de-abia putea să meargă. Îşi ajută tatăl s-o ridice pe mama ei în picioare şi îşi adunară bagajele. Mulţimea se târa încet către uşi. Fetiţa observă că toţi se mişcau greoi, dureros. Chiar şi copiii şontâcăiau ca nişte bătrâni, cu spatele încovoiat, cu capul în pământ. Se întreba unde se duceau. Ar fi vrut să-l întrebe pe tatăl ei, dar chipul lui slab, închis în sine, îi arăta că nu avea să primească nici un răspuns. Oare se duceau în sfârşit acasă? Acesta era sfârşitul? Se terminase? Va putea să meargă să-l elibereze pe fratele ei?

Străbătură strada îngustă, flancaţi de poliţişti. Fetiţa zări străini privindu-i de la ferestre, balcoane, uşi, de pe trotuar.

Majoritatea aveau chipuri goale, lipsite de orice compasiune. Priveau, fără să scoată o vorbă. Nu le pasă, îşi zise fetiţa. Nu le pasă ce ni se întâmplă, unde ne duc. Un bărbat râse, arătându-i cu degetul. Ţinea un copil de mână. Şi copilul râdea. De ce, se întrebă fetiţa, de ce? Arătăm caraghios, cu hainele noastre împuţite, distruse? De asta râd? Ce e atât de amuzant? Cum pot să râdă, cum pot să fie atât de cruzi? Voia să-i scuipe, să urle la ei.

O femeie între două vârste traversă strada şi îi îndesă repede ceva în mână. Era o pâinişoară moale. Un poliţist o alungă şi fetiţa abia dacă apucă să o vadă când se întorcea la locul ei, pe celălalt trotuar. Femeia spusese: „Biata fetiţă. Dumnezeu să te aibă în pază". Ce face Dumnezeu? se întrebă fetiţa, fără vlagă. Îi abandonase oare? Îi pedepsea pentru ceva de care ea nu ştia? Părinţii ei nu erau nişte oameni religioşi, deşi ştia că ei credeau totuşi în Dumnezeu. Nu o crescuseră în tradiţia religioasă, cum făcuseră părinţii cu Armelle, respectând toate ritualurile. Fetiţa se întrebă dacă asta nu era cumva pedeapsa lor. Pedeapsa pentru că nu îşi practicaseră religia îndeajuns.

Îi întinse pâinişoara tatălui ei, care îi spuse să o mănânce. Fetiţa o devoră, prea repede, aproape înecându-se.

Cu aceleaşi autobuze se îndreptară spre o gară de lângă râu. Nu ştia ce gară era. Nu mai fusese niciodată aici. În cei zece ani câţi avea, rareori părăsise Parisul, iar când văzu trenul, se simţi copleşită de panică. Nu, nu putea să plece, trebuia să rămână, trebuia să rămână pentru fratele ei, promisese că se va întoarce să-l salveze. Îl trase de mânecă pe tatăl ei şi rosti în şoaptă numele fratelui ei. Tatăl o privi.

— Nu mai putem face nimic, îi răspunse el cu un glas neputincios şi grav. Nimic.

Fetiţa se gândi la băiatul isteţ care scăpase, cel care evadase. O cuprinse mânia. De ce era tatăl ei atât de slab, de fricos? Nu-i păsa de fiul lui? Nu-i păsa de băieţelul lui? De ce

nu avusese curajul să fugă? Cum putea să stea acolo, să se lase condus în tren, ca o oaie? Cum putea să stea acolo şi să nu fugă, să alerge înapoi la apartament, la băieţel, spre libertate? De ce nu a luat cheia să fugă?

Tatăl o privi şi ea ştiu că îi citeşte toate gândurile care îi treceau prin minte. Îi spuse cu o voce calmă că erau într-un pericol foarte mare. Nu ştia unde erau duşi. Nu ştia ce o să li se întâmple. Dar ştia că, dacă ar încerca să fugă acum, ar fi ucis. Împuşcat pe loc, în faţa ei, în faţa mamei ei. Şi, dacă se întâmpla asta, era sfârşitul. Ea şi mama ei ar fi fost singure. El rămăsese cu ele, ca să le protejeze.

Fetiţa ascultă. Niciodată nu îi mai vorbise pe un astfel de ton. Era vocea pe care o auzise în timpul acelor conversaţii secrete, îngrijorătoare. Încercă să înţeleagă. Se strădui să nu lase suferinţa să i se zărească pe chip. Dar fratele ei... Era vina ei! Ea fusese cea care îi spusese să rămână în dulap. Era vina ei. Ar fi putut să fie acum cu ei. Ar fi putut să fie aici, ţinând-o de mână.

Începu să plângă şi lacrimile fierbinţi îi ardeau ochii, obrajii.

— Nu am ştiut! suspină ea. Papà, *nu am ştiut, credeam că o să ne întoarcem, credeam că o să fie în siguranţă.*

Apoi ridică privirea şi, cu furie şi durere în glas, îl lovi în piept cu pumnii ei micuţi.

— Nu mi-ai spus niciodată, papà, *nu mi-ai explicat niciodată, nu mi-ai zis niciodată de vreun pericol, niciodată! De ce? Ai crezut că sunt prea mică să înţeleg, nu-i aşa? Ai vrut să mă protejezi? Asta ai încercat să faci?*

Chipul tatălui ei. Nu mai suporta să-l privească. Se uita la ea cu atâta disperare, cu atâta tristeţe. Lacrimile ei făcură să dispară chipul lui. Ea îşi îngropă faţa în palme, însingurată. Tatăl ei nu o atinse. În acele minute îngrozitoare, de singurătate, fetiţa înţelese. Nu mai era o fetiţă fericită de zece ani. Era cineva mult mai bătrân. Nimic nu va mai fi vreodată la fel. Pentru ea. Pentru familia ei. Pentru fratele ei.

Explodă, pentru ultima oară, trăgându-l pe tatăl ei de braţ, cu o violenţă pe care nu o mai cunoscuse.

— O să moară! O să moară!

— Toţi suntem în pericol, răspunse el în cele din urmă. Şi tu, şi eu, şi mama ta, şi fratele tău. Eva şi fiii ei, toţi aceşti oameni. Toţi de aici. Sunt aici cu tine. Şi suntem alături de fratele tău. E în inimile noastre, în rugăciunile noastre.

Înainte ca fetiţa să poată spune ceva, au fost cu toţii împinşi într-un tren, un tren care nu avea scaune, ci doar vagoane goale. Un tren pentru animale, acoperit. Mirosea a putred şi a murdărie. Fetiţa stătea chiar lângă uşă şi se uita la gara cenuşie, prăfuită.

Pe un peron din apropiere, o familie aştepta un alt tren. Tatăl, mama şi doi copii. Mama era drăguţă, cu părul aranjat într-un coc cochet. Plecau, probabil, în vacanţă. Era şi o fetiţă, chiar de vârsta ei, cu o rochie frumoasă, liliachie. Avea părul curat şi pantofi lucioşi.

Cele două fete se uitară una la cealaltă peste peron. Şi mama drăguţă, cu părul aranjat, privea. Fetiţa din tren ştia că faţa ei plină de lacrimi era neagră de murdărie, şi părul, unsuros. Dar nu îşi plecă ruşinată capul. Rămase dreaptă, cu bărbia ridicată. Îşi şterse lacrimile.

Şi după ce uşile au fost trântite, iar trenul porni cu o zdruncinătură, zăngănind şi gemând, fetiţa rămase să se uite printr-o crăpătură în metal. Nu-şi luă privirea de la cealaltă fetiţă şi o privi până când silueta în rochie liliachie dispăru complet din vedere.

Nu îmi plăcuse niciodată în mod deosebit arondismentul 15. Probabil din pricina avalanşei monstruoase de clădiri moderne, înalte, care desfigurau malurile Senei, chiar până în apropiere de Turnul Eiffel, şi nu reuşisem niciodată să mă obişnuiesc cu ele, deşi fuseseră construite la începutul anilor 1970, cu multă vreme înainte să ajung eu la Paris.

Dar când am ajuns pe rue Nélaton împreună cu Bamber, acolo unde odinioară se aflase Vélodrome d'Hiver, mi-am zis că zona aceea a Parisului îmi plăcea chiar şi mai puţin.

— Ce stradă oribilă, murmură Bamber şi făcu vreo câteva poze.

Rue Nélaton era întunecată şi tăcută. Era evident că nu se bucura niciodată de mult soare. Pe o parte, clădiri burgheze de piatră, construite la sfârşitul secolului al XIX-lea, pe cealaltă, unde se afla odată Vélodrome d'Hiver, se găsea acum o construcţie mare, cafenie, tipică pentru începutul anilor şaizeci, hidoasă şi prin proporţii, şi prin culoare. „Ministère de l'Intérieur", am citit pe inscripţia de deasupra uşilor de sticlă.

— Ciudat loc pentru nişte birouri guvernamentale, remarcă Bamber. Nu ţi se pare?

Bamber găsise numai vreo două fotografii care mai rămăseseră cu Vel' d'Hiv'. Ţineam în mână una dintre ele. Litere mari şi negre pe o faţadă deschisă la culoare. O poartă imensă. Un grup de autobuze parcate lângă trotuar şi creştetele oamenilor. Probabil că fusese făcută de la o fereastră, de peste stradă, în dimineaţa raziei.

M-am uitat după o *plaque,* după ceva care să amintească de ceea ce se întâmplase aici, dar nu am găsit aşa ceva.

— Nu-mi vine să cred că nu e nimic, am zis.

Am găsit-o în cele din urmă pe boulevard Grenelle, chiar după colţ. O placă micuţă, chiar umilă. M-am întrebat dacă cineva îi arunca vreodată vreo privire.

„Pe 16 şi 17 iulie 1942, 13 152 de evrei au fost arestaţi la Paris şi în suburbii, deportaţi şi asasinaţi la Auschwitz. La Vélodrome d'Hiver, care s-a aflat odată în acest loc, 1129 de bărbaţi, 2916 femei şi 4115 copii au fost strânşi în condiţii inumane de poliţia guvernului de la Vichy, la ordinul

ocupanților nazişti. Mulțumiri celor care au încercat să-i salveze. Trecătorule, nu uita niciodată!”

— Interesant, medită Bamber. De ce atât de multe femei şi copii şi atât de puțini bărbați?

— Circulau zvonuri despre o mare razie, am explicat. Mai existaseră vreo două şi înainte, mai ales în august 1941. Dar până atunci arestaseră numai bărbați. Şi nici nu fuseseră de o asemenea amploare, atât de minuțios planificate ca aceasta. De aceea a fost atât de infamă. În noaptea de 16 iulie, majoritatea bărbaților s-au ascuns, gândindu-se că femeile şi copiii vor fi în siguranță. În privința asta s-au înşelat.

— De câtă vreme fusese plănuită razia?

— Luni de zile, am răspuns. Guvernul francez lucrase asiduu la asta încă din aprilie 1942, ca să întocmească liste cu evreii care aveau să fie arestați. Peste şase mii de polițişti parizieni au fost convocați ca să pună planul în aplicare. La început, data aleasă a fost 14 iulie, dar aici era sărbătoare națională. Aşa că a fost programată puțin mai târziu.

Am pornit spre stația de metrou. Era o stradă sumbră. Sumbră şi tristă.

— Şi apoi? întrebă Bamber. Unde au fost duse aceste familii?

— Au fost închise la Vel’ d’Hiv’ timp de două zile. În cele din urmă, un grup de doctori şi de infirmiere a fost lăsat înăuntru. Toți au descris haosul şi disperarea. Apoi familiile au fost duse la gara Austerlitz, după care în lagărele din jurul Parisului. Ulterior au fost trimise direct în Polonia.

Bamber ridică dintr-o sprânceană.

— Lagăre? Vrei să zici că erau lagăre de concentrare în Franța?

— Lagăre care sunt considerate anticamerele franceze pentru Auschwitz. Drancy – cel mai apropiat de Paris –, Pithiviers şi Beaune-la-Rolande.

— Mă întreb cum arată azi aceste locuri, zise Bamber. Ar trebui să mergem să vedem.

— O să mergem, am spus.

Ne-am oprit pe rue Nélaton, chiar în capăt, să bem o cafea. Am aruncat o privire spre ceas. Promisesem să mă duc azi să o văd pe Mamé. Ştiam că nu o să ajung. Atunci mâine. Pentru mine, asta nu fusese niciodată o corvoadă. Era bunica pe care nu o avusesem niciodată. Ambele mele bunici muriseră când eram mică. Mi-aş fi dorit ca Bertrand să se străduiască mai mult, având în vedere cât îl iubea Mamé.

Bamber m-a adus înapoi cu gândurile la Vel' d'Hiv'.

— Asta mă face să fiu bucuros că nu sunt francez, zise el.

Apoi îşi aminti.

— Ups, scuze. Tu eşti, nu-i aşa?

— Da, am răspuns. Prin căsătorie. Am dublă cetățenie.

— Nu am vorbit serios, tuşi el, cu un aer stânjenit.

— Stai liniştit, am zâmbit. Ştii, chiar şi după atâția ani, rudele mele prin alianță îmi spun „Americanca".

Bamber râânji.

— Nu te deranjează?

Am ridicat din umeri.

— Uneori. Mi-am petrecut mai bine de jumătate din viață în Franța şi chiar simt că locul meu e aici.

— De câți ani eşti măritată?

— Se fac curând şaisprezece ani. Dar locuiesc aici de douăzeci şi cinci.

— Nunta ta a fost una dintre nunțile alea sofisticate franțuzeşti?

Am râs.

— Nu, a fost destul de simplă. În Burgundia, unde au socrii mei o casă, lângă Sens.

Mi-am amintit în fugă de acea zi. Sean şi Heather Jarmon nu prea au avut multe de vorbit cu Édouard şi Colette Tézac. Se părea că toată latura franceză a familiei îşi uitase subit engleza. Dar nu-mi păsase. Eram atât de fericită. Soarele strălucitor. Bisericuţa liniştită de ţară. Rochia mea simplă, ivorie, pe gustul soacrei mele. Bertrand, uluitor în haina lui cenuşie. Petrecerea de la casa familiei Tézac, pusă la punct până în cele mai mici detalii. Şampanie, lumânări şi petale de trandafiri. Charla rostind un toast amuzant în franceza ei îngrozitoare, la care doar eu râsesem. Laure şi Cécile, surâzând afectate. Mama, în costumul ei de un fucsia palid, şoapta ei la urechea mea: Sper să fii fericită, îngeraşul meu. Tata valsând cu Colette cea ţeapănă. Părea atât de demult.

— Îţi e dor de America? mă întrebă Bamber.

— Nu. Mi-e dor de sora mea. Dar nu de America.

Un chelner tânăr ne aduse cafelele. Aruncă o privire spre părul de culoarea focului al lui Bamber şi surâse superior. Apoi văzu grămada impresionantă de camere şi de obiective.

— Voi turişti? Faceţi poze drăguţe la Paris?

— Nu suntem turişti. Facem poze drăguţe din ce-a rămas din Vel' d'Hiv', replică Bamber în franceză, cu accentul lui moale, britanic.

Chelnerul păru şocat.

— Nimeni nu mai întreabă prea multe de Vel' d'Hiv'. Turnul Eiffel, da, dar nu Vel' d'Hiv'.

— Suntem ziarişti, am spus. Lucrăm pentru o revistă americană.

— Uneori, mai vin aici familii de evrei, îşi aminti tânărul. După vreun discurs aniversar la monumentul de lângă râu.

Mi-a venit o idee.

— Nu cunoşti pe cineva, vreun vecin de pe stradă, care să ştie ceva despre razie şi care ar vrea să stea de vorbă cu noi? am întrebat.

Deja stătuserăm de vorbă cu câțiva supraviețuitori: majoritatea scriseseră cărți despre experiența lor, dar aveam nevoie de martori. Parizieni care să fi văzut cum se petrecuseră lucrurile.

Apoi m-am simțit prost: la urma urmelor, tânărul de-abia dacă avea douăzeci de ani. Probabil că nici tatăl lui nu era născut în 1942.

— Ba da, ştiu, a răspuns el, spre surprinderea mea. Dacă mergeți înapoi pe stradă, o să vedeți pe stânga un chioşc de ziare. Bărbatul care se ocupă de el, Xavier, o să vă spună. Mama lui ştie, a trăit aici toată viața.

I-am lăsat un bacşiş generos.

Urmase un drum nesfârşit, plin de praf, de la mica gară, printr-un oraş micuț, unde alți oameni se uitau la ei şi arătau cu degetul. Ce o să se întâmple cu ei? Erau departe de Paris? Călătoria cu trenul fusese rapidă, durase nici două ore. Ca întotdeauna, fetița se gândea la fratele ei. Inima îi era tot mai grea cu fiecare kilometru parcurs. I se făcea rău când se gândea că el probabil îşi imagina că surioara lui îl uitase. Asta credea, încuiat în dulap. Se gândea că îl abandonase, că nu-i păsa, că nu-l iubea. Că îl abandonase.

Unde erau? Nu avusese timp să se uite la numele gării când trenul ajunsese acolo. Dar observase primele lucruri care îi sar în ochi unui copil: peisajul bogat, pajiştile verzi, câmpurile aurii. Mirosul îmbătător de vară şi de aer curat. Zumzăitul unui bondar. Păsările pe cer. Nori albi, pufoşi. După duhoarea şi zăpuşeala ultimelor zile, simțea că aici era minunat. Poate că, la urma urmelor, nu avea să fie aşa de rău.

Îşi urmă părinții prin porțile cu sârmă ghimpată, de lângă care îi priveau gardieni înarmați şi cu înfățişări aspre. Apoi zări şirurile de barăci lungi şi întunecate, aspectul neîndurător al locului, şi simți că i se strânge inima. Se ghemui lângă mama ei. Polițiştii începură să strige ordine. Femeile şi copiii trebuiau să se ducă la barăcile din dreapta, bărbații, la stânga. Neajutorată, ținându-şi mama de mână, privi cum tatăl ei este împins cu un grup de bărbați. Îi era teamă fără el alături. Dar nu avea ce face. Armele o îngrozeau. Mama ei nu se mişcă. Avea ochii apatici, morți. Chipul îi era alb, bolnav.

Fetița o luă pe mama ei de mână, în timp ce erau îmbrâncite către barăci. Înăuntru era gol şi murdar. Scânduri şi paie. Duhoare şi mizerie. Latrinele erau afară, scânduri în jurul unei găuri. Li se ordonă să stea acolo, să-şi facă nevoile în văzul tuturor, ca nişte animale. Fetița se simți revoltată, nu putea să se ducă acolo, să facă asta. Se uită cum mama ei se aşază deasupra unei găuri şi îşi pleacă ruşinată capul. Dar în cele din urmă se supuse, făcându-se cât mai mică şi sperând că nu se uita nimeni la ea.

Chiar deasupra sârmei ghimpate, putea să zărească satul. Vârful negru al unei clopotnițe de biserică. Un turn de apă. Acoperişuri şi hornuri. Copaci. Acolo, îşi zise, în casele acelea atât de apropiate, oamenii aveau paturi, cearşafuri, pături, mâncare şi apă. Erau curați. Aveau haine curate. Nimeni nu țipa la ei. Nimeni nu-i trata ca pe nişte vite. Şi erau acolo, chiar de cealaltă parte a gardului. În satul curat, de unde se auzea bătând clopotul bisericii.

Acolo erau copii în vacanță, se gândi. Copii care mergeau la picnicuri, copii care se jucau de-a v-ați ascunselea. Copii fericiți, chiar dacă era război şi mai puțină mâncare decât de obicei şi poate că tatăl lor plecase la luptă. Copii fericiți, iubiți, îngrijiți. Nu-şi putea imagina de ce exista o asemenea diferență între acei copii şi ea. Nu-şi putea imagina de ce ea şi

toți aceşti oameni aflați aici cu ea trebuiau să fie tratați în felul acesta. Cine hotărâse asta şi de ce?

Li se dădu să mănânce ciorbă de varză aproape rece, subțire şi nisipoasă. Nimic altceva. Apoi fetița privi cum şiruri întregi de femei se dezbracă în pielea goală şi se străduiesc să-şi spele trupurile murdare la un firicel de apă de la chiuvetele de fier ruginite. Fetița gândi că arată urât, grotesc. Le ura pe cele grase, slabe, bătrâne, tinere; ura să fie nevoită să le privească goliciunea. Nu voia să se uite la ele. Ura să trebuiască să le vadă.

Se ghemui lângă trupul cald al mamei şi încercă să nu se gândească la fratele ei. Simți că o mănâncă pielea, scalpul. Voia să facă o baie, să fie în patul ei, să fie alături de fratele ei. Mâncare. Se întrebă dacă poate fi ceva mai rău decât ceea ce i se întâmplase în ultimele câteva zile. Se gândi la prietenele ei, la celelalte fetițe de la şcoală, care purtaseră şi ele steaua. Dominique, Sophie, Agnès. Ce se întâmplase cu ele? Reuşise vreuna să scape? Era vreuna dintre ele în siguranță, adăpostită pe undeva? Oare Armelle se ascundea cu familia ei? O s-o mai vadă vreodată, o să-şi mai vadă celelalte prietene? O să se întoarcă la şcoală în septembrie?

În acea noapte nu reuşi să adoarmă; avea nevoie de atingerea încurajatoare a tatălui ei. O durea stomacul, simțea că i se contractă chinuitor. Ştia că nu aveau voie să părăsească baraca în timpul nopții. Strânse din dinți, şi îşi înconjură pântecul cu brațele. Dar durerea se accentuă. Se ridică încet, păşi pe vârfuri printre şirurile de femei şi de copii adormiți, spre latrinele de afară.

Reflectoarele orbitoare măturau lagărul în timp ce fetița se ghemui deasupra scândurilor. Uitându-se în jos, zări viermi graşi şi albi zvârcolindu-se în grămezile întunecate de fecale. Se temea că vreun polițist din turnurile de pază o să-i vadă fundul şi îşi trase mai jos poalele fustei. Apoi se îndreptă rapid înapoi spre baracă.

Înăuntru, aerul era înăbuşitor şi duhnea. Câțiva copii gemeau în somn. Auzi o femeie suspinând. Se întoarse la mama ei şi-i privi chipul tras şi palid.

Dispăruse femeia fericită şi iubitoare. Dispăruse mama care obişnuia să o ia în brațe şi să-i şoptească vorbe drăgăstoase şi cuvinte de alint în idiş. Femeia cu bucle lucioase, de culoarea mierii, şi siluetă voluptoasă, cea pe care toți vecinii şi toți vânzătorii o ştiau după nume. Cea care avea miros cald, liniştitor de mamă: de mâncare delicioasă, săpun proaspăt, haine curate. Cea cu zâmbet molipsitor. Cea care spunea că, indiferent dacă e război, ei o să reuşească, fiindcă erau o familie bună, puternică, o familie plină de iubire.

Acea femeie dispăruse puțin câte puțin. Se emaciase, era palidă, nu zâmbea şi nici nu mai râdea vreodată. Avea un miros rânced, amar. Părul îi era uscat şi fragil, vârstat cu cenuşiu.

Fetița simțea că mama ei era deja moartă.

Bătrâna se uita la mine şi la Bamber cu ochi translucizi, umezi. Cred că merge pe o sută de ani, mi-am zis. Avea un zâmbet complet ştirb, ca de bebeluş. Mamé era o adolescentă prin comparație. Locuia chiar deasupra magazinului pe care-l deținea fiul ei, negustorul de pe rue Nélaton. Un apartament mizerabil, plin cu mobile prăfuite, covoare mâncate de molii şi plante ofilite. Bătrâna stătea într-un fotoliu desfundat, lângă fereastră. Ne privi intrând şi prezentându-ne şi părea încântată să primească nişte musafiri neaşteptați.

— Deci, ziarişti americani, rosti cu glas tremurător, cântărindu-ne din priviri.

— Americancă şi britanic, o corectă Bamber.

— Ziarişti interesați de Vel' d'Hiv'? întrebă ea.

Mi-am scos carnețelul şi un pix şi mi le-am pus pe genunchi.

— Vă mai amintiți ceva despre razie, *Madame*? am început. Ne-ați putea spune ceva, un amănunt cât de mic?

Bătrâna chicoti.

— Crezi că nu-mi amintesc, tânără doamnă? Crezi că poate am uitat?

— Păi a trecut ceva timp, am spus.

— Câți ani ai? m-a întrebat ea direct.

Am simțit că roşesc. Bamber îşi ascunse un zâmbet în spatele aparatului de fotografiat.

— Patruzeci şi cinci, am răspuns.

— Eu o să împlinesc nouăzeci şi cinci, replică ea, dezvelindu-şi gingiile putrede. Pe 16 iulie 1942 aveam treizeci şi cinci de ani. Cu zece mai puțin decât ai dumneata acum. Şi îmi amintesc. Îmi amintesc totul.

Făcu o pauză, iar privirea ei slăbită poposi afară, pe stradă.

— Îmi amintesc că m-a trezit foarte devreme zgomotul autobuzelor, chiar lângă fereastra mea. M-am uitat afară şi am văzut cum soseau. Din ce în ce mai multe. Autobuzele noastre, din transportul în comun, pe care le foloseam zi de zi. Verde cu alb. Atât de multe. M-am întrebat ce naiba căutau aici. Apoi am văzut oamenii ieşind. Şi toți copiii. Atât de mulți copii. Vezi dumneata, e greu să-i uiți pe copii.

Eu scriam încontinuu, în timp ce Bamber făcea poze.

— După un timp, m-am îmbrăcat şi am coborât cu băieții mei, care erau mici la vremea aceea. Voiam să aflăm ce se întâmplă, eram curioşi. Au venit şi vecinii noştri şi *concierge*. Apoi am văzut stelele galbene şi am înțeles. Evreii. Îi adunau pe evrei.

— Aveați idee ce urma să se întâmple cu aceşti oameni? am întrebat.

Ridică din umerii ei bătrâni.

— Nu, răspunse, n-am ştiut nimic. De unde să fi ştiut? De-abia după război am aflat. Ne-am gândit că erau trimişi

la muncă undeva. N-am crezut că se petrece ceva rău. Îmi amintesc că cineva a zis: „E poliția franceză, nimeni nu o să le facă nici un rău”. Aşa că nu ne-am făcut griji. Iar a doua zi, chiar dacă asta se petrecuse în mijlocul Parisului, în ziare şi la radio nu s-a spus nimic. Nimeni nu părea îngrijorat. Aşa că nici noi n-am fost. Până când i-am văzut pe copii.

Făcu o pauză.

— Copiii? am repetat.

— Câteva zile mai târziu, evreii au fost luați iar cu autobuzele, continuă ea. Eu stăteam pe trotuar şi am văzut familiile ieşind de pe velodrom, cu toți copiii aceia murdari, plângând. Păreau înspăimântați, suferinzi. Am fost îngrozită. Mi-am dat seama că pe velodrom nu avuseseră mai nimic de mâncat sau de băut. M-am simțit furioasă şi neajutorată. Am încercat să le arunc pâine şi fructe, dar polițiştii nu m-au lăsat.

Se opri din nou, de data asta pentru o perioadă mai lungă. Brusc, părea obosită, epuizată. Bamber lăsă camera deoparte în tăcere. Am aşteptat, fără să facem nici o mişcare. M-am întrebat dacă avea să mai spună ceva.

— După toți aceşti ani, rosti ea în cele din urmă, cu o voce scăzută, şoptită, după toți aceşti ani, încă îi văd pe copii. Îi văd urcați în autobuze şi luați de aici. Nu ştiam unde îi duc, dar am avut această senzație, un sentiment oribil. Mulți din jurul meu erau indiferenți, considerau că e ceva normal. Pentru ei era ceva normal ca evreii să fie luați.

— De ce credeți că simțeau asta? am întrebat.

Un alt chicotit.

— Pentru că nouă, francezilor, ni se spusese ani de-a rândul că evreii erau duşmanii țării noastre, de asta! În ’41 sau ’42 a fost o expoziție, la *Palais* Berlitz, dacă-mi amintesc eu bine, pe boulevard des Italiens, intitulată *Evreii şi Franța.* Nemții au avut grijă să fie deschisă luni de zile. A avut un

mare succes în rândul populației franceze. Şi ce era? O manifestare şocantă de antisemitism.

Îşi netezi fusta cu degetele ei noduroase.

— Mi-i amintesc pe polițişti. Pe bunii noştri polițişti parizieni. Pe propriii noştri *gendarmes*, cumsecade şi cinstiți. Cum îi împingeau pe copii în autobuze. Țipând. Folosindu-şi *leurs batons*.

Îşi lăsă bărbia în piept şi murmură ceva ce nu am reuşit să înțeleg. Mi s-a părut totuşi că a spus: „Ruşine să ne fie la toți că nu i-am oprit".

— Nu ați ştiut, am rostit eu încet, mişcată de ochii ei brusc umeziți. Ce ați fi putut să faceți?

— Nimeni nu-şi aminteşte de copiii de la Vel' d'Hiv'. Nimănui nu-i pasă.

— Poate că anul ăsta o s-o facă, am spus. Poate că anul ăsta va fi altfel.

Ea îşi strânse buzele încrețite.

— Nu. O să vezi. Nimic nu s-a schimbat. Nimeni nu-şi aminteşte. De ce ar face-o? Au fost cele mai negre zile din istoria țării noastre.

Fetița se întreba unde era tatăl ei. Undeva în acelaşi lagăr, într-una dintre barăci, desigur, dar nu îl văzuse decât o dată sau de două ori. Nu-şi dădea seama cum treceau zilele. Singurul lucru care o bântuia era gândul la fratele ei. Se trezea noaptea, tremurând, cu gândul că-l lăsase închis în dulap. Lua cheia şi se uita la ea cu durere şi spaimă. Poate că până acum murise. Poate că murise de sete, de foame. Încerca să-şi dea seama cât trecuse de la joia aceea neagră când bărbații veniseră să-i ia. O săptămână? Zece zile? Nu ştia. Se simțea pierdută, confuză. Fusese un vârtej de teroare, înfometare şi moarte. Mai mulți copii muriseră în lagăr. Trupurile lor micuțe fuseseră luate printre lacrimi şi țipete.

Într-o dimineaţă, observă mai multe femei discutând cu aprindere. Păreau îngrijorate, supărate. O întreabă pe mama ei ce se întâmplă, dar aceasta nu ştia. Fetiţa nu se dădu bătută şi o întrebă pe o femeie care avea un băieţel de vârsta fratelui ei şi care dormise alături de ele în ultimele zile. Chipul femeii era împurpurat, de parcă ar fi avut febră. Îi zise că umblau zvonuri prin lagăr cum că părinţii aveau să fie trimişi în est, la muncă. Urmau să pregătească sosirea copiilor, care veneau mai târziu, peste vreo două zile. Fetiţa asculta, şocată. Îi relată discuţia mamei ei. Ochii femeii părură să se trezească la viaţă. Scutură puternic din cap. Nu, asta nu se putea întâmpla. Nu puteau să facă asta. Nu puteau să-i despartă pe copii de părinţii lor.

În acea viaţă tihnită, blândă, care părea atât de îndepărtată, fetiţa ar fi crezut-o pe mama ei. Pe vremuri credea tot ce-i spunea mama ei. Dar în această lume nouă şi aspră, fetiţa simţea că se maturizase. Se simţea mai bătrână decât mama ei. Ştia că celelalte femei spuneau adevărul. Ştia că zvonurile erau adevărate. Nu ştia însă cum să-i explice asta mamei ei. Mama ei devenise ca un copil.

Când bărbaţii intrară în baracă, ea nu se simţi înspăimântată. Se simţi întărită. Simţea că un zid gros se ridicase în jurul ei. O luă pe mama ei de mână şi o ţinu strâns. Voia ca mama ei să fie curajoasă, să fie puternică. Li se ordonă să iasă şi să stea la rând în faţa unei alte barăci, în grupuri mici. Aşteptă liniştită la coadă, împreună cu mama ei. Se tot uita în jur, ca să-l zărească pe tatăl ei, dar în zadar.

Când le veni rândul să intre în clădire, fetiţa văzu doi poliţişti stând la o masă. Alături erau două femei, îmbrăcate cu haine obişnuite. Nişte sătence, care se uitau la oamenii de la coadă, cu chipuri reci şi dure. Le auzi cum îi ordonau bătrânei din faţa ei să predea banii şi bijuteriile. Fetiţa o privi cum se chinuieşte să-şi scoată verigheta şi ceasul. Alături de bătrână se afla o copilă de vreo şase sau şapte ani, care

tremura de frică. Un polițist arată spre cerculețele de aur pe care fetița le purta în urechi. Copila era însă prea înspăimântată ca să şi le scoată singură, aşa că bunica se apleca să le desfacă. Polițistul oftă exasperat. Se mişcau prea încet. În ritmul ăsta, aveau să stea aici toată noaptea.

Una dintre sătence se apleca deasupra copilei şi, cu un gest rapid, îi smulse cerceii din urechi, sfâşiindu-i lobii micuți. Fetița urlă, ducându-şi mâinile spre gâtul plin de sânge. Bătrâna țipa şi ea. Un polițist o lovi peste față şi amândouă fură trase afară din rând. Un murmur de frică străbătu rândul de oameni. Polițiştii îşi agitară armele şi tăcerea coborî asupra tuturor.

Fetița şi mama ei nu aveau nimic de predat. Doar verigheta mamei. O săteancă roşie la față sfâşie rochia mamei de la claviculă la buric, lăsând la iveală pielea palidă şi lenjeria decolorată. Mâinile femeii pipăiră cutele rochiei, lenjeria, zonele intime ale mamei ei. Aceasta tresări, dar nu zise nimic. Fetița privea, iar teama creştea tot mai mult în sufletul ei. Ura felul în care bărbații priveau trupul mamei ei, ura felul în care o atingea săteanca, de parcă ar fi fost o bucată de carne. O să-i facă şi ei asta? se întrebă. Oare o să-i rupă şi ei hainele? Poate că o să-i ia cheia. O strânse în buzunar, cu toată puterea. Nu, nu puteau să i-o ia. Nu-i va lăsa să ia cheia de la dulapul secret. Niciodată.

Dar polițistul nu era interesat de ce avea ea prin buzunare. Înainte ca ea şi mama ei să meargă mai departe, fetița aruncă o ultimă privire spre grămada tot mai mare de pe birou: lănțişoare, brățări, broşe, inele, ceasuri, bani. Oare ce vor face cu toate astea? se întrebă. Le vor vinde? Le vor folosi? Pentru ce aveau nevoie de toate aceste lucruri?

Afară, au fost din nou aşezate în rând. Era o zi fierbinte şi prăfoasă. Fetiței îi era sete şi simțea că gâtul uscat o înțepa. Rămaseră o vreme pe loc, sub privirile aspre şi tăcute ale polițiştilor. De ce stăteau acolo? Fetița auzea şoaptele

neîncetate din spatele ei. Nimeni nu ştia. Nimeni nu putea să răspundă. Doar ea ştia. Simţea. Şi când s-a întâmplat, ea se aştepta deja.

Poliţiştii se repeziră asupra lor ca un stol de păsări mari, negre. Le traseră pe femei într-o latură a lagărului, pe copii, în cealaltă. Până şi cei mai mici au fost separaţi de mamele lor. Fetiţa privea totul, de parcă ar fi fost în altă lume. Auzi ţipetele, urletele, văzu femeile aruncându-se la pământ, trăgând de hainele şi de părul copiilor lor. Văzu cum poliţiştii ridică bastoanele şi le lovesc pe femei peste cap, peste faţă. Văzu cum o femeie se prăbuşeşte la pământ, iar nasul îi era o masă de carne vie.

Mama ei rămase lângă ea, paralizată. Fetiţa o auzea cum respiră scurt, gâfâit. O ţinea pe mama ei de mâna rece. Simţi cum poliţistul le desparte cu o smucitură, auzi urletul ascuţit al mamei ei şi o văzu apoi cum se repede înapoi spre ea, cu rochia sfâşiată, cu părul vâlvoi, cu gura contorsionată, ţipând numele fiicei ei. Fetiţa încercă să o prindă de mână, dar bărbaţii o îmbrânciră la o parte şi ea căzu în genunchi. Mama ei se luptă ca ieşită din minţi, dominându-l câteva secunde pe poliţist şi, în acea clipă precisă, fetiţa o văzu apărând pe adevărata ei mamă, femeia plină de putere şi de pasiune, pe care o admira şi de care îi era dor. Simţi braţele mamei cuprinzând-o încă o dată, îi simţi părul des şi aspru mângâindu-i faţa. Brusc, un torent de apă rece o orbi. În timp ce scuipa apa şi gâfâia ca să-şi recapete răsuflarea, deschise ochii şi îi văzu pe bărbaţi trăgând-o pe mama ei de gulerul rochiei ude.

I se păru că totul durează ore întregi. Copii pierduţi, cu ochii plini de lacrimi. Găleţi de apă aruncate în faţa lor. Femei sfârşite, zbătându-se. Sunetele înfundate ale loviturilor. Dar ştia că se întâmplase foarte repede.

Tăcere. Se terminase. În cele din urmă, mulţimea de copii stătea într-o parte, femeile, în cealaltă. Între ele, un şir gros

de poliţişti. Poliţiştii le repetau întruna că mamele şi copiii de peste doisprezece ani aveau să plece înaintea celorlalţi, că cei mici urmau să vină după ei, o săptămână mai târziu. Taţii plecaseră deja, li se spuse. Toată lumea trebuia să coopereze şi să se supună.

O văzu pe mama ei lângă celelalte femei. Îşi privea fiica cu un zâmbet mic, curajos. Părea să spună: „Vezi, iubito, o să fie bine, poliţia aşa zice. Nu te îngrijora, iubito".

Fetiţa se uită în jur la mulţimea de copii. Atât de mulţi copii. Se uită la cei mici, cu chipurile strâmbate de durere şi de frică. O văzu pe fetiţa aceea cu urechile sfâşiate cum întindea palmele spre bunica ei. Ce avea să se întâmple cu toţi aceşti copii, cu ea? Unde erau duşi părinţii lor?

Femeile ieşeau pe porţile lagărului. Văzu capul mamei ei îndepărtându-se în dreapta şi pornind spre drumul lung care ducea prin sat, spre gară. Chipul mamei se întoarse spre ea pentru ultima dată.

Apoi dispăru.

— Astăzi avem una dintre zilele noastre „bune", *Madame* Tézac, spuse Véronique şi-mi zâmbi radioasă în timp ce intram în camera albă, însorită.

Făcea parte din personalul care avea grijă de Mamé la complexul pentru bătrâni, curat şi vesel, din arondismentul 17, în apropiere de Parc Monceau.

— Nu-i zice *Madame* Tézac, lătră bunica lui Bertrand. Nu-i place. Spune-i *Miss* Jarmond.

Nu m-am putut abţine să nu zâmbesc. Véronique păru întristată.

— Şi oricum, *Madame* Tézac sunt *eu,* rosti bătrâna, cu o undă de îngâmfare şi de dispreţ vizavi de cealaltă *Madame* Tézac, nora ei Colette, mama lui Bertrand.

Atât de tipic pentru Mamé, mi-am zis. Să fie atât de plină de îndrăzneală, chiar şi la vârsta ei. Prenumele ei era Marcelle. Îl detesta. Nimeni nu îi zicea vreodată Marcelle.

— Îmi pare rău, rosti Véronique, umilă.

I-am pus o mână pe braţ.

— Te rog, nu-ţi face probleme, am spus. Nu folosesc numele de femeie măritată.

— E o chestie de-a americanilor, zise Mamé. *Miss* Jarmond este americancă.

— Da, am observat asta, răspunse Véronique, pe un ton mai vesel.

„Ce ai observat", îmi venea să întreb. „Accentul, hainele, pantofii?"

— Deci ai avut o zi bună, Mamé?

M-am aşezat lângă ea şi mi-am pus mâna peste a ei.

În comparaţie cu bătrâna de pe rue Nélaton, chipul lui Mamé era proaspăt. Avea doar câteva riduri. Dar bătrâna de pe rue Nélaton, în ciuda aspectului ei decrepit, îşi păstra mintea limpede, pe când Mamé, la optzeci şi cinci de ani, suferea de Alzheimer. În unele zile, pur şi simplu nu-şi amintea cine e.

Părinţii lui Bertrand deciseseră să o mute la un complex sanatorial pentru bătrâni când îşi dăduseră seama că nu era în stare să locuiască singură. Deschidea aragazul şi îl lăsa să ardă toată ziua. Lăsa apa să curgă încontinuu în cadă până se inunda totul. Sau se încuia cu regularitate pe dinafară şi era găsită hoinărind pe rue de Saintonge în halat. Desigur, Mamé se opusese ideii. Nu dorise deloc să meargă la complexul pentru bătrâni. Dar se acomodase destul de bine, în ciuda izbucnirilor ocazionale de furie.

— Am o zi „bună", râânji ea, după ce Véronique ne lăsă singure.

— A, înţeleg, am spus, terorizezi pe toată lumea, ca de obicei?

— Ca de obicei, zise ea.

Apoi se întoarse spre mine şi-mi cercetă chipul, cu ochii ei cenuşii, afectuoşi.

— Unde e neisprăvitul ăla de soţ al tău? Ştii, niciodată nu vine. Şi nu-mi servi povestea cu „e prea ocupat”.

Am oftat.

— Ei, măcar tu eşti aici, rosti ea, ţâfnoasă. Pari obosită. Totul e în regulă?

— E bine, am spus.

Ştiam că arăt obosită. Nu prea aveam ce face în privinţa asta. Să plec într-o vacanţă, probabil. Dar nu era planificată până la vară.

— Şi apartamentul?

Tocmai fusesem să văd cum înaintau lucrările înainte să vin la sanatoriu. Muncitorii roiau. Bertrand superviza totul cu energia lui obişnuită. Antoine părea epuizat.

— O să fie minunat, am spus. Când o să fie gata.

— Mi-e dor de el, zise Mamé. Mi-e dor să locuiesc acolo.

— Îmi închipui.

Mamé ridică din umeri.

— Ajungi să te ataşezi de locuri. Ca şi de oameni, bănuiesc. Mă întreb dacă lui André îi lipseşte vreodată.

André era soţul ei, care murise. Eu nu-l cunoscusem. Decedase când Bertrand era adolescent. Mă obişnuisem ca Mamé să vorbească despre el la timpul prezent. Nu o corectam, nu-i aminteam niciodată că murise cu mulţi ani în urmă de cancer la plămâni. Îi plăcea să vorbească despre el. Când o întâlnisem pentru prima oară, cu mult înainte să înceapă să-şi piardă memoria, obişnuia să-mi arate albume cu fotografii de fiecare dată când veneam în vizită pe rue de Saintonge. Aveam impresia că ştiu pe dinafară chipul lui André Tézac. Aceiaşi ochi de un albastru-cenuşiu, pe care îi avea şi Édouard. Un nas mai rotunjit. Un zâmbet mai cald, poate.

Mamé îmi vorbise mult despre cum se cunoscuseră, cum se îndrăgostiseră, cât de greu le fusese în timpul războiului. Familia Tézac era originară din Burgundia, dar când André moştenise afacerea cu vinuri a familiei de la tatăl său, nu reuşise să se descurce. Aşa că se mutase la Paris şi deschisese un mic magazin de antichităţi pe rue de Turenne, în apropiere de Place des Vosges. Îi trebuise un timp ca să-şi facă un renume şi afacerea să înţorească. Édouard preluase frâiele după moartea tatălui său şi mutase magazinul pe rue du Bac, în arondismentul 7, unde se găseau cele mai renumite magazine de antichităţi din Paris. Acum îl conducea Cécile, sora mai mică a lui Bertrand, şi o făcea foarte bine.

Doctorul lui Mamé – un anume *docteur* Roche, trist, dar eficient – îmi zisese odată că era o terapie excelentă să o întreb pe Mamé despre trecut. După spusele lui, probabil că avea o percepţie mai bună asupra celor petrecute cu treizeci de ani în urmă decât a întâmplărilor din acea dimineaţă.

Era ca un mic joc. În timpul fiecărei vizite, eu îi puneam întrebări. Firesc, fără să fac mare caz din asta. Ea îşi dădea foarte bine seama ce urmăream, dar se prefăcea că nu ştie.

Fusese distractiv să-l descopăr pe Bertrand ca băiat. Mamé venise cu cele mai amuzante informaţii. Fusese un adolescent stângaci, şi nu tipul *cool* de care auzisem. Fusese un elev mediocru, şi nu strălucitor, aşa cum îl lăudau părinţii. La paisprezece ani avusese loc o ceartă memorabilă cu tatăl lui, cauza fiind fiica vecinului, o blondă vopsită şi promiscuă, care fuma marijuana.

Dar nu întotdeauna era amuzant să explorezi memoria nesigură a lui Mamé. Deseori, existau goluri lungi, sumbre. Iar atunci nu-şi mai amintea nimic. În zilele „proaste”, se închidea în sine ca o scoică. Se uita la televizor, cu buzele strânse şi bărbia scoasă în afară.

Într-o dimineață, nu-şi mai dăduse seama cine e Zoë. Tot întreba: „Cine e copilul ăsta? Ce face aici?” Ca de obicei, Zoë se purtase cu maturitate. Dar mai târziu, noaptea, în pat, o auzisem plângând. Când o întrebasem cu blândețe ce se întâmplase, recunoscuse că nu suportase să vadă că străbunica ei îmbătrânise.

— Mamé, am întrebat-o, când v-ați mutat tu şi André în apartamentul din rue de Saintonge?

Mă aşteptam să-şi încrețească fața, ca o maimuță bătrână şi înțeleaptă, şi să răspundă cu un „A, nu-mi amintesc deloc...”

Dar răspunsul veni ca o lovitură de bici.

— În iulie 1942.

Mi-am îndreptat spatele şi am privit-o țintă.

— În iulie 1942? am repetat.

— Aşa e.

— Şi cum ați găsit apartamentul? Era război. Trebuie să fi fost dificil.

— Deloc, replică ea, nepăsătoare. Fusese eliberat. Am auzit de el de la *concierge, Madame* Royer, care era prietenă cu fosta noastră *concierge*. Locuiam pe rue de Turenne, chiar lângă magazinul lui André, într-un apartament înghesuit şi mizer, cu un singur dormitor. Aşa că ne-am mutat, când Édouard avea numai zece sau doisprezece ani. Am fost încântați să avem o locuință mai mare. Şi îmi amintesc că şi chiria a fost mică. Pe-atunci, acel *quartier* nu era nici pe jumătate la fel de modern ca acum.

Am privit-o cu atenție şi mi-am dres glasul.

— Mamé, îți aminteşti dacă era la începutul lui iulie? Sau la sfârşit?

Ea zâmbi, încântată că se descurca atât de bine.

— Îmi amintesc perfect. Era spre sfârşitul lui iulie.

— Şi îți aminteşti de ce a fost eliberat apartamentul atât de brusc?

Un alt zâmbet radios.

— Sigur că da. Avusese loc o razie de proporții. Oamenii au fost arestați şi, brusc, o mulțime de locuri au devenit vacante.

Am privit-o țintă, iar privirea ei a susținut-o pe a mea. Ochii i se înnegurară când văzu expresia de pe chipul meu.

— Dar cum s-a întâmplat? Cum v-ați mutat?

Bătrâna se prefăcu a fi preocupată de mâneci, strâmbând din buze.

— *Madame* Royer i-a spus fostei noastre *concierge* că pe rue Saintonge era un apartament cu trei camere liber. Aşa s-a întâmplat. Asta-i tot.

Tăcere. Mişcarea mâinilor ei se potoli şi ea şi le împreună în poală.

— Dar, Mamé, am şoptit, nu te-ai gândit niciodată că oamenii aceia s-ar fi putut întoarce?

Chipul îi devenise serios şi buzele aveau o expresie rigidă, îndurerată.

— Nu am ştiut nimic, a rostit ea în cele din urmă. Absolut nimic.

Începu să-şi privească mâinile şi nu mai rosti nici un cuvânt.

Aceasta era cea mai rea noapte. Cea mai rea dintre toate, pentru toți copiii şi pentru ea, se gândi fetița. Barăcile fuseseră complet golite. Nu mai rămăsese nimic, nici haine, nici pături, nimic. Pilotele fuseseră sfâşiate, şi pene albe acopereau podeaua, ca o zăpadă artificială.

Copii plângând, copii urlând, copii sughițând de groază. Cei mici nu puteau să înțeleagă, gemeau încontinuu şi-şi chemau mamele. Făceau pe ei, se tăvăleau pe jos, țipau cu disperare. Cei mai mari, ca ea, stăteau pe podeaua murdară, cu capul între mâini.

Nimeni nu se uita la ei. Nimeni nu avea grijă de ei. Rareori li se dădea să mănânce. Erau atât de înfometaţi, încât mâncau iarbă uscată, fire de paie. Nimeni nu îi liniştea. Fetiţa se întreba: poliţiştii aceştia... ei nu aveau familii? Nu aveau copii? Copii la care să se întoarcă acasă? Cum puteau să se poarte aşa cu nişte copii? Li se spusese să facă asta sau procedau aşa în mod firesc? Erau în realitate nişte roboţi, nu fiinţe umane? Îi privi cu atenţie. Păreau să fie făcuţi din carne şi oase. Erau oameni. Nu putea să înţeleagă.

A doua zi, fetiţa observă o mână de oameni care îi priveau prin sârma ghimpată. Încercau să strecoare mâncare prin gard. Dar poliţiştii le ordonară să plece. De atunci nu mai veni nimeni să se uite la ei.

Fetiţa se simţea de parcă ar fi devenit altcineva. Cineva dur şi necioplit şi sălbatic. Uneori se lupta cu ceilalţi copii, cei care încercau să-i ia bucata veche de pâine pe care o găsise. Îi înjura, îi lovea. Se simţea periculoasă, sălbatică.

La început, nu se uitase la copiii mai mici. Îi aminteau prea mult de fratele ei. Dar acum simţea că trebuie să-i ajute. Erau mici, vulnerabili. Atât de demni de milă. Atât de murdari. Mulţi dintre ei aveau diaree şi hainele pline de fecale întărite. Nu avea cine să-i spele, cine să-i hrănească.

Încetul cu încetul ajunsese să le cunoască numele, vârsta, dar câţiva erau atât de mici încât nici nu puteau să-i răspundă. Erau recunoscători pentru o voce blândă, un zâmbet sau un sărut şi o urmau prin tot lagărul, cu zecile, ca nişte vrăbii murdare.

Obişnuia să le spună poveştile pe care i le spunea fratelui ei, înainte de culcare. Noaptea, întinsă pe paiele pline de păduchi, unde foşgăiau şobolanii, le spunea în şoaptă poveşti, făcându-le chiar şi mai lungi decât erau de obicei. Şi copiii mai mari se strângeau în jurul ei. Unii se prefăceau că nu ascultă, dar ea ştia că nu era aşa.

Era o fată de unsprezece ani, o făptură înaltă, cu părul negru, pe nume Rachel, care o privea deseori cu o urmă de dispreț. Dar noapte de noapte asculta poveştile, trăgându-se tot mai aproape de ea, ca să nu scape nici un cuvânt. Şi o dată, când aproape toți copiii erau adormiți, îi vorbi fetei. Rosti cu o voce adâncă, răguşită:

— Trebuie să plecăm. Trebuie să evadăm.

Fetița clătină din cap.

— Nu se poate. Polițiştii au arme. N-avem cum.

Rachel ridică din umerii ei osoşi.

— Eu o s-o fac.

— Şi mama ta? O să te aştepte în celălalt lagăr, ca mama mea.

Rachel zâmbi.

— Ai crezut toate astea? Crezi ce au spus?

Fetița ura zâmbetul atotştiutor al lui Rachel.

— Nu, răspunse ea, hotărâtă. Nu i-am crezut. Nu mai cred nimic.

— Nici eu, zise Rachel. Am văzut ce au făcut. Nici măcar nu au scris cum trebuie numele copiilor mici. Au legat etichetele alea care s-au amestecat când majoritatea copiilor şi le-au scos. Nu le pasă. Ne-au mințit pe toți. Pe noi şi pe mamele noastre.

Şi, spre surprinderea fetiței, Rachel se întinse şi o luă de mână, strângând-o cu putere, cum făcea Armelle. Apoi se ridică în picioare şi dispăru.

În zori, polițiştii intrară în barăci şi-i înghiontiră cu bastoanele. Copiii mai mici, de-abia treziți, începură să țipe. Fetița încercă să-i liniştească pe cei din apropierea ei, dar erau îngroziți. Au fost conduşi într-o baracă. Fetița ținea de mână doi copilaşi mici. Văzu un polițist care avea un instrument cu o formă ciudată. Fetița nu ştia ce era. Copilaşilor li se tăie răsuflarea de frică şi se dădură înapoi. Polițiştii îi pălmuiră şi-i loviră cu piciorul, apoi îi târâră spre

bărbatul cu instrumentul. Fetița privi îngrozită. Apoi înțelese. Li se rădea părul. Toți copiii urmau să fie raşi în cap.

Văzu părul negru şi bogat al lui Rachel căzând la pământ. Țeasta ei rasă era albă şi ascuțită, ca un ou. Rachel îi privi pe bărbați cu ură şi dispreț şi scuipă la picioarele ei. Unul dintre jandarmi o lovi cu brutalitate, dând-o la o parte.

Cei mici erau înnebuniți de frică şi a fost nevoie de doi sau trei oameni ca să-i țină. Când îi veni rândul, fetița nu se zbătu şi îşi plecă fără un cuvânt capul. Simți apăsarea rece a maşinii şi închise ochii, neputând să îndure să vadă cum şuvițele lungi, aurii, îi cad la picioare. Părul ei. Părul ei frumos, pe care toată lumea îl admira. Simți cum suspinele i se ridică în gât, dar se strădui să nu plângă. Niciodată să nu plângă în fața acestor oameni. Niciodată să nu plângă. Niciodată. E doar nişte păr, atâta tot. Părul va creşte la loc.

Aproape se terminase. Deschise din nou ochii. Polițistul care o ținea avea mâini grase şi trandafirii. Ridică privirea spre el pe când celălalt îi rădea ultimele bucle.

Era polițistul roşcat şi prietenos din cartierul ei. Cel cu care mama ei obişnuia să mai schimbe câte o vorbă. Cel care îi făcea întotdeauna cu ochiul în drum spre şcoală. Cel căruia ea îi făcuse cu mâna în ziua raziei, cel care îşi ferise atunci privirea. Acum era prea aproape ca să nu o privească.

Fetița îi susținu privirea, fără să-şi lase ochii în jos nici măcar o dată. Irişii lui aveau o culoare ciudată, gălbuie, ca aurul. Chipul îi era roşu de ruşine şi ei i se păru că îl simte cum tremură. Nu spuse nimic, privindu-l cu tot disprețul pe care reuşi să-l adune.

El nu putu decât să o privească, nemişcat. Fetița zâmbi, un zâmbet amar pentru un copil de zece ani, şi îi dădu la o parte mâinile grele.

Am plecat amețită de la complexul sanatorial. Trebuia să mă duc la birou, unde mă aştepta Bamber, dar m-am trezit

îndreptându-mă din nou spre rue de Saintonge. În minte mi se învârteau atât de multe întrebări încât mă simțeam copleşită. Spunea Mamé adevărul sau mintea îi era tulburată, confuză, din cauza bolii? Oare chiar existase o familie de evrei care locuise aici? Cum era posibil ca familia Tézac să se fi mutat fără să ştie nimic, aşa cum afirmase Mamé?

Am străbătut încet curtea. Locuința portăresei ar fi fost aici, se gândi. Fusese transformată cu ani în urmă într-un mic apartament. Un şir de cutii poştale se găsea de-a lungul holului, şi nu mai exista nici un *concierge* care să aducă zilnic poşta la fiecare uşă. Mamé spusese că o chema *Madame* Royer. Citisem mult despre aceşti *concierges* şi despre rolul pe care îl jucaseră în timpul arestărilor. Majoritatea se supuseseră ordinelor poliției, iar câțiva merseseră chiar mai departe şi arătaseră poliției unde se ascundeau anumite familii de evrei. Alții prădaseră apartamentele rămase goale şi luaseră bunurile imediat după razie. Numai câțiva, citisem, protejaseră familiile de evrei cât de bine putuseră.

M-am întrebat ce rol jucase *Madame* Royer. M-am gândit în trecere la portăreasa mea de pe boulevard du Montparnasse: era o portugheză cam de vârsta mea şi nu cunoscuse războiul.

Am ignorat liftul şi am urcat cele patru şiruri de trepte. Lucrătorii erau în pauza de masă. Clădirea era cufundată în tăcere. Când am deschis uşa din față, m-am simțit înconjurată de ceva ciudat, o senzație necunoscută de gol şi de disperare. M-am îndreptat spre partea mai veche a apartamentului, zona pe care ne-o arătase Bertrand cu o zi în urmă. Aici se întâmplase. Aici, bărbații veniseră să bată la uşă, în acea dimineață fierbinte de iulie, chiar înainte de ivirea zorilor.

Mi se părea că tot ce citisem în ultimele săptămâni, tot ce aflasem despre Vel' d'Hiv', ajunsese într-un punct critic aici, chiar în locul unde mă pregăteam să locuiesc. Toate mărturiile pe care le analizasem, toate cărțile pe care le studiasem, toți supraviețuitorii şi martorii pe care îi intervievasem mă făcuseră să înțeleg, mă făcuseră să văd, cu o limpezime aproape ireală, ce se întâmplase între pereții pe care acum îi atingeam.

Articolul pe care începusem să-l scriu cu vreo două zile în urmă era acum aproape încheiat. Termenul-limită se apropia. Mai aveam încă de vizitat lagărele Loiret, de lângă Paris, şi Drancy şi aveam programată o întâlnire cu Franck Lévy, a cărui asociație organiza majoritatea festivităților pentru cea de-a şaizecea comemorare a raziei. Curând, investigația mea se va încheia şi voi scrie despre altceva.

Dar acum că ştiam ce se întâmplase aici, atât de aproape de mine, atât de profund legat de mine, de viața mea, simțeam că trebuie să aflu mai multe. Căutarea mea nu se sfârşise. Simțeam că trebuie să ştiu tot. Ce se întâmplase cu familia de evrei care locuise aici? Cum îi chema? Fuseseră şi copii? Se întorsese cineva din lagărele morții? Sau murise toată lumea?

M-am plimbat prin apartamentul gol. Într-o cameră, un perete era dărâmat. Îngropată în moloz, am observat o deschizătură lungă şi adâncă, ascunsă cu îndemânare în spatele unui panou. Acum fusese dată la iveală. Ar fi fost o ascunzătoare bună. Dacă pereții aceştia ar fi putut să vorbească... Dar nu aveam nevoie de aşa ceva. Ştiam ce se întâmplase aici. Parcă şi vedeam. Supraviețuitorii îmi spuseseră despre noaptea fierbinte, liniştită, despre loviturile în uşă, despre ordinele scurte, despre călătoria prin Paris cu autobuzele. Îmi spuseseră totul despre iadul de la Vel' d'Hiv'. Cei cu care vorbisem fuseseră cei care

supraviețuiseră. Cei care scăpaseră. Cei care îşi smulseseră stelele şi evadaseră.

Brusc, m-am întrebat dacă puteam suporta ceea ce aflam, dacă aş fi putut locui aici ştiind că, în apartamentul meu, o familie fusese arestată şi trimisă probabil la moarte. Cum putuse trăi familia Tézac ştiind asta? m-am întrebat.

Mi-am scos celularul şi l-am sunat pe Bertrand. Când a văzut numărul meu, a mormăit: „Şedinţă". Acesta era codul nostru pentru „Sunt ocupat".

— E urgent, am spus.

L-am auzit murmurând ceva, apoi vocea lui a răsunat clar:

— Ce e, *amour*? Dar spune repede, că mă aşteaptă cineva.

Am inspirat adânc.

— Bertrand, am început, ştii cum au obţinut bunicii tăi apartamentul din rue de Saintonge?

— Nu, mi-a zis. De ce?

— Tocmai m-am întors de la Mamé. Mi-a spus că s-au mutat în iulie 1942 şi că locuinţa se eliberase după ce o familie de evrei fusese arestată în timpul raziei de la Vel' d'Hiv'.

Tăcere.

— Şi? replică Bertrand într-un târziu.

Am simţit că-mi iau foc obrajii. Vocea mea răsună cu putere în apartamentul gol.

— Dar nu te deranjează că familia ta s-a mutat aici ştiind că nişte evrei fuseseră arestaţi? Ţi-au vorbit vreodată despre asta?

Aproape că l-am auzit cum ridica din umeri, cu gestul acela tipic franţuzesc, i-am văzut colţurile gurii răsucite în jos, sprâncenele arcuite.

— Nu, nu mă deranjează. Nu am ştiut, nu mi-au spus niciodată, dar tot nu mă deranjează. Sunt sigur că o mulţime de parizieni s-au mutat în apartamente goale în

iulie 1942, după razie. Asta nu face din familia mea nişte colaboraţionişti, nu?

Râsul lui îmi zgârie auzul.

— N-am spus aşa ceva, Bertrand.

— Te agiți prea mult cu toată povestea asta, Julia, rosti el pe un ton mai blând. S-a întâmplat cu şaizeci de ani în urmă. Adu-ți aminte că era război. Vremuri grele pentru toată lumea.

Am oftat.

— Vreau doar să aflu cum s-a întâmplat. Pur şi simplu nu înțeleg.

— E simplu, *mon ange.* Bunicii mei au trecut prin multe greutăți în timpul războiului. Magazinul de antichități nu mergea bine. Probabil că s-au simțit uşurați să se mute într-un loc mai mare, mai bun. În definitiv, aveau un copil. Erau tineri. Bucuroşi să aibă un acoperiş deasupra capului. Probabil că nu s-au gândit de două ori la familia de evrei.

— Oh, Bertrand, am şoptit. Cum au putut să *nu* se gândească la familia aceea? Cum au putut?

El îmi trimise bezele prin telefon.

— Bănuiesc că nu au ştiut. Trebuie să plec, *amour*. Ne vedem diseară.

Şi închise.

Am rămas în apartament o vreme, m-am plimbat pe coridorul lung, am stat în sufrageria goală, mi-am trecut palma peste polița netedă de marmură a căminului, încercând să înțeleg, încercând să nu mă las copleşită de emoții.

Împreună cu Rachel, se decisese. Aveau să evadeze, să plece de aici. Ori făceau asta, ori mureau. Ştia că dacă rămâneau cu ceilalți copii, va fi sfârşitul. Mulți erau bolnavi. Vreo şase deja muriseră. O dată, văzuse o infirmieră,

ca aceea de pe stadion, o femeie cu văl albastru. O infirmieră pentru atâția copii bolnavi, înfometați.

Evadarea era secretul lor. Nu spuseseră nimic nici unui copil. Nimeni nu trebuia să bănuiască nimic. Urmau să evadeze în plină zi. Observaseră că în timpul zilei, de cele mai multe ori, polițiştii nici nu îi băgau în seamă. Putea să meargă repede şi uşor. În jos, pe după barăci, către turnul de apă, unde femeile din sat încercaseră să împingă mâncare prin sârma ghimpată, găsiseră o mică spărtură în sulurile de sârmă. Mică, dar poate suficient de mare pentru ca un copil să se poată târî afară.

Unii copii deja părăsiseră lagărul, înconjurați de polițişti. Ea îi privise plecând, creaturi fragile şi subțiri, cu capetele rase şi hainele ferfenițite. Unde erau duşi? Departe? La mamele şi la tații lor? Nu credea asta. Nici Rachel. Dacă urmau să fie duşi cu toții în acelaşi loc, de ce îi separaseră polițiştii pe copii de părinți? De ce atâta durere, atâta suferință? se gândi fetița. „Fiindcă ne urăsc", îi spusese Rachel, cu vocea ei profundă, răguşită. „Îi urăsc pe evrei." Atâta ură, îşi zise fetița. De ce atâta ură? Ea nu urâse niciodată pe nimeni în viața ei, poate doar o dată pe o profesoară. O profesoară care o pedepsise cu asprime fiindcă nu-şi învățase lecția. Oare îi dorise moartea? se întrebă ea. Da, i-o dorise. Sau poate că aşa funcționează. Aşa se întâmplaseră toate astea. Să-i urăşti pe oameni atât de tare încât să vrei să-i omori. Să-i urăşti fiindcă poartă o stea galbenă. Gândul acesta o făcu să se cutremure. Simți că parcă tot răul, toată ura din lume erau concentrate chiar aici, adunate peste tot în jurul ei, în chipurile dure ale polițiştilor, în indiferența lor, în disprețul lor. Şi în afara lagărului, toată lumea îi ura pe evrei? Aşa va fi viața ei de acum înainte?

Îşi aminti cum, în iunie anul trecut, auzise nişte vecine pe scară în timp ce se întorcea de la şcoală. Voci de femei, coborâte într-o şoaptă. Fetița se oprise, cu urechile ciulite ca un cățeluş. „Şi ştii, i s-a deschis haina şi am văzut-o – steaua!

N-aş fi zis niciodată că e evreu." Auzise exclamaţia de mirare a celeilalte femei. „El, evreu! Un domn atât de respectabil! Ce surpriză!"

O întrebase pe mama ei de ce unii vecini nu-i suportă pe evrei. Mama ei ridicase din umeri, oftase şi-şi plecase capul peste haina pe care o călca. Dar nu îi dăduse nici un răspuns. Aşa că fetiţa se dusese la tatăl ei. De ce era rău să fii evreu? De ce unii oameni îi urau pe evrei? Tatăl ei se scărpinase în cap şi se uitase la ea cu un zâmbet enigmatic. Apoi îi răspunsese, nesigur: „Fiindcă ei cred că suntem diferiţi. Aşa că le e teamă de noi". Dar ce era diferit? se gândi fetiţa. Ce era atât de diferit?

Mama ei. Tatăl ei. Fratele ei. Îi era atât de dor de ei încât suferea de un rău fizic. Se simţea de parcă ar fi căzut într-o gaură fără fund. Evadarea ar fi fost singurul mod de a-şi lua cumva în stăpânire viaţa, această viaţă nouă pe care nu putea s-o înţeleagă. Poate că şi părinţii ei reuşiseră să scape? Poate că reuşeau cu toţii să se întoarcă acasă? Poate... poate...

Se gândi la apartamentul gol, la paturile nefăcute, la mâncarea care se strica încet în frigider. Şi la fratele ei, în tăcerea aceea. În tăcerea de moarte a locului.

Rachel îi atinse braţul şi o făcu să tresară.

— Acum, şopti ea. Hai să încercăm, acum.

Lagărul era cufundat în tăcere, aproape pustiu. Cum adulţii fuseseră luaţi, observaseră că erau mai puţini poliţişti. Şi aceştia nici nu vorbeau cu copiii. Îi lăsau în pace.

Căldura lovea barăcile, neîndurătoare. Înăuntru, copii bolnavi, slăbiţi zăceau întinşi pe paiele umede. Mai departe, fetele auzeau râsete şi voci de bărbaţi. Probabil că aceştia se aflau într-una dintre barăci, adăpostindu-se de soare.

Singurul poliţist care se zărea stătea la umbră, cu puşca la picioare. Se sprijinea cu capul de peretele din spate şi părea să doarmă profund, cu gura deschisă. Fetele se târâră spre

garduri, ca nişte mici animale rapide. Zăreau câmpurile şi pajiştile verzi întinzându-se în faţa lor.

Tăcere, nemişcare. Căldură şi tăcere. Le văzuse cineva? Se ghemuiră în iarbă, iar inimile le băteau cu putere. Priviră pe furiş peste umăr. Nici o mişcare. Nici un sunet. Se putea să fie atât de simplu? se întrebă fetiţa. Nu, nu se putea. Nimic nu mai era simplu.

Rachel strângea în braţe o legătură cu haine. O îndemnă pe fetiţă să şi le pună, explicându-i că straturile suplimentare le vor ajuta să-şi protejeze pielea de sârma ghimpată. Fetiţa se cutremură când se chinui să-şi pună pe ea un pulover murdar şi zdrenţuit şi o pereche strâmtă de pantaloni la fel de nenorociţi. Oare cui aparţinuseră aceste haine, se întrebă ea, vreunui biet copil mort, a cărui mamă plecase şi care fusese lăsat aici să moară singur?

Tot ghemuite, se apropiară de mica spărtură din colacul de sârmă. Ceva mai departe se afla un poliţist. Nu-i zăreau trăsăturile, numai conturul distinct al caschetei înalte şi rotunde. Rachel arătă spre deschizătură. Trebuiau să se grăbească acum. Nu mai era vreme de pierdut. Se lăsară pe burtă şi începură să se târască spre gaură. Părea atât de mică, se gândi fetiţa. Cum puteau să se strecoare fără să se taie în sârma ghimpată, chiar şi cu stratul suplimentar de haine? Cum de le trecuse prin minte că ar putea reuşi? Că nimeni nu o să le vadă? Că o să scape? Erau nebune, îşi zise. Nebune.

Iarba o gâdilă la nas. Mirosea delicios. Ar fi vrut să-şi îngroape faţa în ea şi să inspire mirosul verde, pătrunzător. Văzu că Rachel deja ajunsese la spărtură şi îşi băga cu atenţie capul prin ea.

Brusc, fetiţa auzi nişte paşi apăsaţi prin iarbă. Simţi că îi stă inima-n loc. Ridică privirea spre forma uriaşă care se înălţa deasupra ei. Un poliţist. Acesta o ridică în picioare de

gulerul zdrenţuit al bluzei şi o scutură. Simţi că i se înmoaie picioarele de groază.

— Ce naiba crezi că faci? îi şuieră vocea lui în ureche.

Rachel se afla la jumătatea sulului de sârmă. Pe când încă o ţinea pe fetiţă de ceafă, poliţistul se aplecă şi o apucă pe Rachel de gleznă. Fata se luptă, lovind din picior, dar bărbatul era prea puternic şi o trase înapoi prin sârma ghimpată, rănindu-i mâinile şi faţa.

Rămaseră în faţa lui, Rachel suspinând, fetiţa stând cu spatele drept, cu bărbia ridicată. În sinea ei tremura, dar se hotărâse să nu-şi arate teama. Cel puţin, avea să încerce.

Apoi ridică privirea şi simţi că i se taie răsuflarea.

Era poliţistul roşcat. Şi el o recunoscu instantaneu. Îi văzu mărul lui Adam săltând şi simţi cum mâna de pe gulerul ei tremura.

— Nu puteţi scăpa, rosti el, morocănos. Trebuie să rămâneţi aici, aţi înţeles?

Era tânăr, abia dacă trecuse de douăzeci de ani, masiv şi cu pielea trandafirie. Fetiţa observă că transpira pe sub uniforma groasă şi neagră. Fruntea îi lucea umedă, la fel şi buza de sus. Clipi şi îşi mută greutatea de pe un picior pe celălalt.

Fetiţa îşi dădu seama că nu-i era frică de el. Simţi un soi de milă ciudată pentru el, care o nedumeri. Îşi puse mâna pe braţul lui. El o privi cu surprindere şi stânjeneală.

— Vă amintiţi de mine, nu-i aşa, îi spuse ea.

Nu era o întrebare. Era o afirmaţie.

El dădu aprobator din cap, ştergându-şi broboanele de sudoare de sub nas. Fetiţa scoase cheia din buzunar şi i-o arătă. Mâna nu îi tremura.

— Vă amintiţi de frăţiorul meu, băieţelul blond, cu păr buclat? întrebă ea.

El dădu din nou din cap.

— Trebuie să mă lăsați să plec, Monsieur. *Frățiorul meu,* Monsieur. *E la Paris. Singur. L-am încuiat în dulap fiindcă am crezut...*

Vocea i se frânse.

— Am crezut că o să fie în siguranță acolo! Trebuie să mă întorc. Lăsați-mă să ies prin spărtura aceea. Puteți să vă prefaceți că nu m-ați văzut niciodată, Monsieur.

Bărbatul privi rapid peste umăr, înapoi spre barăci, de parcă s-ar fi temut să nu vină cineva, să nu-i vadă sau să-i audă careva.

Îşi duse un deget la buze şi se uită la fetiță. Se strâmbă şi clătină din cap.

— Nu pot să fac asta, rosti el pe un ton scăzut. Am ordine.

Fetița îşi apăsă mâna pe pieptul lui.

— Vă rog, domnule, spuse ea, încet.

Alături, Rachel îşi trase nasul, cu fața murdară de sânge şi de lacrimi. Bărbatul mai aruncă o privire peste umăr. Părea foarte tulburat. Din nou, fetița observă expresia ciudată de pe chipul lui, cea pe care o zărise şi în ziua raziei. Un amestec de milă, ruşine şi furie.

Fetița simți cum trec minutele, grele, ca de plumb. Nesfârşite. Simți cum cresc din nou în ea suspinele, lacrimile, panica. Ce o să facă dacă o să le trimită pe ea şi pe Rachel înapoi la barăci? Cum avea să continue? Cum? Va încerca să scape din nou, îşi zise, apoi încă o dată şi încă o dată. Iarăşi şi iarăşi, la nesfârşit.

Brusc, el îi spuse pe nume şi o luă de mână. Palma lui era fierbinte şi lipicioasă.

— Du-te! şuieră el printre dinții încleştați, iar sudoarea îi şiroia de-o parte şi de alta a chipului păstos. Du-te, acum! Repede!

Uimită, ridică privirea spre ochii aceia aurii. El o împinse spre deschizătură, aplecându-i capul cu mâna. Ridică sârma ghimpată şi o împinse cu violență. Sârma îi înțepă fruntea.

După care totul se termină. Fetița se ridică în picioare, nesigură. Era liberă, de cealaltă parte a gardului.

Rachel privea, nemişcată.

— Vreau şi eu să plec, zise ea.

Polițistul o apucă de ceafă cu o mână.

— Nu, tu rămâi, spuse el.

Rachel începu să se vaite:

— Nu-i corect! De ce ea da, şi eu nu? De ce?

El o făcu să tacă, ridicându-şi cealaltă mână. În spatele gardului, fetița rămase țintuită locului. De ce nu putea veni şi Rachel cu ea? De ce Rachel trebuia să rămână?

— Vă rog, lăsați-o să vină, zise fetița. Vă rog, Monsieur.

Avea o voce calmă, liniştită – vocea unei tinere femei.

Bărbatul părea stânjenit, fără astâmpăr. Dar nu ezită prea mult.

— Du-te, atunci, zise el, împingând-o pe Rachel. Repede.

Ținu sârma cât timp Rachel se târî prin ea. Se ridică apoi în picioare lângă fetiță, cu răsuflarea întretăiată.

Bărbatul scotoci prin buzunare, scoase ceva şi îi dădu fetiței prin gard.

— Ia asta, îi ordonă el.

Fetița se uită la sulul gros de bani din mână, după care îl puse în buzunar, lângă cheie.

Bărbatul privi încă o dată spre barăci, încruntat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, fugiți! Fugiți acum, amândouă! Dacă vă văd... Scoateți-vă stelele. Încercați să găsiți ajutor. Aveți grijă! Noroc!

Fetița ar fi vrut să-i mulțumească pentru ajutor, pentru bani, să-i întindă mâna, dar Rachel o apucă de braț şi o luară la fugă, cât de repede puteau, prin grâul auriu şi înalt, drept înainte, cu plămânii arzându-le, cu brațele şi picioarele schițând mişcări haotice, departe de lagăr, cât mai departe cu putință.

Când am ajuns acasă, mi-am dat seama că în ultimele două zile nu mă simţisem bine. Nu îmi făcusem griji, prinsă în cercetările pentru articolul despre Vel' d'Hiv'. Apoi, săptămâna trecută, fusese şi dezvăluirea privind apartamentul lui Mamé. Însă durerea şi sensibilitatea pe care le sesizam la nivelul sânilor mă făcuseră până la urmă să acord atenţie pentru prima dată senzaţiei de greaţă. M-am dus la o farmacie de pe bulevard şi mi-am cumpărat un test de sarcină. Ca să fiu sigură.

Şi iată. O mică dungă albastră. Eram însărcinată. Însărcinată. Nu-mi venea să cred.

Ultima sarcină, în urmă cu cinci ani, după două avorturi spontane, fusese un coşmar. Începuse cu durere şi sângerări, apoi descoperisem că oul se dezvolta în afara uterului, într-una din trompe. Urmase o operaţie dificilă. Şi consecinţele fuseseră cumplite, atât fizic, cât şi mental. Îmi trebuise mult timp să-mi revin. Unul dintre ovare îmi fusese scos. Chirurgul îşi exprimase îndoiala că o să mai existe o altă sarcină. Şi atunci aveam deja patruzeci de ani. Dezamăgirea, tristeţea de pe chipul lui Bertrand. Nu spusese nimic despre asta, dar eu simţisem. Ştiam. Faptul că nu voia niciodată să vorbească despre sentimentele lui înrăutăţea lucrurile. Şi le ţinea închise, ferite de mine. Cuvintele nerostite crescuseră ca o fiinţă tangibilă între noi. Eu vorbeam despre asta numai cu psihiatrul. Sau cu prietenii foarte apropiaţi.

Mi-am amintit de un weekend petrecut nu de mult în Burgundia, când îi invitaserăm pe Isabelle, pe soţul şi pe copiii ei la noi. Fiica lor, Mathilde, era de vârsta lui Zoë şi îl mai aveau şi pe micul Matthieu. Şi felul în care Bertrand se uitase la acel băieţel, un puşti încântător de patru sau cinci ani. Cum îl privea, cum se juca cu el, cum îl purta pe umeri, zâmbind, dar cu un aer trist şi melancolic. Mi se păruse insuportabil. Isabelle mă găsise plângând singură în

bucătărie, pe când ceilalți îşi terminau afară porțiile de *quiche Lorraine*. Mă îmbrățişase cu putere, apoi îmi turnase o porție zdravănă de vin şi dăduse drumul la CD-player, asurzindu-mă cu vechile hituri ale Dianei Ross. „Nu e vina ta, *ma cocotte,* nu e vina ta. Nu uita asta."

Multă vreme mă simțisem incapabilă. Familia Tézac fusese înțelegătoare şi discretă în legătură cu această situație, dar eu tot simțeam că nu fusesem în stare să-i ofer lui Bertrand ceea ce îşi dorea cel mai mult: un al doilea copil. Şi, mai important, un fiu. Bertrand avea două surori şi nici un frate. Numele lor avea să piară în lipsa unui moştenitor care să-l poarte mai departe. Nu îmi dădusem seama cât de important era acest aspect pentru ei.

Când afirmasem răspicat că, în ciuda faptului că eram nevasta lui Bertrand, urma să mă cheme tot Julia Jarmond, fusesem întâmpinată cu o tăcere surprinsă. Soacra mea, Colette, îmi explicase cu un zâmbet țeapăn că, în Franța, genul acesta de atitudine era considerat modern. Prea modern. O poziție feministă care nu era foarte apreciată aici. O franțuzoaică trebuia să fie cunoscută după numele soțului ei. Eu urma să fiu pentru tot restul vieții *Madame* Bertrand Tézac. Îmi amintesc că îi zâmbisem larg, cu dinții mei mari şi albi, şi îi replicasem fără ezitare că aveam să rămân Jarmond. Nu zisese nimic şi, de atunci înainte, ea şi Édouard, socrul meu, mă prezentau întotdeauna drept „soția lui Bertrand".

M-am uitat la liniuța albastră. Un copil. Un copil! M-a cuprins un sentiment de bucurie, de fericire deplină. Urma să am un copil. M-am uitat în jur la bucătăria atât de familiară. M-am dus la fereastră şi am privit spre curtea întunecată, sumbră, spre care dădea bucătăria. Fată sau băiat, nu avea importanță. Ştiam că Bertrand spera să aibă un băiat. Dar eram convinsă că ar fi fost încântat şi de o fetiță. Un al doilea copil. Copilul pe care îl aşteptaserăm

atâta timp. Cel pe care nu mai speram să-l avem. O soră sau un frate de care Zoë renunțase să mai pomenească. În legătură cu care Mamé încetase să-şi mai manifeste curiozitatea.

Cum aveam să-i spun lui Bertrand? Nu puteam să-l sun pur şi simplu şi să-i zic la telefon. Trebuia să fim față în față, doar noi doi. Era nevoie de intimitate. Şi trebuia să avem grijă după asta, să nu spunem nimănui până când sarcina nu avea măcar trei luni. Simțeam nevoia să-i sun pe Hervé şi pe Christophe, pe Isabelle, pe sora mea, pe părinții mei, dar m-am stăpânit. Soțul meu avea să afle primul. Apoi fiica mea. Mi-a venit o idee.

Am luat telefonul şi am sunat-o pe Elsa, babysitterul, şi am întrebat-o dacă era liberă în acea seară, ca să aibă grijă de Zoë. Era. Apoi am făcut o rezervare la restaurantul nostru favorit, o braserie de pe rue Saint Dominique, la care mergeam regulat încă de la începutul căsniciei. În cele din urmă l-am sunat pe Bertrand, a intrat căsuța vocală şi i-am transmis să ne întâlnim la Thoumieux, la ora nouă fix.

Am auzit cheia lui Zoë în uşa din față. Uşa se trânti, apoi Zoë intră în bucătărie, cu ghiozdanul greu în mână.

— Bună, mamă, mi-a spus. Ai avut o zi bună?

Am zâmbit. Ca întotdeauna când mă uitam la Zoë, am fost uimită de frumusețea ei, de silueta zveltă, de ochii căprui, strălucitori.

— Vino aici, i-am spus şi am îmbrățişat-o cu putere.

Ea se trase înapoi şi mă privi.

— Chiar a fost o zi bună, nu-i aşa? zise. Se simte în îmbrățişarea asta.

— Ai dreptate, am încuviințat şi-mi doream din suflet să-i spun. A fost o zi foarte bună.

Ea mă privi.

— Mă bucur. În ultima vreme, te-ai purtat ciudat. Am crezut că din cauza puştilor.

— Care puşti? am întrebat, dându-i la o parte de pe față părul castaniu şi lucios.

— Ştii, copiii, zise ea. Copiii de la Vel' d'Hiv'. Cei care nu s-au mai întors acasă.

— Ai dreptate, am spus. M-a întristat. Şi încă mă întristează.

Zoë mă luă de mână şi-mi răsuci verigheta pe deget, un gest pe care îl făcea încă de mică.

— Apoi te-am auzit vorbind la telefon săptămâna trecută, continuă ea, fără să mă privească.

— Şi?

— Credeai că dorm.

— Ah, am făcut.

— Nu dormeam. Era târziu. Vorbeai cu Hervé, cred. Despre ceea ce îți spusese Mamé.

— Despre apartament? am întrebat.

— Da, răspunse ea, privindu-mă în cele din urmă. Despre familia care a locuit acolo. Şi ce s-a întâmplat cu acea familie. Şi cum Mamé a locuit acolo în toți acei ani, fără să pară foarte deranjată.

— Ai auzit tot, am zis.

Dădu afirmativ din cap.

— Ştii ceva despre acea familie, mamă? Ştii unde sunt? Ce s-a întâmplat?

Am clătinat din cap.

— Nu, iubito, nu ştiu.

— E adevărat că lui Mamé nu i-a păsat?

Trebuia să fiu atentă.

— Iubito, sunt sigură că i-a păsat. Cred că nu a ştiut cu adevărat ce s-a petrecut.

Zoë îmi răsuci din nou verigheta, mai repede de data asta.

— Mamă, ai de gând să îi găseşti?

Am prins degetele nervoase care trăgeau de inel.

— Da, Zoë. Exact asta am să fac, i-am spus.

— Lui *papà* n-o să-i placă. L-am auzit pe *papà* când ți-a zis să nu te mai gândeşti la asta. Să nu-ți mai baţi capul. Părea furios.

Am tras-o mai aproape şi mi-am sprijinit obrazul de umărul ei. M-am gândit la secretul minunat pe care îl purtam. M-am gândit la seara asta, la Thoumieux. La chipul neîncrezător al lui Bertrand, la exclamația lui de bucurie.

— Iubito, *papà* n-o să se supere. Îți promit.

Epuizate, copilele se opriră în cele din urmă din fugă şi se adăpostiră după un tufiş stufos. Erau însetate, cu respirația tăiată. Fetița simțea o durere ascuțită într-o parte a corpului. Dacă ar fi avut măcar nişte apă să bea! Să se odihnească puțin şi să-şi recapete puterile. Dar ştia că nu putea să rămână aici. Trebuia să plece mai departe, să se întoarcă la Paris. Cumva.

„Scoateți-vă steaua", le spusese bărbatul. Îşi smulseseră hainele pe care şi le puseseră deasupra, acum sfâşiate şi rupte de sârma ghimpată. Fetița privi în jos. Iată, steaua, pe bluză. Trase de ea. Rachel, urmărindu-i privirea, trase de propria stea cu unghiile. Steaua ei se desprinse cu uşurință, dar a fetiței era bine cusută. Îşi scoase bluza şi ridică steaua în dreptul ochilor. Cusături mici, perfecte. Îşi aminti de mama ei, aplecată asupra lucrului, cosând cu răbdare fiecare stea, una după alta. Amintirea îi aduse lacrimi în ochi. Plânse cu fața îngropată în bluză, cu o disperare pe care nu o mai simțise până atunci.

Simți brațele lui Rachel în jurul ei, mâinile însângerate ale fetei mângâind-o, ținând-o strâns.

— E adevărat ce-ai zis despre frățiorul tău? Chiar e încuiat în dulap? o întrebă Rachel.

Fetița încuviință din cap. Rachel o strânse şi mai tare şi o mângâie stângaci pe cap. Oare unde era mama ei acum? se întrebă fetița. Şi tatăl ei. Unde fuseseră duşi? Erau

împreună? Erau în siguranță? Dacă ar fi văzut-o în clipa asta... Dacă ar vedea-o cum plânge în spatele tufişului, murdară, pierdută, înfometată...

Îşi îndreptă spatele, străduindu-se să-i zâmbească lui Rachel şi s-o privească printre genele ude. Da, murdară, pierdută, înfometată, poate, dar nu speriată. Îşi şterse lacrimile cu degete soioase. Se maturizase prea mult ca să-i mai fie frică. Nu mai era un copilaş. Părinții ei ar fi mândri de ea. Aşa ar fi vrut ea să fie. Mândri că scăpase din lagăr. Mândri că se ducea la Paris, ca să-l salveze pe fratele ei. Mândri că nu îi era teamă.

Se repezi asupra stelei cu dinții, trăgând de cusăturile mărunte făcute de mama ei. În cele din urmă, bucata de material galben se desprinse de pe bluză. Fetița se uită la ea. Litere mari, negre: EVREU. O strânse în pumn.

— Nu pare dintr-odată mai mică? îi spuse ea lui Rachel.

— Ce o să facem cu ele? întrebă Rachel. Dacă le ținem în buzunar şi suntem controlate, dăm de bucluc.

Se hotărâră să le îngroape în spatele tufişului, împreună cu hainele pe care le folosiseră la evadare. Pământul era moale şi uscat. Rachel săpă o groapă, puseră stelele şi hainele înăuntru, apoi acoperiră totul cu pământul cafeniu.

— Uite, zise ea, bucuroasă, îngrop stelele. Au murit. Sunt în mormânt. O dată pentru totdeauna.

Fetița râse împreună cu Rachel, dar apoi se simți ruşinată. Mama ei îi spusese să fie mândră de steaua ei. Mândră că e evreică.

Însă acum nu voia să se gândească la toate astea. Lucrurile se schimbaseră. Totul se schimbase. Trebuiau să găsească apă, hrană şi un adăpost, apoi să ajungă acasă. Cum? Nu ştia. Nu ştia nici măcar unde se aflau. Dar avea bani. Banii bărbatului. Până la urmă, polițistul acela nu fusese un om atât de rău. Poate că asta însemna că mai

existau şi alţi oameni buni care aveau să le ajute. Oameni care nu le urau. Oameni care nu considerau că sunt „diferite”.

Nu erau departe de sat. Din spatele tufişului vedeau un indicator.

— Beaune-la-Rolande, citi Rachel cu glas tare.

Instinctul le spuse să nu se ducă în sat, căci nu aveau să găsească ajutor acolo. Sătenii ştiau de lagăr, şi totuşi nimeni nu venise să-i ajute, în afară de acele femei, o singură dată. Şi, în plus, satul era prea aproape de lagăr. Ar fi putut chiar să dea nas în nas cu cineva care să le trimită imediat înapoi. Întoarseră spatele satului Beaune-la-Rolande şi se îndepărtară, ţinându-se aproape de iarba înaltă de pe marginea drumului. Măcar de-ar putea să bea ceva, îşi zise fetiţa. Simţea că o să leşine de foame şi de sete.

Merseră multă vreme, oprindu-se să se ascundă când auzeau trecând câte o maşină sau vreun fermier care îşi ducea acasă vacile. Oare mergeau în direcţia cea bună? Spre Paris? Nu ştia. Dar cel puţin ştia că se îndepărtează tot mai mult de lagăr. Îşi privi pantofii. Erau aproape rupţi. Şi totuşi, fusese aproape cea mai bună pereche, cea pentru ocazii speciale, cum ar fi mersul la zile de naştere, la cinematograf sau în vizită la prieteni. Îi cumpărase anul trecut, împreună cu mama ei, în apropiere de Place de la République. Părea un moment atât de îndepărtat, parcă dintr-o altă viaţă. Acum pantofii îi rămăseseră mici şi o strângeau la degete.

Spre sfârşitul după-amiezii ajunseră la o pădure, o fâşie lungă şi răcoroasă de frunziş verde. Mirosea a dulce şi umed. Părăsiră drumul, sperând să găsească afine sau mure. După un timp, ajunseră la un adevărat desiş de fructe. Rachel scoase o exclamaţie de încântare. Se aşezară şi începură să înfulece înfometate. Fetiţa îşi aminti cum culegea fructe cu tatăl ei, când petrecuseră acele zile minunate lângă râu, cu atât de multă vreme în urmă.

Stomacul ei, neobişnuit cu un asemenea ospăţ, se revoltă. Râgâi, ţinându-se cu mâna de burtă, şi vomită fructele nedigerate. Avea un gust amar în gură. Îi spuse lui Rachel că trebuiau să găsească apă. Se forţă să se ridice în picioare şi se adâncirăîn pădure – o lume misterioasă de smarald, punctată de lumina aurie a soarelui. Văzu o căprioară care alerga sprinţară printre ferigi şi i se tăie respiraţia de uimire. Nu era obişnuităcu natura, era un adevărat copil de la oraş.

Ajunseră la un heleşteu mic, limpede, în inima pădurii. Era rece şi proaspăt. Fetiţa bău mult, îşi clăti gura, se spălă de petele de afine, apoi intrăcu picioarele în apa liniştită. Nu mai înotase de la acea escapadă la râu şi nu îndrăznea să se lase cu totul în apa heleşteului. Rachel ştia să înoate şi o îndemnă să intre, că o s-o ţină ea. Fetiţa alunecă în apă, ţinându-se de umerii lui Rachel. Rachel o ţinea cu o mână sub stomac şi cu alta sub bărbie, aşa cum făcea şi tatăl ei. Apa era minunată pe pielea ei, o mângâiere liniştitoare, de catifea. Îşi udă capul ras, pe care părul începuse să-i crească din nou, un puf auriu, aspru ca barba nerasă de pe faţa tatălui ei.

Brusc, fetiţa se simţi sleită de puteri. Voia numai să se întindă pe muşchiul moale şi verde, şi să doarmă. Doar puţin. Să se odihnească numai puţin. Rachel era de acord. Aveau să se odihnească un pic. Aici erau în siguranţă.

Se cuibăriră una lângă alta, desfătându-se cu mirosul de muşchi proaspăt, atât de diferit de duhoarea paielor din baracă.

Fetiţa adormi imediat. Era un somn profund şi liniştit, aşa cum nu mai avusese de multă vreme.

Era masa noastră obişnuită – cea din colţ, în dreapta, cum intri, după barul de modă veche din zinc, cu oglinzi în spate. Bancheta tapiţată cu catifea roşie avea forma literei L. M-am aşezat şi m-am uitat la chelnerii ocupaţi, îmbrăcaţi cu şorţurile lor lungi. Unul dintre ei mi-a adus un Kir Royal.

Era o seară aglomerată. Bertrand mă adusese aici la prima întâlnire, cu ani în urmă. Nu se schimbase prea mult de atunci. Acelaşi tavan jos, pereţi ivorii, lumini în globuri palide şi feţe de masă apretate. Aceeaşi mâncare copioasă de la Corrèze şi Gascoigne, favoriţii lui Bertrand. Când l-am cunoscut, Bertrand locuia în apropiere de rue Malar, într-un apartament pitoresc de la mansardă, care mi se părea insuportabil pe timpul verii. Ca americancă obişnuită cu aerul condiţionat folosit în permanenţă, mă întrebasem cum putea să suporte. În acel moment, eu locuiam tot pe rue Berthe, împreună cu băieţii, şi cămăruţa mea întunecată şi răcoroasă mi se părea un adevărat rai în timpul verilor pariziene înăbuşitoare. Bertrand şi surorile lui crescuseră în această zonă rafinată şi aristocrată din Paris, care era arondismentul 7, unde părinţii lui locuiseră ani de-a rândul pe rue de l'Université şi unde magazinul de antichităţi prosperase pe rue du Bac.

Masa noastră obişnuită. Aici stăteam când Bertrand m-a cerut de soţie. Aici i-am spus că eram însărcinată cu Zoë. Aici i-am spus că aflasem despre Amélie.

Amélie.

Nu în seara asta. Nu acum. Amélie era de domeniul trecutului. Dar oare aşa să fi fost, într-adevăr? Trebuia să recunosc că nu eram sigură. Dar, deocamdată, nici nu voiam să aflu. Nu voiam să văd. Urma să avem un alt copil. Amélie nu putea concura cu asta. Am zâmbit, un pic amar, şi am închis ochii. Oare nu aceea era atitudinea tipic franţuzească – „să închizi ochii" la rătăcirile soţului tău? M-am întrebat dacă eram în stare să fac asta.

Luptasem cu atâta încrâncenare când descoperisem pentru prima oară că mă înşela, cu zece ani în urmă. M-am gândit cum stăteam chiar aici. Şi mă decisesem să-i spun, chiar atunci şi acolo. Nu negase nimic. Rămăsese calm, stăpânit, şi mă ascultase cu degetele încrucişate sub bărbie.

Chitanțe de la cărți de credit. Hôtel de la Perle, pe rue des Canettes. Hôtel Lenox, pe rue Delambre. Le Relais Christine, pe rue Christine. O chitanță de hotel după alta.

Nu fusese deosebit de atent. Nici cu chitanțele, nici cu parfumul ei, care îi rămânea pe trup, pe haine, pe păr, pe centura de la scaunul pasagerului din Audi-ul lui şi care fusese primul indiciu, primul semn pentru mine. *L'Heure Bleue.* Cel mai greu, mai puternic şi mai dulce parfum de la Guerlain. Nu fusese greu să aflu cine era. De fapt, o cunoşteam. El ne făcuse cunoştință, imediat după nuntă.

Divorțată. Trei copii adolescenți. În jur de patruzeci de ani, cu păr castaniu-argintiu. Imaginea perfecțiunii pariziene. Minionă, subțire, îmbrăcată perfect. Geanta potrivită la pantofii potriviți. O slujbă excelentă. Un apartament spațios care dădea spre Trocadéro. Un nume vechi, magnific, care suna ca un vin faimos. Un inel cu sigiliu pe mâna dreaptă.

Amélie. Fosta prietenă a lui Bertrand din *lycée* Victor Duruy, cu mulți ani în urmă. Cea cu care nu încetase niciodată să se întâlnească. Cea cu care nu încetase niciodată să facă dragoste, în ciuda căsniciilor, a copiilor, a tuturor anilor care trecuseră. „Acum suntem prieteni", îmi promisese. „Doar prieteni. Prieteni buni."

După masă, în maşină, mă transformasem într-o leoaică, cu colții dezveliți, cu ghearele scoase. Bănuiesc că se simțise flatat. Îmi promisese, îmi jurase. Eram eu, numai eu. Ea nu avea nici o importanță, era doar o *passade,* ceva trecător. Pentru multă vreme, chiar îl crezusem.

Dar, de curând, începusem să-mi pun întrebări. Îndoieli ciudate, trecătoare. Nimic concret, doar îndoieli.

„Eşti nebună să-l crezi", îmi ziceau Hervé şi Christophe. „Poate ar trebui să-l întrebi direct", mă sfătuise Isabelle. „Ți-ai pierdut mințile dacă îl crezi", îmi spuneau Charla, mama, Holly, Susannah şi Jan.

Dar fără Amélie în seara asta, m-am hotărât. Doar eu şi Bertrand, şi vestea cea minunată. Îmi savuram băutura. Chelnerii îmi zâmbeau. Mă simțeam bine. Mă simțeam puternică. S-o ia naiba pe Amélie! Bertrand era soțul *meu*. Purtam în pântece copilul *lui*.

Restaurantul era plin. M-am uitat în jur, la mesele ocupate. Un cuplu în vârstă, mâncând unul lângă altul, fiecare având în față un pahar de vin, aplecați cu râvnă asupra farfuriilor. Un grup de femei tinere, în jur de treizeci de ani, chicotind nestăpânite, în timp ce o femeie cu înfățişare severă, aflată în apropierea lor şi care cina singură, le arunca priviri încruntate. Oameni de afaceri în costume cenuşii, aprinzându-şi trabucuri. Turişti americani, încercând să descifreze meniul. O familie cu copii adolescenți. Restaurantul era plin de zgomot. Şi de fum. Dar nu mă deranja. Eram obişnuită.

Bertrand avea să întârzie, ca de obicei. Nu conta. Avusesem timp să mă schimb, să-mi fac părul. Eram îmbrăcată cu pantalonii ciocolatii, care ştiam că îi plac, şi cu o bluză strâmtă, simplă, de un maroniu-roşcat. Cercei cu perle de la Agatha şi ceasul Hermès. Am aruncat o privire spre oglinda din stânga. Ochii mei păreau mai mari, mai albaştri ca de obicei, şi pielea îmi strălucea. Arătam al naibii de bine pentru o femeie însărcinată, de vârstă mijlocie, mi-am zis. Şi felul cum îmi zâmbeau chelnerii mă făcea să cred că şi ei aveau aceeaşi impresie.

Mi-am scos agenda din geantă. Mâine-dimineață, la prima oră, trebuia să-mi sun medicul ginecolog. Trebuia să-mi fac rapid o programare. Probabil că urma să fac nişte teste; o amniocenteză, fără îndoială. Nu mai eram o mamă „tânără”. Ziua în care se născuse Zoë părea foarte îndepărtată.

Brusc, am fost cuprinsă de panică. Oare aveam să fiu în stare să trec prin toate astea, după unsprezece ani? Sarcină, naştere, nopți nedormite, biberoane, plâns, scutece? Dar

bineînțeles că eram, m-am luat eu singură peste picior. Îmi dorisem asta mai mult de un deceniu. Evident că eram pregătită. Şi la fel era şi Bertrand.

Dar în timp ce îl aşteptam, neliniştea mea creştea. Am încercat să nu o bag în seamă. Mi-am deschis carneţelul şi am citit ultimele însemnări despre Vel' d'Hiv', pe care le făcusem mai devreme. Curând, m-am cufundat în muncă. Nu mai auzeam zumzetul din jurul meu, oamenii râdeau, chelnerii se strecurau rapid printre mese, picioarele scaunelor scrâşneau pe podea.

Mi-am ridicat privirea şi l-am văzut pe soţul meu cum stătea în faţa mea şi mă studia.

— Hei, de când eşti aici? l-am întrebat.

El mi-a zâmbit şi mi-a cuprins mâna cu palma lui.

— De ceva vreme. Arăţi minunat.

Purta sacoul bleumarin din catifea reiată şi o cămaşă albă, impecabilă.

— *Tu* arăţi minunat, i-am răspuns.

Îmi stătea pe limbă să-i dau vestea chiar atunci, pe loc. Dar nu, era prea curând. Prea repede. M-am stăpânit cu greu. Chelnerul i-a adus şi lui un Kir Royal.

— Deci? zise el. De ce suntem aici, *amour?* Ceva special? O surpriză?

— Da, i-am spus şi am ridicat paharul. O surpriză foarte specială. Bea! Pentru surpriză.

Am ciocnit.

— Trebuie să ghicesc despre ce e vorba? mă întrebă el.

M-am simţit poznaşă, ca o fetiţă.

— N-ai să ghiceşti în veci! Niciodată.

El râse, amuzat.

— Parcă ai fi Zoë! Ea ştie despre ce surpriză specială e vorba?

Am clătinat din cap, simţindu-mă din ce în ce mai încântată.

— Nu. Nimeni nu ştie. Nimeni... în afară de mine.

M-am întins şi i-am luat mâna cu piele fină, bronzată.

— Bertrand..., am început.

Chelnerul zăbovea în preajma noastră. Ne-am hotărât să comandăm. Am făcut-o într-un minut: *confit de canard*[4] pentru mine şi *cassoulet*[5] pentru Bertrand. La aperitiv, sparanghel.

M-am uitat după chelnerul care se îndrepta spre bucătărie şi apoi i-am zis. Foarte repede.

— Sunt însărcinată.

I-am cercetat chipul, aşteptând să i se înalţe colţurile gurii, să facă ochii mari de încântare. Dar toţi muşchii îi rămăseseră neclintiţi, ca o mască. Privirea îi licărea.

— Un copil? repetă ca un ecou.

L-am strâns de mână.

— Nu e minunat? Bertrand, nu e minunat?

Nu zicea nimic. Nu puteam să înţeleg.

— Cât de avansată e sarcina? rosti el, în cele din urmă.

— De-abia am aflat, am murmurat, uluită de împietrirea lui.

Se frecă la ochi – gest tipic, pe care îl făcea mereu când era obosit sau supărat. Nu spuse nimic – şi nici eu.

Tăcerea se întinse între noi ca o ceaţă. Mi se părea că pot chiar să o ating cu degetele.

Chelnerul ne aduse primul fel, dar nici unul dintre noi nu se atinse de sparanghel.

---

[4] Preparat culinar alcătuit din pulpă de raţă conservată în propria grăsime rezultată din prăjirea ei (n.tr.)

[5] Mâncare tradiţională franţuzească pe bază de fasole, cârnaţi, carne de porc, carne de raţă sau de gâscă. Numele provine de la *cassole*, vasul de ceramică folosit la prepararea ei. (n.tr.)

— Ce s-a întâmplat? am întrebat, nemaiputând să suport tăcerea.

El oftă, clătină din cap şi îşi frecă din nou ochii.

— Am crezut că o să fii fericit... extaziat..., am reluat eu, cu ochii în lacrimi.

El îşi sprijini bărbia în palmă şi se uită la mine.

— Julia, renunţasem.

— La fel şi eu! Renunţasem complet.

Ochii lui erau plini de gravitate. Nu-mi plăcea finalitatea pe care o zăream în ei.

— Ce vrei să spui, am continuat, doar fiindcă ai renunţat, nu mai poţi să...?

— Julia. În mai puţin de trei ani o să împlinesc cincizeci de ani.

— Şi ce dacă? am replicat, cu obrajii în flăcări.

— Nu vreau să fiu un tată bătrân, rosti el liniştit.

— Oh, pentru Dumnezeu! am exclamat.

Tăcere.

— Nu putem păstra copilul ăsta, Julia, zise el cu blândeţe. Acum avem o altă viaţă. În curând, Zoë o să fie adolescentă. Tu ai patruzeci şi cinci de ani. Viaţa noastră nu mai e la fel. Un bebeluş nu şi-ar mai avea locul în viaţa noastră.

Lacrimile începură să-mi curgă pe obraji, căzând în farfurie.

— Vrei să-mi spui, am rostit înecându-mă, vrei să-mi spui că trebuie să fac avort?

Familia de la masa de alături ne privea fără să se ascundă. Nici că-mi păsa.

Ca de obicei, în momentele de criză, revenisem la limba maternă. Într-un astfel de moment nu puteam să vorbesc în franceză.

— Un avort, după ce am pierdut trei sarcini? am continuat, tremurând.

Chipul lui era plin de tristețe. Blând şi trist. Voiam să-l pălmuiesc, să-l lovesc.

Dar nu puteam. Nu puteam decât să plâng în şervet. El mă mângâia pe păr şi-mi şoptea întruna că mă iubeşte.

Am refuzat să-i mai aud glasul.

Când se treziră copilele, se înnoptase deja. Pădurea nu mai era locul umbros şi liniştit prin care merseseră în acea după-amiază. Era mare, întunecată, plină de zgomote ciudate. Încet, ținându-se de mână, îşi croiră drum printre ferigi, oprindu-se la fiecare sunet. Li se părea că noaptea devenea din ce în ce mai neagră. Continuau să se afunde tot mai mult în pădure. Fetiței i se părea că va cădea la pământ de oboseală. Dar mâna caldă a lui Rachel o încuraja.

În cele din urmă, ajunseră la o cărare lată care unduia de-a lungul unei pajişti întinse. Pădurea se continua amenințătoare, mai departe. Ridicară privirea spre un cer sumbru, fără lună.

— Uite, zise Rachel, arătând drept înainte. O maşină.

Văzură farurile lucind în noapte, vopsite în negru şi lăsând să se zărească numai o fâşie de lumină. Auziră zgomotul de motor cum se apropie.

— Ce să facem? întrebă Rachel. Să facem semn?

Fetița văzu altă pereche de faruri camuflate, apoi alta. Era un şir lung de maşini care se apropiau.

— La pământ! şopti ea şi o trase pe Rachel de fustă. Repede!

Nu mai existau tufişuri în care să se ascundă. Se întinse pe burtă, cu obrazul lipit de pământ.

— De ce? Ce faci? o întrebă Rachel.

Apoi înțelese şi ea.

Soldați. Soldați germani. Care patrulau în noapte.

Rachel se aruncă în grabă lângă fetiță.

Maşinile se apropiară, cu motoarele puternice huruind. În lumina difuză a farurilor, copilele puteau să distingă căştile rotunde ale bărbaților. O să ne vadă, îşi zise fetița. Nu ne putem ascunde. Nu avem unde să ne ascundem, o să ne vadă.

Primul jeep trecu pe drum, urmat de altele. Un praf gros şi alb înțepă ochii copilelor. Încercară să nu tuşească, să nu se mişte. Fetița rămase cu obrazul lipit de pământ şi-şi acoperi urechile cu mâinile. Şirul de maşini părea să nu se mai sfârşească. Oare bărbații aveau să le vadă siluetele întunecate de la marginea drumului neasfaltat? Se pregăti să audă strigăte, zgomote de maşini care se opresc, uşi trântite, paşi grăbiți şi mâini butucănoase care să le apuce de umeri.

Dar se îndepărtă şi ultima maşină, uruind în noapte. Tăcerea se aşternu din nou. Copilele ridicară privirea – drumul neasfaltat era pustiu, în afară de norii învolburați de praf alb. Aşteptară o clipă, apoi se strecurară pe lângă cărare, în direcția opusă. Zăriră o lumină sclipind printre copaci, o lumină albă, care parcă le chema. Se apropiară, mergând pe marginea drumului. Deschiseră o poartă şi se strecurară spre casă. Semăna cu o fermă, îşi zise fetița. Prin geamul deschis văzură o femeie care citea, aşezată lângă cămin. Un miros bogat de mâncare le gâdilă nările.

Fără să ezite, Rachel bătu la uşă. O femeie cu o față lungă, osoasă, dădu deoparte perdeaua de bumbac şi le privi printr-un ochi de geam. Se uită la copile şi lăsă perdeaua să cadă la loc, fără să deschidă uşa. Rachel bătu din nou.

— Vă rog, Madame, *vrem ceva de mâncare, nişte apă...*

Perdeaua nu se clinti. Copilele se aşezară în fața ferestrei deschise. Un bărbat care fuma pipă se ridică de pe scaun.

— Plecați, le spuse el, cu o voce joasă şi amenințătoare. Plecați de aici!

În spatele lui, femeia cu fața osoasă le privea, tăcută.

— Vă rog, nişte apă..., zise fetița.

Fereasta fu trântită în faţa lor.

Fetiţei îi veni să plângă. Cum puteau fermierii ăştia să fie atât de cruzi? Era pâine pe masă, văzuse asta. Şi o carafă cu apă. Rachel o târî de acolo. Se întoarseră la poteca de pământ. Mai erau şi alte ferme. De fiecare dată, se întâmplă acelaşi lucru – erau alungate. De fiecare dată, fugiră.

Se făcuse târziu. Erau obosite, înfometate şi de-abia mai puteau să meargă. Ajunseră la o casă veche, mare, puţin mai departe de drum, luminată de un felinar înalt. Faţada era acoperită cu iederă. Însă nu îndrăzniră să ciocănească. În faţa casei, observară un coteţ de câine gol. Se strecurară înăuntru. Era curat şi cald şi se simţea un miros liniştitor, de animal. Văzură un os vechi şi un bol cu apă. Băură apa, una după alta. Fetiţei îi era teamă să nu vină câinele înapoi şi să le muşte şi îi mărturisi în şoaptă lui Rachel temerile ei. Dar Rachel adormise deja, încolăcită ca un animal mic. Fetiţa se uită la chipul ei obosit, la obrajii supţi, la ochii adânciţi în orbite. Rachel semăna cu o bătrână.

Fetiţa dormi agitată, sprijinindu-se de Rachel, şi avu un vis ciudat şi oribil. Îl visă pe fratele ei, mort în dulap. Îi visă pe părinţii lor, loviţi de poliţişti, şi gemu în somn.

O trezirănişte lătrături furioase. O sculă pe Rachel, lovind-o puternic cu cotul. Auzi vocea unui bărbat apropiindu-se, pietrişul scrâşnind sub tălpi. Era prea târziu să se strecoare afară. Nu putură decât să se strângă în braţe, disperate. Le sunase ceasul, îşi zise fetiţa. Aveau să fie ucise.

Câinele era ţinut în lesă de stăpânul lui. Fetiţa simţi o mână bâjbâind înăuntru, apucând-o de braţ, apucând-o pe Rachel de braţ. Se strecurară afară.

Bărbatul era mic, sfrijit, chel şi cu o mustaţă argintie.

— Ce avem aici? murmură el, uitându-se cu atenţie la ele în lumina puternică a felinarului.

Fetiţa o simţi pe Rachel că se încordează şi bănui că avea să fugă, rapid, ca un iepure.

— V-aţi pierdut? le întrebă bătrânul, cu o voce care vădea îngrijorare.

Copilele erau uimite. Se aşteptaseră la ameninţări, la lovituri, la orice, numai la bunătate, nu.

— Vă rog, domnule, ne este foarte foame, zise Rachel.

Bărbatul dădu din cap.

— Îmi dau seama.

Se aplecă să liniştească animalul care scheuna, apoi zise:

— Haideţi, copii. Urmaţi-mă.

Nici una dintre fete nu se mişcă. Puteau să aibă încredere în bătrânul acesta?

— Nimeni nu o să vă facă rău aici, adăugă el.

Copilele se ghemuiră una într-alta, încă temătoare.

Bărbatul zâmbi – un zâmbet blând şi cald.

— Geneviève! strigă el, în timp ce se întorcea spre casă.

O femeie în vârstă, îmbrăcată cu un capot albastru, apăru în cadrul uşii largi.

— Acum de ce mai latră idiotul ăla de câine, Jules? întrebă ea, enervată.

Apoi le văzu pe copile şi îşi duse mâinile la obraji.

— Sfinţi din ceruri, murmură femeia.

Se apropie. Avea un chip rotund, blajin, şi părul alb împletit într-o coadă groasă. Le privi pe copile cu milă şi mâhnire.

Fetiţa simţi că-i sare inima. Bătrâna semăna cu poza bunicii ei din Polonia. Aceiaşi ochi deschişi la culoare, părul alb, aceleaşi forme plinuţe, liniştitoare.

— Jules, şopti bătrâna, sunt...

Bătrânul încuviinţă din cap.

— Da, cred că da.

— Trebuie să intre în casă, rosti bătrâna, hotărâtă. Trebuie să le ascundem, imediat.

Se duse cu mersul ei legănat spre poteca de pământ şi se uită în ambele direcţii.

— Repede, copii, haideți, zise ea, întinzându-şi mâinile. Aici sunteți în siguranță. Sunteți în siguranță cu noi.

Fusese o noapte îngrozitoare. M-am trezit cu fața umflată din cauza lipsei de somn. Mă bucuram că Zoë plecase deja la şcoală. N-aş fi vrut absolut deloc să mă vadă acum. Bertrand fusese bun, tandru. Spusese că trebuia să mai vorbim despre asta. Puteam s-o facem diseară, după ce adormea Zoë. Rostise toate astea cu un calm desăvârşit, plin de blândețe. Îmi dădeam seama că se hotărâse. Nimic sau nimeni nu avea să-l facă să vrea să aveam acest copil.

Încă nu mă puteam hotărî să le mărturisesc prietenilor sau surorii mele. Alegerea lui Bertrand mă tulburase în asemenea măsură încât preferam să nu spun nimic nimănui, cel puțin pentru moment.

Îmi venea greu să mă scol din pat în dimineața asta. Tot ce făceam mi se părea că necesită o acțiune laborioasă. Fiecare mişcare era un efort. Tot îmi veneau în minte frânturi din seara trecută. Din ce spusese el. Nu mai exista altă soluție decât să mă cufund în muncă. În acea după-amiază, urma să mă întâlnesc cu Franck Lévy, în biroul acestuia. Brusc, Vel' d'Hiv' părea atât de îndepărtat... Simțeam că îmbătrânisem peste noapte. Nimic nu mai părea să conteze, nimic cu excepția copilului pe care îl purtam în pântece şi a faptului că soțul meu nu îl dorea.

În drum spre birou, mi-a sunat telefonul. Era Guillaume. Găsise la bunica lui vreo două dintre acele cărți vechi de care aveam nevoie, referitoare la Vel' d'Hiv'. Mi le putea împrumuta. Aveam timp să mă întâlnesc cu el mai târziu, în acea seară, să bem ceva? Vocea lui părea veselă, prietenoasă. Am acceptat imediat. Ne-am înțeles să ne întâlnim la ora şase, la Select, pe boulevard du Montparnasse, la două minute depărtare de casă. Ne-am luat rămas-bun, apoi telefonul a sunat din nou.

De data asta era socrul meu. Am fost surprinsă. Édouard mă suna rareori. Am discutat în maniera aceea politicoasă, tipic franțuzească. Amândoi excelam la conversația de complezență. Dar niciodată nu mă simțisem cu adevărat în largul meu. Aveam mereu impresia că ascundea ceva, că nu-şi arăta niciodată cu adevărat sentimentele, nici față de mine, nici față de alții, de fapt.

Era genul de om pe care ceilalți îl ascultau şi îl respectau. Nu mi-l puteam imagina arătând altă emoție în afară de furie, mândrie şi mulțumire de sine. Nu-l văzusem niciodată pe Édouard purtând blugi, nici chiar în acele weekenduri din Burgundia, când stătea în grădină, sub stejar, citindu-l pe Rousseau. Nu cred că-l văzusem vreodată nici fără cravată. Îmi amintesc de prima oară când îl întâlnisem. Nu se schimbase mult în ultimii şaptesprezece ani. Socrului meu îi plăcea să gătească şi întotdeauna o gonea pe Colette din bucătărie. Făcea mâncăruri simple şi delicioase: *pot au feau*[6]*,* supă de ceapă, un *ratatouille* savuros sau omletă cu trufe. Singura persoană pe care o lăsa cu el în bucătărie era Zoë. Avea o slăbiciune pentru Zoë, deşi Cécile şi Laure făcuseră băieți amândouă, pe Arnaud şi pe Louis. O adora pe fiica mea. Niciodată nu aflam ce se întâmpla în timpul sesiunilor lor culinare. În spatele uşilor închise, o auzeam pe Zoë cum râdea, apa care fierbea, grăsimea care sfârâia în tigaie şi, uneori, chicotitul adânc al lui Édouard.

Édouard întrebă ce face Zoë, cum mai merg lucrurile la apartament. Apoi trecu la subiect. Ieri fusese să o vadă pe Mamé. Fusese o zi „proastă", adăugase el. Mamé era într-una dintre dispozițiile ei morocănoase. Édouard avusese de gând să o lase bosumțată în fața televizorului, când, din senin, spusese ceva despre mine.

---

[6] Tocană de vită (n.tr.)

— Ce anume? am întrebat, curioasă.

Édouard îşi drese glasul.

— Mama a zis că i-ai pus tot felul de întrebări despre apartamentul din rue de Saintonge.

Am inspirat adânc.

— Păi, e adevărat, am recunoscut.

Mă întrebam unde voia să ajungă.

Tăcere.

— Julia, aş prefera să nu o mai întrebi nimic pe Mamé despre rue de Saintonge.

O dăduse brusc pe engleză, de parcă ar fi vrut să se asigure că înțelegeam perfect.

Înțepată, i-am răspuns tot în engleză.

— Îmi pare rău, Édouard. Doar că în perioada asta fac cercetări despre razia de la Vel' d'Hiv' pentru revistă. M-a surprins coincidența.

Din nou, tăcere.

— Coincidența? repetă el, trecând din nou pe franceză.

— Păi da, am zis, legată de familia de evrei care a locuit acolo chiar înainte ca familia voastră să se mute şi care a fost arestată în timpul raziei. Cred că Mamé era supărată când mi-a zis de asta. Aşa că nu am mai întrebat-o nimic.

— Mulțumesc, Julia, spuse el, apoi făcu o pauză. Chiar o supără pe Mamé. Te rog să nu-i mai pomeneşti de asta.

M-am oprit în mijlocul străzii.

— OK, n-o s-o mai fac, am zis, dar n-am fost rău intenționată, am vrut doar să ştiu cum a ajuns familia voastră în acel apartament şi dacă Mamé ştia ceva despre familia de evrei. Tu ştii, Édouard? Ştii ceva?

— Îmi pare rău, legătura e proastă, replică el pe un ton calm. Trebuie să închid acum. La revedere, Julia.

Convorbirea se întrerupse.

Mă lăsase atât de uimită încât, pentru o clipă, am uitat de Bertrand şi de seara trecută. Se plânsese într-adevăr Mamé

lui Édouard despre faptul că o chestionasem? Îmi amintesc că în acea zi refuzase să-mi mai răspundă la întrebări. Tăcuse brusc, fără să mai deschidă gura nici măcar o dată, până când plecasem, uluită. De ce fusese Mamé atât de supărată? De ce erau Mamé şi Édouard atât de dornici să nu mai pun întrebări despre apartament? Ce nu voiau să aflu?

Bertrand şi copilul îmi reveniră în minte, apăsându-mă pe umeri ca o greutate. Am simțit deodată că nu sunt în stare să mă duc la birou. Privirea curioasă a Alessandrei. Mă va cerceta, ca de obicei, îmi va pune întrebări. Va încerca să fie prietenoasă, fără să reuşească însă. Bamber şi Joshua aruncând priviri spre fața mea umflată. Ca un adevărat gentleman, Bamber nu va spune nimic, dar mă va strânge uşor de umăr. Şi Joshua. Cu el ar fi cel mai rău. „Hei, plăcințică, acum ce s-a mai întâmplat? Iarăşi soțiorul francez?" Aproape că puteam să-i văd zâmbetul sardonic în timp ce-mi întindea o ceaşcă de cafea. Îmi era imposibil să mă duc la birou în dimineața asta.

Am luat-o înapoi spre Arc de Triomphe, făcându-mi loc nerăbdătoare, dar cu abilitate, printre hoardele de turişti care se plimbau cu paşi leneşi, căscând gura la Arc şi oprindu-se să facă poze. Mi-am scos carnețelul de adrese şi am sunat la asociația lui Franck Lévy. Am întrebat dacă puteam veni acum, nu după-amiază, şi mi s-a spus că nu era nici o problemă. Un moment foarte potrivit. Nu eram departe, chiar lângă boulevard Hoche. Îmi luă numai zece minute să ajung acolo. Odată ce am părăsit aglomeratul Champs-Elysées, celelalte străzi care se desprindeau din Place de l'Étoile erau surprinzător de goale.

Franck Lévy avea în jur de şaizeci şi cinci de ani, după cum îmi dădeam seama. Era ceva profund, nobil şi obosit pe chipul lui. Am intrat în biroul lui, o încăpere cu tavan înalt, plină de cărți, fişete, computere, fotografii. Mi-am lăsat

privirea să zăbovească pe imaginile alb-negru prinse pe pereți. Bebeluşi. Copii mici. Copii care purtau steaua pe haine.

— Mulți dintre aceştia sunt copii de la Vel' d'Hiv', zise el, urmărindu-mi privirea. Dar mai sunt şi alții. Toți fac parte din cei 11 000 de copii deportați din Franța.

Ne-am aşezat la biroul lui. Îi trimisesem prin e-mail vreo două întrebări înainte de interviu.

— Vă interesau lagărele din Loiret? întrebă el.

— Da, am răspuns. Beaune-la-Rolande şi Pithiviers. Există mult mai multe informații disponibile despre Drancy, care se află mai aproape de Paris, dar mult mai puține despre celelalte două.

Franck Lévy oftă.

— Aveți dreptate. Sunt puține lucruri de descoperit despre lagărele din Loiret, în comparație cu Drancy. Şi o să vedeți, când o să ajungeți acolo, că nu există multe lucruri care să explice exact ce s-a întâmplat. Nici oamenii din zonă nu-şi mai amintesc. Sau nu vor să vorbească. În plus, au existat puțini supraviețuitori.

M-am uitat din nou la fotografii, la şirurile de chipuri mici şi lipsite de apărare.

— Ce au fost aceste lagăre la început? am întrebat.

— Erau tabere militare standard, construite în 1939 pentru prizonierii germani. Dar în timpul regimului de la Vichy, începând cu 1941, acolo au fost trimişi evreii. În 1942, primele trenuri directe spre Auschwitz au plecat din Beaune şi Pithiviers.

— De ce nu au fost trimise familiile de la Vel' d'Hiv' la Drancy, în suburbiile Parisului?

Franck Lévy îmi aruncă un zâmbet trist.

— Evreii fără copii au fost trimişi la Drancy după razie. Drancy este mai aproape de Paris. Celelalte lagăre erau la o distanță mai mare de o oră, pierdute în mijlocul zonei rurale

din Loiret. Şi acolo, cu discreţie, poliţia franceză i-a despărţit pe copii de părinţii lor. La Paris n-ar fi putut s-o facă atât de uşor. Bănuiesc că aţi citit despre brutalităţile comise.

— Nu sunt prea multe de citit.

Zâmbetul trist se stinse.

— Aveţi dreptate, nu sunt prea multe de citit. Dar ştim ce s-a întâmplat. Am vreo două cărţi pe care vi le împrumut bucuros. Copiii au fost smulşi de lângă mamele lor. Loviţi cu bâte, bătuţi, stropiţi cu apă rece.

Ochii mi se îndreptară încă o dată spre chipurile micuţe din poze. M-am gândit la Zoë, singură, smulsă de lângă mine şi Bertrand. Singură şi înfometată, şi murdară. M-am cutremurat.

— Cei patru mii de copii de la Vel' d'Hiv' reprezentau o bătaie de cap pentru autorităţile franceze, reluă Franck Lévy. Naziştii ceruseră ca adulţii să fie deportaţi imediat. Nu copiii. Programarea strictă a trenurilor nu trebuia modificată. De aici separarea brutală a copiilor de mame, la începutul lui august.

— Şi apoi ce s-a întâmplat cu acei copii? am întrebat.

— Părinţii lor au fost deportaţi din lagărele din Loiret direct la Auschwitz. Copiii au fost lăsaţi practic de capul lor în nişte condiţii sanitare oribile. La mijlocul lui august a venit şi decizia de la Berlin. Copiii trebuiau şi ei deportaţi. Totuşi, ca să se evite suspiciunile, copiii urmau să fie trimişi la Drancy, apoi în Polonia, amestecaţi cu adulţi necunoscuţi din lagărul de la Drancy, pentru ca opinia publică să aibă impresia că acei copii nu erau singuri, ci călătoreau spre est cu familiile lor, spre o tabără de muncă evreiască.

Franck Lévy făcu o pauză şi se uită şi el la pozele prinse pe perete.

— Când acei copii au ajuns la Auschwitz, nu a existat o „selecţie". Nu au fost puşi în rând cu bărbaţii şi cu femeile,

să se vadă cine era puternic, cine era slab, cine putea să muncească şi cine nu. Au fost trimişi direct la camerele de gazare.

— De guvernul francez, în autobuze franţuzeşti, în trenuri franţuzeşti, am adăugat.

Poate fiindcă eram însărcinată şi hormonii mei o luaseră razna ori din cauză că nu dormisem, brusc m-am simţit devastată.

Am rămas cu privirea aţintită asupra fotografiilor, cuprinsă de durere.

Franck Lévy mă privi în tăcere; apoi se ridică şi îmi puse o mână pe umăr.

Fetiţa se repezi asupra mâncării puse înaintea ei, îndesând-o în gură cu nişte plescăieli care ar fi dezgustat-o pe mama ei. Era raiul pe pământ. I se părea că nu mai mâncase niciodată o supă atât de gustoasă. O pâine atât de proaspătă şi de moale. Brânză Brie cremoasă, grasă. Piersici suculente, catifelate. Rachel mânca mai încet. Aruncându-i o privire, fetiţa văzu că Rachel era palidă. Mâinile îi tremurau, ochii îi ardeau.

Cuplul în vârstă se agita prin bucătărie, aducând şi mai multă supă, umplând paharele cu apă proaspătă. Fetiţa le auzea întrebările blânde, dar nu era în stare să răspundă. Abia mai târziu, când Geneviève le luă pe ea şi pe Rachel sus, să facă o baie, începu să vorbească. Îi povesti despre terenul acela mare unde fuseseră duşi cu toţii şi închişi zile de-a rândul fără apă şi mâncare, apoi despre călătoria cu trenul prin zona rurală, despre lagăr şi despărţirea oribilă de părinţi. Şi, în cele din urmă, despre evadare.

Bătrâna asculta, dând aprobator din cap, în timp ce o dezbrăca cu îndemânare pe Rachel, care avea o privire sticloasă. Fetiţa privi trupul osos care ieşea la iveală, acoperit cu pustule roşii, înţamate. Bătrâna clătină din cap, îngrozită.

— Ce ți-au făcut..., murmură ea.

Rachel avea o privire fixă. Bătrâna o ajută să se aşeze în apa caldă, cu săpun, şi o spălă aşa cum mama fetiței obişnuia să-l spele pe frățiorul ei.

Apoi Rachel fu învelită într-un prosop mare şi dusă în patul de alături.

— Acum e rândul tău, zise Geneviève, schimbând apa din cadă. Cum te cheamă, micuțo? Nu mi-ai spus până acum.

— Sirka, răspunse fetița.

— Ce nume frumos! exclamă Geneviève şi-i dădu săpunul şi un burete curat.

Observă că fetița se jena să se dezbrace în fața ei, aşa că se întoarse cu spatele ca s-o lase să-şi scoată hainele şi să se bage în apă. Fetița se spălă cu grijă, bucurându-se de apa fierbinte, apoi ieşi amorțită din cadă şi se înveli cu un prosop moale, care mirosea minunat a lavandă.

Geneviève se apucase să spele hainele mizerabile ale fetiței în lavoarul mare de email. Fetița o privi o vreme, apoi puse o mână timidă pe brațul rotund, grăsuț, al femeii.

— Madame, *mă puteți ajuta să ajung la Paris?*

Uimită, bătrâna se întoarse să o privească.

— Vrei să te întorci la Paris, petite?

Fetița începu să tremure din toate încheieturile. Bătrâna o privea îngrijorată. Lăsă hainele în chiuvetă şi îşi şterse mâinile cu un prosop.

— Ce este, Sirka?

Buzele fetiței începură să freamăte.

— Frățiorul meu, Michel. E încă în apartament. La Paris. Încuiat într-un dulap, în ascunzătoarea noastră secretă. E acolo de când a venit poliția să ne ia. Am crezut că o să fie în siguranță. Am promis că o să mă întorc să-l salvez.

Geneviève o privi cu îngrijorare şi încercă să o susțină punându-şi mâinile pe umerii ei mici şi osoşi.

— Sirka, de când e în dulap frățiorul tău?

— Nu ştiu, şopti fetiţa încet. Nu-mi aduc aminte. Nu-mi aduc aminte!

Brusc, orice fărâmă de speranţă rămasă se risipi. În ochii bătrânei citi adevărul de care se temea cel mai mult. Michel era mort. Mort în dulap. Ştia. Era prea târziu. Ea aşteptase prea mult. El nu supravieţuise. Nu putuse să reziste. Murise acolo, singur, în întuneric, fără mâncare, fără apă, doar cu ursuleţul şi cartea de poveşti, şi el avusese încredere în ea, o aşteptase, probabil că o chemase, îi strigase numele iarăşi şi iarăşi: Sirka, Sirka, unde eşti? Unde eşti? Era mort, Michel era mort. Avea patru ani şi era mort, din cauza ei. Dacă nu l-ar fi încuiat în ziua aceea, ar fi putut să fie aici, chiar acum, iar ea ar fi putut să-i facă baie, în clipa asta. Ar fi trebuit să aibă grijă de el, ar fi trebuit să-l aducă aici, unde ar fi fost în siguranţă. Era vina ei. Doar vina ei.

Fetiţa se prăbuşi la pământ, distrusă. Valuri de disperare se abăteau asupra ei. Nicicând în scurta ei viaţă nu cunoscuse o durere atât de profundă. Simţi cum Geneviève o strânge la piept, îi mângâie capul ras, îi murmură vorbe de alint. Fetiţa cedă, se lăsă cu totul în braţele bătrâne şi blânde care o cuprindeau. Apoi simţi senzaţia dulce a saltelei moi şi a cearşafurilor curate care o învăluiau. Se cufundă într-un somn ciudat, nelinişti.

Se trezi devreme, simţindu-se pierdută, confuză. Nu-şi putea aminti unde se afla. Fusese straniu să doarmă într-un pat adevărat după toate acele nopţi petrecute în barăci. Se duse la fereastră. Obloanele erau întredeschise, lăsând să se vadă o grădină mare, care mirosea minunat. Pe pajişte răsăceau nişte găini, urmărite de un câine jucăuş. Pe o bancă din fier forjat, o pisică roşcată şi dolofană îşi lingea labele. Fetiţa auzi ciripit de păsări şi cântecul unui cocoş. În apropiere, o vacă mugi. Era o dimineaţă proaspătă, însorită. Fetiţa îşi zise că nu văzuse niciodată un loc mai încântător şi mai liniştit. Războiul, ura şi oroarea păreau îndepărtate.

Grădina, florile, copacii şi toate animalele, nimic din toate astea nu putea fi pângărit de răul la care fusese martoră în ultimele săptămâni.

Cercetă cu ce era îmbrăcată. O cămaşă de noapte albă, puţin prea lungă pentru ea. Se întrebă cui aparţinuse. Poate cuplul în vârstă avea copii sau nepoţi. Privi în jur prin încăperea spaţioasă. Era simplă, dar confortabilă. Lângă uşă se găsea un raft cu cărţi. Văzu autorii ei favoriţi: Jules Verne, Contesa de Ségur. Pe paginile albe de la început, un scris tineresc, şcolăresc: Nicolas Dufaure. Fetiţa se întrebă cine era.

Coborî scările de lemn, care scârţâiau, şi urmă murmurul vocilor pe care le auzea din bucătărie. Casa era liniştită şi primitoare, într-un fel simplu, neceremonios. Tălpile îi alunecau uşor pe dalele pătrate, de culoarea vinului. Se uită în sufrageria însorită, care mirosea a ceară de albine şi a lavandă. O pendulă înaltă ticăia solemn.

Se apropie tiptil de bucătărie şi aruncă o privire înăuntru. Acolo îi zări pe cei doi bătrâni care stăteau la o masă lungă şi beau din nişte boluri rotunde, albastre. Păreau preocupaţi.

— Mă îngrijorează Rachel, spunea Geneviève. Are febră mare şi nu scade deloc. Şi urticaria pe care o are... Nu arată bine. Nu, nu arată deloc bine.

Oftă adânc.

— Starea în care erau copilele astea, Jules... Una dintre ele avea păduchi chiar şi prin gene.

Fetiţa intră tiptil în bucătărie.

— Mă întrebam..., începu ea.

Cei doi bătrâni ridicară privirea spre ea şi zâmbiră.

— Ia te uită, rosti bătrânul. Eşti cu totul alta în dimineaţa asta, domnişoară. Chiar ai şi ceva bujori în obraji.

— Era ceva în buzunarele mele..., continuă fetiţa.

Geneviève se ridică şi arătă spre un raft.

— O cheie şi nişte bani. Uite aici.

Fetița se duse să ia obiectele şi le strânse la piept.

— Asta e cheia de la dulap, zise ea cu voce joasă. De la dulapul unde se află Michel. Ascunzătoarea noastră secretă.

Jules şi Geneviève se uitară unul la altul.

— Ştiu. Credeți că e mort, spuse fetița, ezitând. Dar vreau să mă întorc acolo. Trebuie să ştiu. Poate a reuşit să-l ajute cineva, cum m-ați ajutat dumneavoastră pe mine! Poate că mă aşteaptă. Trebuie să ştiu, trebuie să aflu! Am să folosesc banii pe care mi i-a dat polițistul.

— Dar cum o să ajungi la Paris, petite*? o întrebă Jules.*

— O să iau trenul. Cu siguranță, Parisul nu e departe de aici.

Un alt schimb de priviri.

— Sirka, noi locuim la sud de Orléans. Tu şi Rachel ați mers pe jos un drum foarte lung. Dar v-ați îndepărtat de Paris.

Fetița îşi îndreptă spatele. Se va duce la Paris, se va întoarce la Michel, să vadă ce s-a întâmplat, indiferent ce o aştepta.

— Trebuie să plec, întări ea. Sunt trenuri de la Orléans la Paris, sunt sigură. O să plec, chiar azi.

Geneviève se apropie de ea şi îi luă mâinile într-ale sale.

— Sirka, aici eşti în siguranță. Poți să stai cu noi o vreme. Cum suntem la o fermă, avem lapte, carne şi ouă, şi nu avem nevoie de tichete pentru rații. Poți să te odihneşti, să mănânci, să te întremezi.

— Mulțumesc, spuse fetița, dar deja mă simt mai bine. Trebuie să mă întorc la Paris. Nu e nevoie să veniți cu mine. Mă descurc singură. Spuneți-mi doar cum să ajung la gară.

Înainte ca bătrâna să răspundă, de la etaj se auzi un urlet prelung. Rachel. Cu toții se repeziră pe scări, spre camera ei. Rachel se zvârcolea şi se chircea de durere. Cearşafurile erau îmbibate de ceva întunecat la culoare şi urât mirositor.

— De asta mă temeam, şopti Geneviève. Dizenterie. Are nevoie de un doctor. Rapid.

Jules coborî în fugă scările.

— Mă duc în sat, să văd dacă-l găsesc pe docteur *Thévenin, strigă el peste umăr.*

Se întoarse după o oră, gâfâind, pe bicicletă. Fetiţa îl privea de la fereastra bucătăriei.

— Bătrânul a dispărut, îi zise el nevestei. Casa e goală. Nimeni n-a ştiut să-mi spună nimic. Aşa că m-am dus mai departe, spre Orléans. Am găsit un doctor mai tinerel, l-am convins să vină, dar era cam arogant şi a zis că întâi are nişte treburi mai urgente de rezolvat.

Geneviève îşi muşcă buza.

— Sper să vină. Curând.

Doctorul nu apăru decât târziu, după-amiază. Fetiţa nu mai îndrăzni să pomenească nimic de Paris. Îşi dădea seama că Rachel era foarte bolnavă. Jules şi Geneviève erau prea îngrijoraţi în legătură cu Rachel ca să-şi mai bată capul cu ea.

Când îl auziră pe doctor, anunţat de lătratul câinelui, Geneviève se întoarse spre fetiţă şi îi ceru să se ascundă, rapid, în beci. Nu-l cunoşteau pe doctorul acesta, îi explică ea grăbită, nu era doctorul lor obişnuit. Trebuiau să fie precauţi.

Fetiţa se strecură prin trapa din podea. Rămase în întuneric şi ascultă fiece cuvânt rostit sus. Nu putea să vadă chipul doctorului, dar nu-i plăcea deloc vocea lui; era stridentă, nazală. Întreba întruna de unde era Rachel. Unde o găsiseră? Era insistent, încăpăţânat. Vocea lui Jules rămase calmă. Copila era fiica unui vecin plecat la Paris pentru câteva zile.

Dar fetiţa îşi dădea seama după tonul doctorului că acesta nu credea o iotă din ce-i spunea Jules. Avea un râs neplăcut. Tot vorbea despre lege şi ordine. Despre le Maréchal *Pétain şi noua viziune asupra Franţei. Despre ce ar zice* kommandantur *la vederea acestei copile slabe şi negricioase.*

În cele din urmă, fetița auzi uşa din față trântindu-se, apoi, din nou, vocea lui Jules. Părea îngrozită.

— Geneviève, spuse el. Ce-am făcut?

— Voiam să vă întreb ceva, *Monsieur* Lévy. Ceva ce nu are nimic de-a face cu articolul meu.

El ridică privirea şi se aşează din nou pe scaun.

— Desigur. Spuneți, vă rog.

M-am aplecat peste masă.

— Dacă vă dau o adresă exactă, ați putea să mă ajutați să dau de urma unei familii? O familie care a fost arestată la Paris pe 16 iulie 1942?

— O familie de la Vel' d'Hiv'?

— Da, am răspuns. E important.

El se uită la fața mea obosită, la ochii umflați. M-am simțit de parcă putea să mă citească, de parcă intuia noua durere pe care o purtam, tot ceea ce ştiam despre apartament. Intuia tot ce eram în acea dimineață, aşa cum stăteam în fața lui.

— În ultimii patruzeci de ani, *Miss* Jarmond, am urmărit fiecare evreu deportat din această țară între 1941 şi 1944. Un proces lung şi dureros. Dar un proces necesar. Da, vă pot spune numele acelei familii. Totul se află în acest computer, chiar aici. Putem obține acel nume în două secunde. Dar ați vrea să-mi spuneți de ce țineți să aflați despre această familie anume? Este doar o simplă curiozitate de jurnalist sau mai e ceva?

Am simțit cum mă înroşesc.

— Este personal, am spus. Nu e uşor de explicat.

— Încercați, m-a îndemnat el.

Mai întâi nesigură, am început să-i povestesc despre apartamentul de pe rue de Saintonge. Despre ceea ce aflasem de la Mamé. Despre ceea ce spusese socrul meu. În final, cu mai multă elocință, i-am spus că nu mă puteam

opri să nu mă gândesc la acea familie de evrei: cine erau, ce se întâmplase cu ei. El mă asculta, dând aprobator din cap din când în când. Apoi rosti:

— Uneori, *Miss* Jarmond, nu este uşor să scoţi la lumină trecutul. Există surprize neplăcute. Adevărul e mai greu de suportat decât ignoranţa.

Am încuviinţat din cap.

— Îmi dau seama. Dar trebuie să ştiu.

— O să vă dau numele. Numai pentru dumneavoastră, să nu mai afle şi altcineva. Nu pentru revistă. Îmi daţi cuvântul că aşa va fi?

— Da, am replicat, uimită de solemnitatea lui.

El se întoarse spre computer.

— Adresa, vă rog.

M-am supus.

Degetele lui zburară pe tastatură şi computerul scoase un pârâit scurt. Inima îmi bătea să-mi sară din piept. Apoi imprimanta fâşâi şi scuipă o foaie albă de hârtie. Franck Lévy mi-o întinse fără nici un cuvânt. Am citit:

Rue de Saintonge, nr. 26, 75003, Paris
STARZYNSKI
• Wladyslaw, născut la Varşovia, 1910. Arestat pe 16 iulie 1942. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Convoi nr. 15, 5 august 1942.
• Rywka, născută Okuniew, 1912. Arestată pe 16 iulie 1942. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Convoi nr. 15, 5 august 1942.
• Sarah, născută la Paris, arondismentul 12, 1932. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande.

Imprimanta fâşâi din nou.

— O fotografie, zise Franck Lévy.

Se uită la ea înainte să mi-o dea.

Era o fetiță de zece ani. Am citit explicația. Iunie 1942. Făcută la şcoala de pe rue des Blancs-Manteaux. Chiar lângă rue de Saintonge.

Fetița avea ochi migdalați, deschişi la culoare. Probabil albaştri sau verzi, mi-am zis. Un păr blond, până la umeri, cu o fundă care stătea uşor strâmbă. Un zâmbet frumos, timid. Fața în formă de inimă. Stătea la pupitru, cu o carte deschisă în față. Pe piept, steaua.

Sarah Starzynski. Cu un an mai mică decât Zoë.

M-am uitat din nou la lista de nume. Nu era nevoie să-l întreb pe Franck Lévy unde plecase convoiul cu numărul 15 din Beaune-la-Rolande. Ştiam că la Auschwitz.

— Dar ce e cu garajul de pe rue de Bretagne? am întrebat.

— Acolo au fost strânşi majoritatea evreilor care locuiau în arondismentul 3 înainte să fie duşi pe rue Nélaton şi la Vélodrome.

Am observat că după numele lui Sarah nu exista nici o mențiune a unui convoi. I-am arătat asta lui Franck Lévy.

— Asta înseamnă că nu s-a aflat în nici unul dintre trenurile care au plecat spre Polonia. Din câte ştim noi.

— Este posibil să fi scăpat? am întrebat.

— E greu de spus. Câțiva copii au evadat de la Beaune-la-Rolande şi au fost salvați de fermierii francezi care locuiau în apropiere. Alți copii, mult mai mici decât Sarah, au fost deportați fără ca identitatea lor să fie clară. În acest caz, erau listați de exemplu ca: „Un băiat, Pithiviers". Din păcate, nu vă pot spune ce s-a întâmplat cu Sarah Starzynski, *Miss* Jarmond. Tot ce pot să vă zic este că, din câte se pare, nu a ajuns la Drancy împreună cu ceilalți copii de la Beaune-la-Rolande şi Pithiviers. Nu figurează în documentele de la Drancy.

M-am uitat din nou la chipul frumos şi inocent.

— Ce s-o fi întâmplat cu ea? am murmurat.

— Ultima urmă pe care o avem este la Beaune. Se poate să fi fost salvată de o familie din apropiere şi să fi rămas ascunsă în timpul războiului, sub alt nume.

— Asta s-a întâmplat des?

— Da. Un mare număr de copii evrei au supravieţuit, graţie ajutorului şi generozităţii familiilor de francezi sau instituţiilor religioase.

M-am uitat la el.

— Credeţi că Sarah Starzynski a fost salvată? Că a supravieţuit?

El privi imaginea acelui copil dulce, zâmbitor.

— Sper că da. Oricum, aţi aflat ceea ce doreaţi. Acum ştiţi cine a locuit în apartament.

— Da, am zis. Da, vă mulţumesc. Dar tot mă întreb cum a putut locui acolo familia soţului meu, după arestarea familiei Starzynski. Asta nu pot să înţeleg.

— Nu trebuie să-i judecaţi prea aspru, mă avertiză Franck Lévy. Într-adevăr, a existat multă indiferenţă din partea parizienilor, dar nu uitaţi că Parisul era ocupat. Oamenii se temeau pentru vieţile lor. Acelea erau vremuri foarte diferite.

După ce am plecat din biroul lui Franck Lévy, m-am simţit dintr-odată fragilă, şi abia mi-am putut stăpâni lacrimile. Fusese o zi epuizantă, solicitantă. Lumea întreagă părea că se strânsese în jurul meu, apăsându-mă din toate părţile. Bertrand. Copilul. Decizia imposibilă pe care trebuia să o iau. Discuţia pe care urma să o am cu soţul meu în acea seară.

Şi apoi, misterul care înconjura apartamentul din rue de Saintonge. Familia Tézac, care se mutase acolo atât de repede după ce familia Starzynski fusese arestată. Mamé şi Édouard, care nu voiau să discute despre asta. De ce? Ce se întâmplase? Ce nu voiau să aflu?

În timp ce mă îndreptam spre rue Marbeuf, mă simţeam copleşită de ceva enorm, ceva ce nu puteam să înfrunt.

Mai târziu în acea seară m-am întâlnit cu Guillaume la Select. Ne-am aşezat la bar, departe de terasa zgomotoasă. El adusese două cărţi. Am fost încântată. Erau exact cele de care nu reuşisem să fac rost. Mai ales cea referitoare la lagărele din Loiret. I-am mulţumit cu căldură.

Nu avusesem de gând să spun nimic despre ceea ce descoperisem în acea după-amiază, dar cuvintele mi-au ieşit fără să vreau. Guillaume mă asculta cu mare atenţie. După ce am terminat, mi-a zis că bunica lui îi povestise despre apartamentele evreilor, care fuseseră prădate imediat după razie. Pe uşa altora, poliţia pusese sigilii, care fuseseră rupte după câteva luni, când devenise evident că nimeni nu avea să se mai întoarcă. După spusele bunicii lui Guillaume, de multe ori, poliţia colaborase îndeaproape cu *concierges,* care puteau să găsească rapid noi chiriaşi doar răspândind zvonul. Probabil că aşa se întâmplase şi cu rudele mele.

— De ce este asta atât de important pentru tine, Julia? mă întrebă Guillaume, în cele din urmă.

— Vreau să aflu ce s-a întâmplat cu fetiţa aceea.

El mă privi cu ochii lui negri, scrutători.

— Înţeleg. Dar ai grijă ce întrebări pui familiei soţului tău.

— Ştiu că îmi ascund ceva. Vreau să aflu ce anume.

— Ai grijă, Julia, repetă el.

Zâmbi, dar ochii îi rămaseră serioşi.

— Ţii în mână cutia Pandorei. Uneori, e mai bine să n-o deschizi. Uneori, e mai bine să nu ştii.

De dimineaţă, Franck Lévy spusese exact acelaşi lucru.

Vreme de zece minute, Jules şi Geneviève se agitaseră prin casă ca nişte animale înnebunite, fără să vorbească, frângându-şi mâinile. Păreau în agonie. Încercară să o mute pe Rachel, să o ducă la parter, dar era prea slăbită. În cele din urmă, o lăsaseră în pat. Jules se străduia din răsputeri să o calmeze pe Geneviève, însă nu izbuti; bătrâna se

prăbuşea pe orice canapea sau scaun îi ieşea în cale şi izbucnea în lacrimi.

Fetiţa se ţinea după ei ca un căţeluş speriat. Bătrânii nu voiau să-i răspundă la nici o întrebare. Observă că Jules se tot uita spre intrare şi arunca priviri furişe pe fereastră, înspre porţi. Fetiţa simţi cum teama îi străpunge inima.

La căderea întunericului, Jules şi Geneviève rămaseră faţă în faţă lângă foc. Păreau să-şi mai fi revenit, erau calmi şi stăpâniţi. Dar fetiţa observă că lui Geneviève îi tremurau mâinile. Amândoi erau palizi şi priveau neîncetat spre ceas.

La un moment dat, Jules se întoarse spre fetiţă şi i se adresă cu o voce joasă. Îi ceru să se ducă în beci. Acolo erau nişte saci mari cu cartofi. Ea trebuia să se bage într-unul, şi să se ascundă cât putea de bine. Înţelegea asta? Era foarte important. Dacă venea cineva în beci, ea trebuia să fie invizibilă.

Fetiţa îngheţă şi rosti:

— Vin nemţii!

Înainte ca Jules şi Geneviève să apuce să scoată vreo vorbă, câinele lătră şi tresări cu toţii. Jules îi făcu semn fetiţei, arătând spre trapa din podea. Fetiţa se supuse imediat, strecurându-se în pivniţa întunecată şi umedă. Nu vedea nimic în jur, dar reuşi să găsească sacii cu cartofi, mai în fundul încăperii, pipăind materialul aspru cu palmele. Erau mai mulţi, puşi unii peste alţii. Îi trase repede la o parte şi se strecură printre ei. Unul însă se desfăcu, şi cartofii căzură peste ea, cu o serie de bufnituri rapide şi zgomotoase. Fetiţa îi adună în grabă în jurul şi deasupra ei.

Apoi auzi paşii, lungi şi ritmici. Mai auzise şi înainte acei paşi, la Paris, noaptea târziu, după stingere. Ştia ce însemnau. Se uitase pe furiş pe fereastră şi îi văzuse pe bărbaţi mărşăluind de-a lungul străzii slab luminate, cu căştile rotunde pe cap şi mişcările lor precise.

Bărbați mărşăluind. Mărşăluind drept spre casă. Paşii unei duzini de oameni. O voce de bărbat, înăbuşită, dar totuşi clară, îi ajunse la urechi. Vorbea în germană.

Nemții erau aici. Nemții veniseră să le ia pe ea şi pe Rachel. Simți că se scapă pe ea de frică.

Paşi chiar deasupra capului ei. Murmurul unei conversații pe care nu reuşi să o distingă. Apoi glasul lui Jules:

— Da, domnule locotenent, avem un copil bolnav aici.

— Un copil arian? se auzi vocea străină, guturală.

— Un copil care este bolnav, domnule locotenent.

— Unde este copilul?

— Sus.

Vocea lui Jules, îngrijorată acum.

Fetița auzi paşii grei, care zguduiau tavanul. Apoi strigătul subțire al lui Rachel, tot drumul de la etaj până jos. Rachel, smulsă din pat de nemți. Gemetele lui Rachel, prea slăbită să se lupte.

Fetița îşi acoperi urechile cu mâinile. Nu voia să audă. Nu putea să audă. Se simțea protejată de tăcerea bruscă pe care o crease în jurul ei.

Aşezată sub cartofi, văzu o rază slabă de lumină străpungând întunericul. Cineva deschisese trapa. Cineva cobora scările în pivniță. Îşi luă mâinile de pe urechi.

— Nu e nimeni acolo, îl auzi ea pe Jules. Copila era singură. Am găsit-o în cuşcă la câine.

Fetița o auzi pe Geneviève cum îşi suță nasul. Apoi vocea ei, înlăcrimată, obosită.

— Vă rog, nu o luați! E prea bolnavă.

Răspunsul gutural era ironic.

— Madame, *copilul e evreu. Probabil c-a evadat dintr-un lagăr din apropiere. Nu există nici un motiv să fie în casa voastră.*

Fetița privi cum sclipirea portocalie a unei lanterne se strecura de-a lungul zidurilor pivniței de piatră, apropiindu-se

tot mai mult, apoi, îngrozită, zări umbra neagră, supradimensionată, a unui soldat, decupată ca un desen animat. Venea după ea. Avea s-o găsească. Încercă să se facă mică de tot şi îşi opri răsuflarea. Simţea că inima îi stătuse în loc.

Nu, nu avea să o găsească! Ar fi o nedreptate prea hidoasă, prea oribilă, să o găsească. Deja puseseră mâna pe biata Rachel. Nu era de-ajuns? Unde o duseseră pe Rachel? Era afară, într-un camion, cu soldaţii? Leşinase? Unde o duceau, se întreba, la un spital? Sau înapoi în lagăr? Monştrii ăştia însetaţi de sânge. Monştri! Îi ura. Voia să-i vadă morţi pe toţi. Nenorociţii! Folosi toate cuvintele jignitoare pe care le ştia, toate cuvintele pe care mama ei îi interzisese să le folosească. Nenorociţi mizerabili şi ticăloşi! Urlă cuvintele jignitoare în gând, cât de tare putea, închizându-şi strâns ochii, departe de punctul portocaliu de lumină care se apropia, trecând pe deasupra sacilor sub care se ascundea. Nu o s-o găsească. Niciodată. Ticăloşii, ticăloşi mizerabili.

Din nou, glasul lui Jules.

— Nu e nimeni acolo jos, domnule locotenent. Copila era singură. De-abia se ţinea pe picioare. A trebuit să avem grijă de ea.

Fetiţa auzi vocea locotenentului:

— Doar verificăm. O să cercetăm pivniţa, apoi o să veniţi cu noi la Kommandantur.

Fetiţa se străduia să nu facă nici o mişcare, să nu ofteze, să nu respire, în timp ce lanterna umbla de colo-colo pe deasupra capului ei.

— Să venim?

Glasul lui Jules părea înspăimântat.

— Dar de ce?

Un râset scurt:

— Aveaţi un evreu în casă şi mai întrebi de ce?

Apoi răsună vocea lui Geneviève, surprinzător de calmă; părea că se oprise din plâns.

— Ați văzut doar că nu o ascundeam, domnule locotenent. O ajutam să se facă bine. Asta-i tot. Nici n-am ştiut cum o cheamă. Nu putea să vorbească.

— Da, continuă vocea lui Jules, chiar am chemat un doctor. Nu o ascundeam absolut deloc.

— Asta ne-a zis şi Guillemin. Nu o ascundeați pe fată. A zis şi bunul Herr Doktor, *într-adevăr*.

Fetița simți cartofii cum se mişcau deasupra capului ei şi rămase nemişcată ca o statuie, ținându-şi răsuflarea. O gâdila nasul şi îi venea să strănute.

Auzi din nou vocea lui Geneviève, calmă, veselă, aproape dură, un ton pe care fetița nu o mai auzise niciodată folosindu-l.

— Domnilor, nu doriți nişte vin?

Cartofii încetară să se mişte în jurul ei.

Sus, locotenentul scoase un hohot de râs:

— Nişte vin? Jawohl!

— Şi poate nişte pâté? *adăugă Geneviève, cu aceeaşi voce veselă.*

Paşii urcară din nou treptele, şi trapa se închise cu zgomot. Fetița simți că leşină de uşurare. Se cuprinse cu brațele, iar lacrimile îi curgeau pe obraji. Oare cât rămaseseră acolo sus, cât continuaseră clinchetele de pahare, târşâitul de picioare, râsetele? Părea că nu se mai sfârşeşte. I se părea că râsul ca un muget al locotenentului răsună din ce în ce mai vesel. Fetița auzi chiar şi un râgâit scârbos. Pe Jules şi pe Geneviève nu-i auzea. Oare mai erau acolo? Ce se întâmpla? Dorea din tot sufletul să afle. Dar ştia că trebuia să rămână acolo până când venea s-o ia Jules sau Geneviève. Amorțise, dar nu îndrăznea să se mişte.

În cele din urmă, casa se cufundă în tăcere. Câinele mai lătră o dată, după care se aşternu liniştea. Fetița ascultă.

Oare nemții îi luaseră cu ei pe Jules şi pe Geneviève? Era singură în casă? Auzi sunetul înăbuşit al unor suspine. Trapa se deschise cu un geamăt, iar vocea lui Jules pluti până la ea.

— Sirka! Sirka!

Când ieşi, picioarele o dureau, ochii îi erau roşii de la praf, avea obrajii umezi şi murdari; o văzu pe Geneviève prăbuşită, cu fața în mâini. Jules încerca s-o aline. Fetița stătea şi privea, neputincioasă. Bătrâna ridică privirea. Chipul ei îmbătrânise, se surpase. Fetița se înspăimântă.

— Copila aceea, şopti ea, dusă la pieire. Nu ştiu unde sau cum, dar ştiu că va muri. Nu au vrut să asculte. Am încercat să-i facem să bea, dar şi-au păstrat mintea limpede. Pe noi ne-au lăsat în pace, dar au luat-o pe Rachel.

Lacrimile lui Geneviève curgeau pe obrajii ei ridați. Îşi scuturăcapul, disperată, şi apucă strâns mâna lui Jules.

— Doamne, încotro se îndreaptă țara noastră?

Geneviève îi făcu semn fetiței să se apropie şi îi prinse mâna mică în palma ei bătrână. M-au salvat, gândea fetița. M-au salvat. Mi-au salvat viața. Poate că cineva ca ei l-a salvat şi pe Michel, i-a salvat pe papà *şi pe* maman. Poate mai există speranță.

— Micuță Sirka, oftă Geneviève şi-i strânse degetele. Ai fost atât de curajoasă acolo!

Fetița zâmbi. Un zâmbet frumos şi curajos, care îi impresionă profund pe cei doi bătrâni.

— Vă rog, zise ea cu glas tare, nu-mi mai spuneți Sirka. Ăsta era numele meu de bebeluş.

— Dar cum să-ți spunem? o întreabă Jules.

Fetița îşi îndreptă spatele şi-şi înălță bărbia.

— Numele meu este Sarah Starzyinski.

În drum de la apartament, unde verificasem stadiul lucrărilor împreună cu Antoine, m-am oprit pe rue de Bretagne. Garajul era încă acolo. Exista şi o *plaque,* pentru

a le aminti trecătorilor că aici fuseseră adunate familiile de evrei din arondismentul 3, în dimineața zilei de 16 iulie 1942, înainte să fie duse la Vel' d'Hiv' şi deportate spre lagărele morții. Aici începuse odiseea lui Sarah, mi-am zis. Dar unde se sfârşise?

În timp ce stăteam acolo, fără să bag de seamă traficul, mi se părea c-o văd pe Sarah venind pe rue de Saintonge în acea dimineață fierbinte de iulie, împreună cu mama, cu tatăl ei şi cu polițiştii. Da, puteam să văd totul, îi vedeam cum sunt împinşi în garaj, chiar aici, unde mă aflam. Vedeam chipul dulce, în formă de inimă, neînțelegerea care se citea pe el, teama. Părul drept prins la spate cu o fundă, ochii migdalați, turcoaz. Sarah Starzynski. Mai trăia oare? Acum ar avea şaptezeci de ani, m-am gândit. Nu, nu putea să mai fie în viață. Dispăruse de pe fața pământului, împreună cu restul copiilor de la Vel' d'Hiv'. Nu se mai întorsese de la Auschwitz. Era un pumn de țărână.

Am plecat de pe rue de Bretagne şi m-am întors la maşină. În stilul tipic american, nu fusesem niciodată în stare să conduc un vehicul cu cutie de viteze manuală. Aveam un model japonez de mic litraj, cu transmisie automată, de care Bertrand îşi bătea joc. Nu conduceam niciodată prin Paris. Sistemul de transport în comun, atât cel de suprafață, cât şi metroul, era excelent. Nu simțeam că aş avea nevoie de o maşină ca să merg prin oraş. Bertrand disprețuia şi lucrul ăsta.

Eu şi Bamber urma să vizităm după-amiază Beaune-la-Rolande, care se afla la o oră distanță de Paris. Fusesem la Drancy în acea dimineață, împreună cu Guillaume. Era foarte aproape de Paris, înghesuit între suburbiile cenuşii şi sărăcăcioase Bobigny şi Pantin. Peste şaizeci de trenuri plecaseră în timpul războiului din Drancy, aflat exact în inima sistemului feroviar franțuzesc, spre Polonia. Nu-mi dădusem seama când am trecut pe lângă o sculptură mare,

modernă, care comemora locul, acel lagăr care acum era evident populat. Femei plimbau bebeluşi cu cărucioare şi câini, copii alergau şi strigau, perdelele fluturau în vânt, la ferestre creşteau flori. Eram uimită. Cum putea cineva să trăiască între aceste ziduri? L-am întrebat pe Guillaume dacă ştia de asta. Dădu aprobator din cap. Îmi dădeam seama după chipul lui că era mişcat. Toată familia lui fusese deportată. Nu îi era deloc uşor să vină aici. Dar dorise să mă însoţească, insistase să o facă.

Curatorul de la Muzeul Memorial Drancy era un bărbat de vârstă mijlocie, cu o înfăţişare obosită, pe nume Menetzky. Ne aştepta în faţa muzeului micuţ, care se deschidea doar dacă telefonai în prealabil şi-ţi făceai programare. Am vizitat camera mică şi simplă, uitându-ne la fotografii, articole şi hărţi. Se găseau acolo şi câteva stele galbene, puse în spatele unui panou de sticlă. Era pentru prima dată când vedeam una în realitate. M-am simţit impresionată, dar şi scârbită.

Lagărul nu se schimbase mult în ultimii şaizeci de ani. Construcţia uriaşă de beton, în formă de U, ridicată la sfârşitul anilor ’30 ca un proiect rezidenţial inovator şi rechiziţionată în 1941 de guvernul de la Vichy pentru deportarea evreilor, adăpostea acum patru sute de familii în apartamente minuscule, şi asta se întâmpla încă din 1947. Drancy avea cele mai mici chirii din zonă.

L-am întrebat pe domnul Menetzky dacă locuitorii din Cité de la Muette – numele locului, care însemna, în mod ciudat, „Oraşul celei Mute” – aveau idee unde locuiau. El clătină din cap. Majoritatea celor de aici erau tineri. Nu ştiau şi nici nu le păsa, după spusele lui. Apoi l-am întrebat dacă veneau mulţi vizitatori la acest memorial. Erau trimişi elevi de la şcoli, şi uneori mai veneau şi turişti, răspunse el. Am răsfoit cartea de oaspeţi. „Lui Paulette, mama mea. Te iubesc şi nu o să te uit niciodată. Voi veni aici în fiecare an ca să mă

gândesc la tine. De aici ai plecat spre Auschwitz în 1944 şi nu te-ai mai întors niciodată. Fiica ta, Danielle." Am simţit că îmi dau lacrimile.

Apoi am fost conduşi spre unicul vagon de animale aflat în mijlocul pajiştii, chiar lângă muzeu. Era încuiat, dar curatorul avea cheia. Guillaume m-a ajutat şi am rămas amândoi în spaţiul mic şi gol. Am încercat să-mi închipui vagonul plin cu zeci de oameni, striviţi unii în alţii, copii mici, bunici, părinţi de vârstă mijlocie, în drumul lor spre moarte. Chipul lui Guillaume era alb ca varul. Mai târziu mi-a zis că nu intrase niciodată în vagon. Nu îndrăznise niciodată. L-am întrebat dacă se simţea bine. A dat din cap, dar îmi dădeam seama cât de tulburat era.

În timp ce ne îndepărtam de clădire, cu un teanc de pliante şi de cărţi sub braţ, pe care mi le dăduse curatorul, nu puteam să nu mă gândesc la ce ştiam despre Drancy. Cât de inuman fusese în anii aceia de teroare. Trenuri nenumărate cu evrei trimişi direct în Polonia.

Nu puteam să nu mă gândesc la descrierile sfâşietoare pe care le citisem despre cei patru mii de copii de la Vel' d'Hiv', care sosiseră aici la sfârşitul verii lui 1942, fără părinţi, murdari, bolnavi şi înfometaţi. Se numărase şi Sarah printre ei? Plecase de la Drancy la Auschwitz, îngrozită şi singură, într-un vagon pentru vite, plin de străini?

Bamber mă aştepta în faţa biroului. Îşi strecură silueta deşirată pe locul pasagerului, după ce îşi puse pe bancheta din spate aparatura foto. Apoi mă privi. Îmi dădeam seama că era îngrijorat. Îşi aşează cu blândeţe mâna pe antebraţul meu.

— Hm, Julia, eşti bine?

Ochelarii negri nu-mi erau de ajutor, probabil. Noaptea nenorocită de care avusesem parte lăsase urme pe chipul meu. Discuţia cu Bertrand până la orele mici ale dimineţii. Cu cât vorbeam mai mult, cu atât devenea mai hotărât. Nu,

nu voia acest copil. Pentru el nici măcar nu exista un copil în acest moment. Era o mică sămânță. Nu era nimic. Nu-l voia. Nu putea să facă față la așa ceva. Era prea mult pentru el. Spre uluirea mea, vocea i se frânsese. Chipul îi părea răvășit, îmbătrânit. Unde era soțul meu atât de nonșalant, de sigur pe el, de obraznic? Mă uitasem la el mută de uimire. Iar dacă mă decideam să nu-i respect dorința, rostise el cu glas răguşit, acesta era sfârşitul. Ce sfârşit? Îl privisem țintă, îngrozită. Sfârşitul nostru, zisese, cu acel glas spart, îngrozitor, pe care nu-l recunoşteam. Sfârşitul căsniciei noastre. Rămăseserăm tăcuți, față în față, la masa din bucătărie. Îl întrebasem de ce naşterea unui copil îl îngrozea în asemenea măsură. Îşi întorsese capul, oftase, se frecase la ochi. Îmbătrânea, îmi spusese. Se apropia de cincizeci de ani. Numai asta şi era ceva hidos. Să îmbătrânească. Presiunea de la serviciu pentru a ține pasul cu lupii tineri. Competiția cu ei zi de zi. Şi apoi să vadă cum farmecul i se ofileşte. Chipul din oglindă cu care îi venea atât de greu să se obişnuiască. Nu mai avusesem niciodată o astfel de discuție cu Bertrand. Nu-mi trecuse niciodată prin minte că pentru el fusese o asemenea problemă să îmbătrânească. „Nu vreau să am şaptezeci de ani când acest copil o să aibă douăzeci”, repeta el, cu glasul stins. „Nu pot. Nu vreau. Julia, trebuie să pricepi asta. Dacă păstrezi copilul, o să mă ucidă. Auzi? O să mă ucidă.”

Am inspirat adânc. Ce puteam să-i zic lui Bamber? Cum aş putea să încep măcar? Ce ar fi reuşit să înțeleagă? Era atât de tânăr, atât de diferit. Şi totuşi îi apreciam compasiunea, îngrijorarea. Mi-am îndreptat umerii.

— Ei bine, nu o să mă ascund de tine, Bamber, i-am zis, fără să-l privesc şi cu mâinile încleştate pe volan. Am avut o noapte oribilă.

— Soțul tău?

— Soțul meu, într-adevăr, am rostit pe un ton sarcastic.

El dădu din cap, apoi se întoarse spre mine.

— Dacă vrei să vorbeşti despre asta, Julia, sunt aici, spuse el, pe tonul grav şi ferm pe care Churchill rostise: *„Niciodată* nu o să cedăm”.

N-am putut să nu zâmbesc.

— Mulțumesc, Bamber. Eşti cel mai tare.

El rânji.

— Hm, cum a fost la Drancy?

Am gemut.

— Oh, Doamne, groaznic. Cel mai deprimant loc pe care l-ai văzut vreodată. Şi în clădire locuiesc oameni, îți vine să crezi una ca asta? M-am dus cu un prieten a cărui familie a fost deportată de acolo. N-o să-ți placă să faci fotografii la Drancy, crede-mă. E de zece ori mai rău decât pe rue Nélaton.

Am ieşit din Paris şi am luat-o pe A6. Din fericire, nu erau prea multe maşini pe autostradă, la acea oră. Ne-am continuat drumul în tăcere. Mi-am dat seama că trebuia să vorbesc cu cineva, curând, despre ceea ce se petrecea. Despre copil. Nu puteam să mai țin totul în mine. Charla. Era prea devreme să o sun. Nu era nici şase dimineața la New York, deşi ziua ei de lucru, ca avocat dur şi de succes, trebuia să înceapă. Avea doi copii mici care erau bucățică ruptă din fostul ei soț, Ben. Iar acum exista un soț nou, Barry, un tip încântător, specialist în computere, pe care încă nu-l cunoşteam prea bine.

Mi-era dor de glasul Charlei, de felul moale şi cald cum rostea: „Hei!” la telefon când îmi recunoştea vocea. Charla nu se înțelesese niciodată bine cu Bertrand. Mai degrabă se suportaseră, şi asta încă de la început. Ştiam ce credea el despre ea: frumoasă, deşteaptă, arogantă, o feministă americancă. Iar ea despre el: un franțuz şovin, superb şi vanitos. Îmi era dor de Charla. De spiritul ei, de râsul ei, de felul ei direct de-a fi. Când plecasem din Boston spre Paris,

cu mulți ani în urmă, era încă adolescentă. La început, nu-i simțisem prea mult lipsa. Era doar sora mea mai mică. Acum însă îmi lipsea. Mi-era groaznic de dor de ea.

— Hm, se auzi vocea moale a lui Bamber, nu pe aici trebuia să ieşim?

Aşa era.

— La dracu'! am exclamat.

— Nu contează, spuse el, foşnind harta. Poți să ieşi pe următoarea.

— Scuze, am murmurat. Sunt cam obosită.

El zâmbi înțelegător. Dar nu zise nimic. Îmi plăcea asta la Bamber.

Ne apropiam de Beaune-la-Rolande, un orăşel sumbru, pierdut în mijlocul lanurilor de grâu. Am parcat în centru, lângă biserică şi primărie. Ne-am plimbat primprejur, şi Bamber a făcut câteva poze. Am remarcat că erau puțini oameni. Era un loc trist, pustiu.

Citisem că lagărul era situat în zona de nord-est şi că în anii '60 fusese construită acolo o şcoală tehnică. Lagărul se aflase cam la vreo trei kilometri de gară, exact în capătul opus al localității, ceea ce însemna că familiile deportate trebuiseră să străbată chiar centrul oraşului. Trebuie să fie aici oameni care-şi amintesc, i-am zis lui Bamber. Oameni care văzuseră de la ferestre sau din pragul uşilor grupurile nesfârşite de oameni care-şi târau obosiți picioarele.

Gara nu mai era în uz. Fusese renovată şi transformată în grădiniță. Era ceva ironic în asta, mi-am zis, uitându-mă pe ferestre la desenele colorate şi la animalele de pluş. Un grup de copilaşi se jucau într-o zonă închisă din dreapta clădirii.

O femeie de vreo treizeci de ani, cu un copil mic în brațe, veni la mine să mă întrebe dacă aveam nevoie de ceva. I-am răspuns că eram ziaristă şi căutam informații despre vechiul lagăr de concentrare care existase aici în anii '40. Ea nu

auzise niciodată de vreun lagăr în zonă. I-am arătat plăcuța prinsă chiar deasupra uşii grădiniței.

„În memoria miilor de copii, femei şi bărbați evrei care au trecut prin această gară şi prin lagărul de concentrare de la Beaune-la-Rolande, între mai 1941 şi august 1943, înainte să fie deportați în lagărul de exterminare de la Auschwitz, unde au fost ucişi. Să nu uităm niciodată."

Ea ridică din umeri şi zâmbi în chip de scuză. Nu ştiuse. Oricum, era prea tânără. Asta se petrecuse cu mult înainte de vremea ei. Am întrebat-o dacă oamenii veneau la gară să se uite la plăcuță. Mi-a răspuns că, de când începuse să lucreze aici, cu un an în urmă, nu observase pe nimeni.

Bamber continua să facă poze în timp ce eu înconjuram clădirea albă şi joasă. Numele oraşului era gravat cu litere negre pe fiecare latură a gării. Am aruncat o privire peste gard.

Vechile şine erau acoperite de buruieni şi de iarbă, dar încă la locul lor, cu traversele vechi de lemn şi oțelul ruginit. Pe acele şine abandonate, câteva trenuri plecaseră direct spre Auschwitz. Am simțit că mi se strânge inima în timp ce priveam acele traverse. Dintr-odată, aerul devenise irespirabil.

Convoiul cu numărul 15, din data de 5 august 1942, îi dusese pe părinții lui Sarah Starzynski direct a moarte.

Sarah dormi prost în acea noapte. În minte îi răsunau strigătele lui Rachel, iarăşi şi iarăşi. Oare unde se afla acum? Era bine? Avea grijă cineva de ea ca să se însănătoşească? Unde fuseseră duse toate familiile acelea de evrei? Mama, tatăl ei? Şi copiii din lagărul de la Beaune?

Sarah stătea în pat, întinsă pe spate, şi asculta tăcerea bătrânei case. Atât de multe întrebări. Şi nici un răspuns.

Tatăl ei obişnuia să-i lămurească toate nedumeririle. De ce este cerul albastru, din ce sunt făcuţi norii şi cum vin bebeluşii pe lume. De ce are marea flux şi reţux, cum cresc florile şi de ce se îndrăgostesc oamenii. Întotdeauna îşi făcea timp să-i răspundă, răbdător, calm, prin gesturi şi cuvinte simple. Nu-i spusese niciodată că e prea ocupat. Îl încântau veşnicele ei întrebări. Obişnuia să-i spună că e o fetiţă atât de deşteaptă.

Dar îşi aminti că, în ultima vreme, tatăl ei nu-i mai răspundea la întrebări aşa cum făcea altădată. La întrebările ei despre steaua galbenă, despre faptul că nu mai puteau să meargă la cinema sau la ştrand. Despre interdicţia de a ieşi din casă. Despre acel om din Germania care îi ura pe evrei şi al cărui nume o făcea să se cutremure. Nu, nu-i răspunsese clar la întrebări. Rămăsese vag, tăcut. Şi când îl întrebase din nou, pentru a doua sau a treia oară, chiar cu puţin timp înainte ca bărbaţii să vină după ei în acea joi neagră, despre motivul pentru care erau urâţi pentru că erau evrei – doar nu din cauză că le era frică de evrei fiindcă aceştia erau „diferiţi" –, el îşi ferise privirea, de parcă nu ar fi auzit-o. Dar ea ştia că o auzise.

Nu voia să se gândească la tatăl ei. Era prea dureros. Nu putea nici măcar să-şi aducă aminte când îl văzuse ultima oară. În lagăr... Dar când, mai precis? Nu ştia. În cazul mamei, ultima dată fusese când îi văzuse chipul întorcându-se spre ea, în timp ce se îndepărta cu celelalte femei care plângeau, pe acel drum lung şi prăfuit înspre gară. Avea o imagine clar întipărită în minte, ca o fotografie. Chipul palid al mamei ei, albastrul uimitor al ochilor ei. Umbra unui zâmbet.

Dar nu existase o ultimă dată cu tatăl ei. Nici o ultimă imagine de care să se agaţe, pe care s-o poată evoca. Încercă să şi-l amintească, să rememoreze chipul slab şi întunecat, ochii hăituiţi. Dinţii albi pe faţa smeadă. Auzise mereu că ea seamănă cu mama ei, la fel şi Michel. Aveau pielea albă,

slavă, pomeți înalți şi largi, ochi migdalați. Tatăl ei obişnuia să se plângă că nici unul dintre copii nu îi semăna. Fetița izgoni din minte zâmbetul tatălui ei. Era prea dureros. Prea profund.

A doua zi trebuia să ajungă la Paris. Trebuia să se ducă acasă, să descopere ce se întâmplase cu Michel. Poate că şi el era în siguranță, aşa cum era şi ea acum. Poate că nişte oameni buni şi generoşi reuşiseră să deschidă uşa ascunzătorii şi să-l elibereze. Dar cine, se întreba ea? Cine ar fi putut să-l ajute? Fetița nu avusese niciodată încredere în Madame *Royer, portăreasa. Ochi vicleni, zâmbet subțire. Nu, ea nu. Poate amabilul profesor de vioară, cel care strigase în dimineața acelei joi negre: „Unde îi duceți, sunt oameni buni, nu puteți face asta!" Da, poate că el reuşise să-l salveze pe Michel, poate că Michel era în siguranță în casa acelui bărbat care îi cânta melodii poloneze la vioară. Râsul lui Michel, obrajii lui roz, Michel bătând din palme şi dansând, rotindu-se, poate că Michel o aştepta, poate că îi spunea în fiecare dimineață profesorului de vioară: vine Sirka azi? Când vine Sirka? A promis că se întoarce să mă ia, mi-a promis!*

Când se trezi dimineața, la cântatul unui cocoş, îşi dădu seama că perna îi era udă de lacrimi. Se îmbrăcă repede, cu hainele pe care i le pregătise Geneviève. Hainele unui băiat voinic, demodate, dar curate. Fetița se întrebă cui îi aparțineau. Lui Nicolas Dufaure, care îşi scrisese chinuit numele în toate cărțile acelea? Îşi puse cheia şi banii în buzunar.

Jos, la parter, bucătăria răcoroasă era goală. Era încă devreme. Pisica dormea, ghemuită pe un scaun. Fetița ciuguli dintr-o pâine moale şi bău nişte lapte. Pipăi în buzunar banii şi cheia, ca să se asigure că erau în siguranță.

Era o dimineață fierbinte, cenuşie. Ştia că seara urmau să vină furtuni violente. Acele furtuni puternice şi înspăimântătoare care îl speriau atât de tare pe Michel. Se

întrebă cum avea să ajungă la gară. Era departe de Orléans? Nu avea nici cea mai vagă idee. Cum se va descurca? Cum va nimeri drumul? Am ajuns până aici, îşi repeta mereu, am ajuns până aici, aşa că nu pot renunța acum, o să mă descurc, o să găsesc o cale. Şi nu putea să plece fără să-şi ia rămas-bun de la Jules şi de la Geneviève. Aşa că aşteptă, aruncând din pragul casei firimituri la găini şi la pui.

Geneviève coborî o jumătate de oră mai târziu. Pe chipul ei încă se zăreau urmele crizei de noaptea trecută. Câteva minute mai târziu apăru şi Jules, depunând un sărut afectuos pe părul tuns scurt al lui Sarah. Fetița îi privi cum pregăteau micul dejun, cu gesturi încete şi atente. Se ataşase de ei, îşi zise. Mai mult de atât. Cum avea să le spună că urma să plece astăzi? Dar nu avea de ales. Trebuia să se întoarcă la Paris.

Când le spuse, îşi terminaseră micul dejun şi făceau curat.

— Ah, dar nu poți să faci asta, gemu bătrâna, aproape scăpând ceaşca pe care o ştergea. Sunt patrule pe drumuri, iar trenurile sunt supravegheate. Nu ai nici măcar un act de identitate. Vei fi oprită şi trimisă înapoi în lagăr.

— Am bani, replică Sarah.

— Dar asta nu o să-i împiedice pe nemți să...

Jules o întrerupse pe soția sa ridicând o mână. Încercă să o convingă pe Sarah să mai rămână puțin. Îi vorbi cu calm şi hotărâre, aşa cum obişnuia să facă tatăl ei, îşi zise fetița. Ascultă, dând absentă din cap. Dar trebuia să-i facă să înțeleagă. Cum putea să le explice nevoia de a ajunge acasă? Cum putea să rămână la fel de calmă şi de hotărâtă ca Jules?

Cuvintele îşi luau zborul, în devălmăşie, de pe buzele ei. Se săturase să încerce să fie adult. Bătu nervoasă din picior.

— Dacă încercați să mă opriți, rosti ea sumbru, dacă mă opriți, o să fug.

Se ridică şi se îndreptă spre uşă. Bătrânii nu făcură nici o mişcare, se uitau la ea, împietriţi.

— Stai! rosti Jules, în cele din urmă. Stai o clipă.

— Nu. Nu mai stau. Mă duc la gară, zise Sarah, cu mâna pe clanţă.

— Nici măcar nu ştii unde e gara, replică Jules.

— O s-o găsesc. O să-mi găsesc drumul.

Trase zăvorul de la uşă.

— La revedere, le spuse ea celor doi bătrâni. La revedere şi vă mulţumesc.

Se întoarse şi porni spre porţi. Fusese uşor. Simplu. Dar când trecu de porţi şi se aplecă să mângâie capul câinelui, îşi dădu brusc seama ce făcuse. Acum era pe cont propriu. Complet singură. Îşi aminti de ţipătul ascuţit al lui Rachel. Paşii sonori, în marş. Râsul înfricoşător al locotenentului. Curajul începu să i se risipească. Fără să vrea, îşi întoarse capul şi se uită spre casă.

Jules şi Geneviève o priveau încă de la fereastră, înmărmuriţi. Când se mişcară, o făcură amândoi odată. Jules îşi luă şapca şi Geneviève, geanta. Ieşiră grăbiţi afară, încuiară uşa din faţă, iar când ajunseră lângă fetiţă, Jules îşi puse o mână pe umărul ei.

— Vă rog, nu mă opriţi, murmură Sarah şi se înroşi la faţă.

Era şi fericită, dar şi supărată că o urmaseră.

— Să te oprim? zâmbi Jules. Nu te oprim, încăpăţânată mică. Mergem cu tine.

Ne-am croit drum spre cimitir, sub un soare fierbinte şi uscat. Brusc, am simţit că mi se face rău. Trebuia să mă opresc şi să respir. Bamber îşi făcea griji. I-am spus să nu se neliniştească, era doar din cauză că nu dormisem. Încă o dată, pe chipul lui se citea neîncrederea, dar nu făcu nici un comentariu.

Cimitirul era mic, dar ne-a luat mult timp până să găsim ceva. Aproape că ne dăduserăm bătuți, când Bamber observă pietricele pe unul dintre morminte. O tradiție evreiască. Ne-am apropiat. Pe piatra albă şi plată am citit:

„Veteranii evrei deportați au ridicat acest monument la zece ani după internarea lor în lagăr, pentru a perpetua amintirea martirilor lor, victime ale barbariei hitleriste. Mai 1941 – mai 1951”

— Barbaria hitleristă! remarcă sec Bamber. Face să pară că francezii nu au avut nimic de-a face cu toată afacerea asta.

Pe o latură a pietrei funerare erau câteva nume şi date. M-am aplecat să mă uit mai îndeaproape. Copii. De maximum doi sau trei ani. Copii care muriseră în lagăr, în iulie şi august 1942. Copii de la Vel’ d’Hiv’.

Fusesem conştientă că tot ce citisem despre razie era adevărat. Şi totuşi, în această dimineață fierbinte de primăvară, în timp ce priveam mormântul, am trăit un şoc. Întreaga realitate a acelui eveniment m-a izbit din plin.

Şi am ştiut că nu voi mai avea odihnă, nu voi putea să-mi găsesc liniştea până când nu voi afla cu precizie ce se întâmplase cu Sarah Starzynski. Şi ce anume ştia familia Tézac şi refuza să-mi spună.

Pe drumul de înapoiere spre centrul orăşelului, am văzut un bătrân târşâindu-şi picioarele, cu un coş cu legume în mână. Părea să aibă peste optzeci de ani, un chip rotund şi roşu şi părul alb. L-am întrebat dacă ştia unde se afla fostul lagăr evreiesc. Ne-a privit cu suspiciune.

— Lagărul? ne întrebă el. Vreți să ştiți unde era lagărul?

Am dat afirmativ din cap.

— Nimeni nu întreabă de lagăr, murmură el, jucându-se cu prazul din coş şi evitându-ne privirea.

— Ştiţi unde se află? am insistat.

El tuşi.

— Sigur că ştiu. Am trăit aici toată viaţa. Când eram copil, nu ştiam ce-i cu el. Nimeni nu vorbea despre asta. Ne purtam de parcă nici n-ar fi fost aici. Ştiam că avea de-a face cu evreii, dar nu întrebam. Ne era prea teamă. Aşa că ne-am văzut de treburile noastre.

— Vă amintiţi ceva anume despre lagăr? am întrebat.

— Aveam cam cincisprezece ani, răspunse el. Îmi amintesc de vara lui '42, de mulţimile de evrei care veneau dinspre gară şi treceau chiar pe strada asta. Chiar aici.

Degetul lui strâmb arătă spre strada mare pe care ne aflam.

— Avenue de la Gare. Zeci de evrei. Şi într-o zi s-a auzit un zgomot. Un zgomot îngrozitor. Deşi părinţii mei locuiau la oarecare distanţă de lagăr. Dar tot am auzit. Un vuiet a străbătut tot oraşul. A continuat întreaga zi. I-am auzit pe părinţii mei vorbind cu vecinii. Spuneau că mamele erau separate de copii, acolo, în lagăr. De ce? Nu ştiam. Am văzut un grup de evreice mergând spre gară. Nu, nu mergeau. Se poticneau pe drum şi plângeau, împinse de poliţişti.

Ochii lui priviră din nou spre stradă, pe când îşi amintea. Apoi îşi ridică de jos coşul, cu un icnet.

— Într-o zi, reluă el, lagărul era gol. Mi-am zis: „Evreii au plecat". Nu ştiam unde. Şi am încetat să mă gândesc la asta. Cu toţii am făcut acelaşi lucru. Nu vorbim despre asta. Nu vrem să ne amintim. Unii oameni de aici nici măcar nu ştiu.

Se întoarse şi se îndepărtă. Eu am notat totul, simţind că îmi vine iarăşi rău. Dar de data asta nu eram sigură dacă greţurile matinale erau de vină sau ceea ce citisem în ochii bătrânului, indiferenţa, disprețul lui.

Am mers cu maşina pe rue Roland din Place du Marché şi am parcat în faţa şcolii. Bamber îmi arătă că strada se numea „rue des Déportés", Drumul Deportaţilor. M-am

simțit recunoscătoare pentru asta. Nu cred că aş fi suportat să se numească „avenue de la République”.

Şcoala tehnică era o clădire sumbră, modernă, cu un turn de apă ridicându-se deasupra. Era greu de imaginat lagărul care se aflase aici, sub cimentul gros şi locurile de parcare. Studenții stăteau lângă intrare şi fumau. Era pauza de prânz. Pe un petic de iarbă neîngrijită, în fața şcolii, am remarcat nişte sculpturi ciudate, curbe, cu cifre sculptate. Pe una dintre ele am citit: „Trebuie să acționeze împreună cu şi pentru celălalt, în spiritul fraternității”. Nimic mai mult. Eu şi Bamber ne-am uitat unul la altul, nedumeriți.

L-am întrebat pe unul dintre studenți dacă sculpturile aveau vreo legătură cu lagărul. „Ce lagăr?” întrebă el. Colega lui chicoti. I-am explicat natura lagărului. Asta păru să-l facă ceva mai serios. Apoi studenta zise că exista un fel de *plaque,* puțin mai departe pe drumul care ducea spre sat. Nu o observasem când veniserăm aici cu maşina. Am întrebat-o pe tânără dacă era un memorial. Ea aşa credea.

Monumentul era din marmură neagră, cu litere aurii, şterse. Fusese ridicat în 1965 de primarul din Beaune-la-Rolande. O stea a lui David, din aur, era sculptată în vârf. Şi erau nume. O listă nesfârşită. Am observat două nume care deveniseră dureros de familiare: „Starzynski, Wladyslaw. Starzynski, Rywka”.

În partea de jos a monumentului de marmură am observat o urnă mică şi pătrată. „Aici este depusă cenuşa martirilor noştri de la Auschwitz-Birkenau.” Ceva mai sus, sub lista de nume, am citit o altă frază: „Pentru cei 3 500 de copii evrei smulşi de lângă părinții lor, închişi la Beaune-la-Rolande şi Pithiviers, deportați şi exterminați la Auschwitz”. Apoi Bamber citi cu glas tare, cu accentul lui britanic, cultivat: „Victime ale naziştilor, îngropate în cimitirul de la Beaune-la-Rolande”. Mai jos am descoperit aceleaşi nume

gravate şi pe mormântul din cimitir. Copiii de la Vel' d'Hiv' care muriseră în lagăr.

— Din nou „victime ale naziştilor", murmură Bamber. Mie mi se pare un caz evident de răzbunare.

Am rămas amândoi privind în tăcere. Bamber făcuse câteva poze, dar acum aparatul era în husă. Pe marmura neagră nu se preciza nicăieri că numai poliția franceză fusese responsabilă pentru conducerea lagărului şi pentru ceea ce se petrecuse în spatele sârmei ghimpate.

Am privit înapoi spre sat, la clopotnița sinistră şi întunecată a bisericii din stânga mea.

Sarah Starzynski mersese chiar pe acel drum. Trecuse pe lângă locul unde mă aflam acum şi o luase la stânga, spre lagăr. Câteva zile mai târziu, părinții ei ieşiseră din nou, ca să fie duşi la gară şi de-acolo, spre moarte. Copiii fuseseră lăsați singuri săptămâni întregi, apoi trimişi la Drancy. Şi spre morțile lor solitare, după lungul drum spre Polonia.

Ce se întâmplase cu Sarah? Murise aici? Nu existase nici o urmă a numelui ei în cimitir, pe monument. Scăpase? Am privit dincolo de turnul de apă aflat la marginea satului, spre nord. Era încă în viață?

Telefonul meu celular sună şi ne făcu pe amândoi să tresărim. Era sora mea, Charla.

— Eşti bine? mă întrebă, iar vocea ei răsună surprinzător de clar.

Părea să se afle chiar lângă mine, nu la mii de kilometri depărtare, dincolo de Atlantic.

— Azi-dimineață mi-ai lăsat un mesaj trist.

Gândurile mele se smulseră de la Sarah Starzynski şi se îndreptară spre copilul pe care îl purtam în pântece. Spre ceea ce îmi spusese Bertrand cu o seară în urmă: „Sfârşitul nostru".

Încă o dată, am simțit toată greutatea lumii apăsându-mă.

Gara din Orléans era aglomerată şi zgomotoasă, un muşuroi de uniforme cenuşii. Sarah se strânse lângă cuplul de bătrâni. Nu voia să-şi arate teama. Dacă ajunsese până aici, asta însemna că exista speranţă. Speranţa de a ajunge înapoi la Paris. Trebuia să fie curajoasă, să fie puternică.

— Dacă te întreabă cineva, şopti Jules, în timp ce aşteptau la coadă să-şi cumpere bilete spre Paris, eşti nepoata noastră, Stéphanie Dufaure. Ai părul ras din cauză că ai luat păduchi la şcoală.

Geneviève îndreptă gulerul lui Sarah.

— Aşa, zise ea şi zâmbi. Arăţi îngrijită şi curată. Şi drăguţă. Exact ca nepoata noastră!

— Chiar aveţi o nepoată? întrebă Sarah. Şi astea sunt hainele ei?

Geneviève râse.

— Nu avem decât nişte nepoţi zvăpăiaţi, pe Gaspard şi pe Nicolas. Şi un fiu, pe Alain. Are vreo patruzeci de ani. Locuieşte la Orléans cu Henriette, nevasta lui. Astea sunt hainele lui Nicolas, e puţin mai mare ca tine. Şi o mare puşlama!

Sarah admiră felul în care cei doi bătrâni se prefăceau a fi în largul lor, purtându-se de parcă era o dimineaţă perfect normală, o călătorie perfect normală la Paris. Dar observă cum privirile lor zvâcneau permanent în jur, mereu la pândă, mereu în mişcare. Neliniştea ei crescu atunci când văzu că soldaţii îi controlează pe toţi călătorii care se urcau în trenuri. Îşi lungi gâtul să-i observe. Nemţi? Nu, francezi. Soldaţi francezi. Ea nu avea nici un act de identitate asupra ei. Nimic. Nimic în afară de cheie şi de bani. În tăcere, discret, îi strecură lui Jules teancul gros de bani. Bătrânul o privi surprins. Fetiţa arătă cu bărbia către soldaţii care barau accesul înspre trenuri.

— Ce vrei să fac cu asta, Sarah? îi şopti el, uimit.

— O să ceară actul meu de identitate. Nu am aşa ceva. Asta poate fi de ajutor.

Jules se uită la şirul de bărbaţi aflaţi în faţa trenului şi deveni agitat. Geneviève îi dădu un ghiont cu cotul.

— Jules! şuieră ea. Ar putea să meargă. Trebuie să încercăm. N-avem altă soluţie.

Bătrânul îşi îndreptă ţinuta şi dădu din cap înspre nevasta lui. Părea să-şi fi recăpătat stăpânirea de sine. Cumpărară biletele, apoi se îndreptară spre tren.

Peronul era ticsit. Pasagerii se înghesuiau în jurul lor din toate părţile, femei cu copii care urlau, bătrâni cu chipuri rigide, oameni de afaceri grăbiţi, îmbrăcaţi la costum. Sarah ştia ce are de făcut. Îşi aminti de băiatul care scăpase din stadionul închis, cel care se strecurase afară când era agitaţie. Asta trebuia să facă acum. Să profite la maximum de înghesuială şi de ciorovăieli, de soldaţii care strigau tot felul de ordine, de mulţimea care se împingea.

Dădu drumul mâinii lui Jules şi se lăsă în jos cât putu de mult. Era ca şi cum ar fi mers pe sub apă, îşi zise. O masă compactă de fuste şi pantaloni, pantofi şi glezne. Se strecură cu greu, făcându-şi loc cu pumnii, şi trenul apăru chiar în faţa ei.

În timp ce se urca în tren, o mână o apucă de umăr. Cât ai clipi, fetiţa îşi compuse o expresie adecvată, adoptând un zâmbet cât se poate de firesc. Zâmbetul unei fetiţe normale. O fetiţă normală, care lua trenul spre Paris. O fetiţă normală, ca aceea în rochie liliachie, pe care o văzuse pe peron când fuseseră duşi în lagăr, în ziua aceea care părea atât de îndepărtată.

— Sunt cu buni, zise ea, aruncând un zâmbet nevinovat şi arătând spre vagon.

Soldatul dădu aprobator din cap şi o lăsă să treacă. Fără suţare, fetiţa îşi croi drum prin tren, uitându-se pe fereastră. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Iată-i pe Jules şi pe

Geneviève cum ieşeau din mulţime şi ridicau spre ea priviri uimite. Le făcu triumfătoare cu mâna. Se simţea mândră de ea. Se suise în tren singură, iar soldaţii nici măcar nu o opriseră.

Zâmbetul i se evaporă însă când văzu numărul mare de ofiţeri germani care se suiră în tren. Vocile lor răsunau zgomotoase şi aspre în timp ce-şi croiau drum pe coridorul aglomerat. Oamenii îşi întorceau faţa, priveau în jos, se făceau cât mai mici cu putinţă.

Sarah stătea într-un colţ al vagonului, pe jumătate ascunsă de Jules şi de Geneviève. Nu i se vedea decât faţa, privind pe furiş printre umerii bătrânilor. Observă apropierea nemţilor şi îi privi fascinată. Nu-şi putea lua ochii de la ei. Jules îi şopti să nu se mai uite la ei. Dar nu reuşea.

Era un bărbat anume care îi provoca repulsie, înalt, slab, cu faţa albă şi colţuroasă. Ochii lui aveau o nuanţă de albastru spălăcit care părea transparent sub pleoapele roz, grele. Când grupul de ofiţeri trecu pe lângă ei, bărbatul înalt şi slab întinse o mână lungă, îmbrăcată în haină cenuşie, şi o ciupi pe Sarah de ureche. Ea se cutremură de spaimă.

— Hei, băiete, chicoti ofiţerul, nu trebuie să-ţi fie teamă de mine. Într-o zi o să fii şi tu soldat, nu-i aşa?

Jules şi Geneviève aveau un zâmbet ţeapăn, pictat pe chipuri, care nu se clintea. O ţineau firesc pe Sarah, dar fetiţa le simţea tremurul mâinilor.

— Aveţi un nepot arătos, rânji ofiţerul, frecând cu palma lui imensă părul tuns scurt al lui Sarah. Ochi albaştri, păr blond, la fel ca toţi copiii de acasă, nu?

O cântări pentru ultima oară, rapid, cu ochii lui şterşi, cu pleoape grele, apoi se întoarse şi urmă grupul de bărbaţi. Crezuse că e băiat, îşi zise Sarah. Şi nu îşi dăduse seama că era evreică. A fi evreu era ceva care se observa imediat? Nu era sigură. Odată o întrebase pe Armelle. Armelle îi zisese că

ea nu arăta a evreică datorită părului blond şi ochilor albaştri. Aşadar, ochii şi părul m-au salvat azi, îşi zise.

Îşi petrecu cea mai mare parte a călătoriei cuibărită lângă trupurile calde şi moi ale bătrânilor. Nimeni nu vorbi cu ei, nimeni nu-i întrebă nimic. Privind pe fereastră, fetiţa se gândi la Parisul care se apropia cu fiecare minut, aducând-o mai aproape de Michel. Privi norii joşi şi cenuşii care se adunau, şi primele picături grele de ploaie se izbiră de sticlă şi alunecară, turtite de vânt.

Trenul opri în staţia Austerlitz. Staţia din care plecase cu părinţii în acea zi fierbinte şi prăfoasă. Urmându-i pe bătrâni, fetiţa coborî din tren şi o luară pe peron înspre metrou.

Paşii lui Jules deveneau şovăielnici. Ridicară privirea. Drept în faţă, văzură şirurile de poliţişti în uniforme bleumarin, care îi opreau pe călători şi le cereau actele la control. Geneviève nu zise nimic şi îi împinse uşor să-şi continue drumul. Păşea apăsat, înălţându-şi bărbia rotundă. Jules o urmă, ţinând-o strâns de mână pe Sarah.

În timp ce stătea la coadă, Sarah studie chipul poliţistului. Un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu o verighetă groasă de aur. Părea nepăsător. Dar ea observă că privirea lui se mişca rapid de la hârtiile din mâinile lui spre chipul persoanei care se afla în faţa lui. Îşi făcea datoria cu atenţie.

Sarah îşi alungă toate gândurile din minte. Nu voia să-şi imagineze ce se putea întâmpla. Nu se simţea destul de puternică să vizualizeze acea imagine. Îşi lăsă gândurile să zboare. Se gândi la pisica pe care o avuseseră odată şi care o făcea să strănute. Oare cum o chema? Nu-şi putea aduce aminte. Ceva caraghios, ca Bonbon sau Réglisse. O dăduseră fiindcă din cauza ei o gâdila nasul şi ochii i se înroşeau şi i se umţau. Fusese tristă, iar Michel plânsese toată ziua. Michel zisese că era numai vina ei.

Bărbatul întinse o mână blazată. Jules îi dădu actele lor într-un plic. Bărbatul le răsfoi, privirea lui se ridică spre Jules, apoi spre Geneviève. Apoi zise:

— Fetița?

Jules arătă spre acte.

— Actele copilului sunt acolo, Monsieur. *Cu ale noastre.*

Bărbatul deschise mai larg plicul, cu un gest abil. La fundul plicului apăru o bancnotă mare, împăturită. Bărbatul nici nu tresări.

Se uită din nou la bani, apoi la chipul lui Sarah. Fetița îl privi. Nu se chirci şi nici nu se rugă. Pur şi simplu se uită la el.

Clipa păru să se prelungească la nesfârşit, ca acel minut interminabil când polițistul o lăsase, în cele din urmă, să scape din lagăr.

Bărbatul dădu scurt din cap. Îi înmână actele lui Jules şi băgă plicul în buzunar, cu un gest fluid. Apoi se dădu la o parte ca să-i lase să treacă.

— Mulțumesc, Monsieur, *zise el. Următorul, vă rog.*

Vocea Charlei îmi răsună în ureche.

— Julia, tu vorbeşti serios? Nu se poate să fi spus una ca asta. Nu te poate pune într-o asemenea situație. Nu are nici un drept!

Era vocea avocatului pe care o auzeam acum, avocata dură şi tupeistă din Manhattan, căreia nu-i era frică de nimeni şi de nimic.

— Chiar a spus-o, am replicat eu apatică. A zis că va fi *sfârşitul nostru.* Că mă va părăsi dacă păstrez copilul. Spune că se simte bătrân, că nu poate face față unui alt copil, că pur şi simplu nu vrea să fie un tată bătrân.

Urmă o pauză.

— Asta are vreo legătură cu femeia aia cu care a avut o aventură? întrebă Charla. Nu-mi amintesc numele ei.

— Nu. Bertrand nu a pomenit nimic de ea.

— Nu-l lăsa să te forțeze să faci ceva, Julia. Este şi copilul tău. Nu uita asta, draga mea.

Întreaga zi, afirmația surorii mele îmi răsună în minte. „Este şi copilul tău.” Vorbisem cu doctorița mea. Nu fusese surprinsă de decizia lui Bertrand. Îmi sugerase că poate trecea prin criza vârstei de mijloc. Că responsabilitatea unui alt copil era prea greu de suportat pentru el. Că era fragil. Se întâmpla multor bărbați care se apropiau de cincizeci de ani.

Chiar trecea Bertrand printr-o criză? Dacă aşa stăteau lucrurile, nu îmi dădusem seama că se apropiase. Cum fusese posibil? Pur şi simplu crezusem că era egoist, că se gândea numai la el, ca de obicei. Îi spusesem asta în timpul discuției noastre. Îi spusesem tot ce gândeam. Cum putea să-mi ceară să fac un avort după numeroasele sarcini pierdute, după atâta durere, speranțe spulberate, disperare? Chiar mă iubea? îl întrebasem, disperată. Chiar mă iubea cu adevărat? El mă privise, clătinând din cap. Desigur că mă iubea. Cum puteam să pun asemenea întrebări prosteşti. Mă iubea. Şi îmi reveni în minte vocea lui frântă, felul afectat cum îşi recunoscuse teama că îmbătrânea. Criza vârstei de mijloc. Poate că doctorița avea dreptate, la urma urmelor. Şi poate că eu nu-mi dădusem seama de asta fiindcă avusesem atât de multe lucruri pe cap în ultimele câteva luni. Mă simțeam cu totul pierdută. Incapabilă să mă ocup de Bertrand şi de neliniştile lui.

Doctorița mă informase că nu aveam prea mult timp la dispoziție ca să mă decid. Sarcina avea deja şase săptămâni. Dacă voiam să avortez, trebuia s-o fac în următoarele două săptămâni. Trebuiau efectuate teste, găsită o clinică. Ea îmi sugerase să vorbim, eu şi Bertrand, cu un consilier marital. Trebuia să discutăm despre asta, să aducem totul la suprafață. „Dacă întrerupi sarcina împotriva voinței tale”, îmi subliniase doctorița, „nu o să-l ierți niciodată. Iar dacă

nu o faci, el deja ți-a mărturisit cât de intolerabilă este această situație pentru el. Totul trebuie lămurit, şi încă repede."

Avea dreptate. Dar nu mă puteam îndemna să grăbesc lucrurile. Cu fiecare minut, câştigam şaizeci de secunde de viață pentru acest copil. Un copil pe care deja îl iubeam. Nu era mai mare decât o boabă de fasole şi deja îl iubeam la fel de mult ca pe Zoë.

M-am dus acasă la Isabelle. Locuia într-un duplex micuț şi colorat, pe rue de Tolbiac. Simțeam că nu mă puteam duce acasă de la birou, să aştept întoarcerea soțului meu. Nu puteam să fac față la asta. Am sunat-o pe Elsa, babysitterul, şi am rugat-o să vină. Isabelle mi-a făcut nişte pâine prăjită cu *crottin de chavignol*[7] şi a încropit rapid o salată uşoară. Soțul ei era plecat într-o călătorie de afaceri.

— OK, *cocotte,* zise ea, aşezându-se în fața mea şi suțând fumul departe de mine, încearcă să vizualizezi viața fără Bertrand. Să ți-o imaginezi. Divorțul. Avocații. După aceea. Ce ar însemna asta pentru Zoë. Cum va fi viața voastră. Case separate. Existențe separate. Zoë făcând naveta de la tine la el. De la el la tine. Să nu mai fiți o familie adevărată. Să nu mai luați împreună micul dejun, să nu vă mai petreceți Crăciunul împreună, vacanțele împreună. Poți să faci asta? Îți poți imagina aşa ceva?

M-am uitat țintă la ea. Părea de neconceput. Imposibil. Şi totuşi, se întâmpla de atâtea ori. Zoë era practic singurul copil din clasă cu părinți căsătoriți de cincisprezece ani. I-am spus lui Isabelle că nu mai puteam să vorbesc despre asta. Ea mi-a oferit nişte spumă de ciocolată şi ne-am uitat la *Domnişoarele din Rochefort* la DVD-player. Când am ajuns acasă, Bertrand era la duş, iar Zoë, în țara lui Moş Ene. M-

[7] Cel mai faimos sortiment de brânză de capră dintre cele produse pe Valea Loarei (n.tr.)

am strecurat în pat. Soțul meu se dusese să se uite la televizor în living. Până să vină în pat, eu dormeam dusă.

Astăzi era ziua de „vizită la Mamé". Pentru prima dată, aproape că am telefonat să anulez. Mă simțeam sfârşită. Voiam să stau în pat şi să dorm toată dimineața. Dar ştiam că mă aşteaptă. Ştiam că va fi îmbrăcată în cea mai bună rochie, cenuşiu cu mov, îşi va da pe buze cu rujul roşu şi se va parfuma cu Shalimar. Nu puteam s-o dezamăgesc. Când am ajuns acolo, chiar înainte de amiază, am observat Mercedesul argintiu al socrului meu parcat în curtea căminului. Asta m-a speriat.

Se afla aici fiindcă voia să mă vadă. Nu venea niciodată în vizită la mama lui în acelaşi timp cu mine. Fiecare avea programul lui. Laure şi Cécile veneau în weekend, Colette, lunea după-amiază, Édouard, marțea şi vinerea, iar eu, de obicei, miercurea după-amiază cu Zoë şi singură, joia la prânz. Şi fiecare dintre noi îşi respecta programul.

Şi iată-l, stând foarte bățos, în timp ce o asculta pe mama sa. Mamé tocmai îşi terminase prânzul, servit mereu ridicol de devreme. Brusc, m-am simțit neliniştită, ca o şcolăriță vinovată. Ce voia de la mine? Nu putea să ia telefonul şi să mă sune, dacă dorea să mă vadă? De ce să aştepte până acum?

Mi-am ascuns însă toate resentimentele în spatele unui zâmbet cald, l-am sărutat pe ambii obraji şi m-am aşezat lângă Mamé, luând-o de mână, aşa cum făceam mereu. Mă aşteptam oarecum ca el să plece, dar a rămas, privindu-ne cu o expresie amabilă. Nu mă simțeam în largul meu, de parcă îmi fusese invadată intimitatea şi fiecare cuvânt pe care îl adresam lui Mamé era ascultat şi judecat.

După o jumătate de oră se ridică şi se uită la ceas. Îmi aruncă un zâmbet ciudat.

— Julia, trebuie să vorbesc cu tine, te rog, murmură el, coborându-şi glasul astfel încât urechile bătrâne ale lui Mamé să nu poată auzi.

Am observat că deodată părea neliniştit, îşi târşâia picioarele şi mă privea cu nerăbdare. Aşa că am sărutat-o pe Mamé de rămas-bun şi l-am urmat spre maşină. El mi-a făcut semn să urc. Se aşează lângă mine, se joacă apoi cu cheile, dar nu porni maşina. Am aşteptat, surprinsă de mişcarea nervoasă a degetelor lui. Tăcerea se prelungi, deplină şi gravă. Am privit în jur, la curtea pavată, uitându-mă la infirmierele care împingeau în şi din clădire cărucioarele bătrânilor neputincioşi.

În cele din urmă, vorbi:

— Ce mai faci? mă întrebă, cu acelaşi zâmbet forțat.

— Bine, am răspuns. Tu?

— Sunt bine. La fel şi Colette.

Din nou, tăcere.

— Am vorbit cu Zoë aseară, când tu erai plecată, reluă, fără să mă privească.

I-am studiat profilul, nasul imperial, bărbia regală.

— Şi? am zis, precaută.

— Mi-a spus că faci cercetări...

Se opri şi se juca cu cheile.

— Faci cercetări despre apartament, reluă în cele din urmă şi întoarse privirea spre mine.

Am dat aprobator din cap.

— Da, am descoperit cine a locuit acolo înainte să vă mutați. Probabil că Zoë ți-a spus asta.

El oftă şi-şi lăsă bărbia în piept, astfel încât mici pliuri de piele îi acopereau acum gulerul.

— Julia, te-am avertizat, ții minte?

Am simțit că sângele începe să-mi alerge mai repede prin vene.

— Mi-ai spus să nu-i mai pun întrebări lui Mamé, am replicat, fără menajamente. Şi asta am şi făcut.

— Atunci de ce a trebuit să te mai interesezi de trecut? întrebă el.

Chipul i se făcuse cenuşiu şi respira greoi, de parcă l-ar fi durut.

Aşadar, asta era. Acum ştiam de ce dorise să vorbească astăzi cu mine.

— Am descoperit cine a locuit acolo, am continuat cu aprindere, şi asta-i tot. Trebuia să ştiu cine erau. Nu ştiu altceva. Nu ştiu ce a avut de-a face familia voastră cu întreaga afacere...

— Nimic! mă întrerupse el, strigând aproape. Nu am avut nimic de-a face cu arestarea acelei familii.

Îl priveam în tăcere. Tremura, dar nu-mi dădeam seama dacă de furie sau din alt motiv.

— Nu am avut nimic de-a face cu arestarea acelei familii, repetă el cu convingere. Au fost luaţi în timpul raziei de la Vel' d'Hiv'. Nu i-am turnat noi, nu am făcut nimic de genul ăsta, înţelegi?

M-am uitat la el, şocată.

— Édouard, dar niciodată nu mi-am închipuit una ca asta. Niciodată!

El îşi frecă fruntea cu degete nervoase, încercând să-şi recapete stăpânirea de sine.

— Ai pus prea multe întrebări, Julia. Ai fost foarte curioasă. Lasă-mă să-ţi spun cum s-a întâmplat. Ascultă-mă. A fost acea *concierge, Madame* Royer. Era prietenă cu portăreasa noastră în vremea când locuiam pe rue de Turenne, nu departe de rue de Saintonge. *Madame* Royer o plăcea pe Mamé. Mamé era amabilă cu ea. Ea a fost prima care le-a spus părinţilor mei că apartamentul e liber. Chiria era bună, mică. Apartamentul era mai mare decât cel de pe

rue de Turenne. Asta s-a întâmplat. Aşa ne-am mutat acolo. Asta-i tot!

Am continuat să-l privesc țintă, în timp ce el tremura în continuare. Nu-l văzusem niciodată atât de tulburat, de pierdut. L-am atins uşor pe mânecă.

— Te simți bine, Édouard?

L-am simțit cum tremură. Mă întrebam dacă îi era rău.

— Da, sunt bine, răspunse el, dar vocea îi era răguşită.

Nu puteam să înțeleg de ce părea atât de agitat, de livid.

— Mamé nu ştie, continuă el şi-şi coborî glasul. Nimeni nu ştie. Înțelegi? Nu trebuie să afle. Nu trebuie să afle vreodată.

Eram uimită.

— Ce să afle? am întrebat. Despre ce vorbeşti, Édouard?

— Julia, spuse el şi mă privi pătrunzător, ştii cine era familia, ai văzut numele.

— Nu înțeleg, am murmurat.

— Le-ai văzut numele, nu-i aşa? se răsti el, făcându-mă să tresar. Ştii ce s-a întâmplat. Nu?

Trebuie să fi părut complet pierdută, căci el oftă şi-şi îngropă fața în mâini.

Am rămas acolo, fără cuvinte. Despre ce naiba vorbea? Ce se întâmplase de nu ştia nimeni?

— Fetița..., rosti el în cele din urmă, ridicând privirea, cu vocea atât de scăzută încât abia puteam să-l aud. Ce ai aflat despre fetiță?

— Ce vrei să spui? am întrebat, împietrită.

În glasul lui, în privirea lui era ceva care mă înspăimânta.

— Fetița, repetă el, cu o voce înăbuşită şi ciudată, s-a întors. La vreo două săptămâni după ce ne-am mutat. A venit înapoi pe rue de Saintonge. Eu aveam doisprezece ani. N-am să uit niciodată. N-am s-o uit niciodată pe Sarah Starzynski.

Spre groaza mea, chipul i se boți şi lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Nu puteam să rostesc nici o vorbă. Nu

puteam decât să stau şi să ascult. Nu mai era nici urmă din socrul meu arogant.

Era altcineva. Cineva cu un secret pe care îl purtase prea mult timp. Vreme de şaizeci de ani.

Călătoria cu metroul spre rue de Saintonge fusese rapidă, numai vreo două staţii şi o schimbare la Bastille. Când intrară pe rue de Bretagne, inima lui Sarah începu să bată mai repede. Se ducea acasă. În câteva minute va ajunge acasă. Poate, cât timp fusese ea plecată, mama şi tatăl ei reuşiseră să se întoarcă şi poate că o aşteptau şi pe ea, în apartament, împreună cu Michel. Era nebună să creadă una ca asta? Îşi ieşise din minţi? Nu putea să spere, nu avea voie? Avea zece ani şi voia să spere, să creadă, mai mult decât orice, mai mult decât viaţa însăşi.

În vreme ce îl trăgea pe Jules de mână, grăbindu-l, simţi cum speranţa îi creşte în suflet, ca o plantă sălbatică pe care nu o mai putea stăpâni. O voce calmă şi gravă din mintea ei spunea: Sarah, nu spera, nu crede, încearcă să te pregăteşti, încearcă să-ţi imaginezi că nimeni nu te aşteaptă, că papà *şi* maman *nu sunt acolo, că apartamentul este prăfuit şi murdar şi că Michel... Michel...*

Numărul 26 le apăru înaintea ochilor. Nimic nu se schimbase pe stradă, remarcă ea. Era acelaşi drum îngust şi liniştit pe care îl ştia dintotdeauna. Cum era posibil ca vieţi întregi să se schimbe, să fie distruse, iar străzile şi clădirile să rămână la fel? se întreba Sarah.

Jules împinse uşa grea. Curtea era exact la fel, cu frunzişul verde, cu mirosul vechi de praf, de umiditate. În timp ce străbăteau curtea, Madame *Royer deschise uşa apartamentului ei şi îşi scoase capul afară. Sarah dădu drumul mâinii lui Jules şi se repezi spre scări. Repede acum, trebuia să se grăbească, era acasă, în sfârşit, nu mai avea timp de pierdut.*

Auzi întrebarea curioasă a portăresei: „Căutați pe cineva?” când ajunsese la primul etaj, gâfâind deja. Glasul lui Jules o urmă pe scări:

— Căutăm familia Starzynski.

Sarah surprinse râsul lui Madame *Royer, un sunet neplăcut, care îi zgârie auzul.*

— Au plecat, Monsieur! *Au dispărut! N-o să-i mai găsiți aici, asta-i sigur.*

Sarah se opri pe palierul de la etajul doi şi se uită în curte. O vedea de acolo pe Madame *Royer, cu şorțul ei de un albastru murdar şi cu micuța Suzanne agățată de un umăr. Au plecat... au dispărut... Ce voia să spună* concierge? *Unde au dispărut? Când?*

Nu avea vreme de pierdut, nu avea timp să se gândească acum la asta, îşi zise fetița, care se afla acum la două şiruri de trepte distanță de casă.

— Au venit polițiştii şi i-au luat, Monsieur. *Au venit după toți evreii din zonă. I-au luat în nişte autobuze mari. Acu'-s o mulțime de camere goale p-aici,* Monsieur. *Căutați ceva de închiriat? Apartamentul familiei Starzynski a fost luat, dar s-ar putea să vă fiu de folos... La etajul doi este un loc foarte drăguț, dacă vă interesează. Pot să vă arăt!*

Cu răsuflarea întretăiată, Sarah ajunse la etajul patru. Deabia mai putea să respire, aşa că trebui să se sprijine de perete şi să-şi apese pumnul de partea laterală a corpului, care o durea.

Bătu cu putere, cu palmele, în uşa apartamentului părinților ei, cu lovituri rapide şi sonore. Nici un răspuns. Bătu din nou, mai tare, cu pumnii.

Atunci, auzi paşi în spatele uşii. Aceasta se deschise.

În cadrul uşii se ivi un băiat de vreo doisprezece–treisprezece ani.

— Da? făcu el.

Cine era? Ce făcea în casa ei?

— Am venit să-l iau pe fratele meu, se bâlbâi ea. Cine eşti? Unde e Michel?

— Fratele tău? repetă băiatul, încet. Aici nu-i nici un Michel.

Fetiţa îl împinse cu brutalitate la o parte, aproape fără să bage de seamă noile tablouri de pe peretele de la intrare, rafturile străine, un covor necunoscut, cu roşu şi verde. Uluit, băiatul strigă la ea, dar fata nu se opri, alergă de-a lungul holului familiar şi o luă la stânga, spre dormitorul ei. Nu observă tapetul cel nou, patul cel nou, cărţile, obiectele care nu aveau nimic de-a face cu ea.

Băiatul îşi strigă tatăl şi se auzi un zgomot de paşi surprinşi în camera de alături.

Sarah scoase cheia din buzunar, apăsă dispozitivul cu palma. Zăvorul ascuns apăru la vedere.

Auzi clinchetul soneriei de la uşă şi un murmur de voci alarmate care se apropiau. Vocea lui Jules, a lui Geneviève şi a unui bărbat necunoscut.

Repede acum, trebuia să se grăbească. Murmura încontinuu: Michel, Michel, Michel, sunt eu, Sirka... Degetele îi tremurau atât de tare, încât scăpă cheia din mână.

Băiatul sosi în fugă în spatele ei, cu răsuflarea întretăiată.

— Ce faci? zise el gâfâind. Ce faci în camera mea?

Ea nu îl băgă în seamă, ridică cheia şi bâjbâi cu încuietoarea. Era prea nervoasă, prea nerăbdătoare. Îi luă o clipă până să reuşească. În cele din urmă, se auzi clinchetul încuietorii şi fetiţa deschise uşa secretă.

O duhoare de putreziciune o lovi ca un pumn. Se dădu înapoi. Băiatul aflat alături de ea se trase la o parte, înspăimântat. Sarah căzu în genunchi.

Un bărbat înalt, cu părul cărunt, intră grăbit în încăpere, urmat de Jules şi de Geneviève.

Sarah nu putea să vorbească, tremura doar, acoperindu-şi ochii şi nasul, ca să se ferească de miros.

Jules se apropie de ea, îi puse o mână pe umăr, aruncă o privire în dulap. Fetița îl simți învăluind-o cu brațele şi încercând să o tragă de acolo.

— Haide, Sarah, vino cu mine..., îi şoptea la ureche.

Ea se împotrivi cu toată puterea, zgâriind, muşcând şi lovind cu picioarele, şi reuşi să se târască înapoi spre uşa deschisă a dulapului.

În fundul dulapului zări un ghemotoc mic şi nemişcat, un trup încovrigat, apoi chipul micuț şi iubit, acum înnegrit, de nerecunoscut.

Se prăbuşi din nou în genunchi şi începu să urle din toate puterile, urlă după mama ei, după tatăl ei, după Michel.

Édouard Tézac strânse cu putere volanul, până când încheieturile i se albiră. M-am uitat la el, ca hipnotizată.

— Şi-acum parcă-i aud urletul, şopti el. N-am să pot să-l uit. Niciodată.

M-am simțit şocată de cele aflate. Sarah Starzynski scăpase de la Beaune-la-Rolande. Se întorsese în rue de Saintonge. Făcuse oribila descoperire.

Nu puteam să vorbesc. Nu puteam decât să mă uit la socrul meu. Acesta vorbi în continuare, cu o voce joasă, răguşită.

— A fost un moment îngrozitor, când tata s-a uitat în dulap. Am încercat şi eu să mă uit. El m-a împins la o parte. Nu puteam să înțeleg ce se întâmplă. Şi mai era şi mirosul... Miros de ceva putrezit, descompus. Apoi tata a scos încet trupul unui băiat. Un copil, nu mai mare de trei sau patru ani. Până atunci nu mai văzusem niciodată un cadavru. A fost o privelişte cumplită. Băiețelul avea părul blond, ondulat. Era țeapăn, ghemuit, cu fața aşezată pe mâini. Avea o culoare oribilă, verzuie.

Se opri, nu mai putea continua. Aveam impresia că o să-i vină rău. I-am atins brațul, încercând să-i transmit

compasiunea şi căldura mea. Era o situaţie ireală – eu încercând să-l consolez pe socrul meu mândru şi trufaş, acum un bătrân tremurând, cu ochii înlăcrimaţi. Îşi şterse lacrimile cu degete nesigure. Apoi continuă:

— Am rămas acolo cu toţii, îngroziţi. Fetiţa leşinase, prăbuşită la podea. Tata a ridicat-o şi a dus-o în patul meu. Şi-a revenit, l-a văzut, s-a tras înapoi şi a început să ţipe. Aţam ce se petrecuse, din spusele tatălui meu şi ale cuplului care venise cu ea. Băieţelul mort era fratele ei mai mic. Apartamentul nostru fusese al lor. Pe băiat îl ascunsese acolo în ziua raziei de la Vel' d'Hiv', pe 16 iulie. Fetiţa crezuse că avea să se întoarcă să-l elibereze, dar fusese dusă în lagăr, în afara Parisului.

Urmă o pauză care mi se păru fără sfârşit.

— Şi apoi? Ce s-a întâmplat apoi? am întrebat, regăsindu-mi, în cele din urmă, vocea.

— Cei doi bătrâni veneau de la Orléans. Fetiţa scăpase dintr-un lagăr din apropiere şi ajunsese pe proprietatea lor. Ei se hotărâseră s-o ajute, s-o aducă înapoi la Paris, acasă. Tata le-a spus că familia noastră se mutase la sfârşitul lui iulie. Nu ştiuse de dulapul din camera care era acum a mea. Nici unul dintre noi nu ştiuse. Eu simţisem un miros puternic, neplăcut, dar tata crezuse că era ceva defect la scurgere şi aşteptam instalatorul să vină chiar în acea săptămână.

— Ce a făcut tatăl tău cu... băieţelul?

— Nu ştiu. Îmi amintesc când a spus că voia să aibă el grijă de tot. Era şocat, teribil de nefericit. Cred că bătrânii au luat trupul. Nu sunt sigur. Nu-mi amintesc.

— Şi apoi ce s-a întâmplat? am întrebat repede.

El mă privi sardonic.

— Şi apoi ce s-a întâmplat? Şi apoi ce s-a întâmplat...!

Un râs amar.

— Julia, îți poți imagina cum ne-am simțit după plecarea fetiței? Felul cum ne-a privit. Ne ura. Ne detesta. În ochii ei, noi eram responsabili. Noi eram criminalii. Criminali de cel mai rău soi. Ne mutaserăm în casa ei. Îl lăsasem să moară pe fratele ei. Ochii ei... Atâta ură, durere, disperare. Ochii unei femei pe chipul unei fetițe de zece ani.

Puteam să văd şi eu acei ochi. M-am cutremurat.

Édouard oftă şi îşi frecă fața obosită şi ofilită.

— După ce au plecat, tata s-a aşezat şi şi-a prins capul în mâini. A plâns. Mult timp. Nu-l văzusem niciodată plângând şi nu l-am mai văzut niciodată plângând de atunci. Mi se spunea că bărbații Tézac nu plâng niciodată. Că nu-şi arată niciodată emoțiile. A fost un moment cumplit. Mi-a zis că s-a întâmplat ceva monstruos. Ceva de care ne vom aminti toată viața. Apoi a început să-mi spună lucruri de care nu vorbise niciodată. A zis că eram destul de mare ca să le aflu. A spus că nu o întrebase pe *Madame* Royer cine locuise în apartament înainte să ne mutăm. Ştia că fusese o familie de evrei şi că fuseseră arestați în timpul raziei. Dar închisese ochii. Închisese ochii ca atât de mulți parizieni, în timpul acelui an îngrozitor 1942. Închisese ochii în ziua raziei, când îi văzuse pe toți acei oameni ridicați, înghesuiți în autobuze, duşi Dumnezeu ştie unde. Nici măcar nu întrebase de ce era gol apartamentul, ce se întâmplase cu bunurile familiei. Se purtase la fel ca orice altă familie de parizieni, nerăbdătoare să se mute într-un apartament mai mare, mai bun. Închisese ochii. Iar acum se întâmplase asta. Fetița se întorsese, iar băiețelul era mort. Probabil că era deja mort când ne mutaserăm noi. Tata a zis că nu vom uita niciodată. Niciodată. Şi a avut dreptate, Julia. A fost acolo, cu noi. Şi a fost cu mine, în ultimii şaizeci de ani.

Se opri, cu bărbia încă în piept. Am încercat să-mi imaginez cum trebuie să fi fost pentru el să poarte acest secret pentru atâta vreme.

— Şi Mamé? am întrebat, hotărâtă să-l fac pe Édouard să continue, să scot de la el întreaga poveste.

El clătină încet din cap.

— Mamé nu era acolo în acea după-amiază. Tata nu a vrut ca ea să afle ce s-a întâmplat. Se simţea copleşit de remuşcări, considera că era vina lui, chiar dacă, evident, nu era. Nu suporta ideea ca ea să ştie. Şi poate să-l judece. Mi-a zis că eram destul de mare ca să păstrez un secret. Ea nu trebuie să afle niciodată, aşa a zis. Părea atât de disperat, de trist. Aşa că am fost de acord să păstrez taina.

— Şi nici acum nu ştie? am şoptit.

El oftă din nou, adânc.

— Nu sunt sigur, Julia. Ştia despre razie. Toţi ştiam despre razie, se întâmplase chiar sub ochii noştri. Când s-a întors în acea seară, eu şi tata ne purtam ciudat, straniu, şi ea a sesizat că se întâmplase ceva. În acea noapte şi multe nopţi după aceea, l-am văzut încontinuu pe băieţelul mort. Aveam coşmaruri care au durat până după vârsta de douăzeci de ani. Am fost uşurat când ne-am mutat din acel apartament. Cred că poate mama ştia. Cred că poate ştia prin ce trecea tata, cum trebuie să se fi simţit. Poate că până la urmă i-a spus, fiindcă era prea mare povara. Dar nu a vorbit niciodată cu mine despre asta.

— Şi Bertrand? Şi fiicele tale? Şi Colette?

— Nu ştiu nimic.

— De ce nu? l-am întrebat.

Şi-a pus mâna pe încheietura mea. Era îngheţată şi am simţit cum răceala atingerii lui mi se strecura prin piele ca gheaţa.

— Fiindcă i-am promis tatălui meu, pe patul de moarte, că nu o să le spun copiilor sau soţiei mele. El şi-a purtat singur vina pentru tot restul vieţii. Nu a putut să o împărtăşească. Nu a putut să vorbească cu nimeni despre asta. Iar eu am respectat acest lucru. Înţelegi?

Am dat din cap.

— Desigur.

Am făcut o pauză.

— Édouard, ce s-a întâmplat cu Sarah?

El clătină din cap.

— Între 1942 şi momentul morții sale, tata nu i-a rostit niciodată numele. Sarah a devenit un secret. Un secret la care nu am încetat nici o clipă să mă gândesc. Nu cred că tata şi-a dat vreodată seama cât de mult mă gândeam la ea. Cât de mult mă făcea să sufăr tăcerea lui. Tânjeam să aflu ce făcea, unde era, ce se întâmplase cu ea. Dar de fiecare dată când încercam să-l întreb, mă reducea la tăcere. Nu puteam să cred că nu îi mai păsa, că întorsese definitiv acea pagină, că ea nu mai însemna nimic pentru el. Se părea că dorise să îngroape totul în trecut.

— Ai fost supărat pe el pentru asta?

El aprobă din cap.

— Da, am fost. Am fost supărat. Mi-am pierdut pentru totdeauna admirația pentru el. Dar nu am putut să i-o spun. Nu am făcut-o niciodată.

Am rămas în tăcere o clipă. Probabil că infirmierele începeau să se întrebe de ce *Monsieur* Tézac şi nora lui stăteau atâta timp în maşină.

— Édouard, nu vrei să afli ce s-a întâmplat cu Sarah Starzynski?

Pentru prima dată, socrul meu zâmbi.

— Dar nu aş şti de unde să încep, zise el.

Am zâmbit şi eu.

— Dar asta e treaba mea. Te pot ajuta.

Chipul lui părea acum mai puțin tras, mai puțin cenuşiu. Dintr-odată, ochii îi erau luminoşi, plini de o strălucire nouă.

— Julia, mai e ceva. Când a murit tata, cu aproape treizeci de ani în urmă, avocatul lui mi-a spus că avea în seif mai multe hârtii confidențiale.

— Le-ai citit? am întrebat şi am simțit cum mi se accelerează pulsul.

El privi în jos.

— M-am uitat prin ele, rapid, chiar după moartea tatei.

— Şi? am zis, ținându-mi răsuflarea.

— Erau doar hârtii despre magazin, acte privind tablouri, mobilă, argintărie.

— Asta-i tot?

El zâmbi, văzându-mi dezamăgirea fățişă.

— Cred că da.

— Ce vrei să spui? am întrebat, uimită.

— Nu m-am mai uitat de atunci. Am parcurs teancul foarte repede şi îmi amintesc că am fost foarte furios că nu era nimic despre Sarah. Am fost şi mai mânios pe el pentru asta.

Mi-am muşcat buza.

— Nu eşti sigur, deci, că nu e nimic acolo.

— Nu. Şi nici nu am mai verificat de atunci.

— De ce?

El îşi strânse buzele.

— Fiindcă nu am vrut să fiu sigur.

— Şi să ai şi mai multe resentimente față de tatăl tău pentru asta.

— Da, recunoscu el.

— Aşadar, nu ştii sigur ce e acolo. Şi nu ai ştiut vreme de treizeci de ani.

— Nu, spuse el.

Privirile ni s-au întâlnit şi ne-am uitat unul la celălalt câteva secunde.

Apoi Édouard porni maşina şi se îndreptă glonț spre locul unde presupuneam că era banca lui. Nu-l văzusem

niciodată pe Édouard conducând atât de repede. Ceilalți șoferi își fluturau furioși pumnii. Pietonii săreau la o parte îngroziți. Nu am rostit nici o vorbă în timp ce goneam pe străzi, dar tăcerea noastră era una caldă, nerăbdătoare. Împărtășeam asta. Împărtășeam ceva pentru prima dată. Ne uitam unul la celălalt și zâmbeam.

Dar când am ajuns pe avenue Bosquet și ne-am grăbit spre bancă, era închisă pentru pauza de prânz – alt obicei tipic franțuzesc, care mă enerva, mai cu seamă astăzi. Eram atât de dezamăgită încât îmi venea să plâng.

Édouard mă sărută pe ambii obraji și mă împinse ușor.

— Du-te, Julia. O să mă întorc la ora două, când se deschide. O să te sun dacă găsesc ceva.

Am străbătut pe jos bulevardul și am prins autobuzul 92 care mă ducea direct la birou, dincolo de Sena.

În timp ce autobuzul se îndepărta, m-am întors și l-am văzut pe Édouard așteptând în fața băncii, o siluetă solitară, țeapănă, în haina lui verde-închis.

M-am întrebat cum se va simți dacă în seif nu va găsi nimic legat de Sarah, ci numai teancuri de hârtii despre tablouri ale vechilor maeștri și porțelanuri.

Și am simțit că mi se rupe inima pentru el.

— Sunteți sigură de asta, *Miss* Jarmond? mă întrebă doctorița, privindu-mă pe deasupra ochelarilor ei înguști.

— Nu, am răspuns sincer. Dar deocamdată trebuie să fac programările acelea.

Doctorița parcurse cu privirea fișa mea medicală.

— Vi le fac cu plăcere, dar mă îndoiesc că sunteți împăcată cu ceea ce ați hotărât.

Gândurile mi se îndreptară din nou spre seara trecută. Bertrand fusese extraordinar de tandru, de atent. Toată noaptea mă ținuse în brațe, îmi repetase de nenumărate ori că mă iubește, că avea nevoie de mine, dar că nu putea face

față perspectivei de a avea un copil atât de târziu. Simțea că bătrânețea ne va apropia, că vom putea să călătorim mai des, pe măsură ce Zoë va deveni tot mai independentă. Îşi închipuise perioada de după cincizeci de ani ca o a doua lună de miere pentru noi.

Îl ascultasem, cu lacrimile curgându-mi în întuneric pe obraji. Ce ironie! Spunea tot ce trebuia, până la ultimul cuvânt, tot ce visasem mereu să-l aud zicând. Nu lipsea nimic – blândețea, angajamentele, generozitatea. Dar problema era că purtam un copil pe care nu-l dorea. Ultima mea şansă de a mai fi mamă. Mă gândeam întruna la ce îmi spusese Charla: „Este şi copilul tău".

Ani de-a rândul, tânjisem să-i pot dărui lui Bertrand un alt copil. Pentru a-mi demonstra valoarea. Pentru a fi nevasta perfectă pe care şi-o dorea familia Tézac, pe care s-o prețuiască. Dar acum îmi dădeam seama că îmi dorisem acest copil pentru mine. Copilaşul meu. Ultimul meu copil. Tânjeam să-l simt în brațe. Tânjeam după mirosul dulce, de lapte, al pielii lui. Copilaşul meu. Da, Bertrand era tatăl, dar acesta era copilul meu. Carnea mea. Sângele meu. Voiam să dau naştere, tânjeam după senzația aceea a capului copilului care-şi croia drum prin mine, după sentimentul inconfundabil, pur, dureros al aducerii unui copil pe lume, indiferent de durere, indiferent de lacrimi. Tânjeam după acele lacrimi, după acea durere. Nu voiam durerea vidului, lacrimile unui pântece gol, plin de cicatrice.

Am plecat din cabinetul doctoriței şi m-am îndreptat spre Saint-Germain, unde urma să mă întâlnesc cu Hervé şi cu Christophe să bem ceva la Café Flore. Nu avusesem de gând să le spun nimic, dar ei aruncaseră doar o privire spre chipul meu şi îşi manifestaseră îngrijorarea. Aşa că le-am mărturisit adevărul. Ca de obicei, aveau păreri opuse. Hervé credea că ar trebui să fac un avort, că mariajul meu era cel mai important. Christophe insista că bebeluşul era

elementul esențial. Nu se putea să nu păstrez copilul. Aveam să regret pentru tot restul vieții.

Disputa a devenit aprinsă, aşa că au uitat de prezența mea şi au început să se certe. Nu mai suportam. I-am oprit lovind cu pumnul strâns în masă şi făcând paharele să zdrăngăne. S-au uitat la mine surprinşi. Nu-mi stătea în fire. M-am scuzat, am spus că eram prea obosită să continui discuția pe această temă şi am plecat. Ei au rămas privindu-mă cu gura căscată, şocați. Nu contează, mi-am zis, o să mă revanşez cu altă ocazie. Erau cei mai vechi prieteni ai mei. Aveau să înțeleagă.

M-am îndreptat spre casă prin grădina Luxembourg. Nu primisem nici o veste de la Édouard de ieri. Asta însemna că cercetase seiful tatălui său şi nu găsise nimic despre Sarah? Îmi puteam imagina cum toate resentimentele, toată amărăciunea ieşeau din nou la suprafață. Şi dezamăgirea. Mă simțeam vinovată, ca şi cum ar fi fost vina mea. Ca şi cum răsucisem cuțitul în rană.

M-am plimbat încet pe cărările întortocheate, pline de flori, ferindu-mă de cei care făceau jogging, de cărucioare, bătrâni, grădinari, turişti, îndrăgostiți, pasionați de tai-chi, jucători de *pétanque,* adolescenți, cititori, oameni care făceau plajă. Mulțimea obişnuită din grădina Luxembourg. Şi atât de mulți bebeluşi. Şi, desigur, fiecare bebeluş pe care îl vedeam mă făcea să mă gândesc la ființa minusculă pe care o purtam în mine.

Mai devreme în acea zi, înainte de programarea la doctor, vorbisem cu Isabelle. Ca de obicei, mă susținuse. Alegerea era a mea, subliniase, indiferent cu câți psihiatri sau prieteni aş fi vorbit, indiferent din al cui punct de vedere priveam lucrurile, a cui părere o cercetam. Era alegerea mea la final şi din cauza asta era cu atât mai dureros.

Ştiam însă un lucru: Zoë nu trebuia să fie implicată în toate astea, cu orice preț. Peste vreo două zile urma să intre

în vacanță, gata să-şi petreacă o parte din vară cu copiii Charlei, Cooper şi Alex, în Long Island, apoi cu părinții mei, în Nahant. Într-un fel, mă simțeam uşurată. Asta însemna că avortul urma să aibă loc cât timp ea va fi plecată. Asta dacă mă hotăram totuşi să fac avort.

Când am ajuns acasă, pe birou mă aştepta un plic mare, bej. Zoë, care vorbea la telefon cu o prietenă, îmi strigă din camera ei că portăreasa de-abia îl adusese.

Nici o adresă, numai inițialele mele mâzgălite cu cerneală albastră. L-am deschis şi am scos un dosar roşu, decolorat.

Numele „Sarah" îmi sări în ochi.

Am ştiut imediat ce era. Mulțumesc, Édouard, mi-am spus cu fervoare, mulțumesc, mulțumesc, mulțumesc.

În dosar era o duzină de scrisori, datate din septembrie 1942 până în aprilie 1952. Hârtie subțire, albastră. Un scris rotunjit, ordonat. Le-am citit cu atenție. Toate erau de la un anume Jules Dufaure, care locuia lângă Orléans. Fiecare scrisoare succintă era despre Sarah. Despre evoluția ei. Educația ei. Sănătatea ei. Propoziții scurte, politicoase. „Sarah e bine. Anul ăsta învață latină. Primăvara trecută a avut pojar." „Sarah s-a dus vara asta în Bretania cu nepoții mei şi a vizitat Mont Saint Michel."

Am presupus că Jules Dufaure era domnul în vârstă care o ascunsese pe Sarah după ce scăpase de la Beaune şi care o dusese la Paris în ziua oribilei descoperiri. Dar de ce îi scria Jules Dufaure lui André Tézac despre Sarah? Nu puteam să înțeleg. Îi ceruse André să facă asta?

Apoi am găsit explicația. Un extras bancar; în fiecare lună, André Tézac trimisese bani familiei Dufaure pentru Sarah. O sumă generoasă, după cum am observat. Totul durase zece ani.

Timp de zece ani, tatăl lui Édouard încercase să o ajute pe Sarah, în felul lui. Nu am putut să nu mă gândesc cât de

uşurat se simţise Édouard când descoperise toate acestea încuiate în seif. Mi l-am imaginat citind aceste scrisori, făcând această descoperire. Aici era izbăvirea îndelung aşteptată a tatălui său.

Am observat că scrisorile de la Jules Dufaure nu erau trimise în rue de Saintonge, ci la vechiul magazin al lui André, pe rue de Turenne. M-am întrebat de ce. Probabil din cauza lui Mamé, am presupus. André nu dorise ca ea să afle. Şi nu dorise nici ca Sarah să ştie că el îi dădea aceşti bani în mod regulat. Cu scrisul lui îngrijit, Jules Dufaure spunea: „Aşa cum aţi cerut, donaţiile dumneavoastră nu au fost dezvăluite lui Sarah".

La finalul dosarului am dat peste un plic mare, maroniu, din care am scos două fotografii. Ochii migdalaţi, care-mi erau deja familiari. Părul blond. Cum se schimbase faţă de acel portret din iunie 1942. Sarah era învăluită într-o tristeţe palpabilă. Bucuria îi dispăruse de pe chip. Nu mai era un copil, ci o tânără zveltă de vreo optsprezece ani. Aceiaşi ochi trişti, în ciuda zâmbetului. Doi tineri de vârsta ei îi erau alături pe o plajă. Am întors fotografia. Scrisul ordonat al lui Jules explica: „1950, Trouville. Sarah cu Gaspard şi Nicolas Dufaure".

M-am gândit la tot ce pătimise. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Părinţii ei. Fratele ei. Prea mult de îndurat pentru un copil.

Eram atât de adâncită în povestea lui Sarah Starzynski încât nu am simţit mâna lui Zoë aşezându-se uşor pe umărul meu.

— Mamă, cine e fata aceea?

Am acoperit grăbită fotografiile cu plicul, murmurând ceva despre un termen-limită strâns.

— Ei, cine e? întrebă ea.

— Nu o cunoşti, iubito, am zis repede, în timp ce mă prefăceam că fac curat pe birou.

Ea oftă, apoi rosti cu voce matură, distinctă:

— Te porți ciudat, mamă. Crezi că nu ştiu, crezi că nu văd. Dar văd tot.

Se întoarse şi se îndepărtă. M-am simțit cuprinsă de remuşcări. M-am ridicat şi am urmat-o în dormitorul ei.

— Ai dreptate, Zoë, mă port ciudat. Îmi pare rău. Nu meriți asta.

M-am aşezat pe pat, incapabilă să înfrunt privirea ei înțeleaptă, calmă.

— Mamă, de ce nu vorbeşti cu mine? Spune-mi pur şi simplu ce se întâmplă.

Am simțit că mă ia o durere de cap. Una dintre acele migrene puternice.

— Crezi că n-o să înțeleg, fiindcă am numai unsprezece ani, nu-i aşa?

Am dat aprobator din cap.

Ea ridică din umeri.

— Nu ai încredere în mine, nu?

— Sigur că am încredere în tine. Dar sunt lucruri pe care nu pot să ți le spun fiindcă sunt prea triste, prea dificile. Nu vreau să fii rănită de lucrurile astea aşa cum am fost eu.

Ea îmi atinse obrazul, cu blândețe, iar ochii îi sclipeau de lacrimi.

— Nu vreau să fiu rănită. Ai dreptate, nu-mi spune. N-o să mai dorm dacă o să ştiu. Dar promite-mi că o să fii bine curând.

Am luat-o în brațe şi am ținut-o strâns. Fata mea frumoasă şi curajoasă. Fiica mea frumoasă. Eram norocoasă să o am. Atât de norocoasă. În ciuda atacului migrenei, gândurile mi s-au întors spre bebeluş. Sora sau fratele lui Zoë. Ea nu ştia nimic. Nimic din chinul prin care treceam. Mi-am muşcat buza şi m-am chinuit să-mi rețin lacrimile. După un timp, m-a împins uşor la o parte şi s-a uitat la mine.

— Spune-mi cine e fata aceea. Din pozele alb-negru. Cele pe care încercai să le ascunzi de mine.

— Bine, am zis. Dar e secret, da? Nu poți să spui nimănui. Îmi promiți?

Ea încuviință din cap.

— Îți promit. Pe cuvânt şi toate cele.

— Îți aduci aminte când ți-am spus că am descoperit cine a locuit în apartamentul de pe rue de Saintonge înainte ca Mamé să se mute acolo?

Ea dădu din nou din cap.

— Ai spus că era o familie de polonezi. Cu o fată de vârsta mea.

— Numele ei este Sarah Starzynski. Acelea sunt pozele ei.

Zoë îşi îngustă privirea.

— Dar care-i secretul? Nu înțeleg.

— E un secret de familie. O întâmplare tristă. Bunicul tău nu vrea să vorbească despre ea. Iar tatăl tău nu ştie nimic despre asta.

— S-a întâmplat ceva cu Sarah? întrebă ea, prudentă.

— Da, am replicat încet. Ceva foarte trist.

— O să încerci s-o găseşti? se interesă, tonul meu făcând-o să devină serioasă.

— Da.

— De ce?

— Vreau să-i spun că familia noastră nu e cum crede. Vreau să-i explic ce s-a întâmplat. Nu cred că ştie că străbunicul tău a încercat s-o ajute. Vreme de zece ani.

— Cum a ajutat-o?

— I-a trimis bani, în fiecare lună. Dar a cerut să nu i se spună.

Zoë rămase tăcută pentru o vreme.

— Cum o s-o găseşti?

Am oftat.

— Nu ştiu, iubito. Sper să reuşesc. După 1952 nu mai există nici o urmă a ei în tot acest dosar. Nici o altă scrisoare, nici o altă poză. Nici o adresă.

Zoë se aşează pe genunchii mei, apăsându-şi spatele subţire de mine. I-am mirosit părul bogat, strălucitor, mirosul familiar de zahăr, care îmi amintea mereu de vremea când era mică, şi i-am mângâiat cu palma câteva şuviţe zburlite.

M-am gândit la Sarah Starzynski, care era de vârsta lui Zoë când oroarea pătrunsese în viaţa ei.

Am închis ochii. Dar tot mai vedeam momentul când poliţiştii îi smulseseră pe copii de lângă mamele lor la Beaune-la-Rolande. Nu-mi puteam scoate imaginea din minte.

Am strâns-o pe Zoë aproape, atât de tare încât scăpă un geamăt.

Ciudat cum se potrivesc datele. Aproape ironic. Marţi, 16 iulie 2002. Comemorarea Vel' d'Hiv'. Şi exact data avortului. Urma să aibă loc într-o clinică unde nu mai fusesem niciodată, undeva în arondismentul 17, aproape de căminul lui Mamé. Cerusem să fiu programată în altă zi, simţind că 16 iulie era mult prea plină de semnificaţii, dar nu fusese posibil.

Zoë, care de-abia termina şcoala, urma să plece în Long Island, prin New York, cu naşa ei, Alison, una dintre cele mai vechi prietene ale mele din Boston, care zbura deseori între Manhattan şi Paris. Eu urma să mă alătur fiicei mele şi familiei Charlei pe 27. Bertrand nu-şi lua concediu până în august. De obicei, petreceam două săptămâni în Burgundia, în vechea casă a familiei Tézac. Nu mă bucurasem niciodată pe deplin de verile petrecute acolo. Socrii mei erau oricum, numai relaxaţi nu. Mesele trebuiau luate la oră fixă, conversaţiile, ţinute în frâu, iar copiii nu

trebuiau văzuți sau auziți. Mă întrebam de ce insista mereu Bertrand să ne petrecem timpul acolo în loc să mergem într-o vacanță doar noi trei. Din fericire, Zoë se înțelegea bine cu băieții lui Laure şi Cécile, iar Bertrand juca nesfârşite meciuri de tenis cu cumnații lui. Iar eu mă simțeam exclusă, ca de obicei. Laure şi Cécile păstrau distanța, an după an. Le invitau pe prietenele lor divorțate şi petreceau ore întregi la piscină, unde se bronzau metodic. Ideea era să ai sâni cafenii. Nici chiar după cincisprezece ani nu mă puteam obişnui cu asta. Niciodată nu făceam topless. Şi simțeam că râdeau de mine pe la spate fiindcă eram *la prude Américaine.* Aşa că îmi petreceam zilele plimbându-mă prin pădure cu Zoë, mergând în epuizante excursii cu bicicleta până când simțeam că ştiu zona pe dinafară şi făcând paradă cu stilul meu impecabil de înot fluture, în timp ce restul doamnelor fumau languros şi se bronzau în minusculele costumele de baie Erès, care nu erau atinse niciodată de apa din piscină.

„Nu sunt decât nişte vaci franțuzoaice geloase. Arăți mult prea bine în bikini", spunea disprețuitor Christophe, ori de câte ori mă plângeam de acele veri neplăcute. „Ar vorbi cu tine dacă ai fi plină de celulită şi ai avea varice." Mă făcea să râd în hohote, dar tot nu puteam să cred în totalitate ce-mi spunea. Iubeam însă frumusețea acelui loc, casa veche şi tăcută care era mereu răcoroasă, chiar şi în timpul celor mai cumplite veri, grădina întinsă, plină de stejari bătrâni, cu vedere spre meandrele râului Yonne. Şi pădurea din apropiere, unde eu şi Zoë făceam plimbări îndelungate şi unde, în copilărie, Zoë fusese vrăjită de trilul unei păsări, de o crenguță cu o formă ciudată sau de sclipirea sinistră a unei mlaştini ascunse.

După spusele lui Bertrand şi Antoine, apartamentul din rue de Saintonge avea să fie gata în septembrie. Bertrand şi echipa lui făcuseră o treabă grozavă. Dar încă nu mă

vedeam locuind acolo, acum că ştiam ce se întâmplase. Peretele fusese dat jos, dar îmi aminteam de dulapul adânc, ascuns. Dulapul unde micuțul Michel o aşteptase pe sora lui să se întoarcă. În zadar.

Povestea mă bântuia fără încetare. Trebuia să recunosc că nu eram câtuşi de puțin nerăbdătoare să locuiesc în apartament. Mi-era groază de nopțile pe care aveam să le petrec acolo. Îmi era groază să reînviu trecutul şi nu aveam nici cea mai vagă idee cum să mă împiedic să o fac.

Mi-era greu şi să nu pot să vorbesc cu Bertrand despre asta. Aveam nevoie de abordarea lui realistă, tânjeam să-l aud spunând că, în ciuda grozăviei, o să mergem mai departe, o să găsim o cale. Nu puteam să-i spun. Îi promisesem socrului meu. Ce ar crede Bertrand despre toată povestea asta, m-am întrebat. Şi surorile lui? Am încercat să-mi imaginez reacția lor. Şi a lui Mamé. Era imposibil. Francezii erau închişi, ca nişte scoici. Nimic nu trebuie arătat. Nimic nu trebuie revelat. Totul trebuie să rămână nederanjat, netulburat. Aşa stăteau lucrurile. Aşa fusese mereu. Iar mie mi se părea din ce în ce mai greu să trăiesc astfel.

Cu Zoë plecată în America, locuința părea pustie. Petreceam mai mult timp la birou, lucrând la un articol inteligent pentru numărul din septembrie, despre tinerii scriitori francezi şi scena literară franceză. Interesant şi consumator de timp. În fiecare seară, îmi venea tot mai greu să plec de la birou, deloc atrasă de perspectiva camerelor goale care mă aşteptau. O luam pe drumul cel mai lung, bucurându-mă de ceea ce Zoë numea „scurtăturile lungi ale mamei”, de frumusețea sălbatică a oraşului la apus. Parisul începuse să capete acea înfățişare delicioasă, abandonată, pe care o avea de pe la mijlocul lunii iulie. Magazinele îşi trăseseră obloanele şi afişau anunțuri de genul: „Concediu de odihnă, magazinul se redeschide pe 1 septembrie”.

Trebuia să străbat distanțe mari ca să găsesc deschisă vreo farmacie, băcănie, *boulangerie* sau spălătorie. Parizienii fugeau în vacanța de vară, abandonându-şi oraşul în seama turiştilor neobosiți. În timp ce mergeam pe jos în acele seri de iulie înmiresmate, din Champs-Elysées spre Montparnasse, simțeam că Parisul fără parizieni îmi aparținea, în sfârşit, mie.

Da, iubeam Parisul dintotdeauna dar în vreme ce mă plimbam seara de-a lungul podului Alexandre III, cu auriul Dom al Invalizilor sclipind ca o nestemată uriaşă, îmi era dor de State cu o asemenea intensitate încât simțeam că durerea îmi sfâşie măruntaiele. Îmi era dor de casă – ceea ce numeam casă, chiar dacă trăisem în Franța mai mult de jumătate din viață. Îmi lipseau nepăsarea, libertatea, spațiul, uşurința, limba, simplitatea cu care puteai tutui pe oricine, în locul complicatelor *„vous”* şi *„tu”* pe care nu reuşisem niciodată să le stăpânesc şi care încă mă nedumereau. Trebuia să recunosc. Îmi era dor de sora mea, de părinți, de America. Îmi era dor cum nu-mi mai fusese vreodată.

În timp ce mă apropiam de cartierul nostru, chemată de înălțimea sumbră şi cafenie a Turnului Montparnasse, pe care parizienii adorau să-l urască (dar care mie îmi plăcea fiindcă mă ajuta să-mi găsesc drumul spre casă din orice arondisment), m-am întrebat dintr-odată cum fusese Parisul în timpul Ocupației. Parisul lui Sarah. Uniforme gri-cenuşii şi căşti rotunde. Implacabila stingere şi *ausweis*[8]. Indicatoarele germane cu litere gotice. Svastici uriaşe prinse de clădirile nobile din piatră.

Şi copii care purtau steaua galbenă.

---

[8] Document de identitate (în limba germană, în original) (n.tr.)

Clinica era un loc confortabil, pentru oameni bogați, cu asistente surâzătoare, recepționere linguşitoare şi aranjamente florale atent alcătuite. Întreruperea de sarcină urma să aibă loc a doua zi dimineață, la ora şapte. Mi se ceruse să mă internez cu o seară înainte, pe 15 iulie. Bertrand se dusese la Bruxelles, ca să încheie o afacere importantă. Nu insistasem să-mi fie alături. Cumva mă simțeam mai bine fără el în preajmă. Era mai simplu să mă instalez singură în rezerva elegantă, cu pereți de culoarea caisei. În alt moment, m-aş fi întrebat de ce prezența lui Bertrand îmi părea inutilă. Surprinzător, având în vedere că era o parte importantă a vieții mele de zi cu zi. Şi totuşi iată-mă traversând cea mai gravă criză din viața mea fără el şi fiind uşurată de absența lui.

Mă mişcam ca un robot – mi-am împăturit mecanic hainele, mi-am pus periuța de dinți pe etajera de deasupra chiuvetei, am privit pe fereastră la fațadele burgheze de pe strada liniştită. Ce naiba faci? îmi şoptea o voce interioară pe care încercasem toată ziua să o ignor. Ai înnebunit, chiar ai de gând să mergi până la capăt cu asta? Nu spusesem nimănui despre decizia mea finală. Nimănui, în afară de Bertrand. Nu voiam să mă gândesc la zâmbetul lui fericit când îl anunțasem că o s-o fac, la felul cum mă îmbrățişase, sărutându-mă pe creştetul capului cu o ardoare nereținută.

M-am aşezat pe patul îngust şi am scos din geantă dosarul lui Sarah. Ea era singura persoană la care suportam să mă gândesc în acele momente. Găsirea ei era pentru mine ca o misiune sacră, singura modalitate de a-mi păstra capul sus, de a risipi tristețea în care se cufundase viața mea. Găsirea ei, da, dar cum? În cartea de telefon nu exista nici o Sarah Starzynski sau Sarah Dufaure. Ar fi fost prea uşor. Adresa din scrisorile lui Jules Dufaure nu mai era de actualitate. Aşa că m-am decis să dau de urma copiilor sau a nepoților, a celor doi tineri din fotografia de la

Trouville: Gaspard şi Nicolas Dufaure, care acum ar trebui să aibă în jur de şaizeci şi cinci – şaptezeci de ani, bănuiam.

Din nefericire, Dufaure era un nume comun. Erau sute în zona Orléans. Asta însemna să telefonez fiecăruia în parte. În ultima săptămână lucrasem din greu la asta, petrecusem ore întregi pe internet, cercetasem cărți de telefon, dădusem nenumărate telefoane, pentru a mă trezi în nişte fundături dezamăgitoare.

Şi apoi, chiar în acea dimineață, vorbisem cu o Nathalie Dufaure, al cărei număr era înregistrat în Paris. O voce tânără şi veselă îmi răspunsese. Am adoptat rutina obişnuită, repetând ceea ce le spusesem de nenumărate ori străinilor de la celălalt capăt al firului: „Numele meu este Julia Jarmond, sunt ziaristă, încerc să o găsesc pe Sarah Dufaure, născută în 1932, singurele nume pe care le am sunt Gaspard şi Nicolas Dufaure...” Ea mă întrerupsese: da, Gaspard Dufaure era bunicul ei. Locuia în Aschères-le-Marché, chiar lângă Orléans. Numărul lui era la secret. Am strâns receptorul, cu răsuflarea tăiată. Am întrebat-o dacă şi-o amintea pe Sarah Dufaure. Tânăra râsese. Avea un râs plăcut. Îmi explicase că era născută în 1982 şi nu ştia prea multe despre copilăria bunicului ei. Nu, nu auzise de Sarah Dufaure. Sau oricum nu-şi amintea ceva anume. Putea să-i dea un telefon bunicului ei, dacă voiam. Era un bărbat morocănos, nu-i plăcea telefonul, dar putea s-o facă şi apoi să mă sune pe mine. Îmi ceru numărul şi apoi zise: „Sunteți americancă? Îmi place accentul dumneavoastră”.

Aşteptasem întreaga zi telefonul ei. Nimic. Îmi tot verificam mobilul, ca să mă asigur că bateria era încărcată, şi aparatul, deschis. Încă nimic. Poate că Gaspard Dufaure nu era interesat să vorbească despre Sarah cu un ziarist. Poate că nu fusesem destul de convingătoare. Poate că n-ar fi trebuit să spun că eram ziaristă. Ar fi trebuit să spun că

sunt o prietenă de familie. Ba nu, nu puteam să spun asta. Nu era adevărat. Nu puteam să mint. Nu voiam s-o fac.

Aschères-le-Marché. Mă uitasem pe o hartă unde vine. Un sătuc la jumătatea distanței între Orléans şi Pithiviers, lagărul înfrățit cu Beaune-la-Rolande, aflat, de altfel, la mică distanță. Nu era vechea adresă a lui Jules şi Geneviève. Aşadar, nu acolo îşi petrecuse Sarah zece ani din viață.

Am devenit nerăbdătoare. Ar trebui s-o sun din nou pe Nathalie Dufaure? În timp ce cochetam cu ideea asta, mi-a sunat mobilul. L-am apucat în grabă şi am zis *„Allô?”.* Era soțul meu, care mă suna de la Bruxelles. Am simțit împunsătura dezamăgirii.

Mi-am dat seama că nu voiam să stau de vorbă cu Bertrand. Ce puteam să-i spun?

Noaptea a fost scurtă şi nelinişti tă. În zori apăru o asistentă masivă, cu un halat de hârtie albastră împăturit. Urma să am nevoie de el pentru „operație”, zâmbi ea. Mai adusese şi o bonetă de hârtie albastră şi pantofi din acelaşi material. Avea să se întoarcă în jumătate de oră şi urma să fiu dusă direct în sala de operație. Mi-a amintit, cu acelaşi zâmbet deschis, că nu aveam voie să beau sau să mănânc nimic din cauza anesteziei. Apoi plecă, închizând uşor uşa. M-am întrebat câte femei avea să trezească în dimineața respectivă cu acel zâmbet, câte femei gravide pregătite să li se curețe un bebeluş din uter. Aşa ca mine.

Mi-am pus docilă halatul. Hârtia îmi irita pielea. Nu aveam nimic de făcut decât să aştept. Am deschis televizorul, am parcurs programele până la LCI, canalul de ştiri non-stop. Am privit fără să mă concentrez. Mintea îmi era amorțită. Goală. După vreo oră, totul se va termina. Eram pregătită pentru asta? Puteam să fac față? Eram destul de puternică? Mă simțeam incapabilă să răspund acestor întrebări. Nu puteam decât să stau acolo întinsă, în halatul de hârtie, cu boneta de hârtie pe cap, şi să aştept.

Să aştept să fiu dusă în sala de operaţie. Nu voiam să mă gândesc la acţiunile precise pe care doctorul urma să le facă în mine, între coapsele mele desfăcute. Am blocat acest gând, rapid, concentrată asupra blondei zvelte, ale cărei mâini, cu manichiură impecabilă, schiţau mişcări largi, profesionale, deasupra unei hărţi a Franţei punctate de feţe rotunde şi însorite. Mi-am amintit de ultima şedinţă la terapeut, cu o săptămână în urmă. Mâna lui Bertrand pe genunchiul meu. „Nu, nu dorim acest copil. Amândoi am căzut de acord." Eu rămăsesem tăcută. Terapeutul se uitase la mine. Încuviinţasem din cap? Nu-mi aminteam. Îmi aduc aminte că mă simţeam sedată, hipnotizată. Apoi Bertrand, în maşină: „Am făcut ce trebuia, *amour*. O să vezi. O să se termine curând". Şi felul cum mă sărutase, pasional, înfocat.

Blonda dispăru. În locul ei apăru un prezentator şi se auzi fragmentul sonor familiar pentru grupajul de ştiri. „Astăzi, 16 iulie 2002, marchează a şaizecea comemorare a raziei de la Vélodrome d'Hiver, în care mii de familii de evrei au fost arestate de poliţia franceză. Un moment întunecat în trecutul Franţei."

Am dat imediat sonorul mai tare. În timp ce camera filma de aproape rue Nélaton, m-am gândit la Sarah, oriunde se afla acum. Astăzi îşi va aminti. Nu avea nevoie să i se reamintească. Niciodată. Pentru ea, pentru toate acele familii care îi pierduseră pe cei dragi, 16 iulie nu avea cum să fie uitată, iar în această dimineaţă, mai mult decât în toate celelalte, vor deschide pleoapele grele de durere. Voiam să îi spun, să le spun, să le spun tuturor acestor oameni – cum? m-am gândit, simţindu-mă neajutorată, inutilă – voiam să strig, să strig la ea, la ei, că eu ştiam, că eu îmi aminteam şi că nu puteam să uit.

Câţiva supravieţuitori – cu unii dintre ei mă întâlnisem şi stătusem de vorbă – erau prezentaţi în faţa plăcuţei de la

Vel' d'Hiv'. Mi-am dat seama că încă nu văzusem numărul din această săptămână din *Seine Scenes,* în care se afla articolul meu. Astăzi apărea. M-am hotărât să-i las un mesaj lui Bamber pe mobil şi să-i cer să-mi trimită un exemplar la clinică. Mi-am deschis telefonul, cu ochii ţintă la televizor. Chipul grav al lui Franck Lévy se ivi pe ecran. Vorbea despre comemorare. Urma să fie mai importantă decât în anii anteriori, sublinie el. Telefonul scoase un bip, anunţându-mă că aveam mesaje vocale. Un mesaj era de la Bertrand, târziu seara trecută, ca să-mi spună că mă iubeşte.

Următorul era de la Nathalie Dufaure. Se scuza că mă suna atât de târziu, nu putuse să telefoneze mai devreme. Avea veşti bune: bunicul ei voia să mă întâlnească, spusese că putea să-mi povestească tot despre Sarah Dufaure. Păruse atât de entuziasmat încât îi trezise curiozitatea lui Nathalie. Vocea ei animată acoperi tonul jos al lui Franck Lévy: „Dacă vreţi, vă pot duce la Aschères mâine, marţi, v-aş putea duce cu maşina, nu-i nici o problemă. Chiar vreau să aud ce are de zis bunicul. Vă rog să mă sunaţi, ca să ne întâlnim undeva".

Inima îmi bătea repede, aproape dureros. Crainicul revenise pe ecran, prezentând un alt subiect. Era prea devreme să o sun acum pe Nathalie Dufaure. Trebuia să mai aştept vreo două ore. Picioarele îmi dansau de nerăbdare în papucii de hârtie. „...să povestească tot despre Sarah Dufaure." Ce avea de spus Gaspard Dufaure? Ce urma să aflu?

Un ciocănit în uşă mă făcu să tresar. Zâmbetul vesel al asistentei mă aduse înapoi cu picioarele pe pământ.

— E timpul să mergem, *Madame,* zise ea rapid, dezvelindu-şi dinţii şi gingiile.

Am auzit roţile de cauciuc ale scaunului cu rotile scârţâind lângă uşă.

Brusc, totul mi-a devenit limpede precum cristalul. Niciodată nu fusese atât de clar, de uşor.

M-am ridicat şi am privit-o.

— Îmi pare rău, am zis, calmă. M-am răzgândit.

Mi-am scos boneta de hârtie. Asistenta mă privi, fără să clipească.

— Dar *Madame*..., începu ea.

Mi-am scos halatul de hârtie. Asistenta îşi feri privirea, şocată de nuditatea mea expusă atât de brusc.

— Dar doctorii aşteaptă, spuse ea.

— Nu-mi pasă, am replicat, hotărâtă. Nu o să fac asta. Vreau să păstrez copilul.

Buzele îi tremurau de indignare.

— O să-l trimit imediat pe domnul doctor la dumneavoastră.

Se întoarse şi se îndepărtă. Am auzit bocănitul sandalelor ei pe linoleum, un sunet ascuţit, dezaprobator. Mi-am tras rochia de denim peste cap, m-am încălţat, mi-am luat geanta şi am plecat din cameră. În timp ce coboram grăbită scările, pe lângă infirmierele uimite, care duceau tăvile cu micul dejun, mi-am dat seama că îmi lăsasem în baie periuţa de dinţi, prosoapele, şamponul, săpunul, deodorantul, trusa de machiaj şi crema de faţă. Şi ce dacă, mi-am zis, grăbindu-mă să ies pe intrarea pretenţioasă şi dichisită, şi ce dacă! Şi ce dacă!

Strada era pustie şi avea acea înfăţişare proaspătă şi strălucitoare cu care trotuarele pariziene se mândresc în fiecare dimineaţă. Am oprit un taxi şi m-am dus acasă.

16 iulie 2002.

Copilul meu. Copilul meu era în siguranţă înăuntrul meu. Îmi venea să râd şi să plâng. Şi chiar am făcut-o. Şoferul de taxi mă privi de câteva ori în oglinda retrovizoare, dar nu-mi păsa. Eram hotărâtă să am acest copil.

După o estimare aproximativă, am apreciat că sunt peste două mii de oameni adunați lângă Sena, pe podul Bir-Hakeim. Supraviețuitori. Familii. Copii, nepoți. Rabini. Primarul oraşului. Prim-ministrul. Ministrul Apărării. Numeroşi politicieni. Ziarişti. Fotografi. Franck Lévy. Mii de flori, un cort înalt, o platformă albă. O adunare impresionantă. Guillaume stătea alături de mine, cu chipul solemn, cu privirea în pământ.

Mi-am amintit în treacăt de bătrâna de pe rue Nélaton. Ce spusese? „Nimeni nu-şi aminteşte. De ce ar face-o? Au fost cele mai negre zile din istoria țării noastre."

Brusc mi-am dorit să poată fi aici acum, să privească sutele de fețe emoționate, tăcute din jurul meu. De pe podium, o femeie frumoasă, de vârstă mijlocie, cu păr des şi arămiu, cânta. Glasul ei limpede se ridică deasupra vuietului traficului din apropiere. Apoi prim-ministrul îşi începu discursul.

— În urmă cu şaizeci de ani, chiar aici, în Paris, dar şi în întreaga Franță, a început o tragedie înfiorătoare. Marşul spre oroare prindea avânt. Deja umbra holocaustului se întindea asupra oamenilor nevinovați, mânați spre Vélodrome D'Hiver. Anul acesta, ca în fiecare an, ne-am adunat aici ca să ne aducem aminte. Astfel încât să nu uităm nimic din persecuțiile, vânătoarea şi destinele sfărâmate ale atât de multor evrei francezi.

Un bătrân din stânga mea scoase din buzunar o batistă şi începu să plângă în tăcere. Inima mi se frânse pentru el. Oare pentru cine plângea? Pe cine pierduse? În timp ce prim-ministrul continua, privirea mea se mută asupra mulțimii. Exista aici cineva care să-şi amintească de Sarah Starzynski? Oare era chiar ea aici? Chiar aici, în acest moment? Era aici cu un soț, un copil, un nepot? În spatele meu, în fața mea? Am ales cu atenție din priviri femeile în jur de şaptezeci de ani şi le-am cercetat chipurile solemne,

ridate, în căutarea ochilor verzi, migdalați. Dar nu mă simțeam în largul meu căscând ochii la aceşti străini îndurerați. Mi-am coborât privirea. Vocea prim-ministrului părea să capete putere şi claritate, bubuind deasupra noastră.

— Da, Vel' d'Hiv', Drancy şi toate lagărele de tranzit, acele anticamere ale morții, au fost organizate, conduse şi păzite de francezi. Da, primul act al holocaustului a avut loc chiar aici, cu complicitatea statului francez.

Multe chipuri din jurul meu păreau senine, în timp ce-l ascultau pe premier. Le-am privit în timp ce el continua cu acelaşi glas puternic. Dar fiecare chip purta amprenta durerii. O durere care nu va putea fi ştearsă niciodată. Discursul premierului a fost îndelung aplaudat. Am observat cum oamenii plângeau, se îmbrățişau.

Însoțită de Guillaume, m-am dus să vorbesc cu Franck Lévy, care avea sub braț un exemplar din *Seine Scenes.* Mă întâmpină cu căldură şi ne prezentă doi jurnalişti. Câteva momente mai târziu, am plecat. I-am spus lui Guillaume că am descoperit cine locuise în apartamentul familiei Tézac, că asta mă apropiase cumva de socrul meu, care ascunsese un secret întunecat vreme de mai bine de şaizeci de ani. Şi că încercam să o găsesc pe Sarah, fetița care scăpase de la Beaune-la-Rolande.

O jumătate de oră mai târziu mă întâlneam cu Nathalie Dufaure în fața stației de metrou Pasteur. Urma să mă conducă la Orléans, la bunicul ei. Guillaume m-a sărutat, m-a îmbrățişat cu căldură şi mi-a urat succes.

În timp ce traversam bulevardul aglomerat, mi-am atins uşor pântecele. Dacă nu aş fi plecat azi-dimineață din clinică, acum mi-aş fi recăpătat cunoştința în rezerva confortabilă, de culoarea caisei, supravegheată de infirmiera surâzătoare. După un mic dejun rafinat – *croissant*, marmeladă de portocale şi *café au lait* –, aş fi plecat de acolo

după-amiaza, neînsoțită, un pic nesigură, cu un tampon între picioare şi o durere surdă în josul abdomenului. Şi un gol în minte şi în suflet.

Nu primisem nici o veste de la Bertrand. Oare cei de la clinică îl sunaseră ca să-l informeze că plecasem înainte de întreruperea de sarcină? Nu ştiam. Era încă la Bruxelles şi urma să se întoarcă diseară.

Mă întrebam cum aveam să-i spun. Cum avea să reacționeze.

În timp ce mergem pe avenue Émile Zola, nerăbdătoare să nu întârzii la întâlnirea cu Nathalie Dufaure, m-am întrebat dacă îmi mai păsa de ce gândea Bertrand, de ce simțea Bertrand. Gândul acesta neliniştitor mă înspăimântă.

Când m-am întors de la Orléans, la începutul serii, apartamentul era fierbinte şi înăbuşitor. M-am dus să deschid o fereastră şi m-am aplecat spre zgomotosul boulevard du Montparnasse. Era ciudat să-mi închipui că în curând aveam să-l părăsim pentru liniştita rue de Santonge. Petrecuserăm aici doisprezece ani. Zoë nu locuise niciodată în altă parte. Avea să fie ultima noastră vară aici, mi-a trecut rapid prin minte. Ajunsesem să țin la acest apartament, unde soarele pătrundea în fiecare după-amiază în livingul spațios, cu grădina Luxembourg aflată chiar lângă rue Vavin, mă obişnuisem cu comoditatea de a locui într-unul dintre cele mai active arondismente din Paris, într-unul dintre locurile unde chiar simțeai pulsul oraşului, ritmul lui rapid, incitant.

Mi-am aruncat sandalele din picioare şi m-am întins pe canapeaua moale, bej. Ziua plină pe care o avusesem mă apăsa ca plumbul. Am închis ochii, dar am fost adusă brusc la realitate de sunetul telefonului. Era sora mea, care mă suna din biroul ei ce dădea spre Central Park. Mi-am

imaginat-o în spatele biroului imens, cu ochelarii de citit cocoțați pe vârful nasului.

În câteva cuvinte, i-am spus că nu făcusem întreruperea de sarcină.

— Oh, Doamne, spuse Charla, cu răsuflarea aproape tăiată. Nu ai făcut-o.

— Nu am putut, am zis. Mi-a fost imposibil.

Aproape că-i vedeam zâmbetul la telefon, acel zâmbet larg, irezistibil.

— Fata mea minunată şi curajoasă! Sunt mândră de tine, iubito.

— Bertrand încă nu ştie, i-am spus. Se întoarce târziu în seara asta. Probabil îşi închipuie că am făcut-o.

O pauză transatlantică.

— O să-i spui, nu?

— Sigur că da. Va trebui, la un moment dat.

După conversația cu sora mea, am rămas întinsă mult timp pe canapea, cu mâna pe pântece, ca un scut de protecție. Încet, încet am simțit că îmi recapăt puterile.

Ca întotdeauna, m-am gândit la Sarah Starzynski şi la ce ştiam acum. Nu fusese nevoie să-l înregistrez pe Gaspard Dufaure. Nici să-mi notez ceva. Totul era scris înăuntrul meu.

O casă mică şi curată, în suburbiile oraşului Orléans. Răzoare îngrijite. Un câine bătrân şi apatic, cu vederea slabă. O bătrânică micuță de statură, care tăia legume la chiuvetă şi care m-a salutat cu o înclinare din cap când am intrat.

Vocea morocănoasă a lui Gaspard Dufaure. Mâna lui cu vene albăstrii mângâind capul bătrânului câine. Şi ce spusese:

— Eu şi fratele meu ştiam că fuseseră probleme în timpul războiului. Dar cum pe-atunci eram mici, nu ne mai

aminteam ce se întâmplase. De-abia după moartea bunicilor mei am aflat de la tata că pe Sarah Dufaure o chema de fapt Starzynski şi că era evreică. Bunicii mei o ascunseseră în toţi acei ani. Sarah era o fată tristă, lipsită de bucurie, cu o fire închisă. Era greu să ajungi la ea. Ni se spusese că fusese adoptată de bunicii mei din cauză că părinţii ei muriseră în timpul războiului. Asta era tot ce ştiam. Dar ne dădeam seama că era diferită. Când ne însoţea la biserică, buzele ei nu rosteau niciodată cuvintele din *Tatăl nostru*. Nu se ruga niciodată. Nu a primit niciodată împărtăşania. Se uita ţintă înainte, cu o expresie îngheţată, care mă înspăimânta. Bunicii mei ne spuneau să o lăsăm în pace. Părinţii, la fel. Încetul cu încetul, Sarah a devenit parte din viaţa noastră, sora mai mare pe care nu am avut-o niciodată. Şi s-a transformat într-o tânără încântătoare, melancolică. Era foarte serioasă şi matură pentru vârsta ei. Uneori, după război, ne duceam la Paris cu părinţii mei, dar ea nu voia niciodată să vină. Spunea că urăşte Parisul. Spunea că nu mai vrea să se întoarcă acolo niciodată.

— Vorbea vreodată despre fratele ei? Despre părinţii ei? am întrebat.

Gaspard clătină din cap.

— Niciodată. Am aflat de la tata despre fratele ei şi despre ce s-a întâmplat, acum patruzeci de ani. Cât a locuit cu noi, nu am ştiut nimic.

Glasul subţire al lui Nathalie Dufaure interveni:

— Ce s-a întâmplat cu fratele ei?

Gaspard Dufaure se uită la nepoata lui, care aştepta fascinată, sorbindu-i fiecare cuvânt. Apoi se uită la soţia lui, care nu rostise nici o vorbă în timpul acestei discuţii, dar care avea aceeaşi privire blândă.

— O să-ţi povestesc altă dată, Natou. E o poveste foarte tristă.

Urmă o pauză lungă.

— *Monsieur* Dufaure, am zis, trebuie să ştiu unde este acum Sarah Starzynski. De aceea am venit să vă văd. Mă puteți ajuta?

Gaspard Dufaure se scărpină în cap şi îmi aruncă o privire întrebătoare.

— Ceea ce trebuie *eu* să ştiu, *Mademoiselle* Jarmond, zise el, cu un zâmbet ironic, este de ce acest lucru înseamnă atât de mult pentru dumneata.

Telefonul sună din nou. Era Zoë din Long Island. Se distra de minune, vremea era frumoasă, se bronzase, avea o bicicletă nouă, vărul ei Cooper era „ca lumea", dar îi era dor de mine. I-am spus că şi mie îmi era dor de ea, că ne vom întâlni în mai puțin de zece zile. Apoi ea îşi coborî vocea şi mă întrebă dacă am făcut vreun progres în găsirea lui Sarah Starzynski. Tonul ei serios m-a făcut să zâmbesc. I-am spus că, de fapt, chiar făcusem progrese şi că aveam să-i povestesc despre asta foarte curând.

— Ah, mamă, ce progrese? rosti ea, nerăbdătoare. Trebuie să-mi spui acum! Acum!

— Bine, am cedat eu în fața entuziasmului ei. Astăzi m-am întâlnit cu un bărbat care a cunoscut-o în copilărie. El mi-a zis că Sarah a părăsit Franța în 1952 şi a plecat la New York, ca să fie guvernantă într-o familie de americani.

Zoë scoase o exclamație de surpriză.

— Vrei să spui că e în State?

— Cred că da.

O scurtă tăcere.

— Cum o s-o găseşti în State, mamă? mă întrebă ea, cu o voce evident mai lipsită de entuziasm. America e mult mai mare ca Franța.

— Dumnezeu ştie, iubito, am oftat.

I-am transmis prin telefon sărutări şi toată dragostea mea, după care am închis.

„Ceea ce trebuie eu să ştiu, *Mademoiselle* Jarmond, este de ce acest lucru înseamnă atât de mult pentru dumneata.” Sub impulsul momentului mă hotărâsem să-i spun lui Gaspard Dufaure adevărul. Cum apăruse Sarah Starzynski în viaţa mea. Cum îi descoperisem secretul teribil. Şi cum era legată de rudele mele. Cum astăzi, când ştiam despre evenimentele petrecute în vara lui 1942 (atât despre cele publice – Vel’ d’Hiv’, Beaune-la-Rolande –, cât şi despre cele particulare – moartea micului Michel Starzynski în apartamentul familiei Tézac), găsirea lui Sarah devenise un scop important, ceva ce îmi doream din toata inima să reuşesc.

Gaspard Dufaure fusese surprins de încăpăţânarea mea. De ce s-o găsesc, pentru ce, mă întrebase, clătinând din capul lui cărunt. Îi răspunsesem: ca să-i spun că nouă ne pasă, să-i spun că noi nu am uitat. „Noi”, zâmbise el, cine erau acei „noi”: rudele mele, poporul francez? Şi apoi replicasem, uşor iritată de rânjetul lui: nu, eu, eu, eu voiam să-i spun că regret, voiam să-i spun că nu puteam să uit de razie, de lagăr, de moartea lui Michel şi de trenul direct spre Auschwitz, care îi dusese pentru totdeauna pe părinţii ei. Regret pentru ce, replicase la rândul lui, de ce eu, o americancă, aveam regrete, oare nu compatrioţii mei eliberaseră Franţa în iunie 1944, eu nu aveam ce să regret, râsese el.

Îl privisem drept în ochi.

— Îmi pare rău că nu am ştiut. Îmi pare rău că am ajuns la patruzeci şi cinci de ani fără să ştiu.

Sarah părăsise Franţa la sfârşitul anului 1952. Plecase în America.

— De ce acolo? am întrebat.

— Ne-a spus că trebuia să plece într-un loc care nu fusese atins direct de holocaust, aşa cum era Franţa. Toţi am fost

trişti. Mai ales bunicii mei. O iubeau ca pe nepoata pe care nu o avuseseră niciodată. Dar ea nu s-a lăsat înduplecată. A plecat. Şi nu s-a mai întors niciodată. Cel puțin, eu nu ştiu s-o fi făcut.

— Apoi ce s-a întâmplat cu ea? am întrebat, de parcă eram Nathalie, cu aceeaşi fervoare, cu aceeaşi nerăbdare.

Gaspard Dufaure ridică din umeri şi oftă adânc. Se ridică, urmat de câinele orb. Soția lui îmi făcuse încă o ceaşcă de cafea tare, aspră. Nepoata lor rămase tăcută, ghemuită în fotoliu, uitându-se când la mine, când la el, cu luare-aminte. Îşi va aminti de asta, mi-am zis. Îşi va aminti tot.

Bunicul ei se aşează din nou, cu un geamăt, şi îmi dădu cafeaua. Se uită prin încăperea micuță, la fotografiile şterse de pe pereți, la mobila învechită. Se scărpină în cap şi oftă. Am aşteptat, la fel şi Nathalie. În cele din urmă, bătrânul vorbi.

Nu mai primiseră nici o veste de la Sarah după 1955.

— Le-a scris bunicilor mei două scrisori. Un an mai târziu, ne-a trimis o vedere în care spunea că urma să se mărite. Îmi amintesc când tata ne-a zis că Sarah se mărită cu un yankeu.

Gaspard zâmbi.

— Am fost încântați pentru ea. Dar după asta nu a mai urmat nici un telefon, nici o scrisoare. Niciodată. Bunicii mei au încercat să-i dea de urmă. Au făcut tot posibilul să o găsească, au sunat la New York, au scris scrisori, au trimis telegrame. Au încercat să-l găsească pe soțul ei. Nimic. Sarah dispăruse. A fost îngrozitor pentru ei. Au aşteptat şi au aşteptat, an după an, un semn, un telefon, o vedere. Nu a venit nimic. Bunicul a murit la începutul anilor ’60, urmat, câțiva ani mai târziu, de bunica. Cred că au murit de inimă rea.

— Ştiți că bunicii dumneavoastră ar putea fi declarați „drepți între popoare”? am spus.

— Şi ce înseamnă asta? întrebă el, nedumerit.

— Institutul Yad Vashem din Ierusalim conferă medalii non-evreilor care au salvat evrei în timpul războiului. Distincția poate fi obținută şi post-mortem.

El îşi drese glasul, ferindu-şi privirea.

— Găseşte-o doar. Te rog, găseşte-o, *Mademoiselle* Jarmond. Spune-i că îmi e dor de ea. Şi fratelui meu, Nicolas. Spune-i că îi transmitem toată dragostea noastră.

Înainte să plec, mi-a dat o scrisoare.

— Bunica i-a scris-o lui tata, după război. Poate te interesează să-ți arunci o privire. Poți să i-o înapoiezi lui Nathalie, după ce o citeşti.

Mai târziu, acasă, singură, am descifrat scrisul demodat. Citeam şi plângeam. Am reuşit să-mi recapăt calmul, mi-am şters lacrimile, mi-am suflat nasul.

Apoi l-am sunat pe Édouard şi i-am citit-o la telefon. Părea că plânge, dar încerca din răsputeri să mă facă să cred că nu era aşa. Apoi mi-a mulțumit cu o voce gâtuită şi a închis.

8 septembrie 1946

Alain, dragul meu fiu,

Când Sarah s-a întors săptămâna trecută din vacanța de vară petrecută cu tine şi cu Henriette, avea bujori în obraji... şi un zâmbet pe buze. Eu şi Jules am fost uimiți şi încântați. O să vă scrie chiar ea să vă mulțumească, dar am vrut să-ți spun personal cât de recunoscătoare sunt pentru ajutorul şi ospitalitatea voastră. După cum ştii, au fost patru ani sumbri. Patru ani de captivitate, de teamă, de privațiuni. Pentru noi toți, pentru țara noastră. Patru ani care şi-au pus pecetea asupra mea şi a lui Jules, dar mai ales asupra lui Sarah. Nu

cred că şi-a revenit vreodată după cele întâmplate în vara anului 1942, când am dus-o înapoi în apartamentul familiei ei din Marais. În acea zi, ceva s-a frânt în ea. Ceva s-a prăbuşit.

Ne-a fost greu, iar sprijinul vostru a fost nepreţuit. S-o ascundem pe Sarah şi s-o ţinem în siguranţă, din acea vară îndepărtată până la armistiţiu, a fost o sarcină cumplită. Dar Sarah are acum o familie. Noi suntem familia ei. Fiii tăi, Gaspard şi Nicolas, sunt fraţii ei. Ea este o Dufaure. Poartă numele nostru.

Ştiu că nu o să uite niciodată. În spatele acelor obraji trandafirii şi al zâmbetului, există o asprime. Nu va fi niciodată un copil normal de paisprezece ani. E ca o femeie, o femeie plină de amărăciune. Uneori mi se pare că e mai bătrână ca mine. Niciodată nu vorbeşte despre familia ei, despre fratele ei. Dar ştiu că îi poartă în permanenţă cu ea. Ştiu că merge în fiecare săptămână la cimitir, uneori şi mai des, la mormântul fratelui ei. Vrea să meargă singură. Refuză să o însoţesc. Uneori o urmăresc, doar ca să mă asigur că e bine. Stă în faţa micii pietre funerare şi rămâne nemişcată. Poate sta acolo ore întregi, ţinând în mână cheia de alamă pe care o poartă întotdeauna cu ea. Cheia de la dulapul unde a murit sărmanul băieţel. Când se întoarce acasă, chipul îi este închis şi rece. E greu pentru ea să vorbească, să se deschidă în faţa mea. Încerc să-i ofer toată dragostea, fiindcă este fiica pe care nu am avut-o.

Nu vorbeşte niciodată despre Beaune-la-Rolande. Dacă ne apropiem de sat, se albeşte la faţă. Îşi întoarce capul şi închide ochii. Mă întreb dacă, într-o zi, lumea o să afle. Dacă totul o să iasă la iveală, tot ce s-a întâmplat aici. Sau va rămâne mereu un secret, îngropat într-un trecut întunecat şi tulbure.

În anul care a trecut de la încheierea războiului, Jules a fost de multe ori la Lutétia, uneori cu Sarah, ca să afle cine se mai întoarce din lagăre. Sperând, sperând mereu. Toţi am

sperat, din toată inima. Dar acum ştim. Părinţii ei nu se vor întoarce niciodată. Au fost ucişi la Auschwitz, în timpul acelei veri oribile din 1942.

Uneori mă întreb câţi copii, ca ea, au trăit în iad şi au supravieţuit, iar acum trebuie să meargă mai departe, fără cei dragi. Atâta suferinţă, atâta durere. Sarah a trebuit să renunţe la tot ce avea: familie, nume, religie. Nu vorbim niciodată despre asta, dar ştiu cât de adânc este golul, cât de crudă este pierderea ei. Sarah vorbeşte despre plecarea din ţară, despre o nouă viaţă, în altă parte, departe de tot ce a ştiut, de tot ce a trăit. E prea mică acum, prea fragilă ca să plece de la fermă, dar ziua aceea va veni. Eu şi Jules va trebui să o lăsăm să plece.

Da, războiul s-a terminat, în cele din urmă, dar pentru mine şi pentru tatăl tău, nimic nu mai e la fel. Nimic nu va mai fi la fel. Pacea are un gust amar. Iar viitorul pare sumbru. Evenimentele care au avut loc au schimbat faţa lumii. Şi a Franţei. Franţa încă îşi revine după cei mai întunecaţi ani. Îşi va reveni vreodată cu adevărat, mă întreb? Aceasta nu mai este Franţa pe care am cunoscut-o când eram mică. Este o altă Franţă, pe care nu o recunosc. Acum sunt bătrână, şi zilele îmi sunt numărate. Dar Sarah, Gaspard, Nicolas sunt încă mici. Ei vor trebui să trăiască în această Franţă nouă. Mi-e milă de ei şi mi-e teamă de ce-i aşteaptă.

Dragul meu băiat, n-am vrut să fie o scrisoare tristă, dar, vai, iată că aşa a ieşit şi îmi pare tare rău. Grădina trebuie îngrijită, şi puii – hrăniţi, aşa că închei. Dă-mi voie să vă mulţumesc încă o dată pentru tot ce aţi făcut pentru Sarah. Domnul să vă aibă pe amândoi în pază, pentru generozitatea şi credinţa voastră, şi Domnul să-i binecuvânteze pe băieţii voştri.

Mama ta iubitoare,

Geneviève

Un alt apel telefonic. Celularul. Ar fi trebuit să-l închid. Era Joshua. Am fost surprinsă să-l aud. De obicei, nu suna atât de târziu.

— Tocmai te-am văzut la ştiri, iubito, rosti el tărăgănat. Arătai frumoasă ca o cadră. Un pic palidă, dar foarte *glamour*.

— La ştiri? am zis eu, uimită. Ce ştiri?

— Am dat drumul la televizor, la ştirile de la ora 20 pe TF1, şi iat-o pe Julia mea, chiar mai jos de premier.

— Ah, am făcut, ceremonia de la Vel' d'Hiv'.

— Frumos discurs, nu crezi?

— Foarte frumos.

O pauză. Am auzit clinchetul brichetei în timp ce îşi aprindea un Marlboro *mild,* din cele în pachet argintiu, pe care le cumperi numai din State. Mă întrebam ce are să-mi spună. De obicei, era direct. Prea direct.

— Ce este, Joshua? l-am întrebat, precaută.

— Nimic, de fapt. Te-am sunat doar ca să-ți spun că ai făcut o treabă bună. Începe să se vorbească de articolul ăsta al tău despre Vel' d'Hiv'. Voiam doar să-ți spun asta. Şi pozele lui Bamber sunt minunate. Ați făcut o treabă grozavă.

— Oh, mulțumesc.

Dar îl cunoşteam prea bine.

— Altceva? am adăugat cu prudență.

— E ceva ce mă deranjează.

— Spune, l-am îndemnat.

— După părerea mea, lipseşte ceva. Ai vorbit cu supraviețuitori, cu martori, cu bătrânul ăla de la Beaune etc., totul e grozav. Chiar grozav. Dar ai uitat ceva. Poliţiştii. Poliţiştii francezi.

— Da? am întrebat, începând să simt că mă cuprinde exasperarea. Ce-i cu poliţiştii francezi?

— Ar fi fost perfect dacă ai fi putut să-i faci să vorbească pe poliţiştii care au participat la razie. Dacă ai fi reuşit să găseşti vreo doi, doar ca să auzi şi partea lor de poveste. Chiar dacă acum sunt bătrâni. Ce le-au spus tipii ăştia copiilor lor? Familiile lor au aflat vreodată?

Avea dreptate, desigur. Nici nu-mi trecuse prin minte. Exasperarea începu să se risipească. Nu am zis nimic, ruşinată.

— Hei, Julia, nu-i nici o problemă, chicoti Joshua. Ai făcut o treabă grozavă. Poate că poliţiştii ăia nici nu ar fi vorbit. Probabil că nu ai citit multe despre ei în documentarea ta, nu?

— Nu, am răspuns. Dacă stau să mă gândesc, nu era nimic despre ce au simţit poliţiştii francezi. Îşi făceau numai datoria.

— Da, datoria, repetă Joshua, ca un ecou. Dar mi-ar fi plăcut să ştiu cum au trăit cu ce au făcut. Şi, dacă stau să mă gândesc, la fel şi tipii ăia care au condus nenumăratele trenuri de la Drancy la Auschwitz. Ştiau ce transportă? Chiar credeau că erau animale? Ştiau unde îi duc pe acei oameni, ce urma să se întâmple cu ei? Şi toţi şoferii de autobuz? Au ştiut ceva?

Desigur, avea din nou dreptate. Am rămas tăcută. Un ziarist bun ar fi săpat mai adânc în acele tabuuri. Poliţia franceză, căile ferate franceze, sistemul francez de transport în comun.

Dar eu fusesem obsedată de copiii de la Vel' d'Hiv'. De un copil, în mod deosebit.

— Eşti bine, Julia? se auzi glasul lui.

— Minunat, am minţit.

— Ai nevoie de un concediu, declară el. E vremea să te sui în avion şi să te duci acasă.

— Exact asta aveam de gând.

Ultimul apel telefonic din acea seară a venit de la Nathalie Dufaure. Părea extatică. Mi-am imaginat fața aceea de copil pribeag, luminată de entuziasm, cu ochii căprui sclipind.

— Julia! M-am uitat prin toate hârtiile bunicului şi am găsit. Am găsit vederea de la Sarah!

— Vederea de la Sarah? am repetat, pierdută.

— Vederea pe care a trimis-o şi-n care anunța că se mărită. Ultima vedere. Scrie numele soțului ei.

Am apucat un pix, am scotocit zadarnic după o bucată de hârtie. Nici una. Am pus vârful pixului pe dosul palmei.

— Şi numele este...?

— A scris că se mărită cu Richard J. Rainsferd.

Îmi dictă numele pe litere.

— Vederea poartă data de 15 martie 1955. Nici o adresă. Nimic altceva. Doar asta.

— Richard J. Rainsferd, am repetat şi am început să scriu cu litere de tipar direct pe piele.

I-am mulțumit apoi lui Nathalie, i-am promis să o țin la curent cu progresele mele, apoi am format numărul Charlei în Manhattan. A răspuns asistenta ei, Tina, care m-a pus să aştept o vreme. Apoi Charla a venit la telefon.

— Iarăşi tu, dulceață?

Am trecut direct la subiect.

— Cum găseşti pe cineva din State? De unde-l iei?

— Din cartea de telefon, zise ea.

— Aşa uşor?

— Mai sunt şi alte moduri, răspunse ea criptic.

— Dar o persoană care a dispărut în 1955?

— Ai un număr de asigurare socială, un număr de înmatriculare sau măcar o adresă?

— Nu. Nimic.

Ea fluieră printre dinți.

— O să fie dificil. S-ar putea să nu meargă. Dar o să încerc, am vreo doi amici care m-ar putea ajuta. Dă-mi numele.

În acel moment am auzit uşa de la intrare trântindu-se şi clinchetul cheilor aruncate pe masă.

Soţul meu, întors de la Bruxelles.

— Te sun eu înapoi, i-am zis în şoaptă surorii mele şi am închis.

Bertrand intră în cameră. Părea încordat, palid, tras la faţă. Veni spre mine şi mă luă în braţe. I-am simţit obrazul cum i se odihnea pe creştet.

Am simţit că trebuia să vorbesc cât mai repede.

— N-am făcut-o, am spus.

El aproape că nici nu se mişcă.

— Ştiu, îmi răspunse. Doctorul m-a sunat.

M-am tras din îmbrăţişare.

— Nu am putut, Bertrand.

El zâmbi – un zâmbet ciudat, disperat. Se duse spre tava de lângă fereastră, unde ţineam sticlele cu băutură, şi îşi turnă coniac într-un pahar. Am observat cât de repede l-a băut, dându-l dintr-odată peste cap. Era un gest urât, care m-a tulburat.

— Şi acum? zise el şi puse jos paharul. Ce facem acum?

Am încercat să zâmbesc, dar simţeam că este un zâmbet fals, lipsit de veselie. Bertrand se aşeză pe canapea, îşi lărgi cravata şi îşi deschise primii doi nasturi de la cămaşă.

— Nu pot să accept ideea acestui copil, Julia, zise el. Am încercat să-ţi spun. N-ai vrut să m-asculţi.

Ceva din vocea lui m-a făcut să-l privesc mai îndeaproape. Părea vulnerabil, epuizat. Pentru o fracţiune de secundă am văzut chipul obosit al lui Édouard Tézac, expresia pe care o avusese în maşină, când îmi spusese că Sarah se întorsese.

— Nu te pot împiedica să ai acest copil. Dar trebuie să ştii că eu nu pot accepta ideea. Naşterea acestui copil o să mă distrugă.

Am vrut să-mi exprim mila – părea pierdut, lipsit de apărare –, dar, în schimb, am fost copleşită de un resentiment neaşteptat.

— Să te distrugă? am repetat.

Bertrand se ridică şi îşi mai turnă un pahar. M-am uitat în altă parte când l-a dat pe gât.

— Ai auzit vreodată de criza vârstei de mijloc, *amour?* Vouă, americanilor, vă place la nebunie expresia asta. Ai fost preocupată numai de slujba ta, de prietenii tăi, de fiica ta, şi nici măcar nu ai observat prin ce treceam eu. Ca să fim sinceri, nu-ţi pasă. Îţi pasă?

Îl fixam cu privirea, uimită.

El se întinse pe canapea, încet, cu grijă, cu ochii în tavan. Gesturi lente, precaute, pe care nu le observasem la el înainte. Pielea feţei îi părea ridată; dintr-odată, mă uitam la un soţ care îmbătrânea. Tânărul Bertrand dispăruse. Bertrand, care fusese mereu triumfător de tânăr, vibrant, energic. Genul de persoană care nu stă niciodată locului, mereu în mişcare, efervescent, rapid, nerăbdător. Bărbatul la care mă uitam era ca o umbră a celui pe care-l cunoşteam eu. Când se întâmplase asta? Cum de nu observasem? Bertrand şi râsul lui formidabil. Glumele lui. Încăpăţânarea lui. Acela este soţul tău? obişnuiau oamenii să şoptească uimiţi, fermecaţi. Bertrand la petreceri, monopolizând conversaţiile, dar nimănui nu-i păsa, într-atât era de electrizant. Felul în care Bertrand se uita la tine, sclipirea plină de forţă a ochilor albaştri, zâmbetul răutăcios.

În seara asta nu era nimic încordat, nimic tensionat în trupul lui. Parcă se dăduse bătut. Stătea acolo apatic, moale. Ochii îi erau trişti, pleoapele, căzute.

— Nu ai observat deloc prin ce treceam, nu-i aşa?

Glasul lui era plat, lipsit de tonalitate. M-am aşezat lângă el şi l-am mângâiat pe mână. Cum aş putea să recunosc vreodată că avea dreptate? Cum aş putea să explic vreodată cât de vinovată mă simțeam?

— De ce nu mi-ai spus, Bertrand?

Colțurile gurii i se răsuciră în jos.

— Am încercat. N-am reuşit.

— De ce?

Chipul i se crispă. Lăsă să-i scape un râs scurt, sec.

— Tu nu mă asculți, Julia.

Şi am ştiut că avea dreptate. În noaptea aceea, când vocea îi devenise deodată răguşită. Când îşi exprimase cea mai mare temere a lui, aceea de a îmbătrâni. Când mi-am dat seama că era fragil. Mult mai fragil decât îmi imaginasem vreodată. Şi îmi ferisem privirea. Mă tulburase. Mă dezgustase. Şi el simțise asta. Şi nu îndrăznise să-mi spună cât de prost îl făcuse să se simtă.

Nu am zis nimic, ci am rămas lângă el, ținându-l de mână. Am devenit conştientă de ironia situației. Un soț deprimat. O căsnicie pe cale să se destrame. Un copil pe drum.

— Hai să mergem să mâncăm în oraş, la Select sau la Rotonde, i-am zis cu blândețe. Putem să stăm de vorbă.

Se ridică cu greu.

— Poate altă dată. Acum sunt obosit.

Mi-a trecut prin minte că în ultimele luni fusese deseori obosit. Prea obosit să meargă la film, prea obosit să facă jogging în grădina Luxembourg, prea obosit să o ducă pe Zoë la Versailles într-o duminică după-amiază. Prea obosit să facem dragoste. Să facem dragoste... Oare când se întâmplase ultima dată? Cu săptămâni în urmă. L-am privit străbătând agale încăperea, cu paşi greoi. Se îngrăşase. Nu observasem până acum. Bertrand era atât de grijuliu cu

înfățişarea lui. „Ai fost preocupată numai de slujba ta, de prietenii tăi, de fiica ta şi nici măcar nu ai observat. Tu nu mă asculți, Julia.” M-am simțit cuprinsă de ruşine. Oare nu trebuia să înfrunt adevărul? În ultimele săptămâni, Bertrand nu făcuse parte din viața mea, chiar dacă împărțeam acelaşi pat şi trăiam sub acelaşi acoperiş. Nu îi spusesem despre Sarah Starzynski. Despre noua mea relație cu Édouard. Oare nu-l excluseseм pe Bertrand din tot ce era important pentru mine? Îl scosesem din viața mea, iar ironia era că îi purtam copilul.

Am auzit frigiderul deschizându-se în bucătărie, apoi foşnetul foliei de aluminiu. Bertrand se întoarse în living, cu un copan în mână şi folia în cealaltă.

— Încă ceva, Julia.

— Da?

— Când ți-am zis că nu pot accepta acest copil, am vorbit serios. Tu te-ai hotărât. Foarte bine. Acum este decizia mea. Am nevoie de timp pentru mine. Am nevoie de distanță. Tu şi cu Zoë o să vă mutați la sfârşitul verii în apartamentul din rue de Saintonge. Eu o să găsesc un alt loc unde să stau, în apropiere. Apoi o să vedem cum evoluează lucrurile. Poate până atunci o să accept ideea. Dacă nu, o să divorțăm.

Nu era o surpriză. Mă aşteptasem la asta. M-am ridicat şi mi-am netezit cutele rochiei. Apoi am zis, calmă:

— Tot ce contează acum e Zoë. Orice s-ar întâmpla, va trebui să vorbim cu ea, amândoi. Va trebui s-o pregătim. Şi trebuie s-o facem aşa cum se cuvine.

El puse înapoi în folie copanul de pui.

— De ce eşti atât de dură, Julia? mă întrebă.

Nu se simțea deloc sarcasm în tonul lui. Numai amărăciune.

— Semeni cu sora ta.

Nu am zis nimic şi am ieşit din cameră. M-am dus la baie şi am dat drumul la apă. Apoi mi-am dat seama: oare nu mă decisesem? Alesesem copilul în defavoarea lui Bertrand. Nu mă impresionaseră punctul lui de vedere, temerile lui interioare, nu fusesem speriată de faptul că se muta de acasă pentru câteva luni sau pentru totdeauna. Bertrand nu putea să dispară. Era tatăl fiicei mele, al copilului pe care îl purtam. Nu putea să iasă cu totul din viaţa noastră.

Dar în timp ce mă uitam în oglindă, aburul începea să umple încet baia, ştergându-mi reflexia cu răsuflarea lui ceţoasă. Am simţit că totul se schimbase dramatic. Îl mai iubeam pe Bertrand? Mai aveam nevoie de el? Cum era posibil să vreau copilul lui, dar nu şi pe el?

Voiam să plâng, dar lacrimile nu veneau.

Eram încă în cadă, când Bertrand intră, ţinând în mână dosarul roşu al lui Sarah, pe care îl lăsasem în geantă.

— Ce e asta? mă întrebă şi flutură dosarul.

M-am mişcat brusc, surprinsă, făcând apa să dea peste marginea căzii. Chipul lui era confuz, îmbujorat. Se aşează imediat pe capacul de toaletă. Altădată aş fi râs de această poziţie caraghioasă.

— Lasă-mă să-ţi explic..., am început.

El ridică o mână.

— Nu poţi să te abţii, nu-i aşa? Pur şi simplu, nu poţi să laşi trecutul în pace.

Se uită prin dosar, răsfoi scrisorile trimise de Jules Dufaure lui André Tézac, cercetă pozele lui Sarah.

— Ce sunt toate astea? Cine ţi le-a dat?

— Tatăl tău, am răspuns încet.

El mă privi ţintă.

— Ce are tata de-a face cu astea?

Am ieşit din cadă, am luat un prosop, m-am întors cu spatele la el şi m-am şters. Cumva, nu-i doream privirea pe trupul meu gol.

— E o poveste lungă, Bertrand.

— De ce a trebuit să scoţi toate astea la lumină? S-au petrecut acum şaizeci de ani! Sunt lucruri îngropate şi uitate de mult.

M-am întors rapid spre el.

— Nu, nu-i aşa. Acum şaizeci de ani, familiei tale i s-a întâmplat ceva. Ceva ce tu nu ştii. Tu şi surorile tale nu ştiţi nimic. Şi nici Mamé.

Rămase cu gura căscată. Părea şocat.

— Ce s-a întâmplat? Spune-mi! îmi ceru el.

I-am smuls dosarul din mână şi l-am strâns la piept.

— *Tu* să-mi spui ce ai căutat în geanta mea.

Păream doi copii care se ceartă în pauză. El îşi dădu ochii peste cap.

— Am văzut dosarul în geanta ta şi m-am întrebat ce-i cu el. Atâta tot.

— De atâtea ori am avut dosare în geantă şi niciodată nu te-ai uitat la ele.

— Nu asta e problema. Spune-mi despre ce e vorba. Spune-mi acum.

Am clătinat din cap.

— Bertrand, sună-l pe tatăl tău. Spune-i că ai găsit dosarul. Întreabă-l.

— N-ai încredere în mine, nu-i aşa?

Chipul îi părea obosit şi brusc am simţit că mi-e milă de el. Părea rănit, parcă nu-i venea să creadă.

— Tatăl tău m-a rugat să nu-ţi spun, am rostit cu blândeţe.

Bertrand se ridică greoi de pe capacul de toaletă şi întinse mâna spre clanţă. Părea înfrânt, epuizat.

Făcu un pas înapoi şi mă mângâie uşor pe obraz. Îi simțeam degetele calde pe fața mea.

— Julia, ce s-a întâmplat cu noi? Unde a dispărut totul?

Apoi plecă.

Şi lacrimile au venit, iar eu le-am lăsat să mi se prelingă pe obraji. El m-a auzit suspinând, dar nu s-a întors.

În vara anului 2002, ştiind că Sarah Starzynski părăsise cu cincizeci de ani în urmă Parisul, cu destinația New York, m-am simțit propulsată înapoi peste Atlantic ca o bucată de metal atrasă de un magnet puternic. Abia aşteptam să plec din oraş. Abia aşteptam să o văd pe Zoë şi să-l caut pe Richard J. Rainsferd. Abia aşteptam să mă urc în avion.

Mă întrebam dacă Bertrand îl sunase pe tatăl lui ca să afle ce se întâmplase în rue de Saintonge în urmă cu toți acei ani. Cu mine rămăsese cordial, dar rece. Simțeam că şi el era nerăbdător să plec. Ca să se gândească la relația noastră? Să se întâlnească cu Amélie? Nu ştiam. Nu-mi păsa. Mi-am spus că nu îmi pasă.

Cu vreo două ore înainte să plec spre New York, l-am sunat pe socrul meu ca să-mi iau rămas-bun. El nu pomeni nimic de vreo conversație cu Bertrand şi nici eu nu l-am întrebat.

— De ce nu le-a mai scris Sarah celor din familia Dufaure? mă întrebase Édouard. Ce crezi că s-a întâmplat, Julia?

— Nu ştiu, Édouard. Dar o să fac tot posibilul să aflu.

Aceleaşi întrebări mă urmăreau şi pe mine, zi şi noapte. Când m-am suit în avion, câteva ore mai târziu, încă mă întrebam asta.

Oare Sarah Starzynski mai trăia?

Sora mea. Părul ei castaniu, lucios, pistruii, frumoşii ei ochi albaştri. Trupul ei atletic, puternic, atât de asemănător cu al mamei. *Les soeurs* Jarmond. Mult mai înalte decât toate celelalte femei Tézac. Zâmbetele uimite, strălucitoare. O urmă de invidie. De ce sunteţi voi, *les Américaines*, atât de înalte, are legătură cu mâncarea, cu vitaminele, cu hormonii? Charla era chiar mai înaltă decât mine. Cele două sarcini nu adăugaseră deloc pernuţe siluetei ei puternice, zvelte.

Din clipa în care mi-a zărit chipul pe aeroport, Charla a ştiut că mă preocupa ceva, ceva ce nu avea nimic de-a face cu copilul pe care mă hotărâsem să-l păstrez sau cu problemele din căsnicia mea. În timp ce mergeam cu maşina spre oraş, telefonul îi sună încontinuu. Asistenta ei, şeful ei, clienţii ei, copiii ei, babysitterul, Ben, fostul ei soţ din Long Island, Barry, actualul soţ aflat într-o delegaţie în Atlanta – apelurile păreau să nu mai contenească. Eram atât de bucuroasă s-o văd încât nici nu-mi păsa. Doar să fiu lângă ea, umăr lângă umăr, mă făcea fericită.

Odată rămase singure în casa ei îngustă şi elegantă de pe East 81rst Street, în bucătăria cromată, de o curăţenie impecabilă, şi după ce turnă un pahar de vin alb pentru ea şi unul de suc de mere pentru mine (din cauza sarcinii), i-am spus întreaga poveste. Charla cunoştea puţine lucruri despre Franţa. Nu ştia prea bine franceza, spaniola fiind singura limbă străină pe care o vorbea fluent. Franţa sub Ocupaţie nu însemna mare lucru pentru ea. Rămase tăcută în timp ce eu îi explicam despre razie, lagăre, trenurile spre Polonia. Parisul în iulie 1942. Apartamentul din rue de Saintonge. Sarah. Michel, fratele ei.

Am văzut cum chipul ei încântător păleşte de groază. Paharul cu vin rămase neatins. Îşi apăsă degetele cu putere peste buze şi clătină din cap. Am sărit direct la sfârşitul

poveştii, la ultima vedere de la Sarah, datată 1955, expediată din New York.

— Oh, Dumnezeule! spuse ea şi înghiți repede o gură de vin. Ai venit aici pentru ea, nu-i aşa?

Am dat aprobator din cap.

— Şi cum ai de gând să începi?

— Îți aminteşti de numele acela pentru care te-am sunat? Richard J. Rainsferd. Este numele soțului ei.

— Rainsferd?

I l-am spus pe litere.

Charla se ridică rapid şi luă telefonul fără fir.

— Ce faci? am întrebat-o.

Ridică mâna, făcându-mi semn să tac.

— Bună ziua, caut un anume Richard J. Rainsferd. Statul New York. Da, R-A-I-N-S-F-E-R-D. Nimic? OK, puteți verifica în New Jersey, vă rog? Nimic... Connecticut? Grozav. Da, mulțumesc. O clipă, vă rog.

Notă ceva pe o bucată de hârtie. Apoi mi-o întinse, cu un gest extravagant.

— Am găsit-o, zise ea, triumfătoare.

Am citit, neîncrezătoare, numărul şi adresa.

„Domnul şi doamna R.J. Rainsferd, Shepaug Dive nr. 2299, Roxbury, Connecticut."

— Nu se poate să fie ei, am murmurat. E imposibil să meargă atât de uşor.

— Roxbury, meditä Charla. Nu e în districtul Litchfield? Am avut un iubit acolo. Tu erai deja plecată. Greg Tanner. Un tip tare drăguț. Tatăl lui era doctor. E un loc plăcut, Roxbury. Cam la o sută şaizeci de kilometri de Manhattan.

Am rămas aşezată pe scaunul înalt de bar, uluită. Pur şi simplu nu-mi venea să cred că o găsisem atât de uşor, atât de rapid pe Sarah Starzynski. De-abia aterizasem. Nici măcar nu vorbisem cu fiica mea. Şi deja o localizasem pe Sarah. Era încă în viață. Mi se părea imposibil, ireal.

— Ascultă, i-am zis, cum ştim sigur că ea e?

Charla se aşează la masă şi îşi deschise rapid laptopul. Îşi pescui din geantă ochelarii şi şi-i puse pe nas.

— O să aflăm imediat.

Am venit în spatele ei în timp ce degetele îi zburau cu dexteritate pe taste.

— Ce faci acum? am întrebat-o, năucită.

— Nu te agita, replică ea scurt şi tastă în continuare.

Peste umărul ei, am văzut că deja intrase pe internet.

Pe ecran apăru:

„Bine aţi venit la Roxbury, Connecticut. Evenimente, întruniri sociale, persoane, proprietăţi."

— Perfect. Exact ce ne trebuie, zise Charla, privind cu atenţie ecranul.

Apoi îmi luă uşurel bucăţica de hârtie dintre degete, ridică din nou telefonul şi formă numărul de pe hârtie.

Totul se petrecea prea repede. Simţeam că îmi pierd suflul.

— Charla! Stai! Ce naiba faci, pentru numele lui Dumnezeu!

Charla acoperi receptorul cu mâna şi îmi aruncă o privire indignată peste marginea ochelarilor.

— Ai încredere în mine, nu?

Folosise tonul avocatului. Puternic, stăpân pe situaţie. Nu am putut decât să dau afirmativ din cap. Mă simţeam neputincioasă, panicată. M-am ridicat în picioare şi am început să mă plimb prin bucătărie, atingând aparatele electrocasnice, suprafeţele fine.

Când am ridicat privirea spre ea, Charla rânjea.

— Poate că ar trebui totuşi să bei un pahar de vin. Şi nu-ţi face probleme în legătură cu identificarea apelantului. Nu apare prefixul.

Ridică brusc un deget şi arătă spre telefon.

— Da, bună seara, sunteţi... ăăă... doamna Rainsferd?

Nu m-am putut abține să nu zâmbesc la auzul glasului ei prefăcut nazal. Se pricepuse mereu să-şi schimbe vocea.

— A, îmi pare rău... E plecată în oraş?

„Doamna Rainsferd" era plecată în oraş. Aşadar, chiar exista o doamnă Rainsferd. Am ascultat mai departe conversația. Nu-mi venea să cred.

— Da... ăăă... sunt Sharon Burstall de la biblioteca Minor Memorial de pe South Street. Voiam să vă întreb dacă v-ar interesa să participați la prima noastră întrunire de vară, programată pe 2 august... A, înțeleg. Oh, îmi pare rău, doamnă. Hm. Da. Mă scuzați de deranj, doamnă. Mulțumesc, la revedere.

Puse telefonul jos şi îmi aruncă un zâmbet de satisfacție.

— Ei bine? am întrebat, nerăbdătoare.

— Femeia cu care am vorbit este infirmiera lui Richard Rainsferd. E un bătrân bolnav, țintuit la pat. Are nevoie de tratament intensiv. Vine în fiecare după-amiază.

— Şi doamna Rainsferd?

— O aştepta să se întoarcă din clipă-n clipă.

M-am uitat la Charla, cu o privire pierdută.

— Şi acum ce fac? am zis. Mă duc, pur şi simplu, acolo?

Sora mea izbucni în râs.

— Ai altă idee?

Iată. Shepaug Drive nr. 2299. Am oprit motorul şi am rămas în maşină, cu palmele umede aşezate pe genunchi.

De unde mă aflam, puteam să văd casa, dincolo de stâlpii gemeni, în piatră cenuşie, de la poartă. Era o construcție pătrățoasă, în stil colonial, ridicată, după estimările mele, la sfârşitul anilor '30, mai puțin impresionantă decât proprietățile întinse, de un milion de dolari, pe care le zărisem pe drum, dar totuşi armonioasă şi de bun gust.

În timp ce străbăteam Route 67, fusesem uimită de frumusețea rurală nealterată a districtului Litchfield: dealuri

unduitoare, râuri sclipitoare, vegetație bogată, chiar şi sub arşița verii. Uitasem cât de cald poate fi în New England. În pofida aerului condiționat puternic, transpiram. Îmi părea rău că nu îmi luasem o sticlă cu apă minerală. Îmi simțeam gâtul uscat ca iasca.

Charla îmi spusese că locuitorii din Roxbury erau bogați. Îmi explicase că Roxbury era unul dintre acele locuri speciale de altădată, la modă, artistice, de care nimeni nu se plictisea. Artişti, scriitori, staruri de cinema: se pare că mulți locuiau aici. M-am întrebat cu ce se ocupa Richard Rainsferd. Avusese mereu o casă aici? Ori el şi Sarah locuiseră în Manhattan şi se retrăseseră aici la pensie? Şi copiii? Oare câți copii aveau? M-am uitat prin parbriz la fațada de piatră şi am numărat ferestrele. Casa trebuie că avea două sau trei dormitoare, dacă nu cumva în spate era mai mare decât îmi imaginam. Copii care probabil că erau de vârsta mea. Şi nepoți. Mi-am lungit gâtul să văd dacă erau maşini parcate în fața casei. Nu am reuşit să văd decât un garaj anexat, cu uşile închise.

M-am uitat la ceas. Abia trecuse de ora două. Îmi luase numai vreo două ore să ajung cu maşina din oraş. Charla îmi împrumutase Volvo-ul ei. Era impecabil, la fel ca bucătăria ei. Brusc, mi-am dorit să fi fost cu mine azi. Dar nu putuse să-şi anuleze întâlnirile. „O să te descurci, surioară", îmi zisese, aruncându-mi cheile de la maşină. „Ține-mă la curent, bine?"

Am rămas în Volvo, simțind cum neliniştea se ridică în mine precum căldura înăbuşitoare. Ce naiba aveam să-i zic lui Sarah Starzyinski? Nici măcar nu puteam să-i spun aşa. Nici Dufaure. Acum era doamna Rainsferd şi fusese doamna Rainsferd în ultimii cincizeci de ani. Mi se părea imposibil să cobor din maşină şi să sun la soneria de alamă pe care o zăream în dreapta uşii de la intrare. „Da, bună ziua, doamnă Rainsferd, nu mă cunoaşteți, numele meu este

Julia Jarmond, dar voiam să vorbesc cu dumneavoastră despre rue de Saintonge şi ce s-a întâmplat atunci, şi familia Tézac, şi...”

Suna jalnic, artificial. Ce căutam aici? De ce bătusem atâta drum? Ar fi trebuit să-i scriu o scrisoare, să aştept să-mi răspundă. Vizita mea era ridicolă. O idee ridicolă. Şi, în definitiv, ce sperasem? Să mă întâmpine cu braţele deschise, să-mi ofere o ceaşcă de ceai şi să murmure: „Desigur că îi iert pe cei din familia Tézac”. Ce nebunie. Suprarealist. Venisem degeaba aici. Ar trebui să plec chiar acum.

Tocmai mă pregăteam să dau înapoi şi să plec când o voce mă făcu să tresar.

— Căutaţi pe cineva?

M-am răsucit în scaunul umed şi am văzut o femeie bronzată, de vreo treizeci şi cinci de ani. Avea părul tuns scurt, negru, era scundă şi îndesată.

— O caut pe doamna Rainsferd, dar nu sunt sigură că am nimerit unde trebuie...

Femeia zâmbi.

— Aţi nimerit unde trebuie. Dar mama e plecată la cumpărături. O să se întoarcă însă în vreo douăzeci de minute. Eu sunt Ornella Harris. Locuiesc alături.

O aveam înaintea ochilor pe fiica lui Sarah. Fiica lui Sarah Starzyinski.

Am încercat să-mi păstrez calmul şi am reuşit să afişez un zâmbet politicos.

— Sunt Julia Jarmond.

— Mă bucur să vă cunosc, zise ea. Vă pot ajuta cu ceva?

Mi-am stors creierii să răspund ceva.

— Păi, speram să o întâlnesc pe mama dumneavoastră. Ar fi trebuit să telefonez înainte, dar cum treceam prin Roxbury, m-am gândit să mă opresc...

— Sunteţi prietenă cu mama? se interesă ea.

— Nu chiar. De curând l-am cunoscut pe unul dintre verii ei şi mi-a spus că locuieşte aici.

Chipul Ornellei se luminã.

— A, probabil, l-aţi cunoscut pe Lorenzo! Unde, în Europa?

Am încercat să nu par pierdută. Cine naiba era Lorenzo?

— De fapt, da, la Paris.

Ornella chicoti.

— Da, e o figură, unchiul Lorenzo. Mama îl adoră. Nu prea vine să ne viziteze, dar sună des.

Îşi înclină capul spre mine.

— Hei, nu vreţi să intraţi să beţi un ceai cu gheaţă sau altceva? E al naibii de cald aici. Şi s-o aşteptaţi înăuntru pe mama? O să-i auzim maşina când vine.

— Nu vreau să vă deranjez...

— Copiii mei sunt cu tatăl lor, cu barca pe lacul Lillinonah, aşa că vă rog, intraţi.

Am ieşit din maşinã, simţindu-mă din ce în ce mai agitată, şi am urmat-o pe Ornella în curtea interioară a unei case alăturate, construită în acelaşi stil ca locuinţa familiei Rainsferd. Peluza era plină de jucării de plastic, discuri Frisbee, păpuşi Barbie fără cap şi piese de lego. În timp ce mă aşezam în umbra răcoroasă, m-am întrebat de câte ori Sarah Starzyinski venise să-şi privească nepoţii cum se jucau. Cum locuia alături, probabil că venea în fiecare zi.

Ornella îmi oferi un pahar mare de ceai cu gheaţă, pe care l-am acceptat recunoscătoare. Am băut în tăcere.

— Locuiţi aici? mă întrebă, în cele din urmă.

— Nu, locuiesc în Franţa. La Paris. Sunt măritată cu un francez.

— Paris, uau! exclamă ea. E frumos, nu?

— Mda, dar mă bucur că sunt acasă. Sora mea locuieşte în Manhattan, iar părinţii mei, la Boston. Am venit să-mi petrec vara cu ei.

Se auzi telefonul, şi Ornella se duse să răspundă. Murmură câteva cuvinte în surdină şi se întoarse în grădină.

— Era Mildred, explică ea.

— Mildred? am întrebat, nedumerită.

— Infirmiera tatălui meu.

Femeia cu care vorbise Charla cu o zi înainte. Care pomenise de un bătrân ţintuit la pat.

— Tatăl dumneavoastră e... mai bine? am întrebat pe un ton ezitant.

Ornella clătină din cap.

— Nu, nu e. Cancerul e într-un stadiu prea avansat. N-o să supravieţuiască. Nici nu mai poate să vorbească, e inconştient.

— Îmi pare tare rău, am murmurat.

— Slavă Domnului că mama este atât de puternică. Ea mă ajută să trec prin asta, în loc să fie invers. E minunată. Ca şi soţul meu, Eric. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără ei.

Am dat din cap. Apoi am auzit scrâşnetul roţilor pe pietriş.

— E mama! anunţă Ornella.

Am auzit portiera unei maşini închizându-se şi zgomotul paşilor pe pietriş. Apoi o voce răsună peste gardul viu, pe o tonalitate înaltă şi dulce:

— Nella! Nella!

Avea un ton străin, melodios.

— Vin, mamă.

Inima îmi zvâcnea cu putere. A trebuit să-mi duc mâna la piept ca să mă liniştesc. În timp ce urmam şoldurile pătrate ale Ornellei de-a lungul peluzei, simţeam că o să leşin de emoţie şi agitaţie.

Aveam să o întâlnesc pe Sarah Starzyinski. Să o văd cu ochii mei. Numai Dumnezeu ştia ce aveam să-i spun.

Deşi se afla chiar lângă mine, am auzit glasul Ornellei parcă de la mare depărtare.

— Mamă, ea e Julia Jarmond, o prietenă a unchiului Lorenzo. Vine de la Paris şi cum trecea prin Roxbury...

Femeia zâmbitoare care se apropia de mine purta o rochie roşie care îi ajungea până la glezne. Avea înspre şaizeci de ani şi era scundă şi îndesată, ca şi fiica ei: umeri rotunzi, coapse pline şi braţe groase, generoase. Părul negru, încărunţit, era prins într-un coc, avea pielea bronzată şi ochi negri ca tăciunele.

Ochi negri.

Femeia aceasta nu era Sarah Starzyinski. Măcar atâta lucru ştiam.

— Ah, sunteţi prietenă cu Lorenzo, *si?* Mă bucur să vă cunosc!

Accentul era pur italian, fără nici o îndoială. Totul în legătură cu femeia aceasta era italian.

M-am dat înapoi şi am început să mă bâlbâi îngrozitor.

— Îmi pare rău, foarte rău...

Ornella şi mama ei mă priveau ţintă. Zâmbetele le zăboviră pe buze, apoi dispărură.

— Cred că am nimerit o altă doamnă Rainsferd.

— O altă doamnă Rainsferd? repetă Ornella.

— Eu o caut pe o Sarah Starzynski, am explicat. Am făcut o greşeală.

Mama Ornellei oftă şi mă bătu uşor pe braţ.

— Vă rog, nu vă faceţi probleme. Se mai întâmplă.

— O să plec acum, am murmurat, cu obrajii în flăcări. Îmi pare rău că v-am făcut să vă pierdeţi timpul.

M-am întors şi m-am îndreptat înspre maşină, tremurând de ruşine şi de dezamăgire.

— Staţi! se auzi vocea clară a doamnei Rainsferd. Domnişoară, staţi!

M-am oprit. Ea se apropie de mine şi îşi puse mâna grăsuţă pe umărul meu.

— Uitați, nu faceți nici o greşeală, domnişoară.

M-am încruntat.

— Ce vreți să spuneți?

— Fata franțuzoaică, Sarah, ea prima nevastă la soțul meu.

Am rămas cu privirea ațintită asupra ei.

— Ştiți unde se află? am întrebat cu glas întretăiat.

Mâna grăsuță mă bătu din nou uşor. Ochii negri păreau trişti.

— Iubito, e moartă. A murit în 1972. Îmi pare rău să zic asta.

Trecură parcă secole întregi până să pricep cuvintele ei. Capul îmi vâjâia. Poate că de vină era şi căldura, soarele care mă asalta fără milă.

— Nella! Adu nişte apă!

Doamna Rainsferd mă luă de braț, mă conduse din nou spre verandă şi mă puse să mă aşez pe o bancă de lemn, tapițată. Îmi dădu nişte apă. Am băut, cu dinții clănțănindu-mi pe marginea paharului, apoi i l-am dat înapoi după ce am terminat.

— Îmi pare rău să-ți dau aşa veşti, crede-mă.

— Cum a murit? am întrebat eu, cu un glas spart.

— Accident de maşină. Ea şi Richard locuiau în Roxbury de la început de ani şaizeci. Maşina lui Sarah a alunecat pe polei. S-a izbit în copac. Drumurile foarte periculoase aici iarna, ştii. Ea murit pe loc.

Nu puteam să vorbesc. Mă simțeam complet distrusă.

— Eşti supărată, biata de tine, acum, şopti ea şi-mi mângâie obrazul cu un gest profund matern.

Am clătinat din cap şi-am murmurat ceva. Mă simțeam epuizată, stoarsă de puteri. O carapace goală. Ideea drumului lung înapoi la New York mă făcea să vreau să urlu. Şi după asta... Ce aveam să le spun lui Édouard, lui

Gaspard? Cum? Că era moartă? Pur şi simplu? Că nu se mai putea face nimic?

Era moartă. Murise la patruzeci de ani. Era dispărută. Moartă. Dispărută.

Sarah era moartă. Nu o să pot niciodată să vorbesc cu ea. Nu o să pot niciodată să-i spun că-mi pare rău, să-i transmit regretele lui Édouard, să-i spun cât de mult contase pentru familia Tézac. Nu o să pot niciodată să-i spun că Gaspard şi Nicolas Dufaure îi simțeau lipsa, că îi trimiteau dragostea lor. Întârziasem. Întârziasem treizeci de ani.

— Ştii, eu n-am cunoscut la ea niciodată, spunea doamna Rainsferd. Am întâlnit pe Richard cam doi ani mai târziu. El om trist. Şi băiatul...

Am ridicat deodată capul, atentă.

— Băiatul?

— Da, William. Ştii pe William?

— Fiul lui Sarah?

— Da, băiatul lui Sarah.

— Fratele meu vitreg, explică Ornella.

Am simțit că îmi renasc speranțele.

— Nu, nu-l cunosc. Vorbiți-mi despre el.

— Bietul *bambino,* avea numai doisprezece ani când mama lui a murit. Un băiat tare trist. Am crescut ca pe al meu. Am dat iubirea Italiei. S-a însurat cu o fată din Italia, de la mine din sat.

Radia de mândrie.

— Locuieşte în Roxbury? am întrebat-o.

Ea zâmbi şi mă mângâie iar pe obraz.

— *Mammamia,* nu, William locuieşte în Italia. Plecat din Roxbury în 1980, la douăzeci de ani. S-a însurat cu Francesca în 1985. Are două fetițe minunate. Din când în când vine să vadă pe tatăl lui, şi pe mine şi Nella, dar nu

foarte des. Nu-i place aici. Îi aduce aminte de moartea mamei lui.

Brusc, m-am simțit mult mai bine. Părea mai puțin cald, mai puțin înăbuşitor. Am simțit că puteam să respir mai uşor.

— Doamnă Rainsferd..., am început.

— Te rog, spune-mi Mara, zise ea.

— Mara, am repetat, ascultătoare. Trebuie să vorbesc cu William. Trebuie să-l întâlnesc. E foarte important. Poți să-mi dai adresa lui din Italia?

Legătura era slabă şi abia îl auzeam pe Joshua.

— Ai nevoie de un avans? mă întrebă el. În miezul verii?

— Da! am strigat, speriată brusc de tonul lui mirat.

— Cât?

I-am spus.

— Hei, Julia, ce se întâmplă? Banditul ăla de soț al tău a devenit strâns la pungă sau ce?

Am oftat, nerăbdătoare.

— Joshua, poți să-mi dai sau nu? E important.

— Sigur că îți dau, mă repezi el. E prima dată în ani de zile când îmi ceri bani. Sper că n-ai probleme, nu?

— Nu am nici o problemă. Însă am de făcut o călătorie. Asta-i tot. Şi cât mai repede.

— Oh, zise el şi am simțit că i-a fost stârnită curiozitatea. Şi unde te duci?

— O duc pe fiica mea în Toscana. O să-ți explic altă dată.

Tonul meu era plat şi categoric. Probabil că Joshua îşi dădu seama că nu are rost să încerce să mai smulgă ceva de la mine. I-am simțit iritarea pulsând pe firul telefonic de la Paris. Avansul urma să intre în contul meu în acea după-amiază, îmi spuse scurt. I-am mulțumit şi am închis.

Apoi mi-am pus mâinile sub bărbie şi am început să mă gândesc. Dacă îi spuneam lui Bertrand ce aveam de gând,

va face o scenă. Va complica lucrurile, va face totul dificil. Puteam să-i spun lui Édouard... Nu, era prea devreme. Prea curând. Trebuia să vorbesc mai întâi cu William Rainsferd. Acum aveam adresa lui şi va fi uşor să-l găsesc. Să-i vorbesc era o cu totul altă problemă.

Apoi mai era şi Zoë. Ce părere o să aibă să-i întrerup distracția din Long Island? Şi să nu mergem în Nahant, la bunicii ei? Asta m-a îngrijorat la început. Totuşi, cumva ştiam că nu o să se supere. Nu mai fusese niciodată în Italia. Şi puteam să-i împărtăşesc secretul. Puteam să-i spun adevărul, să-i destăinuiesc că urma să-l întâlnim pe fiul lui Sarah Starzynski.

Şi mai erau şi părinții mei. Ce puteam să le spun? De unde să încep? Şi ei mă aşteptau la Nahant, după şederea în Long Island. Ce naiba aveam să le zic?

— Mda, făcu Charla mai târziu, după ce i-am explicat toate astea, mda, sigur, o să fugi în Toscana cu Zoë, o să-l găseşti pe tipul ăsta şi o să-i spui aşa, din senin, că-ți pare rău, şaizeci de ani mai târziu?

Ironia din glasul ei mă făcu să tresar.

— Păi de ce naiba nu? am replicat.

Ea oftă. Ne aflam în camera spațioasă din față, de la etajul unu al casei ei, pe care ea o folosea drept birou. Soțul ei urma să ajungă mai târziu în acea seară. Cina aştepta în bucătărie; o pregătisem amândouă mai devreme. Charlei îi plăceau culorile vii, la fel ca lui Zoë. Camera asta era un creuzet de verde-fistic, roşu-rubiniu şi portocaliu-luminos. Prima dată când o văzusem, simțisem că mă ia durerea de cap, dar mă obişnuisem cu ea şi în sinea mea o găseam extrem de exotică. Eu tindeam mereu spre culorile neutre, calme, ca maro, bej, alb sau gri, chiar şi în codul vestimentar. Charla şi Zoë preferau o supradoză din tot ce era strălucitor, dar ambele ştiau să poarte astfel de culori. Le invidiam pe amândouă şi le admiram îndrăzneala.

— Nu mai face pe sora cea mare care le ştie pe toate. Eşti însărcinată, nu uita. Nu sunt sigură că toate drumurile astea sunt ceea ce îți trebuie acum.

Nu am zis nimic. Avea dreptate. Se ridică şi se duse să pună un disc cu Carly Simon. *You're so vain,* cu Mick Jagger care se tânguia ca acompaniament vocal.

Apoi se întoarse şi mă privi furioasă.

— Trebuie neapărat să-l găseşti pe omul ăsta chiar acum, în clipa asta? Adică, toată chestia asta nu mai poate să aştepte?

Din nou, avea dreptate.

Am privit-o la rândul meu.

— Charla, nu e aşa de simplu. Şi nu, nu poate să aştepte. Nu, nu am cum să-ți explic. E prea important. E cel mai important lucru din viața mea de acum. În afară de copil.

Ea oftă din nou.

— Cântecul ăsta de Carly Simon îmi aminteşte întotdeauna de soțul tău.

Am chicotit ironic.

— Şi părinților ce o să le spui? mă întrebă. De ce nu te duci la Nahant? Şi despre copil?

— Dumnezeu ştie.

— Atunci, gândeşte-te bine. Gândeşte-te cu mare atenție.

— Mă gândesc. M-am gândit.

Veni în spatele meu şi îmi masă umerii.

— Asta înseamnă că ai organizat totul? Deja?

— Da.

— Nu pierzi vremea.

Îmi plăcea senzația mâinilor ei pe umerii mei, mă moleşea şi mă încălzea. M-am uitat în jur la biroul colorat al Charlei, la masa de lucru acoperită cu dosare şi cărți, la perdelele de un rubiniu-deschis, care fluturau uşor în vânt. Casa era tăcută fără copiii ei.

— Şi unde locuieşte tipul ăsta? mă întrebă.

— Are un nume. William Rainsferd. Locuieşte în Lucca.

— Unde-i asta?

— E un orăşel între Florenţa şi Pisa.

— Şi cu ce se ocupă?

— M-am uitat pe internet, dar mama lui vitregă mi-a spus oricum. Este critic culinar. Soţia lui este sculptoriţă. Au doi copii.

— Şi câţi ani are William Rainsferd?

— Parcă ai fi de la poliţie. S-a născut în 1959.

— Şi tu ai de gând să intri în paşi de dans în viaţa lui şi să deschizi cutia Pandorei.

I-am împins la o parte mâinile, exasperată.

— Sigur că nu! Vreau doar să ştie şi varianta noastră. Vreau să mă asigur că ştie că nimeni nu a uitat ce s-a întâmplat.

Un rânjet strâmb.

— Probabil că nici el. Mama lui a purtat povara asta toată viaţa ei... Poate că el nu vrea să i se readucă aminte.

Se auzi sunetul unei uşi închise la parter.

— E cineva acasă? Doamna cea frumoasă şi sora ei de la Parri?

Zgomot de paşi urcând scările.

Barry, cumnatul meu. Chipul Charlei se lumină. Atât de îndrăgostită, m-am gândit. M-am simţit fericită pentru ea. După un divorţ dureros şi dificil, era din nou cu adevărat fericită.

Privindu-i cum se sărută, m-am gândit la Bertrand. Ce o să se întâmple cu căsnicia mea? Pe ce drum o s-o apuce? O să se rezolve ceva? Am împins gândurile astea la o parte în timp ce îi urmam pe Charla şi pe Barry la parter.

Mai târziu, când stăteam întinsă în pat, vorbele Charlei despre William Rainsferd îmi reveniră în minte. „Poate că el nu vrea să i se readucă aminte.” M-am sucit şi m-am răsucit aproape toată noaptea. A doua zi dimineaţă mi-am zis că

urma să descopăr curând dacă William Rainsferd avea o problemă în a discuta despre mama lui şi despre trecutul ei. Aveam de gând să mă întâlnesc cu el. Urma să-i vorbesc. Două zile mai târziu, eu şi Zoë plecam spre Paris de pe aeroportul JFK, apoi spre Florența.

William Rainsferd îşi petrecea întotdeauna vacanța de vară în Lucca, îmi spusese Mara când îmi dăduse adresa. Şi Mara îi telefonase ca să-i spună că o să-l caut.

William Rainsferd ştia că o anume Julia Jarmond avea să-l sune. Asta era tot ce ştia.

Căldura toscană nu se asemăna deloc cu cea din New England. Era extrem de uscată, lipsită de orice umiditate. În timp ce ieşeam de pe aeroportul Peretola din Florența, cu Zoë după mine, căldura devenea atât de devastatoare încât am avut impresia că o să mă topesc pe loc, deshidratată. Tot dădeam vina pe sarcină, mă consolam şi îmi spuneam că de obicei nu mă simțeam atât de stoarsă, de pârjolită. Diferența de fus orar nu ajuta nici ea prea mult. Soarele părea să mă muşte, să-mi ardă pielea şi ochii, în ciuda pălăriei de paie şi a ochelarilor negri.

Închiriasem o maşină, un Fiat cu aspect modest, care ne aştepta în mijlocul parcării pârjolite de soare. Aerul condiționat era mai mult decât slab. În timp ce dădeam cu spatele, m-am întrebat dintr-odată dacă o să rezist cele patruzeci de minute cât dura drumul până la Lucca. Tânjeam după o cameră umbrită şi răcoroasă, unde să adorm între nişte cearşafuri moi şi uşoare. Vitalitatea lui Zoë reuşi să mă mai învioreze. Vorbea încontinuu, când despre culoarea cerului – un albastru profund, fără pată –, când despre chiparoşii care mărgineau autostrada, când despre măslinii plantați în şiruri mici, când despre casele vechi şi părăginite care se zăreau în depărtare, cocoțate pe coama dealurilor.

— Aici e Montecatini, ciripi ea cu voce de cunoscător, citind dintr-un ghid. Faimos pentru vinul şi spa-ul de lux.

În timp ce eu conduceam, Zoë citea cu glas tare despre Lucca. Era unul dintre puținele orăşele toscane care păstrase faimosul zid de apărare medieval ce înconjura centrul vechi nealterat, pe unde puține maşini erau lăsate să treacă.

— Ar fi multe de văzut, continuă Zoë, catedrala, biserica San Michele, turnul Guinigui, Muzeul Puccini, Palazzo Mansi...

I-am zâmbit, amuzată de buna ei dispoziție. Ea îmi aruncă o privire.

— Bănuiesc că nu o să ne rămână prea mult timp de vizitat..., rânji ea. Avem de lucru, nu-i aşa, mamă?

— Sigur că avem, am fost de acord.

Zoë găsise deja adresa lui William Rainsferd pe harta orăşelului Lucca. Nu era departe de via Fillungo, artera principală a oraşului, o stradă pietonală largă, unde închiriasem o cameră într-o pensiune: Casa Giovanna.

În timp ce ne apropiam de Lucca, cu amețitorul său labirint de străzi, am descoperit că trebuia să mă concentrez asupra mersului haotic al maşinilor din jurul meu, care ieşeau din trafic, se opreau sau întorceau fără nici un fel de avertisment. Era mult mai rău ca la Paris, am decis, începând să mă simt agitată şi nervoasă. La asta se adăuga şi o frământare vagă la baza abdomenului, care nu-mi plăcea şi care semăna în mod ciudat cu începutul menstruației. Să fi fost de la ceva ce mâncasem în avion şi nu-mi căzuse bine? Sau mai rău? M-am simțit cuprinsă de nelinişte.

Charla avea dreptate. Era o nebunie să vin aici în starea în care mă aflam, cu o sarcină de nici măcar trei luni. Călătoria asta ar fi putut să mai aştepte. William Rainsferd ar fi putut să mai aştepte şase luni pentru vizita mea.

Dar apoi m-am uitat la chipul lui Zoë. Era frumos, luminat de bucurie şi de nerăbdare. Nu ştia nimic despre faptul că eu şi Bertrand ne separam. Fusese cruțată, neştiind ce planuri aveam. Asta urma să fie o vară pe care nu o va uita niciodată.

În timp ce duceam Fiatul spre unul dintre locurile de parcare libere de lângă zidurile oraşului, ştiam că voiam să fac această perioadă cât mai frumoasă cu putință pentru ea.

I-am spus lui Zoë că simțeam nevoia să stau puțin întinsă. În timp ce ea discuta pe hol cu amabila Giovanna, o doamnă durdulie, cu o voce aprigă, eu am făcut un duş răcoros şi m-am întins pe pat. Durerea din partea de jos a abdomenului a început, încetul cu încetul, să se risipească.

Camerele noastre alăturate erau mici, în partea de sus a unei clădiri înalte şi vechi, dar foarte confortabile. Mă tot gândeam la vocea mamei, când o sunasem de la Charla ca să-i spun că nu veneam la Nahant, că o luam pe Zoë înapoi în Europa. Mi-am dat seama, din scurtele pauze din discuție şi din modul cum îşi dregea glasul, că era îngrijorată. În cele din urmă mă întrebase dacă totul era în regulă. Am răspuns veselă că totul era bine, că aveam ocazia să vizitez Florența împreună cu Zoë, şi că mă voi întoarce mai târziu în State ca să îi vizitez pe ea şi pe tata.

„Dar de-abia ai ajuns! Şi de ce să pleci când ai stat cu Charla doar două zile? protestase ea. Şi să întrerupi vacanța lui Zoë aici? Pur şi simplu nu înțeleg. Şi spuneai cât de dor îți era de America. Totul e atât de precipitat…”

Mă simțisem vinovată. Dar cum puteam să le relatez ei şi tatei întreaga poveste la telefon? Va veni şi ziua aceea, mi-am zis. Nu acum. Încă mă simțeam vinovată, stând întinsă pe cuvertura roz-deschis, care mirosea vag a lavandă. Nu-i spusesem mamei nici măcar despre sarcină. Şi nici lui Zoë. Tânjeam să le împărtăşesc secretul, la fel şi tatălui meu. Dar

ceva mă reținea. O superstiție bizară, o neliniște adânc înrădăcinată, pe care nu o mai simțisem până acum. În ultimele câteva luni, în viața mea păreau să se fi produs schimbări subtile.

Să fi avut de-a face cu Sarah, cu rue de Saintonge? Sau era doar o maturizare târzie? Nu-mi dădeam seama. Ştiam doar că mă simțeam de parcă ieşisem dintr-o ceață protectoare, suavă, care mă înconjurase multă vreme. Acum, simțurile mele erau ascuțite, în alertă. Nu mai exista nici o negură. Erau numai fapte. Să-l găsesc pe acest bărbat. Să-i spun că mama lui nu fusese niciodată uitată de familia Tézac, de familia Dufaure.

Eram nerăbdătoare să-l văd. Se afla chiar aici, în acest oraş; poate că se plimba pe aglomerata via Fillungo acum, chiar în acest moment. Cumva, în timp ce stăteam întinsă în patul din camera mea micuță, sunetele vocilor şi râsetele care se înălțau din strada îngustă prin fereastra deschisă, însoțite de vuietul ocazional al unei motociclete Vespa sau de clinchetul ascuțit al unei sonerii de bicicletă, m-am simțit apropiată de Sarah, mai aproape decât fusesem vreodată, fiindcă urma să-l cunosc pe fiul ei, carne din carnea ei şi sânge din sângele ei. Mai aproape de-atât nu voi fi niciodată de fetița cu steaua galbenă.

„Haide, întinde doar mâna, ridică receptorul ăla şi sună-l. Simplu. Uşor.” Totuşi, eram incapabilă s-o fac. M-am uitat lung la telefonul vechi, negru, simțindu-mă neajutorată, şi am oftat de disperare şi de iritare. Stăteam întinsă şi mă simțeam prost, aproape ruşinată. Mi-am dat seama că eram atât de obsedată de fiul lui Sarah încât nici măcar nu observasem oraşul, farmecul şi frumusețea lui. Îmi târşâisem picioarele înspre pensiune ca un somnambul, mergând în urma lui Zoë, care părea să plutească prin încâlceala vechilor străduțe întortocheate, de parcă locuise aici toată viața. Eu nu văzusem nimic din oraş. Nimic nu

conta pentru mine în afară de William Rainsferd. Şi nu eram în stare nici măcar să-l sun.

Zoë intră şi se aşează pe marginea patului.

— Cum te simți?

— M-am odihnit bine, am răspuns.

Ea mă cercetă atentă, cu ochii ei căprui.

— Cred că ar trebui să te mai odihneşti puțin, mamă.

M-am încruntat.

— Par chiar atât de obosită?

Ea încuviință din cap.

— Odihneşte-te, mamă. Giovanna mi-a dat ceva să mănânc. Nu-ți face griji în privința mea. Totul e în ordine.

Nu mi-am putut stăpâni un zâmbet când am văzut cât de serioasă e. Din uşă, se întoarse spre mine.

— Mamă...

— Da, iubito.

— Tata ştie că suntem aici?

Încă nu-i spusesem lui Bertrand că aveam de gând s-o aduc pe Zoë la Lucca. Fără îndoială că avea să explodeze la aflarea veştii.

— Nu, nu ştie, draga mea.

Ea se jucă cu clanța.

— Tu şi tata v-ați certat?

Nu avea sens să mint ochii aceia limpezi, solemni.

— Da, iubito. Tata nu e de acord cu mine că încerc să aflu mai multe despre Sarah. Nu s-ar bucura deloc dacă ar afla.

— *Grand-père* ştie.

M-am ridicat în capul oaselor, uimită.

— Ai vorbit cu bunicul despre asta?

Ea dădu din cap.

— Da. Chiar îl interesează Sarah, să ştii. L-am sunat din Long Island şi i-am spus că venim amândouă aici să ne întâlnim cu fiul ei. Ştiam că aveai să-l suni la un moment

dat, dar eram atât de nerăbdătoare, încât a trebuit să-i spun.

— Şi ce a zis? am întrebat, uimită de francheţea fiicei mele.

— A zis c-am făcut bine să venim aici. Şi că o să-i spună lui *papà*, dacă *papà* o să înceapă să se agite. A mai spus că eşti o persoană minunată.

— A zis Édouard una ca asta?

— Da.

Am clătinat din cap, uimită şi impresionată deopotrivă.

— *Grand-père* a mai spus şi altceva. Că trebuie s-o iei uşor. Mi-a zis să mă asigur că nu te oboseşti prea tare.

Deci, Édouard ştia. Ştia că sunt însărcinată. Vorbise cu Bertrand. Probabil că fusese o discuţie lungă tată-fiu. Şi Bertrand aflase acum tot ce se petrecuse în apartamentul din rue de Saintonge în vara lui 1942.

Vocea lui Zoë îmi îndepărtă gândurile de la Édouard.

— De ce nu-l suni pur şi simplu pe William, mamă? Să stabileşti o întâlnire?

M-am ridicat din nou.

— Ai dreptate, iubito.

Am luat bucăţica de hârtie cu numărul lui William scris de Mara şi am format numărul la telefonul vechi. Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Era suprarealist, mi-am zis. Iată-mă sunându-l pe fiul lui Sarah.

Am auzit telefonul sunând neregulat de vreo două ori, apoi uruitul unui robot telefonic. O voce de femeie vorbea rapid în italiană. Am închis în grabă, jenată.

— Asta chiar a fost o prostie, remarcă Zoë. Nu închide niciodată când răspunde robotul. Mi-ai zis asta de o mie de ori.

Am format din nou, zâmbind la vederea exasperării atât de mature a lui Zoë faţă de comportamentul meu. De data asta am aşteptat să aud semnalul sonor. Şi când am vorbit,

cuvintele mi-au ieşit minunat, de parcă aş fi repetat zile întregi textul.

— Bună ziua, sunt Julia Jarmond şi sun în numele doamnei Mara Rainsferd. Eu şi fiica mea suntem în Lucca, stăm la Casa Giovanna, pe via Fillungo. Stăm aici vreo două zile. Sper să ne daţi de veste. Mulţumesc, la revedere.

Am pus receptorul la loc în furca neagră, uşurată şi dezamăgită în acelaşi timp.

— Bine, zise Zoë. Acum odihneşte-te în continuare. Ne vedem mai târziu.

Mă sărută pe frunte şi ieşi din cameră.

Am luat masa într-un restaurant mic şi pitoresc din spatele hotelului, lângă *anfiteatro,* un cerc larg de case vechi, care, cu secole în urmă, găzduia jocuri medievale. Mă simţeam refăcută acum, după ce mă odihnisem, şi admiram parada colorată de turişti, localnici, vânzători ambulanţi, copii, porumbei. Am descoperit că italienii iubeau copiii. Chelnerii şi vânzătorii îi spuneau *principessa* lui Zoë, se gudurau pe lângă ea, îi zâmbeau, o ciupeau de urechi, de nas, o mângâiau pe păr. La început, lucrul ăsta m-a nelinişti, dar ei îi făcea plăcere atenţia şi se străduia cu ardoare să-şi folosească italiana rudimentară: *Sono Francese e Americana, mi chiama Zoë*. Căldura se domolise, lăsând în urmă valuri de răcoare. Totuşi, ştiam că o să fie cald şi înăbuşitor în cămăruţele noastre, sus, deasupra străzii. Italienilor, ca şi francezilor, nu le plăcea aerul condiţionat. În seara asta nu m-ar fi deranjat suflul îngheţat al unui aparat.

Când am ajuns înapoi la Casa Giovanna, ameţită de decalajul de fus orar, pe uşa noastră era prins un bilet. *„Per favore telefonare* William Rainsferd.”

Am rămas pe loc, uluită. Zoë scoase o exclamaţie de bucurie.

— Acum? am zis.

— Păi, e numai nouă fără un sfert, zise Zoë.

— OK, am răspuns, în timp ce deschideam uşa cu degete tremurătoare.

Mi-am lipit de ureche receptorul negru şi am format numărul pentru a treia oară în acea zi. „Robotul”, am mimat către Zoë. „Vorbeşte”, mi-a răspuns ea, în acelaşi fel. După un bip, mi-am murmurat numele, am ezitat şi tocmai mă pregăteam să închid când o voce masculină a zis:

— Alo?

Accent american. El era.

— Bună, am zis, sunt Julia Jarmond.

— Bună, răspunse el, tocmai eram la masă...

— Ah, scuză-mă...

— Nu-i nici o problemă. Vrei să ne întâlnim mâine înainte de prânz?

— Sigur, am zis.

— E o cafenea micuță pe ziduri, chiar după Palazzo Mansi. Putem să ne întâlnim acolo la amiază?

— Bine, am spus. Hm... cum ne găsim unul pe celălalt?

El râse.

— Nu-ți face probleme. Lucca este un loc micuț. O să te găsesc.

O pauză.

— La revedere, spuse el şi închise.

A doua zi dimineață, durerea din abdomen revenise. Nimic puternic, dar mă deranja cu o persistență discretă. M-am decis s-o ignor. Dacă până la prânz nu dispărea, aveam să o întreb pe Giovanna de adresa unui doctor. În timp ce mă îndreptam spre cafenea, m-am întrebat cum urma să abordez subiectul cu William. Amânasem să mă gândesc la asta şi mi-am dat seama acum că nu ar fi trebuit s-o fac. Urma să tulbur amintiri dureroase, triste. Poate că nu voia

să vorbească deloc despre mama lui. Poate că era ceva ce lăsase în urmă. Aici avea viața lui, departe de Roxbury, departe de rue de Saintonge. O viață bucolică, liniştită. Şi iată-mă aducând înapoi trecutul. Morții.

Eu şi Zoë am descoperit că se putea merge pe zidurile medievale groase care înconjurau micuțul oraş. Erau înalte şi late, cu o alee largă pe creastă, mărginită de un şir des de castani. Ne amestecam cu un şir nesfârşit de oameni care făceau jogging, se plimbau, mergeau cu bicicleta, cu rolele, mame cu copii, bătrâni care vorbeau tare, adolescenți cu scutere, turişti.

Cafeneaua era puțin mai departe, la umbra unor pomi înverziți. În timp ce mă apropiam cu Zoë, mă simțeam ciudat de amețită, aproape amorțită. Terasa era goală, în afară de un cuplu de vârstă mijlocie, care mânca înghețată, şi de nişte turişti nemți, care studiau o hartă. Mi-am tras pălăria pe ochi şi mi-am netezit fusta şifonată.

Când mi-a rostit numele, eu tocmai îi citeam meniul lui Zoë.

— Julia Jarmond.

Am ridicat privirea spre un bărbat înalt, bine făcut, de vreo patruzeci şi cinci de ani. Se aşează în fața mea şi a lui Zoë.

— Bună, îl salută Zoë.

Eu am descoperit că îmi pierdusem glasul. Nu puteam decât să mă uit la el. Avea părul blond-închis, vârstat cu cenuşiu. Un uşor început de chelie. Bărbie pătrată. Un nas frumos arcuit.

— Bună, îi răspunse el. Ia tiramisu. O să-ți placă.

Apoi îşi ridică ochelarii de soare şi şi-i puse pe cap. Ochii mamei lui. Turcoaz şi migdalați. Zâmbi.

— Eşti ziaristă, să înțeleg. Stai la Paris? Te-am căutat pe internet.

Am tuşit, jucându-mă nervoasă cu ceasul de la mână.

— Şi eu te-am căutat, să ştii. Ultima ta carte a fost grozavă. *Tuscan Feasts*.

William Rainsferd oftă şi se bătu uşor peste burtă.

— Ah, cartea asta a avut o frumoasă contribuţie la cele cinci kilograme suplimentare de care n-am mai reuşit să scap.

Am zâmbit larg. Urma să fie dificil să trecem de la conversaţia asta plăcută şi uşoară la ceea ce ştiam că va urma. Zoë mă privi semnificativ.

— E foarte amabil din partea ta că ai venit să te întâlneşti cu noi aici... Apreciez asta...

Glasul meu părea jalnic, pierdut.

— Nici o problemă, zâmbi el şi pocni din degete ca să atragă atenţia chelnerului.

Am comandat tiramisu şi o cola pentru Zoë, şi două cappuccino.

— Sunteţi pentru prima dată la Lucca? întrebă.

Am dat din cap afirmativ. Chelnerul se întoarse cu comanda. William Rainsferd i se adresă într-o italiană rapidă şi fluentă. Amândoi râseră.

— Vin de multe ori la cafeneaua asta, explică el. Îmi place să pierd vremea pe-aici. Chiar şi în zilele fierbinţi ca asta.

Zoë îşi începu prăjitura, iar linguriţa scotea clinchete când se lovea de bolul de sticlă. O tăcere bruscă se lăsă asupra noastră.

— Cu ce te pot ajuta? întrebă el, vesel. Mara a pomenit ceva de mama.

În sinea mea am lăudat-o pe Mara. Se pare că uşurase lucrurile.

— Nu am ştiut că mama ta a murit, am zis. Îmi pare rău.

— E în regulă, zise el şi ridică din umeri, punându-şi în cafea un cub de zahăr. S-a întâmplat cu multă vreme în

urmă. Eram copil. Ai cunoscut-o? Eşti cam tânără pentru asta.

Am clătinat din cap.

— Nu, nu am întâlnit-o niciodată. S-a întâmplat să mă mut în apartamentul unde a locuit, în timpul războiului. Rue de Saintonge, la Paris. Şi îi cunosc pe oamenii care i-au fost apropiați. De asta sunt aici. De aceea am venit să te văd.

El puse ceaşca jos şi mă privi în tăcere. Ochii lui limpezi mă priveau gânditori, calmi.

Pe sub masă, Zoë îşi puse o mână lipicioasă pe genunchiul meu gol. Am privit doi ciclişti care treceau pe alee. Căldura ne copleşea din nou. Am inspirat adânc.

— Nu sunt foarte sigură de unde să încep, am ezitat. Şi ştiu că trebuie să fie dificil pentru tine să te gândeşti din nou la asta, dar am simțit că trebuie s-o fac. Rudele mele, familia Tézac, au cunoscut-o pe mama ta în rue de Saintonge, în 1942.

Am crezut că numele de Tézac avea să-i provoace o reacție, dar William rămăsese nemişcat. Nici rue de Saintonge nu-i spunea nimic.

— După cele întâmplate, mă refer la evenimentele tragice din iulie 1942 şi la moartea unchiului tău, voiam doar să te asigur că familia Tézac nu a putut niciodată s-o uite pe mama ta. Socrul meu, în special, se gândeşte la ea în fiecare zi.

Tăcerea se prelungi. Ochii lui William Rainsferd părură să se îngusteze.

— Îmi pare rău, am adăugat rapid, ştiu că toate astea vor fi dureroase pentru tine, îmi pare rău.

Când vorbi în cele din urmă, glasul lui sună ciudat, aproape înăbuşit.

— Ce vrei să spui prin „evenimente tragice”?

— Păi, razia de la Vel' d'Hiv'..., m-am bâlbâit. Familiile de evrei arestate la Paris, în iulie 1942...

— Continuă, zise el.

— Şi lagărele... Familiile trimise de la Drancy la Auschwitz...

William Rainsferd îşi întinse palmele deschise şi clătină din cap.

— Îmi pare rău, dar nu înțeleg ce au toate astea de-a face cu mama.

Eu şi Zoë am schimbat o privire.

Un minut lung se târî în tăcere. Mă simțeam teribil de stânjenită.

— Ai pomenit de moartea unui unchi? rosti el, în cele din urmă.

— Da... Michel. Fratele mai mic al mamei tale. În rue de Saintonge.

Tăcere.

— Michel?

William părea uimit.

— Mama nu a avut niciodată un frate pe nume Michel. Şi n-am auzit niciodată de rue de Saintonge. Ştii, cred că nu vorbim de aceeaşi persoană.

— Dar pe mama ta o chema Sarah, nu? am murmurat, confuză.

El dădu din cap.

— Aşa e. Sarah Dufaure.

— Da, Sarah Dufaure, despre ea e vorba, am zis, nerăbdătoare. Sau, mai corect, Sarah Starzynski.

Mă aşteptam să se lumineze la față.

— Pardon? făcu el şi se încruntă. Sarah şi mai cum?

— Starzynski. Numele de fată al mamei tale.

William Rainsferd mă privi țintă, ridicându-şi bărbia.

— Numele de fată al mamei mele a fost Dufaure.

Un clopoțel de alarmă se declanşă în mintea mea. Ceva nu era în regulă. Nu ştia.

Încă mai aveam timp să plec, să dispar înainte să fac țăndări liniştea vieții acestui om.

Mi-am lipit un zâmbet vesel, am murmurat ceva despre o greşeală şi mi-am dat scaunul înapoi câțiva centimetri, grăbind-o uşor pe Zoë să-şi lase desertul neterminat. Nu aveam să-l fac să-şi piardă timpul, îmi părea rău. M-am ridicat de pe scaun. La fel şi el.

— Cred că e vorba despre altă Sarah, zise el zâmbitor. Nu contează, bucură-te de şederea în Lucca. Oricum, îmi pare bine că ne-am cunoscut.

Înainte să pot scoate o vorbă, Zoë băgă mâna în geanta mea şi îi dădu ceva.

William Rainsferd se uită la fotografia fetiței cu steaua galbenă.

— Este mama ta? întrebă Zoë, cu glas slab.

Părea că în jurul nostru totul se cufundase în tăcere. Nu se mai auzea nici un zgomot dinspre aleea aglomerată. Chiar şi păsările păreau să nu mai ciripească. Nu rămăsese decât căldura. Şi tăcerea.

— Iisuse, făcu el.

Şi apoi se lăsă din nou pe scaun, cu greutate.

Fotografia stătea între noi pe masă. William Rainsferd se uita când la ea, când la mine, iarăşi şi iarăşi. Citi inscripția de pe spate de câteva ori, cu o expresie de uimire şi neîncredere.

— Arată exact ca mama când era copil, zise el, în cele din urmă. Nu pot să neg.

Eu şi Zoë nu am spus nimic.

— Nu înțeleg. Nu se poate. E imposibil.

Îşi freca mâinile, agitat. Am observat că purta o verighetă de argint. Avea degete lungi şi subțiri.

— Steaua...

Clătina încontinuu din cap.

— Steaua de pe piept...

Era posibil ca acest om să nu ştie adevărul despre trecutul mamei lui? Despre religia ei? Era posibil ca Sarah să nu fi spus nimic familiei Rainsferd?

În timp ce îi priveam chipul uluit, neliniştea, am simţit că ştiam răspunsul. Nu, nu le spusese. Nu-şi dezvăluise copilăria, originile, religia. Se rupsese cu totul de trecutul ei îngrozitor.

Îmi doream să fiu undeva, departe. Departe de oraşul ăsta, de ţara asta, de ignoranţa acestui om. Cum am putut să fiu atât de oarbă? Cum de nu îmi dădusem seama de realitate? Nici măcar o dată nu mă gândisem că era posibil ca Sarah să fi ţinut totul secret. Suferinţa ei fusese prea mare. De aceea nu mai scrisese niciodată familiei Dufaure. De aceea nu-i spusese niciodată fiului ei cine era în realitate. În America, dorise să înceapă o viaţă nouă.

Şi iată-mă pe mine, o străină, dezvăluindu-i acestui om adevărul gol-goluţ, aducându-i cu stângăcie nişte veşti teribile.

William Rainsferd împinse poza înspre mine, cu buzele strânse.

— De ce ai venit aici? şopti el.

Mi-am simţit gâtul uscat ca iasca.

— Să-mi spui că pe mama o chema altfel? Că a fost implicată într-o tragedie? De aceea eşti aici?

Îmi simţeam picioarele tremurând pe sub masă. Nu asta îmi imaginasem. Îmi imaginasem durere, regret, dar nu asta. Nu furie.

— Am crezut că ştii, am îndrăznit. Am venit fiindcă familia mea îşi aminteşte prin ce a trecut ea, în 1942. De aceea sunt aici.

El clătină din nou din cap, îşi trecu agitat degetele prin păr. Ochelarii de soare căzură cu un zăngănit pe masă.

— Nu, zise el cu glas şoptit. Nu. Nu, nu. Este o nebunie. Mama era franţuzoaică. Se numea Dufaure. S-a născut în Orléans. Şi-a pierdut părinţii în timpul războiului. Nu a avut fraţi. Nu a avut nici o altă familie. Nu a locuit niciodată la Paris, pe acea rue de Saintonge. Această fetiţă evreică nu poate fi ea. Ai încurcat lucrurile.

— Te rog, am spus cu blândeţe, dă-mi voie să-ţi spun toată povestea...

El îşi ridică palmele înspre mine, de parcă ar fi vrut să mă împingă la o parte.

— Nu vreau să ştiu. Ţine-ţi „toată povestea" pentru tine.

Am simţit din nou împunsătura familiară de durere înăuntrul meu, săgetându-mi uterul cu o înţepătură abilă.

— Te rog, am zis, cu glas pierit. Te rog, ascultă-mă.

William Rainsferd se ridicase în picioare, un gest rapid şi suplu pentru un bărbat atât de mare. Se uită în jos la mine, cu chipul întunecat.

— O să fiu foarte clar. Nu vreau să te mai văd. Nu vreau să mai vorbesc niciodată despre asta. Te rog să nu mă suni.

Şi dispăru.

Eu şi Zoë am rămas uitându-ne după el. Toate astea, pentru nimic. Toată călătoria, toate eforturile, pentru aşa ceva. Pentru această fundătură. Nu-mi venea să cred că povestea lui Sarah se putea încheia aici, atât de rapid. Nu putea să dispară aşa.

Am rămas tăcute o vreme. Apoi, tremurând în ciuda căldurii, am plătit nota. Zoë nu zicea nimic. Părea uluită.

M-am ridicat în picioare, dar oboseala îmi încetinea fiecare mişcare. Şi acum? Unde să mergem? Înapoi la Paris? Înapoi la Charla?

Am continuat să merg, cu picioarele grele ca de plumb. O auzeam pe Zoë cum mă strigă, dar nu am vrut să mă întorc.

Voiam să ajung rapid înapoi la hotel. Să mă gândesc. Să pun lucrurile în mişcare. Să o sun pe sora mea. Şi pe Édouard. Şi pe Gaspard.

Glasul lui Zoë era acum puternic, plin de nelinişte. Ce voia? De ce plângea? Am observat că trecătorii se uită la mine. M-am răsucit spre fiica mea, exasperată, să-i spun să se grăbească.

Ea veni în grabă alături de mine şi mă apucă de mână. Avea chipul palid.

— Mamă..., şopti ea, cu o voce încordată şi subțire.

— Ce? Ce e? am izbucnit.

Ea arătă spre picioarele mele. Apoi începu să scâncească, precum un cățeluş.

Am privit în jos. Fusta mea albă era plină de sânge. M-am uitat înapoi spre scaun, pe care era imprimată o semilună purpurie. Pârâiaşe groase şi roşii mi se scurgeau pe coapse.

— Eşti rănită, mamă? gâfâi Zoë.

M-am prins de burtă.

— Copilul, am zis, îngrozită.

Zoë mă privi țintă.

— Copilul? țipă ea şi-şi înfipse degetele în brațul meu. Mamă, ce copil? Despre ce vorbeşti?

Chipul ei ascuțit se îndepărta de mine. Picioarele îmi cedară. Am căzut cu bărbia pe aleea fierbinte şi uscată.

Apoi tăcere. Şi întuneric.

Am deschis ochii şi am zărit chipul lui Zoë, la câțiva centimetri de al meu. Simțeam în jurul meu mirosul inconfundabil de spital. O cameră mică şi verde. O perfuzie în antebraț. O femeie îmbrăcată în bluză albă mâzgălea ceva pe o fişă medicală.

— Mamă, şopti Zoë şi mă strânse de mână. Mamă, totul e în regulă, nu-ți face griji.

Tânăra veni pe o latură a patului, zâmbi şi o mângâie uşor pe cap pe Zoë.

— O să fiţi bine, *signora*, zise ea, într-o engleză surprinzător de bună. Aţi pierdut sânge, şi încă mult, dar acum sunteţi bine.

Vocea mi se auzi ca un geamăt.

— Şi copilul?

— Şi copilul e bine. Am făcut o ecografie. A fost o problemă cu placenta. Acum trebuie să vă odihniţi. Nu trebuie să vă ridicaţi din pat o vreme.

Plecă din cameră şi închise încet uşa în urma ei.

— M-ai speriat ca dracu', îmi spuse Zoë. Şi pot să spun „dracu'" azi. Nu cred c-o să mă certi.

Am tras-o aproape şi am strâns-o la piept cu toată puterea, în ciuda perfuziei.

— Mamă, de ce nu mi-ai spus de copil?

— Aveam de gând, iubito.

Mă privi cu atenţie.

— Din cauza copilului aveţi tu şi *papà* probleme?

— Da.

— Tu vrei copilul, şi *papà* nu, aşa-i?

— Ceva de genul ăsta.

Mă mângâie uşor pe mână.

— *Papà* vine încoace.

— Oh, Doamne, am zis.

Bertrand aici. Bertrand după toate astea.

— I-am telefonat, explică Zoë. O să ajungă aici în vreo două ore.

Ochii mi s-au umplut de lacrimi, care au început să-mi curgă încet pe obraji.

— Mamă, nu plânge, mă rugă Zoë, care-mi ştergea agitată faţa. E bine, totul e bine acum.

Am zâmbit obosită, dând din cap ca s-o liniştesc. Dar universul meu părea gol, pustiit. Nu mă gândeam decât la

felul cum William Rainsferd plecase. „Nu vreau să te mai văd. Nu vreau să mai vorbesc niciodată despre asta. Te rog să nu mă suni.” Umerii lui aplecați, căzuți. Încordarea buzelor.

Zilele, săptămânile, lunile care aveau să vină se întindeau înaintea mea, sumbre şi cenuşii. Niciodată nu mă simțisem atât de deznădăjduită, de pierdută. Parcă însăşi esența mea dispăruse. Ce mă mai aştepta? Un copil pe care viitorul meu fost soț nu-l dorea şi pe care voi fi nevoită să-l cresc singură. O fiică în curând adolescentă, care s-ar putea să nu mai rămână fetița minunată de acum.

Bertrand sosi, calm, eficient, tandru. M-am lăsat în mâinile lui, l-am ascultat vorbind cu doctorul, l-am privit liniştind-o din când în când pe Zoë cu câte o privire caldă. Se ocupă de toate detaliile. Urma să rămân în spital până când sângerarea se oprea complet. Apoi aveam să zbor înapoi la Paris şi să o iau uşor până în toamnă, când urma să fiu în luna a cincea de sarcină. M-am retras într-o tăcere plăcută. Nu voiam să vorbesc despre Sarah.

Am început să mă simt ca o bătrânică, dusă de colo până colo, aşa cum i se întâmpla lui Mamé, între granițele familiare ale „casei” ei, primind aceleaşi zâmbete placide, aceeaşi bunăvoință banală. Era uşor să laşi pe altcineva să-ți controleze viața. Oricum, nu aveam prea multe pentru care să lupt. În afară de acest copil.

Copilul de care Bertrand nu pomenise nici măcar o dată.

Când am aterizat la Paris, câteva săptămâni mai târziu, parcă trecuse un an întreg. Încă mă simțeam obosită şi tristă. Mă gândeam zilnic la William Rainsferd. De câteva ori, am luat telefonul sau hârtie şi pix, având de gând să vorbesc cu el, să-i scriu, să-i explic, să spun ceva, să îmi cer scuze, dar nu am îndrăznit niciodată.

Am lăsat zilele să treacă, vara să se îndrepte spre toamnă. Stăteam în pat şi citeam, scriam articole pe laptop, vorbeam la telefon cu Joshua, cu Bamber, cu Alessandra, cu familia şi prietenii. Lucram din dormitor. Totul păruse complicat la început, dar mă descurcasem. Prietenele mele, Isabelle, Holly sau Susan, veneau cu rândul să-mi pregătească prânzul. O dată pe săptămână, una dintre cumnatele mele se ducea cu Zoë la cumpărături în apropiere, la Inno sau Franprix. Cécile cea durdulie şi senzuală făcea *crêpes* pufoase, pline de unt, iar Laure cea estetică şi ascuţită pregătea salate exotice, cu puţine calorii, care erau surprinzător de savuroase. Soacra mea venea mai rar, dar o trimitea pe menajera ei, o oarecare *Madame* Leclère, dinamică şi transpirată, care dădea cu aspiratorul cu o asemenea energie încât mă făcea să am contracţii. Părinţii mei veniseră să stea o săptămână la micuţul lor hotel favorit de pe rue Delambre, extaziaţi de ideea de a deveni din nou bunici.

Édouard sosea în vizită în fiecare vineri, cu un buchet de trandafiri roz. Stătea pe fotoliu lângă pat şi îmi cerea iar şi iar să-i relatez conversaţia care avusese loc între mine şi William, în Lucca. Clătina din cap şi ofta. Spunea de fiecare dată că el ar fi trebuit să anticipeze reacţia lui William, că nici el, nici eu nu ne-am imaginat că William nu ştia nimic, că Sarah nu scosese o vorbă. Sau spunea, cu o privire plină de speranţă: „N-aş putea să-i telefonez eu şi să-i explic?” Apoi se uita la mine şi murmura: „Nu, sigur că nu, nu pot să fac asta, ce prostie din partea mea. Ce ridicol să mă gândesc la asta!”

Am întrebat-o pe doctoriţă dacă aş putea găzdui o mică întrunire, stând întinsă pe canapeaua din living. Ea a fost de acord, dar m-a pus să promit că nu o să car nimic greu şi că o să rămân la orizontală, *à la récamier.* Într-o seară, la sfârşitul verii, Gaspard şi Nicolas Dufaure au venit să-l

cunoască pe Édouard. Nathalie Dufaure era şi ea prezentă. Îl invitasem şi pe Guillaume. A fost un moment mişcător, magic. Trei bătrâni care aveau în comun o fetiţă pe care nu o putuseră uita. I-am privit cum studiau cu atenţie vechile poze cu Sarah, scrisorile ei. Gaspard şi Nicolas ne-au întrebat despre William, iar Nathalie era numai urechi, ajutând-o în acelaşi timp pe Zoë să servească mâncarea şi băuturile.

Nicolas, o versiune uşor mai tânără a lui Gaspard, cu aceeaşi faţă rotundă şi păr alb şi subţire, ne vorbi despre relaţia lui specială cu Sarah, cum obişnuia s-o necăjească fiindcă tăcerea ei îl îndurera atât de tare şi cum orice reacţie, în afară de o ridicare din umeri, o insultă sau un şut, reprezenta un triumf, fiindcă, pentru o clipă, Sarah ieşea din izolarea ei, din lumea ei secretă. Ne povesti despre prima dată când Sarah făcuse baie în mare, la Trouville, la începutul anilor ’50. Se uitase ţintă la ocean, cu o mirare absolută, apoi îşi întinsese braţele, strigase de bucurie şi alergase spre apă cu picioarele ei slabe şi sprintene, aruncându-se în valurile albastre şi reci, cu ţipete vesele. Iar ei o urmaseră, chiuind la fel de tare, vrăjiţi de noua Sarah, pe care nu o mai văzuseră niciodată.

— Era frumoasă, îşi aminti Nicolas, o adolescentă frumoasă, de optsprezece ani, debordând de viaţă şi de energie, şi am simţit în acea zi, pentru prima dată, că mai exista fericire în ea, că mai exista speranţă pentru ea în viitor.

Iar după doi ani, m-am gândit, Sarah ieşea pentru totdeauna din viaţa familiei Dufaure, ducând în America secretul trecutului. Şi douăzeci de ani mai târziu era moartă. Cum fuseseră acei douăzeci de ani în America, m-am întrebat. Căsătoria, naşterea fiului ei. Fusese fericită la Roxbury? Numai William avea aceste răspunsuri, mi-am zis. Numai William ne putea spune. Ochii mei i-au întâlnit pe ai

lui Édouard şi mi-am dat seama că se gândea la acelaşi lucru.

Am auzit cheia lui Bertrand în uşă, şi soţul meu apăru, bronzat, frumos, parfumat cu *Habit Rouge,* zâmbind însufleţit şi dând mâna firesc cu invitaţii mei şi n-am putut să nu-mi aduc aminte de cântecul lui Carly Simon, care îi amintea Charlei de Bertrand: „Vii la petrecere de parcă ai urca la bordul unui iaht".

Bertrand se decisese să amâne mutarea în rue de Saintonge din cauza problemelor cu sarcina mea. În acest nou şi ciudat mod de viaţă cu care nu mă puteam obişnui, Bertrand era prezent fizic, într-un mod prietenesc, util, dar fără să-mi fie propriu-zis alături. Călătorea mai des ca de obicei, venea acasă târziu, pleca devreme. Împărţeam încă acelaşi pat, dar nu mai era un pat matrimonial. În mijlocul lui răsărise Zidul Berlinului.

Zoë părea să ia toate astea cu calm. Deseori vorbea despre copil, cât de mult însemna pentru ea, cât de emoţionată era. Fusese cu mama la cumpărături, în timpul vizitei părinţilor mei în Paris, şi se dezlănţuiseră de-a dreptul la Bonpoint, magazinul cu hăinuţe pentru bebeluşi, splendide, dar revoltător de scumpe, de pe rue de l'Université.

Majoritatea oamenilor reacţionau ca fiica mea, ca părinţii şi sora mea sau ca rudele mele prin alianţă şi Mamé: erau încântaţi de venirea bebeluşului. Chiar şi Joshua, cunoscut pentru dispreţul cu care privea bebeluşii şi concediile de boală, părea interesat. „Nu ştiam că poţi să ai copii la vârsta a doua", afirmase el ironic. Nimeni nu pomenea de criza prin care trecea căsnicia mea. Nimeni nu părea să observe. Oare cu toţii credeau în secret că, după naşterea copilului, Bertrand avea să-şi vină în fire? Că o să-l primească cu braţele deschise?

Mi-am dat seama că atât eu, cât şi Bertrand ne închiseserăm într-o stare de amorţeală – nu vorbeam, nu discutam nimic despre asta. Amândoi aşteptam să se nască bebeluşul. Apoi rămânea de văzut. Atunci va trebui să mergem mai departe. Atunci vor trebui luate deciziile.

Într-o dimineaţă, am simţit că bebeluşul începe să mişte, să dea acele mici lovituri care pot fi confundate cu gazele. Voiam să nasc copilul, să-l ţin în braţe. Uram starea asta de letargie tăcută, aşteptarea. Mă simţeam prinsă în capcană. Voiam să vină odată iarna, începutul anului viitor, naşterea.

Uram sfârşitul de vară care zăbovea, căldura care se atenua, praful, minutele tainice care treceau cu viteza melcului. Uram cuvântul francez pentru începutul de septembrie, întoarcerea la şcoală şi noul început după vacanţa de vară: *„la rentrée”,* repetat obsedant la radio, la televizor, în ziare. Mă enerva când oamenii mă întrebau cum îl va chema pe bebeluş. Amniocenteza dezvăluise sexul, dar nu am vrut să aflu. Bebeluşul încă nu avea un nume. Ceea ce nu însemna că nu îl aşteptam.

Tăiam fiecare zi din calendar. Septembrie se transformă în octombrie. Burtica mi se rotunjea frumuşel. Acum puteam să mă ridic din pat, să mă duc la birou, să o iau pe Zoë de la şcoală, să merg la film cu Isabelle, să mă întâlnesc cu Guillaume la Select, ca să luăm prânzul.

Dar, deşi zilele păreau mai pline, mai ocupate, golul, durerea rămăseseră.

William Rainsferd. Chipul lui, ochii lui. Expresia lui când se uitase la fetiţa cu steaua galbenă. „Iisuse!” Vocea lui când spusese asta.

Cum era viaţa lui acum? Îşi şterse totul din minte în momentul când ne întorsese spatele mie şi lui Zoë? Deja uitase de îndată ce ajunsese acasă?

Sau lucrurile stăteau cu totul altfel? Era un adevărat iad pentru el din cauză că nu se putea opri să nu se gândească

la ceea ce îi spusesem, din cauză că revelațiile mele îi schimbaseră întreaga viață? Mama lui devenise o străină. Cineva cu un trecut despre care el nu ştia nimic.

Mă întrebam dacă le dezvăluise ceva soției lui, fiicelor lui. Ceva despre americanca aceea care apăruse în Lucca cu un copil, îi arătase o poză, îi spusese că mama lui era evreică şi că fusese arestată în timpul războiului, că suferise, că îşi pierduse fratele şi părinții, despre care el nu auzise niciodată.

M-am întrebat dacă făcuse cercetări referitoare la Vel' d'Hiv', dacă citise articole, cărți despre ceea ce se întâmplase în iulie 1942, în inima Parisului.

M-am întrebat dacă stătea treaz noaptea în pat şi se gândea la mama lui, la trecutul ei, la adevărul despre el, la ce rămăsese secret, nespus, învăluit în întuneric.

Apartamentul din rue de Saintonge era aproape gata. Bertrand aranjase ca eu şi Zoë să ne mutăm imediat după naşterea bebeluşului, în februarie. Arăta minunat, diferit. Echipa lui făcuse o treabă excelentă. Nu mai purta amprenta lui Mamé şi îmi închipuiam că trebuie să fie foarte diferit de cum îl ştia Sarah.

Dar în timp ce mă plimbam prin camerele goale, proaspăt zugrăvite, prin noua bucătărie şi biroul propriu, mă întrebam dacă puteam suporta să trăiesc aici. În acest loc, unde murise fratele mai mic al lui Sarah. Dulapul ascuns nu mai exista, de când două camere fuseseră unite într-una singură, dar, cumva, asta nu schimba nimic pentru mine.

Aici se întâmplase şi nu puteam să-mi scot asta din minte. Nu-i spusesem fiicei mele nimic despre tragedia care se petrecuse aici. Dar ea simțise, în felul ei special, empatic.

Într-o dimineață ploioasă de noiembrie, m-am dus la apartament ca să încep să mă ocup de perdele, tapet, covoare. Isabelle îmi fusese de mare ajutor şi mă însoțise

prin tot felul de magazine. Spre încântarea lui Zoë, decisesem să ignor tonurile liniştite şi placide la care apelasem în trecut şi să mă dezlănțui în culori noi şi îndrăznețe. Bertrand fluturase nepăsător din mână: „Tu şi Zoë hotărâți, e casa voastră, la urma urmelor”. Zoë alesese pentru dormitorul ei verde-lime şi mov-deschis. Îmi amintea atât de mult de gusturile Charlei, încât n-am putut să-mi rețin un zâmbet.

Un teanc de cataloage mă aştepta pe podelele goale, lustruite. Le răsfoiam cu atenție când mi-a sunat celularul. Am recunoscut numărul: era de la azilul lui Mamé. Mamé se simțise obosită în ultimul timp, devenise iritabilă, uneori chiar de nesuportat. Era dificil s-o mai faci să zâmbească, chiar şi lui Zoë îi fusese greu să reuşească. Nu avea răbdare cu nimeni. Vizitele la ea deveniseră aproape o corvoadă în ultima vreme.

— *Mademoiselle* Jarmond? Sunt Véronique, de la sanatoriu. Mi-e teamă că nu am veşti prea bune. *Madame* Tézac nu se simte bine, a suferit un atac cerebral.

M-am ridicat, resimțind şocul în tot corpul.

— Un atac cerebral?

— Acum e ceva mai bine, doctorul Roche e cu dânsa, dar trebuie să veniți. L-am contactat şi pe socrul dumneavoastră, dar nu reuşim să dăm de soțul dumneavoastră.

Am închis. Mă simțeam agitată, panicată. Auzeam ploaia cum bate în geam. Unde era Bertrand? Am format numărul lui şi a intrat căsuța vocală. La biroul de lângă Madeleine, nimeni nu părea să ştie unde este, nici măcar Antoine. I-am spus lui Antoine că eram în rue de Saintonge şi l-am rugat să-i transmită lui Bertrand să mă sune urgent. Am subliniat că e foarte urgent.

— *Mon Dieu,* copilul? se bâlbâi el.

— Nu, Antoine, nu *bébé*, *grand-mère,* am replicat şi am închis.

Am aruncat o privire afară. Ploaia era deasă acum, o cortină cenuşie, sclipitoare. O să mă ud. Asta e, mi-am zis. Cui îi pasă? Mamé. Minunata, draga de Mamé. Mamé a mea. Nu, era imposibil ca Mamé să moară acum, aveam nevoie de ea. Era prea curând, nu eram pregătită. Dar cum aş putea fi pregătită vreodată pentru moartea ei, m-am gândit. Am privit în jur, în living, amintindu-mi că exact în acest loc o întâlnisem pentru prima oară. Şi încă o dată m-am simţit copleşită de toate evenimentele care avuseseră loc aici şi care păreau să se întoarcă să mă bântuie.

M-am hotărât să le sun pe Cécile şi pe Laure ca să mă asigur că ştiau şi că veneau şi ele. Laure îmi vorbi concis, profesional, era deja în maşină. Ne întâlnim acolo, mi-a zis. Cécile păru mai emoţionată, fragilă, lacrimile i se simţeau în glas.

— Oh, Julia, nu pot să mă gândesc că Mamé... Ştii... E mult prea îngrozitor.

I-am spus că nu reuşeam să dau de Bertrand. Păru surprinsă.

— Dar tocmai am vorbit cu el, spuse ea.

— L-ai găsit la telefon?

— Nu, răspunse ea pe un ton ezitant.

— Atunci la birou?

— Trebuie să vină din clipă în clipă să mă ia. Mă duce el la sanatoriu.

— Eu nu am putut să iau legătura cu el.

— Ah, făcu ea precaută. Înţeleg.

Atunci am priceput. M-am simţit cuprinsă de un val de furie.

— Era la Amélie, nu?

— La Amélie? repetă ea mecanic.

Am bătut nerăbdătoare din picior.

— Oh, haide, Cécile. Ştii foarte bine despre cine vorbesc.

— Se aude soneria, e Bertrand, se grăbi ea să spună.

Şi închise. Am rămas în mijlocul încăperii goale, cu telefonul mobil strâns în mână, ca o armă. Mi-am apăsat fruntea de un ochi rece de geam. Simţeam nevoia să-l lovesc pe Bertrand. Nu mă mai enerva aventura nesfârşită cu Amélie, ci faptul că surorile lui aveau numărul acelei femei şi ştiau unde să-l găsească într-un caz de urgenţă ca acesta. Eu nu ştiam. Faptul că nici acum, când căsnicia noastră era pe moarte, el tot nu avea curajul să-mi spună că încă se întâlnea cu femeia asta. Ca de obicei, eu eram ultima care afla. Eterna, *vaudevillesque,* nevastă înşelată.

Am rămas acolo multă vreme, nemişcată. Simţeam copilul mişcându-se în mine. Nu ştiam dacă să râd sau să plâng.

Mai ţineam la Bertrand, de aceea încă mă durea? Sau era doar o chestiune de orgoliu rănit? Amélie, cu strălucirea şi perfecţiunea ei pariziană, cu apartamentul ei îndrăzneţ de modern, cu vedere spre Trocadéro, cu copiii ei bine-crescuţi – *Bonjour, Madame* – şi cu parfumul ei tare, care rămânea pe hainele şi în părul lui Bertrand. Dacă o iubea pe ea, şi nu pe mine, de ce îi era teamă să-mi spună? Ca să nu mă rănească? Să nu o rănească pe Zoë? Ce îl înspăimânta în asemenea măsură? Când o să-şi dea seama că nu infidelitatea lui era greu de suportat, ci laşitatea?

M-am dus în bucătărie. Îmi simţeam gura uscată. Am dat drumul la apă şi am băut direct de la robinet, presându-mi pântecul imens de chiuvetă. M-am uitat din nou pe geam. Ploaia părea să se mai fi domolit. Mi-am luat haina de ploaie, geanta şi m-am îndreptat spre ieşire.

Chiar atunci cineva bătu la uşă – trei lovituri scurte.

Bertrand, m-am gândit, înverşunată. Antoine sau Cécile probabil îi spusese să sune sau să vină aici.

Mi-am imaginat-o pe Cécile aşteptând jos, în maşină. Stânjeneala ei. Tăcerea încordată, nervoasă, care va urma de îndată ce mă voi urca în Audi.

Ei, las' că le arăt eu lor. O să le zic ce-am pe suflet. Nu o s-o fac pe nevasta franţuzoaică, timidă şi drăguţă. O să-i cer lui Bertrand să-mi spună adevărul de acum încolo.

Am deschis cu un gest larg uşa.

Dar bărbatul care mă aştepta în prag nu era Bertrand.

Am recunoscut imediat statura, umerii laţi. Părul blond-cenuşiu, întunecat de ploaie şi lipit de cap.

William Rainsferd.

M-am dat un pas înapoi, uimită.

— E un moment nepotrivit? mă întrebă.

— Nu, am îngăimat.

Ce Dumnezeu căuta aici? Ce voia?

Ne-am uitat ţintă unul la celălalt. Ceva de pe chipul lui se schimbase de ultima oară când îl văzusem. Părea tras la faţă, hăituit. Nu mai era gurmandul vesel şi bronzat.

— Trebuie să vorbesc cu tine, continuă el. E urgent. Îmi pare rău, nu am găsit numărul de telefon. Aşa că am venit aici. Nu erai acasă aseară, aşa că m-am gândit să revin de dimineaţă.

— De unde ai adresa asta? l-am întrebat, nedumerită. Încă nu figurează în cartea de telefon, nu ne-am mutat aici deocamdată.

El scoase un plic din buzunarul de la haină.

— Adresa era aici. Aceeaşi stradă pe care ai pomenit-o în Lucca. Rue de Saintonge.

Am clătinat din cap.

— Nu înţeleg.

Îmi dădu plicul. Era vechi, rupt la colţuri. Pe el nu scria nimic.

— Deschide-l.

Am scos dinăuntru un carneţel subţire, zdrenţuit, un desen decolorat şi o cheie de alamă lungă, care căzu cu un clinchet pe podea. El se aplecă să o ridice şi o ţinu în palma întinsă, ca să o văd.

— Ce sunt astea? am întrebat, precaută.

— După ce ai plecat din Lucca, eu am rămas într-o stare de şoc. Nu puteam să-mi scot din minte poza aceea. Nu puteam să nu mă gândesc la ea.

— Da, am zis, iar inima-mi bătea cu putere.

— Am luat avionul spre Roxbury, să-l văd pe tata. E foarte bolnav, după cum cred că ştii. Are cancer. Nu mai poate să vorbească. Am căutat prin casă şi am găsit plicul ăsta în biroul lui. Îl păstrase, după toţi anii ăştia. Nu mi-l arătase niciodată.

— De ce ai venit? am şoptit.

În ochii lui se citea durere. Durere şi teamă.

— Fiindcă vreau să-mi spui ce s-a întâmplat. Ce i s-a întâmplat mamei în copilărie. Trebuie să ştiu tot. Eşti singura persoană care mă poate ajuta.

M-am uitat la cheia din mâna lui. Apoi la desen. O schiţă neîndemânatică a unui băieţel cu păr blond, ondulat. Părea să stea într-un dulap mic, cu o carte pe genunchi şi un ursuleţ de jucărie alături. Pe spate, un scris decolorat: „Michel, rue de Saintonge, nr. 26”. Am răsfoit carneţelul. Nici o dată. Propoziţii scurte, scrise ca o poezie, în franceză, dificil de înţeles. Câteva cuvinte îmi săriră în ochi: *„le camp”*, *„la clef”, „ne jamais oublier”, „mourir”.*

— Ai citit asta? l-am întrebat.

— Am încercat. Franceza mea nu e prea grozavă. Am înţeles numai anumite pasaje.

Telefonul îmi sună în buzunar, făcându-ne să tresărim. Am scotocit după el. Era Édouard.

— Unde eşti, Julia? mă întrebă cu blândeţe. Nu se simte bine. Vrea să te vadă.

— Vin, am răspuns.

William Rainsferd se uită la mine.

— Trebuie să pleci?

— Da. O urgență în familie. Bunica soțului meu a suferit un atac cerebral.

— Îmi pare rău.

Ezită, apoi îmi puse o mână pe umăr.

— Când pot să te mai văd? Să vorbim?

Am deschis uşa, m-am întors spre el şi am privit mâna de pe umărul meu. Era ciudat, tulburător, să-l văd în pragul acelui apartament, chiar locul care îi provocase mamei lui atâta durere, atâtea regrete, şi să mă gândesc că încă nu ştie, că încă nu ştie ce s-a petrecut aici, nici ce consecințe au avut cele întâmplate asupra familiei lui, bunicilor lui, unchiului lui.

— Vii cu mine, am zis. Vreau să cunoşti pe cineva.

Chipul obosit, palid al lui Mamé. Părea să doarmă. I-am vorbit, dar nu eram sigură că mă aude. Apoi i-am simțit degetele cum îmi prind încheietura mâinii şi mă strâng. Ştia că sunt acolo.

În spatele meu, familia Tézac stătea în jurul patului. Bertrand. Mama lui, Colette. Édouard. Laure şi Cécile. În spatele lor, pe hol, stătea, cu un aer încurcat, William Rainsferd. Bertrand îl privise cu coada ochiului o dată sau de două ori, nedumerit. Probabil îşi închipuia că e noul meu iubit. În alte împrejurări, aş fi râs. Édouard se uitase la el de câteva ori, curios, cu privirea mijită, apoi la mine, insistent.

Abia mai târziu, când plecam de la sanatoriu, l-am luat de braț pe socrul meu. Doctorul Roche tocmai ne spusese că starea lui Mamé se stabilizase. Dar era slăbită. Nu se putea spune ce urma. Trebuia să fim pregătiți, ne zisese. Trebuia să ne convingem că acesta era, probabil, sfârşitul.

— Îmi pare atât de rău, Édouard, am murmurat.

El mă mângâie pe obraz.

— Mama te iubeşte, Julia. Te iubeşte foarte mult.

Bertrand apăru cu chipul sumbru. I-am aruncat o privire şi m-am gândit în treacăt la Amélie, cochetând cu ideea de a-i zice ceva care să-l rănească, să-l înţepe, însă, în cele din urmă, am lăsat-o baltă. În fond, aveam destul timp să discutăm despre asta. Acum nu conta. Acum conta numai Mamé şi silueta înaltă care mă aştepta pe hol.

— Julia, zise Édouard şi aruncă o privire peste umăr, cine e bărbatul acela?

— Fiul lui Sarah.

Uluit, Édouard se uită lung, vreme de vreo două minute, la bărbatul înalt.

— L-ai sunat?

— Nu. De curând a descoperit nişte hârtii pe care tatăl lui le ascunsese în tot acest timp. Ceva scris de Sarah. E aici fiindcă vrea să afle întreaga poveste. A venit azi.

— Aş vrea să-i vorbesc, spuse Édouard.

M-am dus să-l aduc pe William, i-am spus că socrul meu dorea să-l cunoască. Mă urmă, făcându-i pe toţi – pe Bertrand şi pe Édouard, pe Colette şi pe fiicele ei – să pară nişte pitici.

Édouard Tézac ridică privirea spre el. Era calm, stăpânit, dar ochii îi erau umezi.

Îi întinse mâna şi William i-o luă. Era un moment plin de forţă, tăcut. Nimeni nu zicea nimic

— Fiul lui Sarah Starzynski, murmură Édouard.

Am aruncat o privire spre Colette, Cécile şi Laure, care priveau întreaga scenă cu o curiozitate politicoasă. Nu puteau pricepe ce se petrecea. Numai Bertrand înţelegea, numai el ştia întreaga poveste, deşi nu discutase niciodată cu mine despre asta, din seara în care descoperise dosarul roşu al lui Sarah. Nici măcar nu mai adusese vorba despre

asta după întâlnirea din apartamentul nostru cu familia Dufaure, în urmă cu două luni.

Édouard îşi drese glasul. Mâinile lor erau încă unite. I se adresă în engleză, o engleză bună, cu un puternic accent franţuzesc.

— Sunt Édouard Tézac. Ne întâlnim într-un moment dificil pentru mine. Mama e pe moarte.

— Da. Îmi pare rău, zise William.

— Julia îţi va spune întreaga poveste. Dar mama ta, Sarah...

Édouard făcu o pauză. Glasul i se frânse. Soţia şi fiicele lui îl priviră surprinse.

— Ce se întâmplă? murmură Colette, îngrijorată. Cine e Sarah?

— Este vorba despre ceva ce s-a întâmplat cu şaizeci de ani în urmă, explică Édouard, străduindu-se să-şi recapete vocea.

Mi-am stăpânit impulsul de a mă duce să-l cuprind cu braţul pe după umeri. Édouard inspiră adânc şi culoarea începu să-i revină în obraji. Îi zâmbi lui William – un zâmbet mic, timid, cum nu mai văzusem să aibă vreodată.

— Niciodată n-am s-o uit pe mama dumitale. Niciodată.

Muşchii feţei îi tresăriră, zâmbetul îi dispăru şi am văzut durerea, tristeţea care-l sufocau, ca în ziua când îmi mărturisise întreaga poveste.

Tăcerea se aşternu grea, insuportabilă; femeile continuau să se uite nedumerite.

— Sunt aproape uşurat că pot să-ţi spun asta azi, după toţi aceşti ani.

William Rainsferd dădu din cap.

— Vă mulţumesc, domnule, rosti, cu voce joasă.

Am observat că şi el era palid la faţă.

— Nu ştiu multe, am venit aici ca să înţeleg. Cred că mama a suferit. Şi trebuie să ştiu de ce.

— Am făcut ce am putut pentru ea, zise Édouard. Asta pot să ți-o spun. Julia îți va povesti. Îți va explica. Îți va spune povestea mamei tale, ce a făcut tatăl meu pentru mama dumitale. La revedere.

Se retrase apoi. Părea deodată un om bătrân, împuținat şi palid. Privirea lui Bertrand îl urmărea, curioasă, detaşată. Probabil că nu-l văzuse niciodată pe tatăl lui atât de mişcat. M-am întrebat ce efect a avut întâlnirea asta asupra lui, ce a însemnat pentru el.

Édouard se îndepărtă, urmat de soția şi de fiicele lui, care îl bombardau cu întrebări. Fiul lui îi urmă, cu mâinile în buzunare, tăcut. M-am întrebat dacă Édouard avea să le spună adevărul lui Colette şi fiicelor lui. Probabil că da, m-am gândit. Şi mi-am imaginat şocul lor.

Eu şi William Rainsferd stăteam singuri în holul sanatoriului. Afară, pe rue de Courcelles, încă ploua.

— Vrei să bem o cafea? mă întrebă el.

Avea un zâmbet frumos.

Am mers prin burniță până la cea mai apropiată cafenea. Ne-am aşezat şi am comandat două espresso. Pentru o clipă, am rămas în tăcere.

Apoi el mă întrebă:

— Eşti apropiată de doamna aceea în vârstă?

— Da, am răspuns. Foarte apropiată.

— Văd că aştepți un copil.

Mi-am mângâiat pântecul rotunjit.

— Se va naşte în februarie.

În cele din urmă, el rosti încet:

— Spune-mi povestea mamei.

— Nu o să fie uşor, am zis.

— Da. Dar trebuie să o aud. Te rog, Julia.

Încet, am început să vorbesc, cu o voce joasă şi măsurată, aruncându-i doar câte o privire, din când în când. În timp ce

vorbeam, gândurile mele se îndreptau spre Édouard, aflat probabil în livingul său elegant, de culoarea somonului, din rue de l'Université, spunându-le exact aceeaşi poveste soţiei, fiicelor şi fiului său. Razia. Vel' d'Hiv'. Lagărul. Fuga. Fetiţa care se întorsese. Copilul mort în dulap. Două familii, unite prin moarte, şi un secret. Două familii unite prin durere. O parte din mine voia ca acest bărbat să ştie tot adevărul. O alta dorea să-l protejeze, să-l ferească de realitatea crudă. De imaginea îngrozitoare a fetiţei şi de suferinţa ei. Durerea ei, pierderea ei. Durerea lui, pierderea lui. Cu cât vorbeam mai mult, cu cât dădeam mai multe detalii, cu cât răspundeam la mai multe întrebări, cu atât simţeam mai mult că vorbele mele îl pătrundeau ca nişte lame şi îl răneau.

După ce am terminat, am ridicat privirea spre el. Avea faţa şi buzele palide. Scoase carneţelul din plic şi mi-l dădu în tăcere. Cheia de alamă stătea pe masă între noi.

Ţineam carneţelul între palme, în timp ce-l priveam fix pe William. Ochii lui mă îndemnau să continui.

Am deschis carneţelul şi am citit în gând prima propoziţie. Apoi am citit cu glas tare, traducând din franceză direct în limba noastră maternă. Era un proces lent; scrisul, subţire şi înclinat, se descifra greu.

Unde eşti, micul meu Michel? Frumosul meu Michel.
Unde eşti acum?
Îţi vei aminti de mine?
Michel.
Eu, Sarah, sora ta.
Cea care nu s-a mai întors. Cea care te-a lăsat în dulap. Cea care a crezut că vei fi în siguranţă.

Michel.
Anii au trecut, dar eu încă am cheia.

Cheia ascunzătorii noastre secrete.

Ştii, am păstrat-o, zi după zi, am atins-o şi mi-am amintit de tine.

A fost mereu cu mine încă din ziua de 16 iulie 1942.

Nimeni de aici nu ştie. Nimeni de aici nu ştie de cheie, de tine.

De tine în dulap.

De mama, de tata.

De lagăr.

De vara lui 1942.

De cine sunt cu adevărat.

Michel.

Nu trece nici o zi fără să mă gândesc la tine.

Fără să-mi amintesc de rue de Saintonge nr. 26.

Port povara morţii tale aşa cum aş purta un copil în pântece.

Am să o port până voi muri.

Uneori, vreau să mor.

Nu pot îndura povara morţii tale.

A morţii mamei, a morţii tatălui.

Imaginea trenului de vite care îi duce spre pierzanie.

Aud în minte trenul, în ultimii treizeci de ani l-am auzit de nenumărate ori.

Nu pot îndura povara trecutului meu.

Şi totuşi nu pot arunca cheia de la dulapul tău.

Este singurul lucru concret care mă leagă de tine, în afară de mormântul tău.

Michel.

Cum pot să mă prefac că sunt altcineva.

Cum pot să-i fac să creadă că sunt o altă femeie.

Nu, nu pot să uit.

Velodromul.

Lagărul.
Trenul.
Jules şi Geneviève.
Alain şi Henriette.
Nicolas şi Gaspard.

Copilul meu nu mă poate face să uit. Îl iubesc. E fiul meu.
Soţul meu nu ştie cine sunt.
Nu-mi ştie povestea.
Dar eu nu pot să uit.
A fost o greşeală îngrozitoare să vin aici.
Credeam că mă pot schimba. Credeam că pot să las totul în urmă.
Dar nu pot.

S-au dus la Auschwitz. Au fost ucişi.
Fratele meu. A murit în dulap.
Nu mi-a mai rămas nimic.
Credeam că a mai rămas, dar m-am înşelat.
Un copil şi un soţ nu sunt de ajuns.
Ei nu ştiu nimic.
Ei nu ştiu cine sunt.
Nu vor şti niciodată.

Michel.
În vise, vii şi mă iei.
Mă iei de mână şi mă duci departe,
Viaţa asta este prea greu de suportat pentru mine.
Mă uit la cheie şi mi-e dor de tine şi de trecut.
De zilele simple, nevinovate, de dinainte de război.
Ştiu că rănile mele nu se vor vindeca niciodată.
Sper că fiul meu mă va ierta.
El nu va şti niciodată.
Nimeni nu va şti niciodată.

Zakhor. Al Tichkah.
Aminteşte-ți. Nu uita niciodată.

Cafeneaua era zgomotoasă, însufleţită, şi totuşi, în jurul meu şi al lui William, se crease o tăcere deplină.

Am lăsat jos carneţelul, devastată de tot ceea ce ştiam acum.

— S-a sinucis, rosti William sec. Nu a fost nici un accident. A intrat cu maşina direct în copac.

Nu am spus nimic. Nu puteam să vorbesc. Nu ştiam ce să spun.

Voiam să-l iau de mână, dar ceva mă reţinea. Am inspirat adânc. Dar cuvintele nu veneau.

Cheia de alamă stătea pe masă între noi, martor tăcut al trecutului, al morţii lui Michel. L-am simţit pe William închizându-se în sine, cum o făcuse mai înainte în Lucca, atunci când îşi ridicase palmele, ca să mă împingă parcă la o parte. Nu se mişcă, dar l-am simţit cu claritate retrăgându-se. Încă o dată m-am împotrivit impulsului puternic, de nestăpânit, de a-l reţine. De ce simţeam că erau atât de multe lucruri pe care le puteam împărtăşi cu acest bărbat? Cumva, nu-mi era străin şi, chiar şi mai ciudat, mă simţeam şi mai puţin străină pentru el. Ce ne adusese împreună? Căutarea mea, setea de adevăr, compasiunea mea pentru mama lui? El nu ştia nimic despre mine, nimic despre mariajul meu pe cale să se destrăme, despre faptul că în Lucca era cât pe ce să pierd copilul, despre slujba mea, despre viaţa mea. Ce ştiam eu despre el, despre soţia lui, despre copiii lui, despre cariera lui? Prezentul lui era un mister. Dar trecutul lui, trecutul mamei lui, fusese marcat pentru mine asemenea unui drum întunecat, luminat de torţe aprinse. Şi tânjeam să-i arăt acestui bărbat că îmi

pasă, că tot ce i se întâmplase mamei lui îmi schimbase viața.

— Mulțumesc, zise el, în cele din urmă. Mulțumesc pentru că mi-ai spus toate astea.

Vocea lui părea ciudată, artificială. Mi-am dat seama că voiam să cedeze, să plângă, să-mi arate vreo formă de emoție. De ce? Fără îndoială fiindcă simțeam nevoia să mă eliberez, aveam nevoie de lacrimi care să spele durerea, regretul, golul, aveam nevoie să-mi împărtășesc sentimentele cu el, într-o comuniune particulară, intimă.

Se pregătea de plecare. Se ridică şi-şi adună de pe masă cheia şi carnețelul. Nu suportam ideea că o să plece atât de curând. Dacă pleca acum, eram sigură că nu o să-l mai văd niciodată. Nu va mai dori să mă vadă sau să stea de vorbă cu mine. Voi pierde ultima legătură cu Sarah. Îl voi pierde. Şi, dintr-un motiv obscur, necunoscut, William Rainsferd era singura persoană cu care voiam să fiu în acele clipe.

El trebuie să fi citit ceva pe chipul meu fiindcă ezita, în picioare, lângă masă.

— O să mă duc în locurile acelea, zise el. Beaune-la-Rolande şi rue Nélaton.

— Aş putea să vin cu tine, dacă vrei.

Privirea lui zăbovi asupra mea. Din nou, am sesizat sentimentele contradictorii pe care i le inspiram, un amestec complex de resentimente şi recunoştință.

— Nu, prefer să mă duc singur. Dar aş aprecia dacă mi-ai da adresele fraților Dufaure. Aş vrea să-i vizitez.

— Sigur, am replicat.

M-am uitat în agendă şi am notat adresele pe o bucată de hârtie.

Se aşează apoi brusc, greoi.

— Ştii, aş avea nevoie de o băutură, zise el.

— Bine. Desigur, am zis şi i-am făcut semn chelnerului.

Am comandat vin.

În timp ce beam tăcuți, mi-am dat seama cât de confortabil mă simțeam în prezența lui. Doi americani care savurau în tăcere o băutură. Cumva, nu aveam nevoie să vorbim. Şi nu mă simțeam stânjenită. Dar ştiam că, de îndată ce va termina paharul de vin, va pleca.

Şi momentul acesta sosi.

— Mulțumesc, Julia, mulțumesc pentru tot.

Nu a zis „hai să păstrăm legătura, să ne trimitem e-mailuri, să vorbim din când în când la telefon". Nu, nu a zis nimic. Dar ştiam ce spunea tăcerea lui, clar şi răspicat. „Nu mă suna. Nu mă contacta, te rog. Trebuie să-mi clarific viața. Am nevoie de timp, de tăcere şi de pace. Trebuie să aflu cine sunt."

L-am privit cum se îndepărta prin ploaie, până când silueta lui înaltă s-a pierdut pe strada aglomerată.

Mi-am pus palmele pe pântecul rotund şi am lăsat singurătatea să mă învăluie.

Când am ajuns acasă seara, toată familia Tézac mă aştepta. Stăteau cu Bertrand şi cu Zoë în living. Am remarcat imediat atmosfera încordată.

Se părea că se împărțiseră în două tabere: Édouard, Zoë şi Cécile, care erau „de partea mea", fiind de acord cu ceea ce făcusem, şi Colette şi Laure, care mă dezaprobau.

Bertrand nu zicea nimic, rămânând ciudat de tăcut. Avea un chip trist, cu colțurile gurii lăsate. Nu se uita la mine.

Cum am putut să fac aşa ceva, explodă Colette. Să dau de urma acelei familii, să-l contactez pe acel bărbat, care nici măcar nu ştia nimic despre trecutul mamei lui.

— Bietul om, se auzi şi cumnata mea, profund şocată. Imaginează-ți, acum află cine e cu adevărat, află că mama lui era evreică şi că întreaga lui familie a fost ucisă în Polonia, că unchiul lui a murit de foame. Julia, trebuia să-i fi lăsat în pace.

Édouard se ridică brusc şi îşi aruncă mâinile în aer.

— Dumnezeule! izbucni el. Ce s-a întâmplat cu familia asta!

Zoë se adăposti sub braţul meu.

— Julia a făcut un gest plin de curaj, generos, continuă el, tremurând de furie. A vrut să se asigure că familia fetiţei ştia. Ştia că ne pasă. Ştia că tatălui meu îi păsa îndeajuns ca să se asigure că Sarah Starzynski era îngrijită de o familie adoptivă, că era iubită.

— Ah, tată, te rog, îl întrerupse Laure. Ce a făcut Julia a fost patetic. Să dezgropi trecutul nu e niciodată o idee bună, mai ales când vorbim de ce s-a întâmplat în război. Nimeni nu vrea să i se aducă aminte, nimeni nu vrea să se gândească la asta.

Nu se uita la mine, dar am simţit întreaga forţă a antipatiei ei. Îi citeam cu uşurinţă gândurile. Este exact genul de lucru pe care l-ar face un american. Fără nici un fel de respect pentru trecut. Fără să ştie ce înseamnă un secret de familie. Fără maniere. Fără sensibilitate. Americanul necioplit şi needucat: *l'Américaine avec ses gros sabots.*

— Nu sunt de acord! zise Cécile, cu o voce ascuţită. Eu mă bucur că mi-ai spus ce s-a întâmplat, *père*. E o poveste oribilă, bietul băieţel care a murit în apartament, fetiţa care s-a întors. Cred că Julia a avut dreptate să ia legătura cu familia aceea. La urma urmelor, nu am făcut nimic de care să ne fie ruşine.

— Poate, zise Colette, cu buzele strânse, dar dacă Julia nu ar fi fost atât de băgăcioasă, Édouard nu ar fi pomenit niciodată de asta. Nu-i aşa?

Édouard se uită la soţia lui. Chipul lui era rece, la fel şi vocea.

— Colette, tata m-a pus să promit că n-o să dezvălui niciodată ce s-a întâmplat. I-am respectat dorinţa, cu

greutate, vreme de şaizeci de ani. Dar acum mă bucur că ştiți. Acum pot împărtăşi asta cu voi, chiar dacă pe unii dintre voi se pare că îi deranjează.

— Slavă Domnului că Mamé nu ştie nimic, oftă Colette, în timp ce-şi aranja părul blond-cenuşiu.

— Oh, dar Mamé ştie, se auzi glasul lui Zoë.

Obrajii i se făcuseră roşii ca focul, dar ne înfruntă curajoasă.

— Mi-a spus ce s-a întâmplat. Nu ştiam de băiețel, cred că mama n-a vrut să aflu partea asta. Dar Mamé mi-a zis tot. Ştia despre asta de când s-a întâmplat, continuă Zoë, portăreasa i-a zis că Sarah s-a întors. Şi a zis că *grand-père* avea coşmarurile astea despre un copilaş mort în camera lui. Mi-a spus că a fost oribil, să ştie şi să nu poată vorbi niciodată despre asta cu soțul ei, cu fiul ei şi, mai târziu, cu familia. A spus că asta l-a schimbat pe străbunicul, că i-a făcut ceva, ceva despre care nu putea să vorbească nici măcar cu ea.

M-am uitat la socrul meu. El o privea țintă pe fiica mea, nevenindu-i să creadă.

— Zoë, ştia? A ştiut în toți aceşti ani?

Zoë dădu afirmativ din cap.

— Mamé a spus că a fost un secret îngrozitor pe care l-a purtat, că s-a gândit tot timpul la fetiță, a spus că era bucuroasă că acum ştiu. Spunea că ar fi trebuit să vorbească despre asta mult mai devreme, că ar fi trebuit să facem ce a făcut mama, că nu ar fi trebuit să aşteptăm. Ar fi trebuit să găsim familia fetiței. Am greşit păstrând totul ascuns. Asta mi-a spus. Chiar înainte de atacul cerebral.

Urmă o tăcere lungă, dureroasă.

Zoë îşi îndreptă spatele, apoi se uită la Colette, la Édouard, la mătuşile ei, la tatăl ei. La mine.

— Mai vreau să vă spun ceva, adăugă ea, trecând uşor de la franceză la engleză şi subliniindu-şi accentul american.

Nu-mi pasă ce cred unii dintre voi. Nu-mi pasă dacă voi credeți că mama a greşit, că a făcut ceva prostesc. Eu sunt foarte mândră de ceea ce a făcut. Cum l-a găsit pe William, cum i-a spus. Nu aveți idee ce a însemnat asta pentru ea, cât de greu i-a fost. Ce înseamnă pentru mine. Şi probabil ce înseamnă pentru el. Şi ştiți ceva? Când o să cresc, vreau să fiu ca ea. Vreau să fiu o mamă de care copiii mei să fie mândri. *Bonne nuit.*

Făcu o plecăciune caraghioasă, ieşi din încăpere şi închise în linişte uşa.

Am rămas tăcuți multă vreme. Am văzut cum chipul lui Colette se înăspreşte, devenind aproape rigid. Laure îşi verifica machiajul într-o oglinjoară. Cécile părea împietrită.

Bertrand nu rostise nici o vorbă. Se uita pe fereastră, cu mâinile la spate. Nu mă privise nici măcar o dată. Pe nici unul dintre noi, de altfel.

Édouard se ridică, mă mângâie pe cap cu un gest tandru, patern. Ochii lui de un albastru-palid sclipiră înspre mine. Murmură ceva în franceză, lângă urechea mea.

— Ai făcut ce trebuia. Ai procedat corect.

Dar mai târziu în acea seară, în timp ce stăteam întinsă în patul meu solitar, incapabilă să citesc, să mă gândesc, să fac orice altceva decât să contemplu tavanul, m-am întrebat.

M-am gândit la William, oriunde s-ar fi aflat, încercând să potrivească la loc noile piese ale vieții lui.

M-am gândit la familia Tézac, obligată pentru prima oară să iasă din carapace, să fie nevoită să comunice, la tristul secret întunecat, acum dezvăluit. M-am gândit la Bertrand, cum mi-a întors spatele.

Tu as fait ce qu'il fallait. Tu as bien fait.

Avea dreptate Édouard? Nu ştiam. Încă mă întrebam asta.

Zoë deschise uşa, se strecură în patul meu ca un cățeluş lung şi tăcut şi se ghemui lângă mine. Mă luă de mână, mi-o sărută încet şi îşi odihni capul pe umărul meu.

Ascultam vuietul înăbuşit al traficului de pe boulevard du Montparnasse. Se făcea târziu. Bertrand era cu Amélie, fără îndoială. Era atât de îndepărtat de mine, ca un străin. Ca o persoană pe care de-abia o cunoşteam.

Două familii, pe care le adusesem împreună, doar pentru o zi. Două familii care nu vor mai fi niciodată la fel.

Făcusem ce trebuia?

Nu ştiam ce să gândesc. Nu ştiam ce să cred.

Zoë adormi lângă mine, iar respirația ei rară îmi gâdila obrazul. M-am gândit la copilul care avea să vină şi m-am simțit cuprinsă de un soi de pace. Un sentiment liniştitor, care mă calmă o vreme.

Dar durerea, tristețea rămaseră.

NEW YORK CITY, 2005

— Zoë! am țipat. Pentru Dumnezeu, ține-o pe sora ta de mână! O să cadă de acolo şi-o să-şi frângă gâtul!

Fiica mea cu picioare lungi mă privi urât.

— Eşti o adevărată mamă paranoică!

Apucă brațul grăsuț al copilaşului şi îl împinse înapoi pe tricicletă. Picioruşele ei se mişcau cu rapiditate pe alee, iar Zoë o urma îndeaproape. Micuța chicotea de încântare, întinzându-şi gâtul înapoi ca să se asigure că o vedeam, cu mândria excesivă a unui copilaş de doi ani.

Central Park şi prima promisiune ademenitoare a primăverii. Mi-am întins picioarele şi mi-am îndreptat fața spre soare.

Bărbatul aflat alături de mine mă mângâie pe obraz.

Neil. Prietenul meu. Un pic mai în vârstă ca mine. Avocat. Divorțat. Locuia în cartierul Țat Iron, împreună cu fiii lui adolescenți. Prezentat de sora mea. Îmi plăcea. Nu-l iubeam, dar îmi făcea plăcere compania lui. Era un bărbat inteligent,

cultivat. Nu avea de gând să se însoare cu mine, slavă Domnului, şi le suporta din când în când pe fiicele mele.

De când venisem să locuiesc aici existaseră vreo doi prieteni. Nimic serios. Nimic important. Zoë îi numea pretendenţi, Charla, amorezi, în stilul Scarlett. Înainte de Neil, ultimul pretendent, pe nume Peter, avea o galerie de artă, o chelie la ceafă – motiv de suferinţă pentru el – şi un apartament în TriBeCa[9] în care era mereu curent. Erau bărbaţi de vârstă mijlocie, americani get-beget, decenţi, uşor cam plicticoşi. Politicoşi, corecţi şi meticuloşi. Aveau slujbe bune, erau bine educaţi, cultivaţi şi în general divorţaţi. Veneau să mă ia de acasă, mă conduceau înapoi, îmi ofereau braţul şi umbrela. Mă duceau la masă, la operă, la Muzeul de Artă Modernă, la balet, la spectacole pe Broadway, la cină şi uneori în pat. Suportam asta. Sexul era ceva ce făceam acum fiindcă simţeam că trebuie. Era mecanic şi plictisitor. Şi în privinţa asta dispăruse ceva. Pasiunea. Emoţia. Căldura. Toate dispăruseră.

Simţeam că cineva – eu? – derulase înainte filmul vieţii mele şi acolo apăream ca un personaj Charlie Chaplin, ţeapăn, făcând totul într-un mod grăbit şi neîndemânatic, de parcă nu aveam de ales, cu un rânjet înţepenit pe chip, prefăcându-mă că sunt mulţumită de noua mea viaţă. Uneori, Charla furişa câte o privire spre mine şi spunea: „Hei, eşti bine?" Îmi dădea un ghiont şi eu murmuram: „Da, sigur, sunt bine". Ea nu părea convinsă, dar pe moment mă lăsa în pace. La fel şi mama, mă cerceta cu privirea şi îşi strângea buzele, îngrijorată. „Totul e în regulă, iubito?"

Dădeam din umeri la îngrijorarea ei şi îi zâmbeam senin.

---

[9] Prescurtare de la Triangle Below Canal Street, cartier în sudul Manhattanului, New York (n.red.)

O zi minunată, proaspătă, în New York. Genul de zi pe care nu o vezi niciodată la Paris. Aer proaspăt şi curat. Cer albastru, fără pată. Conturul oraşului profilat deasupra copacilor. Clădirea Dakota, gălbuie şi masivă, în faţa noastră. Mirosul de hotdog şi de covrigi, care pluteşte adus de vântul uşor.

Am întins mâna şi am mângâiat genunchiul lui Neil, cu ochii încă închişi înspre soarele tot mai fierbinte. New York şi vremea sa aprigă, contrastantă. Veri fierbinţi. Ierni albe, teribil de reci. Şi lumina care cădea peste oraş, o lumină argintie, dură şi strălucitoare, pe care ajunsesem să o iubesc. Parisul, cu burniţa lui umedă şi cenuşie, părea să vină dintr-o altă lume.

Am deschis ochii şi le-am privit pe fiicele mele, cum săreau şi se jucau. Peste noapte – sau aşa mi se părea –, Zoë se transformase într-o adolescentă superbă, mai înaltă ca mine, cu membre puternice şi suple. Semăna cu Charla şi cu Bertrand, le moştenise clasa şi alura, farmecul, acea combinaţie puternică şi îndrăzneaţă de Jarmond şi Tézac, care mă încânta.

Micuţa era cu totul altfel. Mai moale, mai rotundă, mai fragilă. Avea nevoie să fie alintată, sărutată, să i se acorde mai multă atenţie decât primise Zoë la vârsta ei. Oare din cauză că tatăl ei nu era prin preajmă? Din cauză că eu, Zoë şi copilul plecaserăm din Franţa, la New York, la scurt timp după naştere? Nu ştiam. Nu îmi puneam prea multe întrebări pe tema asta.

Fusese ciudat să mă întorc să trăiesc în America după atâţia ani în care locuisem la Paris. Încă mă simţeam ciudat uneori. Încă nu mă simţeam ca acasă. Mă întrebam cât timp o să mai dureze. Dar se întâmplase. Nu fusese o decizie uşor de luat.

Copilul s-a născut prematur, motiv de panică şi de durere, imediat după Crăciun, cu două luni înainte de termen.

Suportasem o operație de cezariană îngrozitor de lungă în camera de urgență a spitalului Saint-Vincent de Paul. Bertrand fusese acolo, ciudat de încordat, emoționat fără să vrea. O fetiță micuță, perfectă. Oare fusese dezamăgit, m-am întrebat? Eu nu eram. Copilul însemna atât de mult pentru mine. Mă luptasem pentru ea. Nu cedasem. Ea era victoria mea.

La scurt timp după naştere, chiar înainte să ne mutăm în rue de Saintonge, Bertrand îşi adunase curajul să-mi spună că o iubea pe Amélie, că voia să trăiască de acum încolo cu ea, că dorea să se mute cu ea în apartamentul de pe Trocadéro, că nu mai putea să mă mintă pe mine, pe Zoë, că trebuia să aibă loc un divorț, dar că va merge rapid şi uşor. Atunci, în timp ce îl priveam făcându-şi confesiunea lungă şi complicată şi măsurând încăperea cu pasul, cu mâinile la spate, cu privirea plecată, mi-a trecut prima oară prin minte ideea de a mă muta în America. L-am ascultat pe Bertrand până la sfârşit. Părea epuizat, distrus, dar o făcuse. Fusese cinstit cu mine, în sfârşit. Şi cinstit cu sine însuşi. Şi mă uitasem la soțul meu frumos, senzual, şi îi mulțumisem. Păruse surprins. Recunoscuse că se aşteptase la o reacție mai vehementă, un pic mai amară. Strigăte, insulte, agitație. În brațele mele, bebeluşul scâncea şi-şi agita pumnii micuți prin aer.

— Fără agitație, spusesem. Fără strigăte, fără insulte. Bine?

— Bine, zisese şi ne sărutase, pe mine şi pe copil.

Deja părea că ieşise din viața mea. Că plecase deja.

În acea noapte, de câte ori mă trezeam să hrănesc bebeluşul înfometat, mă gândeam la State. Boston? Nu, uram ideea de a mă întoarce în trecut, în oraşul copilăriei.

Şi apoi mi-am dat seama.

New York. Eu, Zoë şi copilul ne puteam duce la New York. Charla era acolo, părinții, nu departe. New York. De ce nu?

Nu ştiam oraşul atât de bine, nu locuisem multă vreme acolo, în afară de vizitele anuale la sora mea.

New York. Poate singurul oraş care rivaliza cu Parisul, tocmai datorită diferenţelor totale şi depline. Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât ideea mă atrăgea, în secret, mai mult. Nu am discutat despre asta cu prietenii mei. Ştiam că Hervé, Christophe, Guillaume, Susannah, Holly, Jan şi Isabelle vor fi supăraţi la ideea plecării mele. Dar ştiam că, totodată, o vor înţelege şi accepta.

Apoi a murit Mamé. Rezistase după atacul cerebral din noiembrie, fără să mai poată vorbi, deşi îşi recăpătase cunoştinţa. Fusese mutată la terapie intensivă, la spitalul Cochin. Mă aşteptam să moară, încercam să fiu pregătită, dar tot a fost un şoc.

După înmormântarea din Burgundia, în micuţul cimitir trist, Zoë mă întrebase:

— Mamă, trebuie să mergem să locuim în rue de Saintonge?

— Cred că tatăl tău aşa se aşteaptă.

— Dar *tu* vrei asta?

— Nu, am recunoscut cu sinceritate. De când am aflat ce s-a întâmplat acolo, nu mai vreau.

— Nici eu nu vreau.

Apoi adăugase:

— Dar unde ne-am putea muta, mamă?

Şi eu îi răspunsesem, pe un ton lejer, glumeţ, aşteptându-mă să pufnească dezaprobator:

— Ei, atunci ce zici de New York?

Atât de uşor mersese cu Zoë. Bertrand nu fusese deloc încântat de decizia noastră. Nu dorea ca fiica lui să se mute atât de departe. Dar Zoë fusese fermă în hotărârea ei de a pleca. Spusese că se va întoarce la fiecare două luni, iar Bertrand putea veni şi el în vizită, să o vadă pe ea şi pe

copil. I-am explicat lui Bertrand că nu era nimic stabilit, nimic definitiv în legătură cu mutatul. Nu era pentru totdeauna. Era doar pentru vreo doi ani. Să o las pe Zoë să-şi cunoască „latura" americană. Să mă ajute să merg mai departe. Să încep ceva nou. El era acum cu Amélie. Formau un cuplu, unul oficial. Copiii lui Amélie erau aproape adulți. Nu mai locuiau acasă şi îşi petreceau timpul şi cu tatăl lor. Să fi fost Bertrand tentat de ideea unei vieți noi, fără responsabilitățile zilnice presupuse de creşterea copiilor – ai lui, ai ei? Poate. În cele din urmă, fusese de acord. Şi apoi am pus lucrurile în mişcare.

După ce la început am locuit la ea, Charla mă ajutase să-mi găsesc un loc unde să stau, un apartament simplu, alb, cu două dormitoare, cu o „privelişte deschisă asupra oraşului" şi portar, pe West 86th Street, între Amsterdam şi Columbus. Îl subînchiriasem de la una dintre prietenele ei care se mutase în L.A. Clădirea era plină de familii şi de părinți divorțați, un stup gălăgios de bebeluşi, copii, biciclete, cărucioare, scutere. Era o locuință confortabilă, plăcută, dar şi acolo ceva lipsea. Ce? Nu puteam să-mi dau seama.

Mulțumită lui Joshua, fusesem angajată corespondent la New York pentru un site francez la modă. Lucram de acasă şi încă îl foloseam pe Bamber ca fotograf când aveam nevoie de poze de la Paris.

Zoë se ducea la o şcoală nouă, Trinity College, la vreo două străzi distanță.

— Mamă, n-o să mă integrez niciodată, acum îmi zic „franțuzoaica", se plânsese ea, şi eu nu reuşisem să-mi rețin un zâmbet.

Era fascinant să-i priveşti pe newyorkezi, mersul lor hotărât, glumele, modul prietenos de a fi. Vecinii mă salutau în lift, ne oferiseră flori şi bomboane când ne mutaserăm

acolo şi glumeau cu portarul. Uitasem de toate astea. Eram atât de obişnuită cu felul ursuz de-a fi al parizienilor, obişnuită ca oamenii care locuiau pe acelaşi palier de-abia să se salute, cu o înclinare scurtă din cap, când se întâlneau pe scări.

Poate că cel mai ironic lucru dintre toate era că, în ciuda vârtejului palpitant care devenise viaţa mea acum, îmi lipsea Parisul. Îmi lipsea Turnul Eiffel care se lumina la oră fixă, în fiecare seară, ca o seducătoare strălucitoare şi plină de podoabe. Îmi lipseau sirenele care răsunau în oraş, în prima miercuri din lună, la prânz, pentru exerciţiul lunar. Îmi lipsea piaţa volantă de duminică, de pe boulevard Edgar Quinet, unde vânzătorul de legume îmi spunea *ma p'tite dame,* deşi eram probabil cea mai înaltă clientă. La fel ca Zoë, şi eu simţeam că sunt franţuzoaică, în pofida faptului că eram americancă.

Să plec din Paris nu fusese aşa de uşor cum anticipasem. New Yorkul şi energia lui, norii de aburi care se ridicau din canale, întinderea lui, podurile, clădirile, blocajele rutiere încă nu reprezentau „acasă". Îmi lipseau prietenii de la Paris, chiar dacă şi aici îmi făcusem nişte amici grozavi. Îmi lipsea Édouard, care îmi devenise apropiat şi care îmi scria în fiecare lună. Îmi lipsea în special felul în care francezii le priveau pe femei, ceea ce Holly numea privirea lor „dezbrăcată". Mă obişnuisem cu ea acolo, dar acum, în Manhattan, numai şoferii de autobuz strigau veseli „Hei, slăbuţo!" după Zoë şi „Hei, blondino!" după mine. Mă simţeam de parcă devenisem invizibilă. De ce viaţa mi se părea atât de goală, mă întrebam. De parcă fusese lovită de un uragan. De parcă nu mai avea nici o bază.

Şi nopţile.

Nopţile erau însingurate, chiar şi cele petrecute la Neil. Întinsă în pat şi ascultând sunetele marelui oraş care vibra,

lăsam imaginile să ajungă din nou la mine, precum fluxul care cuprinde o plajă.

Sarah.

Nu mă părăsise niciodată. Mă schimbase, pentru totdeauna. Povestea ei, suferința ei o purtam în mine. Mă simțeam de parcă aş fi cunoscut-o. O ştiam cum era copil. Adolescentă. O gospodină de patruzeci de ani, care intrase cu maşina într-un copac, pe un drum înghețat din New England. Puteam să-i văd perfect chipul. Ochii verzi, migdalați. Forma capului. Postura. Mâinile. Zâmbetul care se înfiripa rareori. O cunoşteam. Aş fi putut s-o opresc pe stradă, dacă ar mai fi trăit.

Zoë era o fată isteață. M-a prins asupra faptului.

Când îl căutam pe William Rainsferd pe Google.

Nu îmi dădusem seama că se întorsese de la şcoală. Într-o după-amiază de iarnă, se strecurase în casă fără ca eu să o aud.

— De cât timp faci asta? mă întrebă, ca o mamă care o prinde pe fiica ei adolescentă fumând „iarbă".

Îmbujorată, am recunoscut că în ultimul an îl căutasem cu regularitate.

— Şi?

— Ei bine, se pare că a plecat din Lucca, am mărturisit.

— Oh. Şi unde e, atunci?

— S-a întors în State, e aici de vreo două luni.

Nu mai puteam să-i suport privirea, aşa că m-am dus la fereastră să privesc aglomerata arteră Amsterdam Avenue.

— E în New York, mamă?

Vocea ei era mai blândă acum, mai puțin aspră. Veni în spatele meu şi îşi puse mâna frumoasă pe umărul meu.

Am dat afirmativ din cap. Nu puteam să îi spun cât de emoționată fusesem când descoperisem că şi el era aici. Cât de încântată, de uimită mă simțisem că ajunseserăm

amândoi în acelaşi oraş, după doi ani de la ultima noastră întâlnire. Mi-am adus aminte că tatăl lui era newyorkez. Probabil că-şi petrecuse copilăria aici.

Era trecut în cartea de telefon. În West Village. La numai un sfert de oră cu metroul de aici. Şi zile întregi, săptămâni, îmi pusesem chinuitoarea întrebare dacă să-l sun sau nu. El nu încercase niciodată să mă contacteze după întâlnirea de la Paris. Nu mai primisem nici o veste de la el de atunci.

După o vreme, entuziasmul s-a mai domolit. Nu am avut curaj să-l sun. Dar am continuat să mă gândesc la el, noapte de noapte. Zi de zi. În secret, în tăcere. M-am întrebat cum ar fi să ne întâlnim întâmplător într-o zi, în parc, în vreun magazin, bar, restaurant. Era aici cu soția şi cu fetele lui? De ce se întorsese în State, cum făcusem şi eu? Ce se întâmplase?

— L-ai contactat? mă întrebă Zoë.

— Nu.

— O s-o faci?

— Nu ştiu, Zoë.

Am început să plâng, în tăcere.

— Oh, mamă, te rog, oftă ea.

Mi-am şters lacrimile, furioasă. Mă simțeam ridicol.

— Mamă, el ştie că acum locuieşti aici. Sunt sigură că ştie. Şi el te-a căutat pe net. Ştie ce faci aici, ştie unde locuieşti.

Gândul ăsta nu-mi trecuse niciodată prin minte. William să mă caute *pe mine* pe Google. William să caute adresa *mea*. Oare Zoë avea dreptate? Ştia că locuiesc şi eu în New York, în Upper West Side? Se gândea vreodată la mine? Ce simțea, mai exact, când o făcea?

— Trebuie să uiți, mamă. Trebuie să laşi în urmă trecutul. Sună-l pe Neil, întâlneşte-te mai des cu el, dar continuă-ți viața.

M-am întors spre ea, iar vocea mea a răsunat aspră.

— Nu pot, Zoë. Trebuie să ştiu dacă l-am ajutat prin ceea ce am făcut. Trebuie să ştiu asta. Cer prea mult? Este un lucru atât de imposibil?

Fetiţa începu să plângă în camera cealaltă. Îi tulburasem somnul. Zoë se duse s-o aducă şi veni înapoi cu surioara ei bucălată, care acum sughiţa.

Zoë mă mângâie pe păr, pe deasupra capului buclat al copilului.

— Nu cred că o să afli asta vreodată, mamă. Nu cred că el o să fie pregătit vreodată să-ţi spună. I-ai schimbat viaţa. I-ai dat-o peste cap cu totul, nu uita asta. Probabil că nu vrea să te mai vadă niciodată.

I-am luat copilul din braţe şi l-am strâns cu putere la piept, bucurându-mă de căldura trupului ei micuţ şi dolofan. Zoë avea dreptate. Trebuia să întorc o nouă pagină, să-mi văd de viaţă.

Cum, asta era o altă chestiune.

Îmi umpleam timpul în permanenţă. Nu aveam nici un minut pentru mine, ocupată fiind cu Zoë, cu sora ei, cu Neil, cu părinţii mei, cu nepoţii, cu slujba şi cu nesfârşitele petreceri la care Charla şi soţul ei Barry mă invitau şi la care eu mergeam neobosită. În doi ani am cunoscut mai mulţi oameni decât o făcusem în întreaga perioadă cât stătusem la Paris, un melanj cosmopolit, pe care îl savuram din plin.

Da, plecasem din Paris pentru totdeauna, dar ori de câte ori mă întorceam fiindcă aveam de lucru acolo sau ca să-mi revăd prietenii ori pe Édouard, întotdeauna ajungeam în Marais, atrasă de fiecare dată ca un magnet, de parcă paşii mei nu se puteau stăpâni să nu mă ducă acolo. Rue des Rosiers, rue du Roi de Sicile, rue des Écouffes, rue de Saintonge, rue de Bretagne – le vedeam acum cu alţi ochi, ochi care îşi aminteau ce se întâmplase acolo în 1942, chiar

dacă totul se petrecuse cu mult timp înainte ca eu să mă nasc.

Mă întrebam cine locuia acum în apartamentul din rue de Saintonge, cine stătea la fereastra care dădea spre curtea umbrită, cine îşi trecea palma peste poliţa de marmură a şemineului. Mă întrebam dacă noii chiriaşi ştiau ceva despre băieţelul care murise în acel apartament şi despre faptul că viaţa unei fetiţe se schimbase în acea zi o dată pentru totdeauna.

Şi în visele mele, mă întorceam în Marais. În visele mele, uneori, ororile trecutului, pe care nu le trăisem în realitate, îmi apăreau cu o asemenea claritate încât trebuia să aprind lumina ca să alung coşmarul.

În timpul acelor nopţi albe, goale, când stăteam întinsă în pat, istovită de conversaţii sociale, cu gura uscată după un pahar de vin pe care nu ar fi trebuit să-l mai beau, acea veche durere revenea să mă bântuie.

Ochii lui. Faţa lui când îi citisem cu glas tare scrisoarea lui Sarah. Toate amănuntele acestea îmi reveneau în minte şi îmi alungau somnul, săpând, parcă, în mine.

Vocea lui Zoë mă trase înapoi în Central Park, la ziua frumoasă de primăvară şi la mâna lui Neil pe coapsa mea.

— Mamă, monstruleţul ăsta vrea îngheţată pe băţ.

— Nici vorbă, am replicat. Nici o îngheţată.

Fetiţa se aruncă pe burtă în iarbă şi începu să urle.

— E o figură, nu? zise Neil, cu un aer gânditor.

Luna ianuarie 2005 m-a adus din nou, iarăşi şi iarăşi, la Sarah şi la William. Cea de-a şaizecea comemorare a eliberării de la Auschwitz reprezentase ştirea de primă pagină în ziarele din întreaga lume. Mi se părea că niciodată până acum cuvântul „holocaust” nu fusese pronunţat atât de des.

Şi, de câte ori îl auzeam, gândurile îmi zburau cu durere la el, la ea. Şi mă întrebam, în timp ce priveam la televizor ceremonia desfăşurată la memorialul de la Auschwitz, dacă William se gândea şi el la mine când auzea acest cuvânt, când vedea monstruoasele imagini alb-negru din trecut clipind pe ecran, trupurile scheletice, lipsite de viaţă, puse grămadă unul peste altul, crematoriile, cenuşa, oroarea tuturor celor întâmplate.

Familia lui murise în acel loc oribil. Părinţii mamei lui. Cum ar putea să nu se gândească, am cugetat. Cu Zoë şi Charla alături, priveam cum fulgii de nea cădeau deasupra fostului lagăr, a sârmei ghimpate, a turnului de veghe pătrat. Mulţimea, vorbitorii, cei care se rugau, lumânările. Soldaţii ruşi şi marşul lor specific, săltat.

Şi, la final, imaginea de neuitat a înserării, şinele de tren în flăcări, strălucind în întuneric, într-un amestec puternic de durere şi de amintire.

Apelul veni într-o după-amiază de mai, când mă aşteptam cel mai puţin.

Eram la birou, luptându-mă cu toanele computerului. Am ridicat receptorul şi „da”-ul rostit mi-a sunat dur chiar şi mie.

— Bună. William Rainsferd la telefon.

M-am îndreptat brusc de spate. Inima îmi bătea năvalnic, dar încercam să rămân calmă.

William Rainsferd.

Nu am zis nimic, uluită, dar mâinile mi s-au încleştat pe receptor.

— Eşti acolo, Julia?

Am înghiţit în sec.

— Da, am nişte probleme cu calculatorul. Ce mai faci, William?

— Bine.

O tăcere scurtă. Dar nu se simțea nici urmă de încordare sau de stânjeneală.

— A trecut ceva vreme, am zis eu, pe un ton neconvingător.

— Da, aşa e.

Altă tăcere.

— Văd că eşti newyorkeză acum, rosti el, în cele din urmă. Te-am căutat.

Aşadar, Zoë avusese dreptate.

— Ce-ai zice să ne vedem?

— Azi? am replicat.

— Dacă ai timp.

M-am gândit la copilul care dormea în camera de alături. De dimineață fusese la creşă, dar puteam s-o iau cu mine, deşi nu avea să-i placă prea mult că îi întrerupeam somnul.

— Am.

— Grozav. O să vin eu în zona ta. Ai vreo idee unde ne-am putea întâlni?

— Ştii Café Mozart? La colțul West 70th Street şi Broadway?

— Ştiu. Ne vedem acolo în jumătate de oră?

Am închis. Inima îmi bătea atât de tare încât de-abia mai puteam să respir. M-am dus să trezesc copilul, i-am ignorat protestele, am îmbrăcat-o, am desfăcut căruciorul şi am plecat.

Când am ajuns, el era deja acolo. La început i-am zărit spatele, umerii puternici şi părul, argintiu şi des, acum fără urme de blond. Citea un ziar, dar s-a răsucit când m-am apropiat, de parcă mi-ar fi simțit privirea. Apoi se ridică în picioare şi urmă un moment amuzant şi stânjenitor când nu am ştiut dacă să ne strângem mâinile sau să ne sărutăm. El a râs, la fel şi eu, şi în cele din urmă m-a îmbrățişat – o îmbrățişare ca de urs, prin care mi-a lipit obrazul de

clavicula lui şi m-a bătut uşor pe spate, apoi s-a aplecat s-o admire pe fiica mea.

— Ce fetiță drăguță, rosti el încet, pe un glas cântat.

Ea îi întinse, cu un aer solemn, girafa de cauciuc favorită.

— Şi cum te cheamă? o întrebă el.

— Lucy, sâsâi ea.

— Ăsta e numele girafei..., am început, dar William deja începuse să se joace cu girafa, făcând-o să scoată sunete ascuțite, care îmi acopereau vocea şi o făceau pe fetiță să chiuie de bucurie.

Am găsit o masă şi ne-am aşezat, cu copilul în cărucior. El aruncă o privire pe meniu.

— Ai luat vreodată prăjitură cu brânză Amadeus? mă întrebă, ridicând din sprânceană.

— Da, am răspuns, este de-a dreptul diabolică.

El rânji.

— Hei, arăți fabulos, Julia. New Yorkul îți prieşte, fără îndoială.

Am roşit ca o adolescentă. Mi-o şi imaginam pe Zoë privind scena şi dându-şi ochii peste cap.

Atunci îi sună mobilul. El răspunse şi mi-am dat seama după expresia lui că era o femeie. M-am întrebat cine să fie. Soția lui? Una dintre fiice? Conversația se prelungea. El părea jenat. M-am aplecat spre copil, jucându-mă cu girafa.

— Scuză-mă, îmi zise el şi puse deoparte telefonul. Era prietena mea.

— Oh.

Trebuie să fi părut nedumerită, căci el izbucni în râs.

— Acum sunt divorțat, Julia.

Se uită la mine şi chipul lui căpătă o expresie serioasă.

— Ştii, după ce mi-ai spus povestea, totul s-a schimbat.

În sfârşit. În sfârşit îmi spunea ce voiam să ştiu. Mi-era teamă că, dacă mai scoteam o vorbă, o să se oprească. Îmi ocupam mâinile cu fiica mea, dându-i sticla cu apă,

asigurându-mă că nu o vărsa pe ea, agitându-mă cu şervețelul.

Chelneriţa se apropie de masa noastră ca să ne ia comanda. Două prăjituri cu brânză Amadeus, două cafele şi o clătită pentru copil.

— Totul s-a dus de râpă, continuă el. A fost un adevărat iad. Un an îngrozitor.

Timp de vreo două minute, nici unul dintre noi nu a mai zis nimic, uitându-ne în jur la mesele ocupate. Cafeneaua era un loc zgomotos, luminos, cu muzică clasică răsunând din boxele ascunse. Copilul gângurea vesel, zâmbind când la mine, când la William şi fluturându-şi jucăria. Chelneriţa ne aduse comanda.

— Acum eşti bine? l-am întrebat ezitant.

— Da, replică el rapid. Da, sunt. Mi-a luat un timp să mă obişnuiesc cu această parte nouă a vieţii mele. Să înţeleg şi să accept trecutul mamei. Să fac faţă durerii. Încă nu reuşesc întotdeauna. Dar mă străduiesc din răsputeri. Am făcut câteva lucruri necesare.

— Cum ar fi? l-am întrebat, dând copilului să mănânce bucăţele lipicioase de clătită.

— Mi-am dat seama că nu mai puteam duce povara asta singur. Mă simţeam izolat, distrus. Soţia mea nu a putut să înţeleagă prin ce treceam. Iar eu nu am reuşit să-i explic, comunicarea dintre noi era inexistentă. Anul trecut le-am luat pe fete cu mine la Auschwitz, înainte de cea de-a şaizecea aniversare a eliberării. Trebuia să le spun ce se întâmplase cu străbunicii lor şi nu mi-a fost uşor, dar asta era singura metodă. Să le arăt. A fost o călătorie mişcătoare, plină de lacrimi, dar mi-am regăsit pacea în cele din urmă şi am simţit că fiicele mele au înţeles.

Chipul lui era trist, gânditor. Nu am zis nimic, l-am lăsat pe el să vorbească. Am şters-o pe fetiţă pe faţă şi i-am mai dat nişte apă.

— În ianuarie, am mai făcut ceva. M-am dus înapoi la Paris. În Marais există un nou memorial închinat holocaustului, poate ştii asta.

Am dat din cap aprobator. Auzisem despre asta şi aveam de gând să mă duc acolo cu ocazia următoarei călătorii la Paris.

— Chirac l-a inaugurat la sfârşitul lui ianuarie. Există un zid plin de nume, chiar la intrare. Un perete uriaş, de gresie, pe care sunt gravate 76 000 de nume. Toți evreii deportați din Franța.

I-am privit degetele cum se plimbă pe marginea ceştii de cafea. Nu puteam să-l privesc direct în față.

— M-am dus acolo să le caut numele. Şi le-am găsit. Wlasysaw şi Rywka Starzynski. Bunicii mei. Am simțit aceeaşi pace ca la Auschwitz. Aceeaşi durere. M-am simțit recunoscător că nu fuseseră uitați, că francezii şi-i aminteau şi îi onorau în felul ăsta. Erau oameni care plângeau în fața acelui zid, Julia. Bătrâni, tineri, oameni de vârsta mea, care atingeau zidul cu mâinile şi plângeau.

Se opri şi răsuță adânc. Eu am rămas cu privirea asupra ceştii, a degetelor lui. Girafa scoase un sunet ascuțit, dar nu am băgat-o de seamă.

— Chirac a ținut un discurs. Nu l-am înțeles, desigur. Mai târziu m-am uitat pe internet şi am citit traducerea. A fost un discurs frumos. Îi îndemna pe oameni să-şi aducă aminte de responsabilitatea Franței în timpul raziei de la Vel' d'Hiv' şi a celor întâmplate după aceea. Chirac a pronunțat aceleaşi cuvinte pe care mama le scrisese la sfârşitul scrisorii ei. *Zakhor, Al Tichkah.* Aminteşte-ți. Nu uita niciodată. În ebraică.

Se aplecă şi scoase un plic mare, maro, din rucsacul aflat la picioarele lui, şi mi-l întinse.

— Astea sunt fotografiile pe care le am cu ea şi am vrut să ți le arăt. Mi-am dat brusc seama că nu am ştiut cine e

mama, Julia. Adică, ştiam cum arată, îi ştiam chipul, zâmbetul, dar nimic despre viaţa ei interioară.

Mi-am şters degetele de siropul de arţar ca să mă uit pe poze. Sarah în ziua nunţii. Înaltă, zveltă, zâmbetul ei mic, ochii ei tainici. Sarah, cu William, bebeluş, în braţe. Sarah, cu el copilaş, ţinându-l de mână. Sarah, la treizeci de ani, îmbrăcată într-o rochie de bal, verde. Şi Sarah, chiar înainte de moarte, într-un prim-plan color, mare. Părul îi încărunţise, am observat. Un cenuşiu prematur, dar care, ciudat, i se potrivea. Ca acum, părul lui.

— Îmi amintesc că era tăcută, înaltă, subţire şi tăcută, zise William, în timp ce eu mă uitam la fiecare fotografie cu o emoţie crescândă. Nu râdea prea mult, dar era o persoană intensă, o mamă iubitoare. Însă nimeni nu a pomenit de sinucidere după moartea ei. Niciodată. Nici măcar tata. Bănuiesc că tata nu a citit niciodată carneţelul. Nimeni nu a făcut-o. Poate că l-a găsit la mult timp după moartea ei. Toţi am crezut că a fost un accident. Nimeni nu a ştiut cine a fost mama, Julia. Nici măcar eu. Şi asta mi se pare încă atât de greu de suportat. Ce a dus-o la moarte, în acea zi rece şi înzăpezită. Cum a luat hotărârea. De ce nu am ştiut niciodată nimic despre trecutul ei. De ce a preferat să nu-i spună tatălui meu. De ce a ţinut toată suferinţa, toată durerea pentru sine.

— Sunt nişte poze frumoase, am zis, în cele din urmă. Mulţumesc că le-ai adus.

Am făcut o pauză.

— Trebuie să te întreb ceva, am reluat, punând pozele deoparte şi adunându-mi într-un sfârşit curajul să-l privesc.

— Dă-i drumul.

— Nu îmi porţi resentimente? am întrebat, cu un zâmbet slab. Simt că ţi-am distrus viaţa.

El zâmbi amar.

— Nu am resentimente, Julia. Pur şi simplu a trebuit să mă gândesc. Să înţeleg. Să pun toate piesele la loc. Mi-a luat o vreme. De aceea nu ai mai auzit de mine în tot acest timp.

M-am simţit cuprinsă de un val de uşurare.

— Dar am ştiut tot timpul unde eşti, zâmbi el. Am petrecut ceva timp urmărindu-te.

„Mamă, el ştie că acum locuieşti aici. Şi el te-a căutat pe net. Ştie ce faci aici, ştie unde locuieşti."

— Când te-ai mutat mai exact la New York? mă întrebă.

— La scurt timp după ce s-a născut copilul. În primăvara lui 2003.

— De ce ai plecat din Paris? Dacă nu te deranjează să-mi spui...

I-am aruncat un zâmbet trist.

— Căsnicia mea se destrămase. Tocmai născusem copilul. Nu puteam să locuiesc în apartamentul din rue de Saintonge după tot ce se întâmplase acolo. Am simţit nevoia să mă mut înapoi în State.

— Şi cum ai făcut-o?

— O vreme am stat la sora mea, în Upper East Side, apoi ea mi-a găsit un apartament de subînchiriat de la una dintre prietenele ei. Iar fostul meu şef mi-a găsit o slujbă grozavă. Dar tu?

— Aceeaşi poveste. Viaţa în Lucca nu mai părea posibilă. Iar eu şi soţia mea...

Vocea i se frânse. Făcu un gest din degete ca şi cum ar fi zis la revedere.

— Am locuit aici în copilărie, înainte de Roxbury. Şi ideea îmi trecea prin minte, de o vreme. Aşa că, în cele din urmă, m-am hotărât. La început am stat la unul dintre prietenii mei vechi, în Brooklyn, apoi am găsit un loc în Village. Aici am aceeaşi slujbă. Critic culinar.

Telefonul lui William sună din nou. Iarăşi prietena. M-am întors, încercând să-i ofer intimitatea de care avea nevoie. În cele din urmă, termină convorbirea.

— E cam posesivă, explică el, oarecum ruşinat. Cred că o să-l închid.

Umblă la tastele telefonului.

— De cât timp sunteţi împreună?

— De vreo două luni.

Mă privi atent.

— Dar tu? Ai pe cineva?

— Da.

M-am gândit la zâmbetul politicos, amabil al lui Neil. La gesturile lui grijulii. La sexul de rutină. Aproape că am adăugat că nu era ceva important, că era vorba numai de companie, căci nu suportam să fiu singură şi că în fiecare noapte mă gândeam la el, la William, şi la mama lui, în fiecare noapte din ultimii doi ani şi jumătate, dar m-am abţinut. Am zis numai:

— E drăguţ. Divorţat. Avocat.

William mai comandă cafea. În timp ce îmi turna în ceaşcă, am remarcat încă o dată mâinile lui frumoase, degetele lungi, subţiri.

— La vreo şase luni după întâlnirea noastră, zise el, m-am întors în rue de Saintonge. Trebuia să te văd. Să-ţi vorbesc. Nu ştiam cum să dau de tine, nu aveam nici un număr de telefon şi nu reuşeam să-mi amintesc numele soţului tău, aşa că nu puteam nici măcar să te caut în cartea de telefon. Am crezut că locuiai acolo. Nu ştiam că te mutaseşi.

Făcu o pauză şi îşi trecu degetele prin părul des, argintiu.

— Am citit totul despre razia de la Vel' d'Hiv', am fost la Beaune-la-Rolande şi pe strada unde fusese stadionul. Am fost să-i văd pe Gaspard şi pe Nicolas Dufaure. M-au dus la mormântul unchiului meu, în cimitirul din Orléans. Nişte oameni atât de amabili. Dar a fost dificil să fac toate astea.

Şi mi-aş fi dorit să fii acolo cu mine; nu ar fi trebuit să trec prin toate astea singur, ar fi trebuit să accept când mi-ai propus să mă însoţeşti.

— Poate că ar fi trebuit să insist, am zis.

— Ar fi trebuit să te ascult. A fost prea mult de îndurat de unul singur. Şi apoi, când am revenit în cele din urmă în rue de Saintonge şi oamenii aceia necunoscuţi mi-au deschis uşa, am simţit că m-ai abandonat.

Îşi coborî privirea. Eu mi-am aşezat ceaşca pe farfurioară, simţind cum mă străbate un val de resentimente. Cum putea, mi-am zis, după tot ce am făcut pentru el, după tot acest timp, efort, durere, pustiu.

El trebuie să fi descifrat ceva în expresia mea fiindcă îşi puse rapid o mână pe mâneca mea.

— Îmi pare rău că am zis asta, murmură el.

— Nu te-am abandonat niciodată, William.

Vocea mea părea încordată.

— Ştiu, Julia, îmi pare rău.

Glasul lui era profund, vibrant.

M-am relaxat şi am reuşit să zâmbesc. Am sorbit cafeaua în tăcere. Uneori, genunchii ni se atingeau pe sub masă, dar părea firesc să fiu cu el. De parcă făceam asta de ani întregi. De parcă nu era doar a treia oară în viaţă când ne vedeam.

— Fostul tău soţ este de acord să locuieşti aici cu copiii? mă întrebă.

Am ridicat din umeri. M-am uitat la copilul care adormise în cărucior.

— Nu a fost uşor. Dar s-a îndrăgostit de altcineva. Şi dura de ceva vreme. Asta a fost de ajutor. Totuşi nu le vede prea des pe fete. Vine pe aici din când în când, şi Zoë îşi petrece vacanţele în Franţa.

— Acelaşi lucru e valabil cu fosta mea soţie. Acum are un copil mic. Un băieţel. Merg la Lucca să-mi văd fetele cât de

des pot. Sau vin ele aici, dar mai rar. Acum sunt destul de mari.

— Câți ani au?

— Stefania are douăzeci şi unu, iar Giustina, nouăsprezece.

Am fluierat.

— Dar ştiu că le-ai avut devreme.

— Poate prea devreme.

— Ştiu şi eu..., am zis. Uneori mă simt ciudat cu copilul. Îmi doresc s-o fi avut mai repede. E o diferență atât de mare între ea şi Zoë.

— E un copilaş dulce, spuse el şi luă o înghițitură mare de prăjitură.

— Da, e. Lumina ochilor mamei ei grijulii.

Am chicotit amândoi.

— Nu-ți pare rău că nu ai avut un băiat? mă întrebă.

— Nu. Ție?

— Nu. Le iubesc pe fete. Poate că totuşi o să aibă băieți. O cheamă Lucy, deci?

I-am aruncat o privire. Apoi m-am uitat la fetiță.

— Nu, aşa se numeşte girafa, am răspuns.

Urmă o pauză scurtă.

— O cheamă Sarah, am rostit încet.

William se opri din mestecat şi puse furculița jos. Privirea i se schimbă. Mă privi, după aceea se uită la copilul adormit, însă nu spuse nimic.

Apoi îşi îngropă fața în palme şi rămase aşa minute întregi. Nu ştiam ce să fac. L-am atins pe umăr.

Tăcere.

M-am simțit din nou vinovată, de parcă făcusem ceva de neiertat. Dar ştiusem tot timpul că acest copil se va numi Sarah. De îndată ce aflasem că era fetiță, din clipa în care se născuse, îi ştiusem numele.

Nu exista alt nume pentru fetița mea. Era Sarah. Sarah a mea. Un ecou al celeilalte, cealaltă Sarah, fetița cu steaua galbenă care îmi schimbase viața.

În cele din urmă, William își luă mâinile de pe față și i-am văzut chipul îndurerat, frumos. Tristețea profundă, emoția din priviri. Nu îi era teamă să mă lase să le văd. Nu se strădui să-și ascundă lacrimile. Mi se părea că vrea să văd tot, frumusețea și durerea din viața lui, voia să-i văd recunoștința, mulțumirile, durerea.

I-am luat mâna și am strâns-o cu putere. Nu suportam să-l mai privesc, așa că am închis ochii și mi-am pus obrazul în palma lui. Am plâns împreună cu el. I-am simțit degetele udându-se de lacrimile mele, dar nu i-am dat drumul la mână.

Am rămas acolo multă vreme, până când mulțimea din jurul nostru s-a micșorat, până când soarele și-a schimbat poziția și lumina s-a schimbat. Până când ochii noștri s-au putut întâlni, fără lacrimi.

Mulțumesc:
Nicolas, Louis și Charlotte
Andrea Stuart, Hugh Thomas, Peter Viertel

Mulțumesc, de asemenea:
Valérie Bertoni, Charla Carter-Halabi, Valérie Colin-Simard, Holly Dando, Cécile David-Weill, Pascale Frey, Violaine et Paul Gradvohl, Julia Harris-Voss, Sarah Hirsch, Jean de la Hosseraye, Tara Kaufman, Laetitia Lachman, Hélène Le Beau, Agnès Michaux, Emma Parry, Laure du Pavillon, Jan Pfeiffer, Catherine Rambaud, Pascaline Ryan-Schreiber, Susanna Salk, Ariel et Karine Toledano

În final, dar cu siguranță nu în cele din urmă:
Heloïse d'Ormesson și Gilles Cohen-Solal

T. de R.

Lucca, Italia, iulie 2002 – Paris, Franța, mai 2006

BIBLIOGRAFIE

• *Le Mémorial des enfants juifs de France,* Serge Klarsfeld, Fayard.

• *Vichy-Auschwitz,* Serge Klarsfeld, Fayard

• Le Calendrier de la persécution des Juifs de France, Serge Klarsfeld, Fayard

• *Je veux revoir maman,* Alain Vincenot, Éditions des Syrtes.

• *Paris, 1942, Chroniques d'un survivant,* Maurice Rajfus, Éditions Noesis

• *La Rafle du Vel' d'Hiv',* Maurice Rajfus, Que sais-je ? Presses Universitaires de France

• *Journal d'un petit Parisien, 1941–1945,* Dominique Jamet, Éditions J'ai Lu

• *Les Juifs pendant l'Occupation,* André Kaspi, Points/Seuil

• *Paroles d'Étoiles, Mémoire d'enfants cachés,* 1939–1945, Librio

• *La Petite Fille du Vel' d'Hiv',* Annette Muller, Denoël

• *Les Guichets du Louvre,* Roger Boussinot, Gaia Éditions

• *Voyage à Pitchipoi,* Jean-Claude Moscovici, École des Loisirs

• *Lettres de Drancy, un été 42,* Éditions Taillandier

• *Sans oublier les enfants, (Les camps de Pithiviers et Beaune-la-Rolande),* Eric Conan, Livre de Poche

• *Beaune-la-Rolande,* Cécile Wajsbrot, Éditions Zulma

• *Opération Vent Printanier, La rafle du Vel' d'Hiv',* Blanche Finger, William Karel, Éditions La Découverte

• *La rafle du Vel' d'Hiv',* Le cinéma de l'Histoire, cassette vidéo, Passeport Productions/Éditions Montparnasse/la Marche du Siècle
• *La Grande Rafle du Vel' d'Hiv',* Claude Lévy et Paul Tillard, Éditions Robert Laffont
• *Les Juifs en France pendant la Seconde Guerre Mondiale,* Renée Poznanski, Hachette Littératures
• *Les convois de la honte,* Raphaël Delpard, Éditions Michel Lafon
• *Nous n'irons pas à Pitchipoi,* Janet Thorpe, Éditions de Fallois
• *J'ai pas pleuré,* Ida Grinspan, Éditions Robert Laffont
• *Les français sous l'Occupation,* Pierre Vaillaud, Éditions Pygmalion/ France Loisirs
• *Carnets de Mémoire,* Michèle Rotman, Éditions Ramsay
• *Convoi Numéro 6,* Éditions le Cherche-Midi